(dayanakları/etkileri/körlükleri)

ile

KÜRESELLEŞME

ve

ÜRETİM SÜRECİNDE TEKNOLOJİNİN ROLÜ

FERHAT ALİ

Umut Yayıncılık

(dayanakları/etkileri/körlükleri) ile KÜRESELLEŞME VE ÜRETİM SÜRECİNDE TEKNOLOJİNİN ROLÜ

Umut Yayımcılık:38
Birinci Baskı: Kasım 2001

Yayına Hazırlayan:Umut Yayımcılık
Kapak Tasarımı: Muharrem NERGİZ

Baskı: Kayhan Matbacılık
ISBN: 975-7919-13-6

Umut Yayımcılık
Yönetim Yeri: Gureba Hüseyin Ağa Mahallesi,
İmam Murat Sokak 23/2 Aksaray/Fatih/istanbul
Tel: 0 212 531 48 53- 521 34 30
Fax:0 212 621 61 33
umutyayimcilik@superonline.com

(dayanakları/etkileri/körlükleri)
ile
KÜRESELLEŞME
ve
ÜRETİM SÜRECİNDE
TEKNOLOJİNİN ROLÜ

İÇİNDEKİLER

SUNU.....9
ÖNSÖZ.....25
Birinci bölüm

KÜRESELLEŞME NEDİR 31
Küresel kapitalizm.....35
Değişmeyen ne?.....37
Değişen ne?.....46
Küresel kapitalizmin dayanakları.....55
Küreselleşmeyi hazırlayan koşullar.....67
Küreselleşmenin itici gücü olarak teknoloji.....75
Küreselleşmenin sonuçları/etkileri.....80
Küresel kapitalizmin bunalımı.....94
Küresel kapitalizmin kör noktaları.....111
Birleşik tek merkezli tekelleşme üzerinden birleşik merkezi küresel sistem mümkün mü?.....118

İkinci bölüm

KÜRESELLEŞMENİN ÜLKEMİZDEKİ İZDÜŞÜMÜ.....133
Neden özelleştirme.....140

Üçüncü bölüm

ÜRETİM SÜRECİNDE TEKNOLOJİNİN ROLÜ 161
(1)
Teknoloji üretim sürecinin temel ekseni midir?.....172

(2)
Üretici güçlerin gelişim düzeyi emek gücünü üretim sürecinin dışına itebilir mi gerçekten?.....182
(3)
Art-değer, üretim sürecindeki değişen sermayeden doğar; emek aracı haline gelmiş teknoloji olarak değişmeyen sermayeden değil.....187
(4)
Kapitalist üretimin aşılmaz engeli olarak kar oranının teknolojik gelişmeler üzerinden emek üretkenliğindeki artışla düşmesi.....196
(5)
Teknolojiyi kullanmanın sınırı.....206
(6)
Teknolojik devrim, üretim sürecinin teknik temelinde köklü değişiklikler aracılığıyla kapitalizmin çelişkilerinin silineceğine mi işaret ediyor?.....211

Notlar (Birinci ve ikinci bölüm için).....217
Notlar (Üçüncü bölüm için).....224

Sunu

Günümüzde dünya üzerinde egemen, bir çok gelişmeyi belirleme gücüne sahip dev oluşumlardan ve kapitalist-emperyalist iktisattan bağımsız, sınıf mücadelesinden bahsedilemez. Türkiye'de egemen sınıfların politikalarını, iç çatışmalarını, yönelimlerini ancak dünya üzerindeki egemenliğin niteliği ile anlayabilir, kavrayabiliriz. Emperyalist egemenliğin her yönüyle dünyayı biçimlendirdiği, yeni akımlara neden olduğu, tüm düşünce sistemlerini, her bireyi kim ve nerede olursa olsun etkilediği apaçık gerçeklerdir. Öyleyse bizim sınıf mücadelesini kavrayış tavrımız bu meselede ki tavrımızla tanımlanabilirdir. Yani, emperyalist-kapitalist sistemin dünya üzerindeki egemenlik tarzı üzerinde ne kadar durduğumuzu açımlarsak birinci kapıyı aralamış olacağız. Kapitalist iktisadın düzeyi, çelişkileri üzerinde ne kadar duruyoruz? Emperyalizm hakkında bugün hangi akımlar,

hangi düşünceler etkin ve egemendir? Bunlarla ilintili olarak Marksizm'e, Leninizm'e, Maoizm'e yapılan saldırılar nelerdir? Bu saldırılara yanıt olmak açısından bizlerin durumu nedir? Bu soruların devamı getirilebilinir. Mesele günümüzün sınıf savaşımının özelliklerine, günümüzdeki gelişmelere her düzeyde vakıf olmak çabasıdır. Bu salt kendini eğitme, geliştirme değil, kitleleri eğitme, değiştirme çabası olacaktır.

Devrim, gerçekleri temel alan, toplumsal yasaların kavranması ile gerçekliğe uygun ileriye atılacak hamlelerin halk kitleleri ile bütünleştirilmesi süreci olarak kavranıyorsa, yapmamız gereken gerçekleri incelemek ve gerçekliğe uygun hamleler geliştirmektir. Kamuoyunun hangi merkezde düşüneceğini belirleme savaşı, sınıf mücadelesinin temel savaş alanlarından biridir. Bu savaşın komünistler tarafından sürdürülebilmesinin koşulu gerçeklere Marksist bilgi teorisinin uygulanabilmesinden geçmektedir. Sübjektif bakış açısından uzaklaşmak ve gerçeklerle, sınıf mücadelesinin gerçekliği ile uğraşmak esas uğraşımız olmak durumundadır. Sınıf mücadelesinin hangi düzeyde olduğunu anlamak için nereye bakmalıyız? Birçok yanlış ele alış, bu konuda sapma içindedir. Ya kapitalist- emperyalist sistemin sübjektif gücünü görerek, bunu merkeze alarak bir duruş sergiliyor ya da devrimci hareketin sübjektif yetersizliğini görerek, bunu merkeze alarak bir duruş sergiliyor. Bu iki duruş aynı yola çıkıyor. Pasifizm. Birinci yaklaşım tam da burjuva ideologlarının yarattığı havayı soluyor. Onların sömürü sisteminin yenilmezliğini ilan etmiş olmalarının karşısında teslimiyeti benimsiyorlar. İkinci yaklaşım devrimin kitlelerin eseri olduğu tezini kavramayarak meseleyi darlaştırıyor. İçinden çıkılmaz hale getiriyor. Biz her iki yaklaşımı da yıkmalıyız. Her iki yaklaşımı da hem kendi içimizden, hem de sınıf mücadelesi sahasından silmeliyiz.

Öncelikle her iki yaklaşımın ortaya koyduğu tezin birer olgu olduğu gerçeğini kabul ettiğimizi belirterek başlayalım. Kapitalist-emperyalist sistem güçlüdür ve aynı zamanda devrimci hareket yetersizdir. Aslında bu, mücadelenin belli bir aşamasında ortaya çıkanların mücadeleye güçsüz olarak başlamasının da tespitini yapmış olmak demektir. Mücadelenin belli evrelerinde bu tespitleri yapmak, gerçekleri ortaya koymak gerekli ve hatta zorunludur. Ama bu tespitleri yapmanın sonucunda pasif duruşlar seçmek gerçeklerin ürünü değildir, bu ideolojik bir seçimdir, ideolojik duruşun bir ürünüdür. Devrimci hareket güçsüz ise devrimci hareketi güçlü hale getirmenin yolunu aramak devrimci bir ideolojiyi gerektirir. Öncelikle devrimci hareketin güçleneceğine inanmayı gerektirir. Bu inanç sübjektif olmamalıdır ama, içinde sübjektif bir duruşu da taşımak durumundadır.

Bu da sınıf savaşında hangi sınıfın çıkarlarını savunduğunuz sorusuna verilecek yanıtla ilgilidir. Bu soruya yanıt sübjektif yaklaşımın niteliği ile ilgilidir. O halde bahsini ettiğimiz her iki yaklaşımın ortak bir noktası ile, her ikisini de aynı noktaya sürükleyen ortak yaklaşımını belirleyebiliriz Her iki yaklaşım da gerçekliğin görünen yanlarını merkeze alıyor, her iki evresinin kaçınılmaz biçimidir. Eğer sömürü sisteminin egemenliğinden bahsediyorsak, bu aynı zamanda bu egemenliğe karşı yaklaşım da ideolojik duruşları itibariyle burjuva duruşun sahibidirler, her iki yaklaşım da merkeze gerçekleri değil, gerçeklere dair sübjektif öğeleri koyuyor. Bugün kapitalist-emperyalist sistemin gücünü merkeze alarak duruş sergilemek bu sistemin gücünün niteliği, gerçekliği hakkında yanlışa sapmak demektir. Çünkü bilinmektedir ki, bu güçlü oluşun kaynağında bir boyun eğmişlik vardır. Sömürü sisteminin gücü sağlam temellere oturmuş olmasından, değişmez öğelere sahip olmasından değil, tam aksine

bu hususlarda çürüktür, sonu yaklaşan bir sistemdir.

Sömürü sisteminin gücü sömürülenlerin sübjektif güçlerinin geriliğinden, güç olamayışından gelmektedir. Bu tespiti yapmak oldukça önemlidir. Meseleye ilkin bu noktada bir açılım yapılarak çözüm bulunabilir. İkinci nokta ise, bunun devamı olarak sömürülenlerin güç olabilme sürecine dairdir. Sömürülenlerin güç olmasının gerçekliği var mıdır? Bu soruya eğer, devrimci hareketin gücü ile yanıt aramaya kalkarsak materyalist olmaktan uzaklaşırız. Materyalizm bize gerçeklere bakmamızı öğretir. Nedir gerçek olan? Gerçek olan sömürünün kendisidir. Marks'ın titiz ve ayrıntılı bir incelemeyle ortaya koyduğu kapitalist sömürünün kendisidir gerçek olan. Gerçek olan sömürünün derinleşmesi, yoksulluğun artması, zengin ile yoksul arasındaki uçurumun derinleşmesi, sisteme karşı öfkenin büyümesi, bu öfkenin örgütlenebilecek bir potansiyele ulaşmasıdır. Şunu ifade etmek yanlış olmayacaktır: **Gerçek olan gerçekliğe dair yaratılan saçmalıklar, deli zırvaları değildir, gerçek olan bütün saçmaların, deli zırvalarının üzerinde yükseldiği maddi olgulardır.**

Emperyalizmin "Küreselleşme" tanımı içinde yeni bir kılıkla tüm dünyaya kendini benimsettirdiği bir dönemde yaşıyoruz. Bunun ana dayanağı iktisadın merkeze konmasıdır. Tüm gelişmelerin ve tabi ki küreselleşmenin iktisadi gelişmenin doğal bir sonucu olarak sunulması, siyasetin saf dışı bırakılması, hatta ideolojilerin sonunun geldiği iddiası geniş kesimlerde "doğal" bir şekilde kabul edildi. İktisadi gelişmenin doğal sonucu olan gelişmelere kim ne diyebilir ki? Hatta, bırakın bir şey demeyi desteklememek tarihin akışına karşı durmak olur! Bugün bu söylemler halen merkezdedir. Halen insanların büyük çoğunluğu böyle düşünmeye devam etmektedir. Bu söylem oldukça

önemlidir. Hatırlayalım kapitalizmin ilk küreselleşmesini. Kautsky meseleyi ekonominin dünya çapında genişlemesi ve gelişmesi olarak takdim etmişti. Emperyalizmin ilerici özelliklerinden bahsederek işgalleri destekleyen tutumlar sergilemişti. O zaman da bu iktisadi gelişmeye karşı çıkanlar tarihin akışını kavramamakla suçlanmıştı. Suçlananlardan biri de Lenin'di. Lenin, meşhur "Kapitalizmin en yüksek aşaması EMPERYALİZM" kitabını yazdığında bu suçlamalara cevap vermiş ve emperyalizmin nasıl bir gericilik olduğunu ispatlamıştı. Dünya halen bu emperyalizm canavarı ile uğraşmaktadır. İki paylaşım savaşı, tüm dünyada süreklileşen bölgesel savaşlar, geri bıraktırılan ülkeler, açlık, hastalık, sonu gelmez acılar bir tarafta, diğer tarafta korkunç büyümüş bir mali sermaye. Kapitalizm bir kez daha küreselleşiyor ve yine aynı tartışmalar. Bu tartışmanın henüz bitmediği bir gerçek. Bu tartışma bitmemiş ve halen ortada ise sınıf savaşını merkezine alan, yüzü ona dönük olanlar nasıl olur da bu meseleye bu kadar yabancı kalabilirler? Nasıl olur da bu meseleyi çözmek için neredeyse hiçbir uğraş vermezler? "Devrim kitlelerin eseridir" diyorsak, kitleleri kendi sürecine bağımlı hale getiren emperyalizmi çözümlemek zorundayız. Ve yanıt vermeliyiz. Bıkmadan. Usanmadan.

Kürcselleşmenin iktisadi gelişmenin doğal bir sonucu olmadığını, emperyalist devletlerin politikalarının kendisi olduğunu göstermeliyiz. İktisadın siyasetle yönlendirildiğini, sınıflardan ve politikalarından bağımsız bir iktisadın olmadığını göstermeliyiz.

Küreselleşme diye adlandırılan süreç, emperyalizmin dünya çapında örgütlenmesinde yeni hamleleri içermektedir. Bu yeni hamleler 1970'li yılların hemen başlarında kapitalizmin içine düştüğü yeni bir kriz döneminin üzerinde yükselen, önceki dö-

nemin egemen kavramlarını, üretim modellerini, sınıf ilişkilerini, devlet yapılanmalarını, devletler hiyerarşisinin vs. değişime zorlayan sürecin ana özellikleri ile biçimlendi. Öncelikle bu hamlelerin iktisadi gelişmelerin doğal sonucu olup olmadığını belirlemek gerekiyor. Kapitalist iktisadın üretimi, üretim güçlerini toplumsallaştırmasının devamı olarak yaşanan bir süreçten mi bahsetmek gerekiyor? Yoksa egemen mali sermayenin yaşadığı yapısal krizin yapılandırdığı ve bu krizin yönetilmesini içeren politik bir inşa sürecinden mi? Birinci kavrayış doğallığında karşı çıkılmaz bir süreç içinde olunduğunu belirler. Hatta karşı çıkılmasını gericilikle eş tutup bütünüyle düşman bir yaklaşım kabul eder. Sürecin tüm olumsuzluklarının yaratıcısı somut koşullar olduğu için, bir anlamda kaderin kendisi olarak yorumlandığı için, suç ve suçlu yoktur, uyulması zorunlu koşullar vardır. İkinci kavrayış ise, bu sürecin politik yönlendiriciliğini esas aldığından karşı çıkılabilir bir süreç içinde olunduğunu belirler. Ve bu süreci dayatanları düşman ya da yok edilmesi gereken unsurlar olarak öne çıkartır. Böylesi bir tartışmanın içinde olduğumuz- eğer var olan akımlar incelenirse- anlaşılır? İdeolojilerin bittiği, tarihin sonuna gelindiği, sınıf savaşımını merkeze almanın boş bir inanç hareketine neden olacağı, bu gelişime karşı çıkmanın dinozorluk olduğu vb. tespitlerin son on, onbeş yılın kimi dönemlerinde büyük egemenlikler kurduğu bilinmektedir. Sayısı az olmayan kimi burjuva iktisatçılarının, emperyalizmin ideoloijik memurlarının bu belirlemelerle en kabullenilir "bilim adamları" olarak kabul edildiği, 90'lı yılların başlarına bakılırsa hemen görülecektir.

Yıllar önce Lenin "Kapitalizmin en yüksek aşaması Emperyalizm" kitabında, uluslararası bir egemenlik kuran kapitalizmin emperyalist özelliklerini bir bir sunduktan sonra, burjuva ege-

menliğin tamamen siyasal gericilik haline geldiğini, çürümüş kapitalizmin kendi çelişkileri altında çökeceğini açıklayarak, bu tartışmanın güvenilir bir tarafını oluşturmayı başarmıştı. Lenin'in bu devrimci kuramı, uzun süre sol hareketin güçlenmesinde, etkili olmasında en büyük etken olmuştur. Ancak özellikle 1950'li yılların sonlarında Sovyetler Birliği'nde tamamen egemenleşen revizyonizm, bu tartışmanın güçlü bir sac ayağını, yani Sovyet Sosyalizmini yıktığında sol hareket oldukça ciddi bir sarsıntı geçirdi. Sovyet Sosyalizmi yerini Rus Sosyal Emperyalizmine bırakmıştı. Sovyetler Birliği'ndeki yenilgiyi göremeyenler, sosyalizm adına revizyonizmin tamamen etkisine girdiler. Bu süreç, gerçek Marksistlerle Marksist olmayanları kalın bir çizgiyle ayıran önemli bir gelişme olarak tarihe geçti. Kapitalizmin restorasyonuyla, Sovyetler Birliği emperyalist bir ülke haline geldiğinde, geçmişin sözde Marksist-Leninistleri, revizyonizmin bayraktarlığını yapmaya başladılar. Değişen SSCB'ni sosyalist görenler yıllar sonra küreselleşme karşısında da bocalamaya zorunlu kaldılar. Buna karşın özellikle Maoist hareketin hem bu revizyonizme ve hem de emperyalizmin karakterine ilişkin süreci belirleyen tespitleri proleter bakış açısını güçlendirerek yenilgileri zafere taşıyan Büyük Proleter Kültür Devrimlerine giden yolu açtı. Lenin'in güvenilir ve sağlam bir taraf olarak başlattığı ayrım Mao ile devam etti. Ve bugün de devam eden ayrım henüz sonuçlanmamışlığını sürdürüyor. Maoistler bu ayrımı daha da netleştirmek, pratikleştirmek göreviyle karşı karşıyalar. Küreselleşmenin kapitalizmin yapısal krizinin ve bu krizi yönetme politikaların bir ürüne olduğu, bu süreci dayatanların emperyalist güçler ile bunların işbirlikçileri olduğu, bunlara karşı devrimci mücadelenin kendi rotasını yeniden çizmesi gerektiği üzerinde ısrarla durulmalıdır. Burjuva demokrasisinin

maskeli yüzünün etkisinde kalan, küreselleşmeye boyun eğen, propagandası yapılan ve dayatılan IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ve benzerlerinin ekonomi politikalarını benimseyen tüm güçler karşıya alınarak güçlü bir savaşıma girilmek zorundadır. Bugün dünya devrim hareketinin önündeki en büyük engel budur ve en büyük tehlike de bu engelin yarattığı tahribattır. Bu bakış açısıyla şu esaslar konabilir:

a) Bugün sol hareket küreselleşme karşıtlığı meselesinde bir yeni yol ayrımı içindedir. Bu yol ayrımı Lenin ile başlayan ve özellikle de Mao ile doruğa ulaşan sürecin devamıdır. Sosyalizmde sınıf savaşımının ortaya koyduğu yeni sorunlara cevap olarak bu yol ayrımı en ileri noktalara taşındı. Maoizm, bu dönemin devrimci kuramının tam kendisidir. Ve Marksizm-Leninizm'in devamıdır. Maoistler bu yol ayrımında güvenilir ve sağlam olma yolunda önemli adımlar atmaya devam etmek görevi ile karşı karşıyalar.

b) Küreselleşme kapitalizmin yapısal krizinin açığa çıkmış hali ve kiriz yönetme politikalarının siyasal inşasıdır. Küreselleşmeye karşıtlık bu süreci dayatanların propagandalarına ve zorbalıklarına karşı her düzeyde savaşmakla mümkündür. Bunun dışında kalan karşıtlıklar sözde olacaktır ve esas olarak küreselleşmeye uyum politikalarını içerecektir. Sözde karşıtlık içinde uyumu savunan reformist güçlere karşı da güçlü bir mücadele kaçınılmaz görevdir.

c) Küreselleşme emperyalizmin uluslararası niteliğinin bugün tanımlanması gereken özelliklerini içermektedir. Kapitalizmin emperyalist evresi egemenleşen mali sermayenin uluslararasılaşmasını da içeren evresidir. Bu, günümüzde, yeni özellik-

lerle gelişmiştir. Günümüz, 1900'lü yılların ilk zamanlarının özelliklerini büyük bir benzerlikle taşımaktadır.

d) Emperyalizme karşı mücadele kapsamında Stalin ve Mao'ya yapılan saldırılar, esasta ve nihayetinde sadece Maoistler tarafından karşılanıp alt edilebilir. Bugünün kaçınılmaz görevlerinden biri de budur. Özellikle Stalin'e yönelik öteden beri süren saldırılar ön önemli tehlikelerden biri kabul edilmelidir. Bu yapılırken Stalin'in hatalarını da açıklamak ve sosyalizmde sınıf savaşımı meselesinde özellikle Mao'nun sıçrama yaratan kuramını esas olmak doğru olacaktır.

e) Kriz yönetme politikaların ürünü olarak gerçekleşen emperyalist yağmaya karşı tüm özelliklerin deşifre ederek mücadele yürütmek devrimci-demokratik görev kabul edilmelidir. Bu eksende halkın her türlü yağma politikalarına karşı bilinçlendirilmesi ve harekete geçirilmesi mümkündür ve mümkün olduğu kadar gereklidir. Kendiliğinden gelişen ve gelişecek hareketlenmelerin özellikleri üzerinde önemle durulmalı ve bunlara, politik önderlik için gerekli donanımın materyalleri gözüyle bakılmalıdır.

f) Kapitalizmin en yüksek aşaması emperyalizm hakkında ve günümüzün küreselleşen özelliklerini kavramak için yoğunlaşmış incelemeler ve tartışmalar yapmak, Komünist Partisi için görevdir. Bu, ancak döneme damgasını vuran karşı-devrimci politikalara karşı yürütülecek kampanyalar kapsamında mümkün olabileceğinden faaliyet emperyalizme karşı mutlaka güçlendirilmelidir. **Günümüzde esas olarak yarı-sömürgelerde uygulanan topyekün saldırı kapitalizmin yapısal krizinin yönetil-**

mesi amaçlı emperyalist merkezlerden gelen saldırılardır. Topyekün saldırının bu özelliği önemle öne çıkarılmalıdır. Bununla aynı zamanda kapitalist dünyanın demokrasisinin, birey haklarının, serbest piyasasının vs. ne olduğu da deşifre edilebilir.

Türkiye'de 12 Eylül sonrasında yeni özelliklere sahip bir dönemin başladığı bilinmektedir. Bu yeni özellikler Türkiye'de iktidarın emperyalizmle olan ilişkisiyle açıklanabilir. Türkiye'de emperyalizmin küreselleşme diye adlandırılan sürecinin getirdiği yeni dönem anlaşılmak zorundadır. Geleceği öngörebilmek, devrim kuramımızı geliştirerek kararlılıkla karşılayabilmek ve esas olarak da devrimi başarabilmek için bu olmazsa olmaz bir görevdir.

İbrahim Kaypakkaya'nın konu ile ilgili belirlemelerini temel alarak meseleye yaklaşmak doğru olacaktır. Gerçeği kavrayabilmek için bilimsel davranmak ve bilimsel olandan yararlanmak zorunludur.

İbrahim Kaypakkaya'nın Kemalist iktidara ilişkin tespitleri, özellikle onun sınıfsal karakterine ilişkindir. İbrahim Kaypakkaya, Kemalist iktidarın "komprador nitelikteki Türk büyük burjuvazisinin ve toprak ağalarının bir kesiminin emperyalizme yarı-bağımlı diktatörlüğü..." olduğunu özellikle Şnurov'un tanıklığına dayanarak ve "Kurtuluş Savaşı"nın özelliklerini ortaya koyarak açıklamıştı. İbrahim Kaypakkaya, "Kurtuluş Savaşımız....Asya'nın korkak burjuvazisine ve bir de emperyalist ülkelerin mali-oligarşisine 'cesaret ve umut vermiştir'..... ... .; köklü bir anti-emperyalist ve anti-feodal devrim olmadan kitlelerin devrimde hakim rolü olmadan, yerli hakim sınıfların çıkarları zedelenmeden burjuvazi ve toprak ağalarını da rahatsız eden sömürge yapıyı tasfiye etmek, yarı-sömürge yapıyı devam ettir-

mek, emperyalistlerle el ele ülkeyi talan etmek ve kitlelerin köklü bir devrim isteğini emperyalistlerle birlikte boğmak ve bastırmak: Bu, köklü bir devrimden tir tir titreyen Asya'nın burjuva ve toprak ağalarının istediği şeydir"...

"Şnurov yoldaştan aktardığımız deliller, Kemalist iktidarda feodalizmin söz ve nüfuz sahibi olduğunu yeterince kanıtlamaktadır. Kemalist iktidarın ayrıca emperyalistlerle hem iktisadi, hem de siyasi alanda işbirliği halinde olduğunu da yeterince kanıtlamaktadır. Kemalist iktidar, işçilere, köylülere karşı emperyalist şirketlerin menfaatlerini korumaktadır. .. ... Emperyalist yatırımlar devam etmektedir. Türkiye'deki sermayenin büyük çoğunluğu İngiliz-Fransız ve Alman emperyalistlerine aittir. Hükümet üyeleri emperyalist şirketlerle müşterek yatırımlara girişmektedir. Bunlar gerçeklerdir"

"Kemalist iktidarın yaptığı 'mili burjuva yaratmak' değil, komprador büyük burjuvazi ve toprak ağaları sınıflarını, bütün devlet imkanlarını seferber ederek güçlendirmektir"

Kaypakkaya'dan yaptığımız alıntılar Türkiye'de hüküm süren egemen sınıf ittifakının niteliğini belirlemekle sınırlı kalmıyor ve aynı zamanda devlet aygıtının işlevini de ortaya koyuyor. Bugün topyekün saldırı sürecini kavramak açısından devletin bu işlevini doğru kavramak önemlidir. Emperyalizm ile devletin ilişkisi ve devletin en tepedeki otorite, egemen sınıfların palazlanmasında güçlü bir erk olması bugünün çatışmalarına ve egemen politikalarına vakıf olmakta temel alacağımız hususlardır. 12 Eylül sonrası gelişmelerin özelliklerini deşifre etmek için gerekli olan bakış açısını bu temel üzerinden şekillendirebiliriz.

12 Eylül sonrası Türkiye'de iktidar, emperyalizmin bahsettiğimiz krizi yönetme politikalarına uyumlu hale girme sürecine yöneldi. Birden fazla güç odağını birlik içinde yeni bir düzleme

yönelmesi devletin müdahalesi ile gerçekleşebilirdi. Darbe, bu tür müdahalelerinin üst biçimi olarak hayata geçti. Egemenler arası çatışmanın düzenlenebilmesi ve emperyalizme daha uyumlu bir yapılanmanın geliştirilmesi için, gerçekleşen müdahale mümkün olduğunca halk üzerinde yoğun bir sindirme politikası da uyguladı.

Egemenler arası çatışmaya yapılan müdahale bazı tasfiyelerle gerçekleşti. Bu tasfiye egemen sınıflardan birinin tasfiyesi olarak gerçekleşmedi. Egemen sınıfların bu yeni sürece uyum gösteremeyen bazı kliklerin tasfiyesi olarak gerçekleşti. İttifakları, tasfiyeleri belirleyen devlet bunu egemen sınıfların bütünlüklü çıkarlarına rağmen yapmadı. Hatta denilebilir ki, tam da zedelenen, tahrip olan ve yeni sürece uyum sorunu yaşayan, içinden çıkılamayan siyasal buhranın çözümlenebilmesi için devlet müdahalesi gerçekleşti.

Bu yeni dönemin en önemli özelliği, devlet aygıtının içindeki veya devlete bağlı oluşumların hiyerarşisindeki bozulma oldu. 12 Eylül öncesi, bilindiği gibi siyasal alan ile devletin bürokratik yapısı arasındaki ilişki örtük karakterdeydi. Ordu her seferinde "tarafsız" bir güç olarak ortaya çıkıyor ve müdahalelerde bulunuyordu. Bunu yaparken siyasal ve ekonomik düzeyde herhangi bir tarafın adına açıklama yapmıyordu. Ancak 12 Eylül sonrasında bu ilişki daha açık bir karakter kazandı. Hem askeri bürokrasinin siyasal alana müdahale tarzında bu gelişti ve hem de siyasal alanla ekonomik alan arasında açıklamalar kimlerin siyasal görevlerini yapmadığı, kimlerin siyasal olarak hedef alınması gerektiği gibi içerikler kazandı. Öyle ki, her toplantı bu heyecanla beklendi. Özellikle '90 sonrasında bu en uç boyutlara ulaştığı krizlerdi. Özal döneminde bu krizler daha az yaşandı. Keza medya patronlarıyla hem siyasal alanın ve hem de askeri

alanın ilişkileri kamuoyu için artık olağan ilişkiler kapsamına girdi.

'90'lı yıllarda iş çevreleriyle siyasetin iç içe girmesi, "aile fotoğrafları"nın apaçık, övünülerek kamuoyuna sunulması, zenginleşenlerin devletin kaynaklarını kullanmalarının gururla savunulması vs. bu ilişkilerdeki farklılaşmaları gösteriyordu.

Emperyalist güçlerle ilişkilerde de benzerlikler görmek mümkün. Özal'ın çok ünlü kırmızı telefonu, sık sık, ne amaçla olduğu tamamen açık gerçekleştirilen ABD ziyaretleri, emperyalizmin çıkarlarına aykırılaşan ülkelere müdahalelerine açıktan destekler, son yıllarda da Cotarelli fırtınası... Emperyalist güç odaklarının yarı-sömürgelere dayattığı yeniden yapılandırma politalarının dünya ekonomisinin bir parçası olmak zorunluluğu ve zenginleşmenin, gelişmenin yegane yolu biçiminde sunularak örtüsüz, gizsiz olarak kabul edilmesi, 12 Eylül sonrasına hastır. Öncesinde, emperyalizmle bu türden ilişkilerin açıktan kurulması mümkün değildi. Hatta vatanperverlik söylemi kapsamında muazzam yadırganırdı. Oysa bugün vatanperverlik, tamamen emperyalizme uyumlu politikaların hayata geçirilmesine engel olanlara karşı savunulur oldu.

İbrahim Kaypakkaya'nın, bu ilişkilerin gizlendiği, Kemalizm'in bağımsızlıkçılık(!), vatanperverlik(!) vs. olarak sunulduğu ve kabul edildiği yıllarda, niteliğini saptadığı iktidar bugün, belirlemelerinde ne kadar haklı olduğunu gösteriyor.

12 Eylül'den bu yana uygulanan saldırı politikaları, esasta, ülkenin var olan kaynaklarının emperyalist tekellere sonuna kadar açılması ve iç pazarın tamamen dev tekellerin hizmetine sunulması amacını taşıdı. Bunun için hukuk sisteminin de buna uygun şekillendirilmesi, devletin emperyalizmin iç pazar ve kaynak ihtiyacına uygun olarak yeniden yapılandırılması, ege-

men sınıf ittifakının bu politikalar kapsamında mümkün olabilmesi, bunun için askeri bürokrasinin açıktan ve otoriter müdahalelerinin süreklileştirilmesi gibi iç politik hedefler ve pratikler geliştirildi.

Bu yeni biçimleniş, elbette iç dengelerin yeniden düzenlenmesini gerektiren bir biçimlenişti. 12 Eylül sonrası tasfiyeler ve yeniden tanımlana kurum işleyişleri bu biçimlenişin pratik sonuçları olarak gerçekleştirildi.

Bu sürece engel olabilecek tüm örgütlenmeler başta devrimci örgütlenmeler olmak üzere tamamen yok edilmek üzere hedef oldu. Bununla yetinmeyen faşist iktidar tüm demokratik örgütlenmeleri de zaptı-rap altına aldı. Bunun yalnızca baskı aygıtları ile olmadığını da belirlemek gerekiyor. Bu örgütlenmelerin gelişiminin önü her düzeyde alındı veya alınmaya çalışıldı. Örgütleri dağıtılan halk, kendisi için var olabilme özelliğine sahip olma şansına sahip olamayacaktı. Ve bu politikalar günümüze kadar pervasızca sürdürüldü. Halen devam etmekte olan bu örgütsüzleştirme önümüzdeki en büyük engellerden biri olmaya devam etmektedir.

Bu müdahalelerin gerçekleşebilmesi egemen güçlerin kendi iç yapılarında özerklik sağlamalarıyla mümkün olabilirdi. Her güç kendini kaçılmaz, yıkılmaz hale getirmek amaçlı girdiği yapılanmada önemli oranda sürece açıktan siyasal müdahale hakkı kazandı. Özellikle ordu yapılanması 12 Eylül'den aldığı güçle bunu büyük oranda başardı. Ordunun ihtiyacı olan şey, eskisi gibi izleyip dışardan müdahalelerle düzeltmek değildi artık. Tamamen içerisinde yer alarak tüm süreci başıdan sonuna kontrol altına almak ihtiyacı duyan ordu, bunu başardı. Siyasal açıdan daha açık hükmeden hale gelen ordu, bu tarzıyla mevcut iktidarın karakterini tüm çıplaklığıyla açığa sermekten hiçbir sa-

kınca duymadı.

Türkiye'de siyasal sürecin gelişimini izlediğimizde karşımıza çıkan en önemli sorunlardan biri "sivil toplum örgütlenmeliri-"nin karakteridir. Topyekün saldırının önemli sac ayaklarından biri halk örgütlenmelerinin ezilmesi, sindirilmesi iken aynı zamanda devlete bağımlı hale getirilmeleridir. ESK çatısı altında biraraya gelen işçi ve işveren örgütlenmeleri tamamen devlet güdümlü karakterdedir. Bu ve benzeri oluşumların genel süreçlere bakış açıları kapitalist-emperyalist sistemin propaganlarının ve kuşksuz ki "küreselleşme"nin sahiplenilmesi ve uygulanabilmesini önündeki engellerin kaldırılması üzerine inşa edilmiş durumdadır.

Özetle elinizdeki çalışma yukarıda hem genel olarak ortaya koyduğumuz ve hem de Türkiye'deki yansımalarına değindiğimiz, "küreselleşme"nin ne olduğu; emperyalist- kapitalist politikaların günümüzde bizim gibi ülkelerin nasıl etkilediğine ve en sonu "küreselleşme" yandaşlarının teknolojik devrimin kapitalizmin çelişkilerini ortadan kaldırdığına yönelik zırvalarına yanıt olması açısından önem taşıyor.

Tekrar ifade etmekte sakınca görmüyoruz. "Devrim kitlelerin eseridir" diyorsak, kitleleri kendi sürecine bağımlı hale getiren emperyalizmi çözümlemek zorundayız. Ve yanıt vermeliyiz. Bıkmadan. Usanmadan. "Kürcselleşme"nin iktisadi gelişmenin doğal bir sonucu olmadığını, emperyalist devletlerin politikalarının kendisi olduğunu göstermeliyiz. İktisadın siyasetle yönlendirildiği, sınıflardan ve politikalarından bağımsız bir iktisadın olmadığını göstermeliyiz.

Bu çabalara mütevazi bir katkı olması umuduyla...

Kasım 2001

Umut Yayımcılık

Önsöz

Küreselleşme ve Üretim Sürecinde Teknolojinin Rolü başlıklı çalışmam üç ana bölümden oluşmaktadır, Birinci bölüm küreselleşmeyi, ikinci bölüm küreselleşmenin ülkemizdeki iz düşümünü, üçüncü bölümse üretim sürecinde teknolojinin rolünü ele almaktadır.

Küreselleşme nedir sorusuyla başlayan ilk bölüm, kapitalizmi serpilip gelişmesinden çöküşüne dek bir süreç bütünlüğü içinde ele almakta, bu arada esas olarak da dayanakları, körlükleri ve etkileriyle küresel kapitalizmi Marksist teori imbiğinden damıtmakta ve kapitalist üretimin gerçek engelinin küresel sermayenin bizzat kendisi olduğunu ortaya koymaktadır. Küreselleşme şalına büründürülerek umut olarak pompalanan bildik emperyalist-kapitalizmin teknolojideki fırtınalı gelişmelerle aşılansa da, onun kapitalist biçimdeki kullanımının asla insanlığın çıkarlarını kollamayacağı bu bölümde kanıtlarıyla sunulmakta-

dır. Ayrıca bu çalışma, neo-liberalizm tarafından modern bir pelerine büründürülerek küresel kapitalizmin, arz yuvarlağının bir avuç tekelci şirket tarafından yağmalanması, esir alınması ve köleleştirilmesinin fena halde örgütlenmesi olduğu kanıtlarıyla verilmektedir. Ve nihayet zengin/fakir uçurumunu daraltacağı, eşitsizlikleri büzeceği, ilerlemenin motoru olacağı safsatasıyla insanlığa sahte umut aşılayan küreselleşmenin gerçekten masaldan öte bir şey olmadığı da bizzat uluslararası burjuvazinin resmi istatistiklerinden örneklerle çürütülmektedir bu çalışmada. En nihayet bu çalışma, küreselleşmenin kendi yıkılışının unsurlarıyla ayarlı olduğunu, istikrarsızlık ve kaosla, düzensizlik ve çatışmalarla yol alan bu bildik emperyalist konağın bir yanar dağın üzerinde durduğunu, bu kraterden yayılan lavların bu sistemin tekleşmesine, bir tek tekele varmaya fırsat vermeden onu kendi içinde boğacağını da gözler önüne koymaktadır.

Öte yandan ikinci bölüm, küreselleşmenin ülkemizdeki iz düşümünü yeniden yapılandırma programı üzerinden ele almaktadır. Çünkü, "yeniden yapılandırma" küresel sermayenin bizimki gibi arka bahçesi olan yarı-sömürge ülkelere dayattığı "çözüm reçetesi"dir. Bu "reçete"nin asıl amacı, yarı- sömürge ülkelerdeki var olan iç-ulusal-ekonomik sistemleri ve üretim süreçlerini merkezi küresel sistemin ve üretim süreçlerin birer bileşeni olarak yeniden organize etme ve bu tek tek iç ulusal ekonomik parçaları merkezin çıkarları doğrultusunda yeniden kalıba dökmedir. Bu haliyle bu bir yandan yarı-sömürgelerde küresel konaklara "kaynak aktarımı" çizgisinde yol alırken, öte yandan emperyalist-kapitalizmin süreğen krizini bu alanlara aktarma reçetesi olarak işlev görmektedir. Özelleştirme, dış ticaretin serbestleştirilmesi, gümrük duvarlarının sıfırlanması gibi uyumlulaştırma ayakları yeniden yapılandırma üzerinden küresel ser-

mayenin çıkarlarını kollayan dayanaklardır. Elbette ki bu zoraki uyum reçetesi, devlete bu alanlarda bekçilik görevinin fena halde dayatacak bu da demokratik hak ve özgürlüklerin zaten cüce olan tabanını daha da daraltacaktır. Ama özgürlükler ve demokrasi alanındaki bu kısıtlamalar emekçi yığınları daha da devrimcileştirmede katalizör etkisi yapmada da asla gecikmeyecektir.

Ve nihayet son bölümde ise, üretim sürecinde teknolojinin rolü incelenmektedir; ve bu bölüm esas olarak Marks'ın konuya dair teorisine dayandırılarak, geliştirilmektedir. Bu bölümün önemi, "teknolojik determinizm" hayranları, tekniğin arkasında secdeye kapananlar için Marksist teoriden ve özellikle Marks'tan zengin kaynaklara dayanarak üretim sürecinde teknolojinin rolünü ele almasıdır. Marks'ın konuya dair hasır altı edilen görüşleri teknoloji bağlamında ele alınmakta ve emek aracı halini almış olan teknolojinin üretimi sürecinde asla "**temel eksen**" olamayacağı emeklerinin çeşitli oluntularıyla sergilenmektedir. Marks'ın teorisi üzerinden kanıtlanmaktadır ki, emek gücü üretim sürecinin temel eksenidir- tüm teknolojik gelişmelere karşın. Zira bilinir ki, artı-değer, emek gücünün üretim sürecindeki varlık şekli olan değişen sermayeden doğar; değişmeyen sermaye olarak teknolojik ya da modern makinelerden değil. Bu çalışmada paranın emeğin ateşi ile yıkanmadıkça sermaye haline gelemeyeceği de, emek aracı olarak teknolojinin yalnızca artı-değer üretme aracı olduğu da ve nihayet artı-değer üretme makinesinin yalnızca proletarya olduğu da alıntılarıyla sunulmaktadır. Ve gene bu son bölümde makinenin kullanımının sınırları, körlükleri ve aşılmaz engelleri bilimsel bir açıklıkla sergilenmektedir. Bu çalışmada, teknolojinin fırtınalı gelişmesinin emek üretkenliğindeki muazzam artışa ve bununda değişen sermayenin değişmeyen karşısında nispi azalmasına ve dolayısıyla

sermayenin organik bileşiminin yükselmesine neden olacağı ve böylece ve genel kar oranında düşme eğilimi yasası kendisini kuvvetle hissettireceği süreç Marksizmin zengin teorisiyle sunulmaktadır. Makinelerin işçileri tümüyle gereksizleştireceği ve vazgeçilmez öğe olmaktan çıkaracağı neo-liberalizmin moda görüşleri de genişçe bir analiz zinciriyle hak ettiği yanıtı alıyor bu çalışmada. Kapitalisti asıl ilgilendiren şeyin işçinin fazla zamanı olduğu ve teknolojik gelişmeler üzerinden zorunlu çalışma süresinin kısaltılmasına işçilerin artı-emek süresini artırmak üzere baş vurduğu ve dolayısıyla insanlığa yararlı olması gereken teknolojinin, onu kullananların elinde, onun kapitalist kullanımı yoluyla sınıfı ve emekçileri esir almanın aracı olarak, daha fazla sömürü aracı olarak, emek gücü gerilimini daha fazla artırmanın köprüsü olarak kullanıldığı ve böylece insanları bu aracın kölesi durumuna nasıl getirdiği de bu çalışmanın konusudur.

İnanıyorum ki, dünya gündeminin baş köşesine yerleşen küreselleşme tartışmaları ortasında bu çalışmam, güncel olan bu konuya dair var olan bu "modern masal"ın arka yüzünü açığa çıkarmada ve ona dair umut aşılayan boş safsataları ortaya çıkarmada okur için yararlı bir baş ucu kaynağı olur.

Ve inanıyorum ki, küreselleşme ve yeniden yapılandırma konusunda ve nihayet teknolojinin üretimi sürecindeki gerçek rolü konusunda eğrilerle doğruların birbirine karıştığı ve kafaların yeterince netleşmediği, neo-liberalizmin renkli türleriyle donanmış olarak yığınlarda ciddi bilinç kırılmasına yol açtığı bu mecrada, bu çalışma, küreselleşmeye dair yanılgı ve hayranlığa karşı okur için yararlanabileceği bir cephane olma görevini yerine getirir.

Ferhat Ali
Ekim başı 2001

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME NEDİR?

Küreselleşme, arz yuvarlağının her zamankinden daha fazla küçülmesi, dünyanın köyleşmesidir en kestirme, en basit, en dolaysız tanımla. Bu, birkaç bakımdan böyledir: a-) para-sermaye, meta sermaye ve ticari sermayenin dolaşımı açısından, b-) üretken sermayenin büyük boyutlarda yoğunlaşarak uluslararasılaşmasının genişlemesi ve sermayenin merkezileşme derecesinin muazzam ölçüde artması bakımından, c-) uluslararasılaşması fena halde artan mali sermayenin diğer sermaye biçimlerinin yanında her zamankinden çok daha fazla dünya çapında yayılması açısından, d-) bilimsel-teknolojik devrimin ulaşım ve iletişime kazandırdığı fevkalade nitel sıçrama hızı açısından, e-) sermayenin canlı emeği sömürüsünün derinliği ve yaygınlığı açısından, f-) "inter emperyalizm", "ultra emperyalizm" ya da "emperyalizm ötesi emperyalizm" adı altında Hobson ve Kautsky'nin geçen yüzyılın başında ortaya attığı bayatlamış teoriyi

bir kenara koyarak konuşursak, salt ekonomik soyutlama olarak da olsa, önünü kesecek anti tezleriyle eyerlenmiş de olsa, dünyanın tek pazara doğru, küresel kapitalizme yöneliş unsurlarının anın tarihsel koşullarında fena halde artması açısından, g-) ulusal-devlet, ulusal egemenlik, ulusal sınırların sınırlamalarının uluslararası serbestleşme, özellikle ekonomik liberalizasyon üzerinden sermaye ve özellikle mali sermaye lehine aşındırılması açısından.

Yukarıda sıraladığımız belli başlı öğeler üzerinden ilerleyen küresel kapitalizm, ileride alt bir başlık altında göreceğimiz gibi kendisine dayanak yaptığı unsurlardan aldığı güçle emeği kurt açlığı ile emmede tam bir cehennem zebanisi gibi hareket ediyor. Elbette sıraladığımız öğeler ve daha başka (bu ilerleyen sayfalarda açıklanacaktır) koşulların sağladığı rüzgarı arkasına alarak ve en nihayet teknolojik devrimin üretim sürecine sermaye lehine yaptığı katkıyla da kanatlanan sermayenin, süreğen bunalımına bulduğu yeni "çözüm reçetesi" olarak ortaya çıkmıştır küreselleşme. Emperyalist-kapitalizmin kalıcı ve "sürdürülemez" bunalımına çözüm yolları arayan sermayenin ve özellikle de mali sermayenin yeni politik çizgisidir küreselleşme. Bu açıdan küresel kapitalizm, emperyalizmin sivri ucu, yalnızca deri değiştirmiş halidir. Emperyalist kapitalizmle aynı özlü olan küresel kapitalizm, nitelik olarak kapitalizmle ortak paydayı paylaşmasına karşın, yeni bir ambalaj ile, özgün, parlak bir pelerinle ortaya çıkmayı yeni demagojik söylemi için, "alttakileri" yolundan sapıtıp, şaşırtıp, aldatmak için sermayenin bulabildiği son sığınağıdır; ve nihayet, son hilesi ve nefes borusudur.

Şunu apaçık itiraf etmeliyiz ki, sermaye açısından, onun dış hareketi açısından küreselleşme süreci unsurlarının, koşullarının, olgularının görülmemiş ölçekte arttığı bir mecrada bulunu-

yoruz. Atmosferin altındaki gezegenimizin sermaye dolaşımı ve ticaretin serbestleştirilmesi açısından iletim ve ulaşımda kazanılan nitel sıçramaların da muazzam etkisiyle küçülmesi, daralması, bir adımlık mesafeye inmesi sermayenin emeğe saldırısına fevkalade koşullar sağlamış bulunuyor. Marks'ın Kapital'deki önemli sözleriyle, her türlü bilim sermayeye katılır. Her türlü bilimi ve tekniği hizmetine sokarak ve esir alarak sermaye daha da "dünyalılaştı", daha da yayıldı ve dünyayı tam bir savaş atı rolü ile dizginsizce sömürüp, köleleştiriyor; ve bunu yaparken, sanayi ile bilim, sanayi ile teknik, sanayi ile kimyasal süreçleri iç içe, yan yana getirerek üretimin teknik temelinde öylesine köklü değişiklikler yapıyor ki, bu teknik temeldeki her gelişme, onun genişleyen ve derinleşen eksende yayılmasına muazzam fırsatlar sunuyor. İşte küresel kapitalizm, bu fırsatları da arkasına alarak şimdilerde "yeni" bir söylem, ustaca bir demagoji, rezilce bir manüpulasyon ile dünyanın "lanetlilerini", "alttakileri", dünya proletaryası ve komşularını kapitalizmin sömürü ve soygun tuzağına çekmeye ve bu yeniymiş gibi görünen ama yıllardır denenen aynı soydan, emperyalist soydan atın peşinden sürüklemeye çalışıyor.

Nedir onun söylemi?

Şu: İletim ve ulaşımda kazanılan nitel sıçramalarla kanatlanan sermaye, teknolojik alanda yaşanan devrimle öylesine bir noktaya ulaşmıştır ki, sermayenin kendisindeki bu gelişmeler tüm dünyayı ve toplumu iktisadi, siyasi, kültürel vb. çizgilerde birbirine bağlamış, hiçbir iç ulusal yapı, hiçbir içe kapalılık bu bağlanmışlığın dışında var olamaz; içe kapalılık artık olanaksız denen bir sınır taşına dayanmış bulunuyor. Mevcut küresel ekonomik sistem üzerinden bu bağlanmışlık, gerek gelişmiş kapitalist ülkeler ve gerekse geri kalmış ülkeler açısından aynı amacı,

aynı çıkar birliğini ifade etmektedir. Hem merkez (kapitalist-emperyalist ülkelerdir kastettiğimiz), hem de çevre (yarı-sömürge ülkelerdir kastettiğimiz) açısından görülmemiş fırsatlar doğurmaktadır; ve yeni aşamanın küresel kapitalizmi tüm ulusların, halkların ve devletlerin lehine işlemektedir. Artık tek yanlı bağımlılıktan değil, küreselleşme döneminde karşılıklı ilişkiler ve karşılıklı bağımlılıktan söz etmek gerekir. Eskinin bağımlılık kavramları küreselleşme ile birlikte yaşamın kenarında kalmıştır. Yeni dönemde iktisadi, siyasi, kültürel, manevi ve entelektüel olarak var olan iç ulusal sermayeleri ve ülkeleri birbirine bağlamış bulunan kanal da "**pazardır**". Dolayısıyla pazar, küresel kapitalizmin üzerinde gezindiği temel, kapitalist emperyalizmin omurgasıdır. Pazar, yani **"serbest piyasa"** her şeyi belirler. **"Kendi kendini düzenleyen pazar"** her şeyin egemenidir. Bu piyasanın ya da pazarın birer eklentisi olan, içinde yer alanlar modernleşir, refah seviyeleri yükselir; içe kapalı bir iktisadi ve siyasi sistemi tercih edenlerse, dünyanın, yani pazarın nimetlerinden yararlanamadan çıra döneminin evresinde çakılı kalır.

Demokrasinin de, insan haklarının da, yegane yolu ekonomik ilişkilerin "pazar", "serbest piyasa" üzerinden küresel kapitalizm konağında düzenlenmesinden geçer. Ve tabii, ulus-devlet gibi statücü, küreselleşmeye göre geriyi temsil eden iç ulusal kapalılıkta direnmek de artık tarih olmuştur ve de geçmiş birkaç yüzyılın en gözde kategorileri ve anlayış kulvarı olan ulusal egemenlik, ulusal devlet kavramları da artık geçer akçe olmaktan çıkmış, geçerliliğini ve önemini yitirmiştir. Bu demektir ki, ya küresel kapitalizm lokomotifinin arkasına takılarak her şeyi düzenleyen pazar şiarı eşliğinde onunla ve onun arkasındaki birer vagon olarak yer alacaksınız; ya da uygarlık ve refah denen bu küresel treni kaçırarak, modernleşmenin sağladığı ola-

naklardan mahrum kalarak karanlık bir dünyada yalnız başına kala kalacaksınız. Dolayısıyla, ulusallık geri kalmışlığı, küreselleşme de modernleşme ve gelişmeyi, ileriyi temsil etmektedir. Bu bağlamda gerilikle özdeş olan ulusallık bir yana bırakılmalıdır artık.

Evet, küreselleşmenin söylemi de seçenekleri de bunlar. Bu seçenekler ve bıktırırcasına yinelenen söylem, gerçeğin, yaşamın dili midir sorusunun yanıtını sonraya bırakarak küreselleşme nedir sorusunu daha yakından ele alalım.

küresel kapitalizm

Önce şu: Küreselleşme emperyalizmin doğasında var; ancak kapitalist evrimleşme süreci ve bu sürece omuz veren unsurlar bunu her zamankinden fazla öne çıkardı. Bilim ve teknikteki, iletim ve ulaşımdaki, kimyevi süreçlerdeki ve nihayet mikro teknoloji, gen-teknolojisi ve bilgi teknolojisindeki dev sıçramalar köyleşen dünyada küreselleşme unsurlarını ve onun dal-budak salmasını olgunlaştırarak öne çıkardı. Emperyalizmin temel niteliğinde, uluslararasılaşan mali sermayenin özgün doğasında olmasına karşın ve bu süreç daha marksizmin kurucu ve sürdürücüleri döneminden beri yeşeriyor olsa da, bugün, mevcut sürecinin içinde geçmekte olduğumuz mecrasında, gelişmenin yeni ve özgün koşulları ve unsurları emperyalist doğada var olanı besledi, yeşertti, azıttı ve de küresel sermayenin önemini ve rolünü her zamankinden daha da belirginleştirdi. Ne var ki, bu böyle olmasına karşın, şeyler daima anti- tezleriyle eyerlidir ve de daha da önemlisi mevcut birlikler, şeyler ve olgular kendi yıkılışının unsurlarını bağrında taşır herdaim. Dolayısıyla, küreselleşme süreci, karşıtıyla, kendi yıkılışının unsurları ile birlikte

ilerliyor; onu sekteye uğratan, dağıtan, var olan bu süreci parçalayan karşıt dalgakıranlarla iç içe yol alıyor.

Nedir ki, bu böyle olmasına karşın, hiçbir şey olmamış gibi hareket edemeyiz. Şipka geçidinde yeni bir şey yok diyebilir miyiz? Marks döneminde yeşeren tekelleşme süreci ile Lenin ve sonraki dönemin gelişme koşulları ve bu koşulların gözeneklerinden uç veren yeni olguları bir kenara bırakabilir miyiz? Bir marksist asla sınıf mücadelesinin ve gelişmenin yeni koşullarına nasıl gözlerini kapayamazsa, yeni koşullarda ayağa doğrulan yeni ve özgün olana da gözlerini kapayamaz. Yeni koşullar, emperyalist doğada var olanı nasıl besleyip büyütmüş sorusunun yanıtı bizim sorumluluğumuzdadır.

Önce şu: Emperyalist kapitalizmin temel niteliğinde, onun özünde bir değişikliğe yol açacak denli kapitalizm değişmiş midir? Ya da mevcut küreselleşme unsurları ve olguları kapitalizmin sınır taşını aşarak yeni bir evreyi mi önümüze koymuştur; yoksa hala bu evrede mi yaşıyoruz?

Sonra şu: Aynı anlama gelmek üzere, her şeyi bütünüyle eski kalıpları içinde hiç ama hiç mi hiç değişmemiş olarak mı kabul edeceğiz? Kapitalist emperyalizmi bütünüyle eski kalıpları içinde mi düşünmeliyiz?

Bu sorulara verilecek yanıtlar ne denli tam ve eksiksiz olursa, bizi yeni topluma götürecek olan sınıf ve onun öncüsü de strateji ve taktikleri üzerinden sınıf mücadelesinde o denli çok doğruyu yakalama ve sökecek şafağa ulaşma şansına sahip olur.

Dosdoğruca söylemeliyiz ki, yaşanan mecrada bir çok şey değişmesine karşın, bu değişiklikler kapitalist gelişmenin ve onun yasalarının, onun iktisadi yasalarının sınır taşını aşacak nitelikte değişiklikler değil. Yani kapitalist emperyalizm yerli yerinde duruyor ve hem de ona yön veren, onu ayakta

tutan temeliyle ve kendi anti teziyle birlikte.

Bunların neler olduğunu sıralayarak ancak ikinci adımımızı, yani onda meydana gelen genişlemeyi ve şu aşamada vardığı boyutun çerçevesini çizebiliriz. Aksi taktirde emperyalizmin daha Marks ve Lenin dönemindeki gelişmesini bugünün gelişmesi ve genişlemesi imiş gibi sunarak yetersiz bilgimizle başımıza dert açmış oluruz. Öyleyse kapitalizmin temel özelliklerini, serbest rekabeti sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşması tabanında tekele götüren olguları, mali sermayenin rolü, kar oranının düşme eğilimi yasasının kapitalizmin çelişkilerini nasıl şiddetlendirdiğini ve de rasgele, plansız ve anarşik üretimin onu nasıl içinden çıkılmaz girdaba sürüklediğini daha başka olgularla birlikte ele alarak ikinci adımımıza, yani ondaki değişikliğe doğru geçebiliriz.

Değişmeyen ne?

Nedir kapitalizmin temel özellikleri? Ve Marksizmin kurucu ve sürdürücülerinin kapitalist emperyalizmi analizlerine yön veren olgular nelerdi?

Marks, kapitalizmin rüşeym halinden yeşermesi, gelişmesi ve çöküşüne dek uzanan bütünlüklü sürecini, kapitalizmin doğasını Kapital'de temel çizgileri, ayrıntıları ve örneklerinin çeşitli oluntularıyla ortaya koydu. Kapitalizm öncesi üretim araçlarını, yani küçük üretime uyarlanmış, geri, dağınık ve ilkel emek aletlerini basit elbirliği/manüfaktür/modern sanayi olmak üzere üç büyük uğrakta bir araya toplayıp onları özgün aşamanın güçlü üretim kaldıraçlarına burjuvazinin nasıl dönüştürdüğünü apaçık çözümledi. Ve dahası Marks, bu üç büyük evrenin sonunda gelişen ve genişleyen büyük sanayiin her adımdaki ilerlemesinin

üretim araçlarını nasıl ve hangi araçlarla merkezileştirdiğini ve bu merkezileşmeyle birlikte emeğin de toplumsallaşmasının vardığı boyutu işçi sınıfının İncili sayılan Kapital'de, bu muhteşem eserde ortaya koymuştu daha birkaç elli yıl önce. Kapitalistin kapitalist tarafından mülksüzleştirilmesi de, birkaç büyük sermayenin birçok küçük sermayeyi nasıl yutacağı da, bir çok kapitalistin bu ayıklama ile birlikte batıp "fazla-nüfus" saflarına katılacağı da, yani küçük ve orta boy büyüklükteki kapitalistlerin ve tekellerin daha büyükleri tarafından, daha kapsamlı sermaye tarafından alt edilip yerinden edileceği de Marks'ın teorisinde ortaya konmuştu. Dahası, sermayenin merkezileşmesi yanında, aynı zamanda genişleyen yeniden üretimin daha büyük çapta yerine getirilmesi demek olan sermayenin yoğunlaşması teorisi de Marks'ın mahir ellerinde açıklığa kavuşmuştu. Serbest rekabeti tekelci aşamaya ulaştıran da yoğunlaşma ve merkezileşmenin iletken teliydi. Bu geçişin araçları, daha Marks ve Engels tarafından verilmişti. Marksizmin kurucuları saptamışlardı ki, rekabetin yerine geçen tekel, tröstleşmeye uzanan bu süreçle sanayii dev bir anonim ortaklığa dönüşecekti. Onlar kapitalist toplumdaki tröstleşmeyi çok önceleri, daha emperyalizm belirgin çizgileriyle ortaya çıkmadan önce tahlil etmiş ve bugüne ışık tutacak olan sağlam verilerle Marksist teoriyi donatmışlardı.

Marksist ekonomik teori, Marksizmin kurucuları şahsında saptamıştı ki, sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşma bir yanıyla birikimi hızlandırıp, artırırken; öte yandan sermayenin teknik bileşiminde değişen sermaye aleyhine olmak üzere değişmeyen kısmını genişletir; ve böylece bunun sonucu olarak emeğe olan nispi talebi azaltan koşulları da tıpkı merkezileşme ve yoğunlaşmada olduğu gibi, hızlandırır ve genişletir. Anlaşılır ki,

ve marksist teori çözümlemiştir ki, büyük sanayiin her adımdaki gelişmesi, merkezileşme ve yoğunlaşma aynı zamanda sermayenin organik bileşimindeki yükselmenin de üzerinde yürüdüğü zemindir. Gene marksist ekonomik teori, makinelerin yetkinleşmesi ve çoğalmasının, üretimin teknik temelinin son derece gelişmesinin ve dahası, üretim yöntemlerinde, teknolojide ve kimyasal süreçlerdeki her büyük sıçramanın bir yandan üretici güçlerde muazzam gelişmelere yol açacağını, öte yandan da milyonlarca işçiyi yerlerinden ederek bunları "yedek-sanayi ordusu" saflarına katacağını ve "makinelerin, sermayenin işçi sınıfına karşı savaşımda en zorlu silah haline" geleceğini ve de makinelerin aynı zamanda "ücretleri sermayenin çıkarlarına uygun bir düşük düzeyde tutmak için bir düzenleyici demek" olduğunu zengin bir düşünce bolluğu ve parlak bir tahlille sergilemişti. Marksizmin kurucuları henüz yaşadıkları dönemde ve özellikle Kapital'de Marks ve sonrası Engels, gelişen ve genişleyen sermaye birikimine fena halde bir sefalet birikiminin eşlik edeceğini, bugün küreselleşme ile iyiden iyiye son haddine varan bu kutuplaşmayı büyük bir kavrayış ustalığıyla ortaya koymuşlardı. Bazılarının aşırı çalışmasının başkalarının boş gezmesinin önkoşulu halini aldığını, şimdilerin kangren haline gelen kitlesel ve kalıcı işsizliğin çalışanlar üzerindeki baskı durumunu daha yıllar önce, emperyalizm öncesi dönemde geliştirdikleri teorik tahlillerle bugüne ışık tutacak tutarlılıkta çözümlemişlerdi. İşte Marks'ın Kapital'in birinci cildinde bu konuya dair bugünü de betimleyen parlak açıklamaları: "Ensonu, nispi artı-nüfusu ya da yedek sanayi ordusunu, birikimin büyüklüğü ve hızı ile daima dengeli durumda tutan yasa, emekçiyi, sermayeye, Vulcan'ın Prometheus'u kayalara mıhlamasından daha sağlam olarak perçinler. Sermaye birikimine tekabül eden bir sefalet biriki-

mi yaratır. Bu yüzden, bir kutupta sermaye birikimi, diğer kutupta, yani kendi emeğinin ürününü sermaye şeklinde üreten sınıfın tarafında, sefaletin, yorgunluk ve bezginliğin, köleliğin, bilisizliğin, zalimliğin, akli yozlaşmanın birikimi ile aynı anda olur."(1)

Ve gene Marks Kapital'de çözümlemişti ki, "sermaye, uygulamada da, insan soyunun adım adım yozlaşması ve en sonu insanlıktan çıkması olasılığı karşısında da, dünyanın batma olasılığı kadar az ilgilidir." Birikim, yoğunlaşma ve merkezileşme süreci aynı zamanda insan soyunun sermaye tarafından soysuzlaştırılması ve akli yozlaşma sürecidir de. Bir yanda genişleyerek artan sermaye birikimi, öte yanda genişleyip derinleşen sefalet birikimi aynı anda yol alır. Sermaye birikimi sefalet birikimini koşullandırır. Sermaye birikim sürecinin yarattığı sefalet birikimi kutbunda yokluk, yoksulluk, bilisizlik, kölelik, vahşet ve akli yozlaşma aynı anda ortaya çıkar. Ve öyle ki, bazılarının aşırı çalışması başkalarının boş gezmesinin önkoşulu halini alıyor büyük sanayiin her adımdaki gelişmesinde. Marksist teori kurucularının çözümlemelerinde bu iktisadi gelişme çizgisini apaçık dile getirmişti yıllar öncesinde.

Elbette ki, yalnızca bu da değil. Marks ve Engels sonrası, marksist teori özellikle Lenin'le birlikte Stalin ve Mao uğraklarında emperyalist kapitalizmi ve onu son haddine vardıran çelişmelerini ve iktisadi yasalarının tekelci kapitalizm aşamasındaki niteliği ve boyutu çok büyük bir açıklıkla ortaya konmuştu. Özellikle Lenin'in serbest rekabetin gelişerek tekele, emperyalizm aşamasına ulaşan niteliğini, yani kapitalizmin bu son aşamasının özelliklerini, onun çürüyen ve can çekişen kapitalizm olarak vardığı boyutu mükemmel bir biçimde açıklanmıştı. Lenin saptamıştı ki, serbest rekabetçi kapitalizm, yoğunlaşma hattı

boyunca belli bir evresinde tekelci kapitalizme dönüşür ve tekel emperyalizmi doğurur; ve onun ekonomik özünü oluşturur. Emperyalizm, kapitalizm tabanına dayalı olarak ortaya çıkar ve bu temelin temel özelliklerinin dolaysızca devamı, gelişmesi ve çok daha yüksek bir düzeyde ortaya çıkması olarak vücut bulur. Rekabet bu mecrada artık yerini esas olarak tekele bırakmış, serbest rekabetçi kapitalizme denk düşen meta ihracının yerini tekelci kapitalizme denk düşen sermaye ihracı almış; ama meta ihracı ortadan kalkmamış, tam tersine tekelci aşama bunu ikinci plana itmekle birlikte isteklendirmiştir. Marks ve Engels döneminde henüz kapitalizmin toprağında sürgün veren tekelci kapitalizmin kökleri, tröstleşmeye yol açan gelişmeler artık yeni aşamada ekonomik yaşamın belirleyici iktisadi ekseni olmuşlardı. Ve en nihayet bu evre, mali sermayenin egemenliğinin dünya ölçeğinde ortaya çıktığı, geliştiği ve genişleyip hızlandığı özellikleri de birlikte geliştirmiştir.

Dahası, serbest rekabet döneminde henüz yeni yeni tomurcuklanan emperyalizm egemen sistem halini almış ve tekel ekonomik ve politik yaşamın belirleyici bir gücü olarak ortaya çıkmış oluyordu. Bu demekti ki, tekelle karakterize olan yeni evre, kapitalizmin daha yüksek bir düzene geçişi, tarihi bakımdan yeni biçimi ve kapitalist dünya ekonomisinin çok çeşitli parçaları arasında, tek tek iç ekonomik birimleri arasında emperyalist zincirin birer halkaları haline dönüşmüş yeni bir ilişki biçimidir.

Açıktır ki, marksist kuram kapitalizmi ve onun en son aşaması olarak emperyalizmi mükemmel bir tahlille çözümlemişti; hem de ortaya çıkışı, serpilip gelişmesi ve çöküşüne dek uzanan süreci, mevcut ilişkilerin eksiksiz bir tablosunu da bize sunarak.

Açıktır ki, marksist teori, üretimin ve sermayenin yoğunlaşması ve toplumsallaşan üretimi ve üretimin sonuçlarına el ko-

yan kapitalist niteliği ve bu arada merkezileşen sermayenin gelişim tablosunu ve en sonu toplumsallaştırılmış üretim ile mülk edinmenin özel karakteri arasındaki çelişkinin kendisini bireysel işliklerdeki üretimin örgütlenmişliği ile toplumdaki genel üretim anarşisi arasındaki uzlaşmaz karşıtlık olarak ortaya koymuştu. Bugünlerde sık sık tek yanlı olarak çarpıtılarak yeniden gündeme getirilen şu gerçeği de sergilemişti: Merkezileşen ve yoğunlaşan sermaye kendi sınır taşında tekelci şirketlere yol açar ve bu süreç gelişme, genişleme ve hızlanma süreci ile bu tekelci şirketlerinde bankalar üzerinden iç içe geçerek daha üst muazzam tekelci birliklere, dünyanın çeşitli ekonomilerini tek bir dev tekel içinde birleştirme "eğilimine" doğru yol alarak ilerler –bu kendi yıkılışının unsurlarını bağrında taşısa da. Büyük bir düşünce bolluğu ile açıklanmıştı ki, toplumsallaştırılmış üretimdeki anarşi ve plansızlık meta üretimine dayanan her toplumun kulvarıdır. Bu kulvarda yol alan üretim ve değişim "dönemli" olarak çığırından çıkar. Ve dahası, böylesi bir toplumda pazarların genişlemesi üretimin genişlemesine orantılı gitmez ve daralan pazarlarla genişleyen üretim en sonunda toslaşır. Ve bu toslaşma kapitalist kabuğu parçalamadığı, üretim tarzını ortadan kaldıramadığı sürece de, bu çatışma "dönemli" olur ve üretim bir "kısır döngü" doğurur durur. Ama ne ki, plansızlık, rastlantı ve üretim anarşisi ile astarlanmış kapitalist sistem süreğen bir bunalımla iç içe yol alır. Bilinir ki, bu bunalımın temelinde yatan şey de bugün olduğu gibi dün de "**bolluğun**" yarattığı bunalımdı: **Aşırı üretim bunalımı**. Fazla üretimi massedemeyen sistem bu fazlalılığın yarattığı bunalımın altından kalkamayarak tüm bir sistemi kilitler, her şey tepe takla olur ve en nihayet kendi sonunu hazırlar. Sermaye tekeli, kendisiyle birlikte serpilip boy veren üretim tarzının ayak bağı olur ve merkezileşen üretim

araçları ve toplumsallaşan emek nihayet kendi kabuğuyla bağdaşamadığı sınıra ulaşarak kabuğu parçalar. Böylece kapitalist özel mülkiyetin çanı çalar. Marks'ın artık herkesçe ezberlenmiş sözleriyle: **Mülksüzleştirenler mülksüzleştirilir.**

Ve gene marksizmin kurucuları kapitalist toplumun ekonomik tahlillerinden çıkarmışlardı ki, işçinin ödenmemiş emeğine el koymak kapitalist ekonominin varoluş koşuludur; ve Marks'ın Kapital'deki önemli sözleriyle, "**proletarya, artı-değer üretme makinesidir**". Ve de "**artı-değer üretimi, bu üretim tarzının mutlak yasasıdır**".

Anlaşılır ki, içinden geçmekte olduğumuz "**anı**" değil, ama "**yönü**" pek büyük bir iç tutarlılık, engin bir uzak görüşlülükle sergilenmişti Marksist teori tarafından. Marks döneminin serbest rekabetçi kapitalizmi Lenin döneminin tekelci kapitalizmine yerini bırakmıştı; ancak tekelci dönemin rüşeym halindeki gelişmesi, onun sürgün veren kökleri tekel öncesi dönemde Marks ve Engels döneminde açığa çıkmış ve bu ortaya çıkış marksizmin kurucularınca çözümlenmiş ve sonraki gelişmesi ise, serbest rekabeti tekele götüren süreç de Lenin döneminde gelişip, genişleyip hızlanınca kapitalizmin bu sonraki gelişmesi marksizmin sürdürücüleri tarafından mükemmel bir tahlilden geçirildi-özellikle **Lenin**'in "Emperyalizm" eserinde.

Günümüzde, emperyalizmin temel niteliği ve eğilimlerinde temel bir değişiklik yok. Gerek emek ile sermaye arasındaki temel ilişki açısından, gerekse tekellerin dünya egemenliği bakımından. Öte yandan sermaye ihracının birincil planda öne çıkması açısından da aynı çizgiler üzerinde yürüyor mali sermaye. Üretimle doğrudan ilişkisi olmayıp devlet tahvilleri, hazine bonosu, hisse senedi, kredi, borçlandırma vb. yollarla esnek ve oynak yapısı üzerinden müthiş bir yoğunlaşma ve yaygınlaşma ya-

şayan mali sermaye, dün olduğu gibi bugün de iktisadi yaşamın öne çıkan sermaye biçimidir-ancak yoğunlaşma derecesi daha büyük boyutlarda gelişiyor. Ve gene dün olduğu gibi, bugün de tekel iktisadi yaşamı kontrol eden yegane ekonomik düzen olma özelliğini koruyor-ama devletleri de daha sıkı egemenliği altına alarak. **Stalin**'in yargılarını özetlersek, tekeller bu yeni dönemde devlet aygıtıyla kaynaşmamış, **devlet aygıtı tekellere bağımlı hale gelmiş**, dolayısıyla bu yeni dönemde tekeller yalnızca ekonomik ve toplumsal alanda hükümran hale gelmemiş, bunlar aynı zamanda devleti de bütünüyle kendilerine bağımlı hale getirmişlerdir.(2)

Dün olduğu gibi, bugün de artı-değer olmaksızın, yani emek gücünün üretim sürecinde son haddine dek sömürüsü olmadan sermaye var olamıyordu, bugün de-teknolojik devrim emek gücünü üretimin temel ekseni olmaktan çıkarmaz, çıkaramaz da. İnsanın nefes alıp yaşayabilmesi için nasıl ciğere gereksinimi varsa, sermayenin de nefes alabilmesi ve dolayısıyla yaşayabilmesi için emek gücüne olan gereksinimi olmazsa olmaz bir durumdur (ilerleyen sayfalarda bu durumu alt bir başlık altında ele alacağız). Emek ile sermaye dün de, bugün de birbirinin varoluş koşuludurlar. Dün de artı-değerin kaynağı meta dolaşımı değil, üretim süreciydi; bugün de. Makineleşme, emek üretkenliği vb. üzerinden sermayenin organik bileşiminde teknolojik devrim öncesi mecrada da bugün de değişen sermaye aleyhine girilen kulvar şimdilerde de sürgit devam ediyor; bu bileşimde değişmeyen sermaye çoğalıp genişlerken, değişen kesimi nispi olarak, yani değişmeyene göre azalıyor ve dolayısıyla gelişen kapitalist süreç sermayenin organik bileşimindeki yükselmeyle birlikte ilerliyor-şimdilerde bu genişleme daha da büyük boyutta oluyor. Kar oranının düşme eğilimi yasası, kapitalizmin bu ya-

sası şimdilerde de geçmişte de hükmünü sürdürerek kapitalist çelişmeleri keskinleştirmede katalizör etkisini sürdürüyor.

Anlaşılır ki, kapitalizmin temel özellikleri sürgit devam etmektedir; bu özelliklerin gelişmesi, genişlemesi ve hızlanmasıdır emperyalist aşamada ortaya çıkan. Yaşanmakta olan evrenin emperyalizm evresi olduğu ve bunun da emperyalizmin ekonomik özünü oluşturan tekel ve sermaye ihracı ile karakterize olduğu anlaşılmış bulunuyor. Tek tek iç ulusal ekonomilerin örgütlenmesinin ulusal çitleri aşarak dünyayı içine alacak bir biçime girdiği aşamadır yaşanan evre. Ne denli şirin gösterilmeye çalışılırsa çalışılsın, hangi pelerine büründürülürse büründürülsün, istenildiği kadar renkli tüylerle donatılsın, küreselleşme denen evre emperyalizmin kendisidir; altını biraz kazın, renkli tüylerinden arındırın, parlak pelerinini çıkarın, şirin gösterilmeye çalışan şeyin aslında bildik emperyalizm ve onun soygun ve yağma düzeni olduğu hemen açığa çıkar. Olan tek şey, eski içeriğe yeni ambalajdır. Biraz kazdığınızda vahşi kapitalizm dişlerini hemen gösterecektir.

Demek ki, emperyalist-kapitalizm yerli yerinde duruyor; niteliğinde, onun içinden çıkan ve ona yön veren temel ve diğer ekonomik yasalar aynen hükmünü ve hükümranlığını sürdürüyor. Nedir ki, değişen şeyler de var.

Emperyalist-kapitalizmin temel özü değişmemesine karşın, her şeyi bütünüyle eski kalıpları içinde düşünebilir miyiz diye ikinci bir soru da sormuştuk ilk sorumuz olan kapitalizm temel özelliklerini koruyor mu sorumuzun yanında. Ve işte şimdi küreselleşmecilerin, bu neo-liberallerin tezleri de dahil olmak üzere küresel kapitalizm denen şeyin ne olduğunu ele alalım. İlk sorumuzun yanıtında emperyalizmin özüne ilişkin yaptığımız

değerlendirmeler ve hatta Marks, Engels döneminin kapitalizmine marksizmin bu kurucularının getirdiği yanıtlar üzerinden bugüne gelerek incelemiştik emperyalist-kapitalizmi. Şimdi ise bu ikinci soruyu, yani son birkaç on yılda giderek öne çıkan ama kapitalizmin temel niteliğe ilişkin bir değişikliğe yol açması asla düşünülmeyen çizgileriyle ele alacağız küresel kapitalizmi.

Değişen ne?

Değişen nedir kapitalist-emperyalizmde?

Ya da emperyalizmin sivri ucu küreselleşme kulvarında ortaya çıkan özgün değişiklikler nelerdir sorusunun yanıtına geçelim istiyoruz.

Meta-semaye, ticari-sermaye, para-sermayenin uluslararasılaşmasının genişlemesi, her yanı sarıp sarmalaması ve bu anlama gelmek üzere dünyanın köyleşmesinin her zamankinden daha önem ve anlam kazanması açısından, sermayenin dolaşımı açısından, mali sermayenin özgün aşamada ortaya çıkan rolü açısından, ticaretin serbestleştirilmesi açısından, merkezi küresel üretim süreçleri ve sistemleri ile tek tek süreç ve iç ulusal sistemler açısından hiçbir şey olmamış gibi, eski kalıpları içinde düşünemeyiz. Yalnızca üretim ve dolaşım sürecinin hızı ve gelişmesi açısından baktığımızda bile, fena halde bir genişleme görüyoruz. Teknolojik devrim ve bilimin her adımdaki dev ilerlemesi emek verimliliğini artırarak üretim sürecini, iletim ve ulaşımdaki devâsa sıçramalı gelişmeler de dolaşım sürecini insanı şaşkına çevirecek denli hızlandırmış bulunuyor. Kapitalist üretim tarzında, üretim süreçlerinin organizasyonunda, ekonomik süreçlerdeki iş bölümünde, teknolojideki büyük sıçramalar-

la, kimyasal süreçlerdeki olağanüstü gelişmelerle ve yeni üretim yöntemleriyle kanatlanan üretimin teknik temelindeki sürekli değişiklerde meydana gelen dev genişleme ve muazzam gelişmeye kapalı, bütünüyle eski kalıplar içinde kalarak emperyalist-kapitalizmin berrak ve doğru bir tahliline varılamaz.

Öyleyse nedir değişen şey?

Sıralayalım:

Birincisi ve her şeyden önce, tek tek iç ulusal ekonomik sistemlerin, süreçlerin hem uluslararasılaşması ve hem de bunların yeniden yoğrulup kalıba dökülerek merkezi küresel ekonomik sistemin ve merkezi üretim sürecin bütünleyici birer parçası olarak dünya ekonomik sistem organizasyonunun birer eklentisi, bileşeni ve tümleyicisi olarak ortaya çıkmasıdır. Yarı-sömürge ve sömürge ülkelerin ulusal ekonomileri daha emperyalizmle birlikte dünya kapitalist emperyalist sistem zincirinin birer halkasını oluşturmalarına karşın, bugün bu durum iç ulusal ekonomik süreçleri ve ekonomik sistemi iktisadi, mali ve ticari tüm çizgileriyle küresel ekonominin oluşturduğu sistemin sömürü ayakları halinde tümleyici birer parçalarına dönüştürmüş bulunuyor. Ve bu durum şimdilerin emperyalist bağımlılık politikasının en belirgin çizgilerinden biridir. Tek tek iç ulusal ekonomik süreçler ve sistemler yükselen bir eğride ha bire parçalanmakta ve öte yandan parçalanan bu bütünler dünya merkezi küresel ekonomik sistemiyle yeniden birleşmektedir. Özetle üstten emperyalizm ve onun kudret sahibi ekonomik örgütleri üzerinden dağıtılan, parçalanan, önü kesilen eski iç ulusal ekonomik birimler emperyalizmin sivri ucu küresel kapitalizm konağı altında emperyalist iş bölümü temelinde yeni baştan yoğrulmaktadırlar. Bu durum, küresel kapitalizmin ekonomik tabanındaki parçaları arasında yeni bir ilişki biçimidir; "çevre"ler (yarı-sö-

mürgelerdir kast edilen) hiç bu denli "merkez"in (kapitalist-emperyalist ülkelerdir kast edilen) köleleştirme ve soygun kıskacına hapsolmamıştı.

İkincisi, Mali sermaye hiç bu denli önem kazanmamış ve üretken sermaye yatırımlarında bu denli düşüş ve mali sermayede bu denli genişleme ve büyüme görülmemişti. Mali sermaye emperyalizm çağının egemen sermaye biçimi olmasına karşın, sanayi sermayesi biçimi altında yatırımlarda yaşam ağacına kavuşan üretken sermayenin gerilemesi ve genişlemesinin aşınması, reel diyebileceğimiz yatırımlarda ciddi bir daralmanın yaşanması, bunun yerine bu özgün mecrada Marks'ın para-sermaye dediği tefeci sermayenin ve tefeci emperyalizmin öne çıkarak borsa, pazar, banka, hisse senedi, bono, tahviller üzerinden uluslararası ekonomik sistemi ve özel olarak da mali sistemi denetimi altına alması ve dolayısıyla ekonominin can damarını kontrol etmesi hiç bu denli muazzam güce ve boyuta ulaşmamıştı. Mali sermaye artık tam anlamıyla günümüzün hükümranıdır. İletişim ve ulaşımda ulaşılan nitel seviye, teknolojik temel mali sermayenin dolaşımı ve hızını muazzam ölçülere vardırmış ve bu da mali sermayenin dünya egemenliğine kuvvetli bir kaldıraç olmuştur. Sermayenin en etkili ve hızlı bir biçimde uluslararasılaştığı alan mali sermaye cephesidir. Mali piyasalardaki uluslararasılaşma tüm sermaye biçimlerinden daha büyük boyutlu ve fevkalade çabuklukla oldu. İktisadi liberalizm ile kolu kanadı kırılan korumacılık bir tarafa itilince, uluslararası piyasalarda mali sermaye rahatlıkla gezinebildi. Banka mevduatındaki serbestileşme, hisse senedi başta olmak üzere tüm mali varlıkların serbest dolaşımı ve sınırlarından kurtulmuş döviz hareketleri artık bütünüyle "dünyalılaştı". İletişimde ve ulaşımda ve özellikle de bilgisayarlaştırılmış sistemde ulaşılan üstün teknik düzey

mali varlıkların, tasarrufların akımını olabildiğince kolaylaştırdı ve mali piyasaların uluslararasılaşmasına fena halde olanak sağladı; bu da mali sermayenin hacmini dünya ölçeğinde büyüttükçe büyüttü ve ileride göreceğimiz gibi, üretken sermaye yatırımlarında gerileme olurken, mali sermayede büyüme çizgisine girildi bu yeni dönemde. Bu sermaye biçimi şu son birkaç beş yılda inanılmaz çabuklukla dünyada sultasını kurmayı, egemenliğini dünya egemenliği düzeyine çıkarmayı başarmış bulunuyor. Bu da yatırım, üretim, istihdamda bir gerileme anlamına gelir. Dolayısıyla aynı anlama gelmek üzere bu büyümede de bir gerileme demektir. Son yıllarda dünya ekonomisindeki durgunluk, özellikle Japonya, ABD ve Almanya başta olmak üzere diğer, yani çevre ekonomilerdeki durgunluk ve gerileme başka şeylerin yanında bir yanıyla da bununla dolaysızca bağlantılıdır.

Üçüncüsü, üretken sermayenin artan uluslararasılaşmasıdır. Bu geçmişte olduğu gibi, sermaye ihracının bir biçimi olarak başka iç ulusal ekonomik birimler konağında üretken yatırımlara yönelmek biçiminde olduğu gibi, özellikle bu dönemi belirlemesi açısından, küresel kapitalizmin tipik bir özelliği olması bakımından asıl öne çıkan yan olarak üretim süreçlerinde uluslararasılaşmadır; yani bu demektir ki, üretimin çok çeşitli aşamaları ve parçaları başka iç ulusal ekonomiler sahasında yerine getirilmektedir. Bu da iç sınırlar içinde farklı üretim parçalarının bir tek merkezi üretim sürecinin bütünleyici parçaları olması bakımından üretken sermayeyi de uluslararasılaştırmış bulunuyor. Böylece üretim süreçleri dünya ölçeğinde birbirlerinin tümleyici parçaları olarak iç içe geçmiş bulunuyorlar; hem de belirgin bir biçimde. Elbette ki bu sermayenin karlı yatırım alanları araması isteğinin sonucudur; ama üretim süreçlerinin teknolojideki gelişmeler üzerinden örgütlenmesindeki küresel değişikliği ifade

etmektedir.

Dördüncüsü, Lenin'in sözünü ettiği tekelci kapitalizmin ve daha da ötesi tekelci devlet kapitalizminin uluslararası tekeller ve şirketler karşısında ciddi aşınmaya uğraması ve dünya ekonomisinin devletler değil, uluslararası tekellerce adım adım denetim altına alınması ve bu alınmanın yaygınlaşarak egemen hal alması da bir başka değişiklik çizgisidir. Dolayısıyla bu demektir ki, küreselleşme ulus-devletin etkinliği, önemi ve hükümranlığını aşındırmıştır. Anlaşılır ki, iç ulusal ekonomik faaliyetler dünya ekonomik faaliyetine bağımlı ve ona tabi hale gelir olmuştur; ve bu gelişme küreselleşme ile had safhaya varmış bulunuyor. Ve dahası bugün ekonomik yaşamın uluslararasılaşması, küreselleşme çizgisinde muazzam noktaya erişmiş bulunuyor. İletim ve ulaşımdaki, bilim ve teknolojik cephedeki müthiş sıçramalar ekonomik faaliyetin coğrafi temelini olabildiğince yakınlaştırdığı gibi, sermayenin dolaşımı, hızı ve uluslararasılaşmasına da fevkalade koşullar sağlamıştır.

Beşincisi, ulus devletin güç, etkinlik, görev ve öneminin küresel sistem karşısındaki aşınmasıdır. Ulus devletin ekonomik faaliyetinin verimliliği de küresel sermayenin üstün teknik temelindeki gelişme ve genişlemeyle birlikte düşmüş ve iç ulusal ekonomideki göreli kapalılık, piyasa lehine erozyona uğramıştır.

Özetle, emperyalist kapitalizmin temel niteliğinde olmasa da onun dünyaya hükmetmedeki rolü, görevleri ve küresel kapitalizmi organizasyonundaki yeni biçimleri ve özellikle de mali sermayenin inanılmaz hızla dünya ekonomisi üzerindeki hükümranlığında ve ileride göreceğimiz gibi teknoloji ve enformasyon alanındaki devrim denebilecek sıçramalarla üretimin teknik temelindeki sürekli devrimler üzerinden değişikliği yaşamın canlı gerçeği olarak ortaya koyduğunu saptamak zorunlu-

dur.

Emperyalizm çürüyen kapitalizmdir ve bu Lenin tarafından iyi çözümlenmiştir; ne ki, Lenin vurgulamıştır ki, "Ancak bu çürüme eğiliminin, kapitalizmin hızlı gelişmesini dışladığını sanmak yanlış olur; durum kesinlikle böyle değildir."(3) Ve hatta o belirtmiştir ki, "kapitalizm, eskiye göre çok daha büyük bir hızla gelişmektedir" ve bu gelişme çürümeyi de kendi yıkılışının koşullarını da hazırlamasına karşın. Bu anlamda emperyalizm aşamasına ulaşmış bulunan kapitalizmin, temel özelliklerinde gelişme ve hızlanmaya doğru yol alması asla yadırganmamalıdır. Marks'ın sözleriyle: "Büyük sanayi, mevcut üretim sürecini hiçbir zaman son ve değişmez biçim olarak görmez ve ele almaz. Bunun için de, bu sanayiin teknik temeli devrimcidir, oysa daha önceki üretim tarzları özünde tutucuydu."(4)

Tam da bu noktada bir parantez açarak belirtelim ki, bilim ve teknolojik alandaki muazzam gelişmelerin ve dolayısıyla yeni üretim tekniklerinin emek sürecine uygulanmasının emek üretkenliğini artırması ve makinelerin üretim süreçlerindeki etkili emek araçları olarak işlev görmeleri değişen sermayede nispi bir azalmaya yol açması sermayenin emeğe olan talebini azaltıyor ve dolayısıyla ilerleyen süreç işgücüne olan talebi vazgeçilemez olmaktan çıkarıyor ve de sermayenin işgücüne olan gereksinimi makineler üzerinden gereksizleşiyor türünden "teknolojik determinizm" hayranlarının şimdilerde öne sürdüğü iddiayı Marks yıllar önce büyük bir düşünce kazıbilimcisine yaraşır bir berraklıkla ortaya koymuş ve bu iddia sahiplerinin altındaki toprağı daha birkaç elli yıl önce altlarından çekip almıştı: "Makine yüzünden tüm ücretli işçiler sınıfı ortadan kalkacak olsaydı, ücretli emek olmadıkça sermaye olmaktan çıkan sermaye için bu ne korkunç bir şey olurdu."(5) Gene Marks, "sermaye

ücretli emek varsayımına, ücretli emek de sermaye varsayımına dayanır. Bunlar birbirlerinin koşuludurlar; karşılıklı olarak birbirlerini yaratırlar"(6) derken de taşı gediğine koymuştu. Bu çok güncel ve oldukça önemli olan konuyu bu kadarla bitirmeyip kapsamlı bir biçimde ileride ele alacağımızı belirterek parantezi kapatıyoruz.

Şu kadarını belirtelim ki, yukarıda özetlemeye çalıştığımız değişiklikler büyük sanayiin kendi doğasında var olanlar. Dolayısıyla bunlara nitel değişmeler ya da kapitalizmin özüne denk gelen değişmeler diyemeyiz. Nedir ki, emperyalist kapitalizmin doğasında varolanlar geçmişte bu denli öne çıkan eğilimler değildi; kapitalist üretimin gelişme seyri bu eğilimleri güçlendirdi ve özellikle de tefeci sermayeyi, tefeci emperyalizmi öne çıkardı. Parayla para kazanma, üretken amaçlı olmayan sermayenin rolü ve önemini, dünyayı aralarında paylaşan büyük tekelci birliklerin devletler de dahil dünya çapındaki etkinliğini fena halde dayattı. Sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesini, sermaye birikiminin vardığı devasa genişlemeyi boyutlandırdı ve üretim ve bilgi teknolojisi de bu büyük boyutlu genişlemeye omuz verdi.

Kapitalist dünya ekonomisinin çok çeşitli parçaları arasında yeni bir ilişki biçimi dayattı; temel çizgilerde ve ilişkilerde aynı kulvarda olmak üzere. Dünya ekonomisinde egemenliği durmaksızın pekişen uluslar- arası tekelci sermaye, elinde birikmiş bulunan muazzam ölçüdeki sermayeyle üretken olmayan alanlara yönelerek spekülatif faaliyeti ile paradan para kazanmayı, kredi faizleriyle şişinmeyi sömürü işlevinin, havadan para kazanmanın esası haline getirmiş bulunuyor. Borsa vb, cephede durmadan meydana gelen krizlerde de bu sermayenin rolünün esas olduğunu unutmamak lazım. Marks zamanında şunları söy-

lerken ne kadar da haklıymış: "Her borsa oyununda, fırtınanın er geç kopup her şeyin altüst olacağını herkes bilir, ama gene de hepsi, kendisinin altın yağmuru ile küplerini doldurup onu sağlama aldıktan sonra, dünyanın kendisinin değil, komşusunun başına yıkılabileceğini düşünür."(7) Bugün artık buna şunu eklemek gerekir: Dünyanın en küçüklerin başına yıkılacağını bilir; çünkü, borsa vb. alanda egemen olan mali sermaye, her borsa oyununda dünyayı daima en büyüklerin yararına küçüklerin başına yıkmayı artık organize etmiş bulunuyor elindeki dehşet verici para sermayeyle.

Açıktır ki, sermayeyi bu noktaya ulaştıran şey, son birkaç beş yıllık süreç içinde üretim süreçleri ve dolaşımda ortaya çıkan muazzam genişleme ve dolayısıyla üretimin teknik temelinde kimyasal süreçler, yeni üretim yöntemleri ve üstün teknoloji üzerinden kazanılan sıçramalardır. Eğer büyük sanayiin her adımdaki gelişmesi bu noktaya varmasaydı, gerek sermayelerin nicel eklenmeleriyle oluşan sermayenin merkezileşmesi, gerek genişleyen yeniden üretimin büyük boyutlu genişlemesi olarak vücut bulan sermaye yoğunlaşması ve bu arada birikim ve gerekse de sermayenin küresel kapitalist organizasyonu bu oranda ve bu düzeyde asla var olamazdı. Açıktır ki, küresel kapitalizm için salt üretimin genişleyen bir zeminde artması, meta ve sermaye birikimi bir temel oluşturmakla birlikte tek başına yeterli değildir; belli bir gelişmişlik derecesi gereklidir ancak, üstün teknik temelin, iletim ve ulaşımın mutlaka dolaşıma, meta ve sermayenin dış hareketine elverişli ortamı sağlayan koşullarla donanmış olması zarurettir. Ve anlaşılır ki, kapitalist üretim tarzı üretim araçlarındaki gelişme ile ilerler. Emek araçlarındaki her büyük sıçrama kapitalist sanayiin gelişmesine olağanüstü hız katar. Unutulmasın ki, kapitalist tarz kendi yıkılışının unsuru

olan üretici güçleri geliştirmek gibi bir kulvarda ilerler. Ve Marks'ın çözümlediği gibi, "Toplumsal emeğin üretici güçlerindeki gelişme, sermayenin tarihsel işlevi ve varoluş nedenidir".(8)

Günümüzde emek aracı olarak teknolojideki gelişmelere bu "varoluş nedeni" üzerinden bakmak gerekir. Elbette ki, buna Sovyetler Birliği ve yörüngesindeki modern revizyonist ülkelerin kurulu düzenlerinin çöküşü ve bu ülkelerin ekonomilerinin içte çıplak kapitalizm (klasik kapitalizm anlamında), dışta da kapitalist dünya sistemiyle dolaysızca tümleşmesi bu sürecin koşullarının inanılmaz biçimde olgunlaşmasına ve sürecin olabildiğince hızlanmasına katalizör etkisi yapmıştır. Bu ve ileride bir alt başlık altında işleyeceğimiz daha başka koşulların etkisiyle uluslararası sermaye yatağından taşarak, yer yer deri değiştirerek gezegenimize nüfus etti ve yeni bir ilişki biçimi dayattı dünyanın "alttakiler"ine. Ve bu dayatmada ABD lehine dehşet dengesi kendisini kuvvetle hissettirdi. ABD elindeki iktisadi, mali, siyasi ve özellikle askeri araçlarla ve etkili gücüyle dünya ekonomisinin tek tek parçaları arasındaki yeniden kalıba dökmeyi kendi lehine insafsızca dayattı özellikle "çevre" ülkelere; ve bunun adı da ileride görüleceği gibi "yeniden yapılandırma" olarak lanse edilecekti. Oysa dayatılan ABD başta olmak üzere dünyaya egemen sermaye lehine dünyanın en ücra mezrasının bile iktisadi yeniden şekillendirilmesiydi. Elbette ki, bu da emperyalist-kapitalizmin politik bir tercihi ve özellikle ortalama kar yasası eşliğinde kapitalist karların düşüşünün yarattığı birikim krizini aşma ve süreğen emperyalist bunalımın yükünü "alttakiler"e taşıtma çizgisiydi. Özellikle son on yılda rus Sosyal Emperyalizmi'nin ve onun yörüngesineki kampın etki gücünü kaybetmesiyle birlikte dünyada sultasını kurmuş olan

başta ABD olmak üzere emperyalistler elverişli koşullar ve bu koşulların var ettiği olanaklarla donatılmış oldular. Küresel sermayenin dış hareketi üzerindeki bu engelin ortadan kalkması, aynı zamanda küresel tekellerin de dünyaya her zamankinden daha fazla kurt açlığıyla saldırmasının uygun koşullarını hazırlıyordu. Zira, bilinir ki, hırsızların dalaşından alttakiler karlı çıkar herdaim. En büyük iki hırsızdan birisi pes edince, diğer hırsızlara ve özellikle de ABD emperyalizmine gün doğdu. Başta ABD olmak üzere emperyalistler bu koşullardan adamakıllı yararlanarak alttakileri daha acımasızca köleleştirme ve soygun zincirlerine bağlamış oldu: koyulaşan kölelik, dehşet ölçüsünde soygun ve yağma; sermayenin emeğe fena halde saldırısı: işte küreselleşme denen şey.

Şimdilerde arz yuvarlağında kapitalizmin vahşi atını dört nala kaldırarak basılmadık alan bırakmayan, önündeki tüm engelleri bir bir ortadan kaldıran bu küresel sermayedir; ve bu sermayede en önde, en başta sokulgan ve girgin karakteriyle hükümranlığını sürdüren de para-sermaye biçiminde faaliyette bulunan "tefeci sermaye", "tefeci emperyalizm"dir.

Ve küresel kapitalizm nedir sorusuna en iyi yanıtı şöylece verebiliriz ki , o, bilimsel ve teknolojik gelişme aşısıyla arz yuvarlağının bir avuç emperyalist haydut tarafından yağmalanmasının fena halde örgütlenmesinin modern bir pelerine büründürülen emperyalist kapitalizmin sivri ucudur.

küresel kapitalizmin dayanakları

Küresel sermayenin bu yöneliminin "yaşam ağacına" kavuşması ve verili durumdaki politik tercihlerinin ayağa dikilebilmesi için de uygun alt yapının bu alt yapının üzerinde rahatlıkla

gezinebileceği düzenlemelerin ideolojik, hukuksal, iktisadi ve kültürel cephede oluşturması uluslararası sermayenin emeğe saldırısı ve ona hükmetmesinde zorunlu uğraklardır. Bunun için de yer kürenin her santimetre karesi küresel sermayenin dış hareketine açık olmalı, onun hızlı dolaşımını mutlak biçimde kolaylaştırmalıdır. Öyle olmalıdır ki, mali sermaye, arz yuvarlağında hiçbir iç hukuksal, iktisadi ve daha da önemlisi toplumsal engele takılmadan at oynatabilmeli, karlı bulduğu alanlarda şişinip bol bol kazanabilmeli; tehlikenin ucunu gördüğü an da hiçbir yükümlülükle elleri kelepçelenmeden çıkıp gidebilmelidir ve hem de arkasında bıraktığı zararı iç ulusal ekonomilerin sırtına yıkarak. Bu durum yalnızca para sermaye açısından değil, ticaretin serbestleştirilmesi üzerinden ticari sermaye açısından da böyledir; ve tabii üretken amaçlı faaliyette bulunan sanayi sermaye bakımından da aynı durum geçerlidir.

Para-sermaye, ticari-sermaye, meta-sermayenin dünya egemenliği ve tek tek iç ulusal ekonomilerin merkezi küresel sistemin birer bileşeni, tümleyici unsurları haline gelebilmesi, bu iç ulusal üretim süreçlerin yeniden kalıba dökülerek küresel ekonomik sistemin birer bütünleyici parçası olması, merkez/merkez, merkez/çevre ilişkisinin yeniden organizasyonu bakımından dayanıklı iç örgütlenmesi için, küresel kapitalizmin üzerinde yükseldiği ve onlar olmaksızın yeni politik tercihlerin yaşam bulmasının imkansız olduğu saç ayakları küresel sermayenin zorunlu ön koşuludur. Küresel kapitalizm konağı ancak bu direkler üzerinde yükselip dünya proletaryası ve komşuları emekçilere saldırabilir ve onları kölelik girdabına daha koyu biçimde sürükleyebilme olanaklarını elde edebilir. İşte son yıllarda ve özellikle 1989 da ünlü DDR (Berlin Duvarı'nın) duvarının yıkılışının ardından (çünkü bu simgeydi) ikinci emperyalist payla-

şım savaşı sonrası kan ve ateşle yoğrularak kalıba dökülen uluslararası ilişkiler artık çatırdamış ve yeni ilişki biçimleri kanlı (yerel savaşlar), kansız (siyasi uzlaşma) vb, araçlarla yeniden kalıba dökülme sürecine girmişti. Tam da böylesi koşulları da arkasına alan küresel sermaye dünyayı özellikle yarı-sömürgelerde kendi çıkarları doğrultusunda yeniden şekillendirmenin yoluna gitmiş oldu. Küresel sermayenin soygun ve yağma düzeni için, emperyalist sultanın gereksinimleri doğrultusunda uluslararası sermayenin serbest ve engelsiz dış hareketi ve güvenceli spekülatif faaliyeti ve en nihayet dış borcun sürdürülebilir çizgide tutulması ve emperyalist borçların ve faizlerinin düzenli aralıklarla aksatılmadan ödenebilmesi ve de "çevre"den "merkeze" kaynak transferi için "yeniden yapılandırma" adı altında küresel sermayenin politik ideolojik tercihleri ve dayatmaları ortaya çıktı. Ve tabii ki, bunlara temel oluşturan da temel ayaklar vardı.

Nedir bu temel ayaklar; ya da küresel sermayenin üzerinde yürüdüğü bu temel neler üzerinde yükseliyor?

Birincisi ve önemlisi özelleştirmedir. Bu, iç ulusal ekonomilerin tek yanlı zoraki uyumu için en başta gelen koşuldur. Bunsuz küreselleşme politikaları topallar.

İkincisi, sınırsız piyasadır; "kendi kendini düzenleyen pazar". Bu da küreselleşmenin iletken telidir; bununla yaşam ağacına kavuşur küresel sermaye. Piyasa küreselleşmenin üzerinde yürüdüğü, ete ve kemiğe bürünerek genişlediği manyetik sahadır sermaye için.

Üçüncüsü, finans konaklarıyla bütünleşmedir. Finans sermaye en sokulgan ve en fazla küresel nitelik kazanma özelliklerine sahip olması avantajıyla önündeki çevrelerle bütünleşme çitlerinin aşılmasıyla birlikte çevrenin tasarruflarının bu sermayece boşaltılması daha elverişli hal almış oluyor. Küresel kapitalizm-

de küreselleşmeye en elverişli alandır bu alan.

Dördüncüsü, koruyucu gümrük vergilerinin en aza indirilmesi ya da sıfırlanması .

Beşincisi, sermayenin dış hareketini sınırlandıran "frenleyici engellerin" ortadan kaldırılmasıdır-iç ulusal hukuk da dahil olmak üzere.

Altıncısı, dış ticaretin serbestleştirilmesi.

Yedincisi, emperyalizmin sivri ucu küresel sermaye lehine ulusal egemenliğin daraltılmasıdır. Bu ikinci olarak ve iktisadi anlamda şu anlama gelir ki, "çevreler" ulusal sınırlar içinde ve iç pazar tabanında oluşan içe dönük sanayileşmeyi, meta/para/sermaye hareketleri üzerindeki tüm iç ulusal engeller ve tabii bu arada ulusal sınırlandırmalar küresel sermaye lehine terk edilecek. Bu demektir ki, ekonomik liberalizasyon üzerindeki ulusal denetimler rafa kaldırılarak, sermaye kolay dolaşım olanağına kavuşacak. PKK hareketinin önderleri şahsında bu yeme tav olduğu anımsansın; bir çok anlı-şanlı gerilla örgütlerinin de.

Küreselleşmenin vazgeçilemez savaş atı rolü oynar bu saydıklarımız. Bunlar olmaksızın ikinci emperyalist paylaşım savaşı sonrası oluşan savaş araçlarıyla harmanlanıp yoğrulan ilişkilerin küresel sermaye lehine yeniden ve yeni baştan oluşması olanaksız olur. Küreselleşme ancak bu yapısal uyum paketinin yerine getirilmesiyle emperyalizmin manyetik alanında yaşam ağacına kavuşabilir. Bunun içindir ki, özellikle son birkaç beş yıldır özelleştirme, "kendi kendini düzenleyen pazar", mali sermayeye methiyeler dizilip bu ekonomik terimler göklere çıkarılırken, öte yandan korumacılık, kamu iktisadi teşebbüsleri, devletin ekonomiye müdahalesi, bu arada tarıma sunulan destek politikaları gibi geçmişin çekici terimleri kapı dışarı edilmeye başlandı. Nedir temel argümanları? Devlet ekonomiden elini çek-

sin, olabildiğince küçülsün, bunun yerine pazarın güçlerine tek yanlı itaatle ekonomi sınırsız serbestleşme, ekonomik liberalizm güzergahında uluslararası sermayenin çıkarları doğrultusunda ekonomik yeniden organizasyonuna kavuşsun. Neo-liberallerin dillerine doladıkları bunlardır. Ama bilinir ki, bunlar eski bir şarkıdır; serbest piyasa bayatlamış bir lapadır ve ne insanlığa çözüm reçetesi olabilmiş ve ne de emperyalist-kapitalizmin yapısal bunalımına çare olabilmiştir. Ama onlara sorarsanız, devleti küçültüp, kamuya ayrılan bütçeyi büzüp toplumsal hizmetlere ayrılan payı daralttın mı, devletin korumacı politikalarına son verdin mi ve tabii bu arada özelleştirme ve serbestileştirme ile dış ticarette küresel sermayeye yapısal uyumu sağladın mı şimdiye dek bastırılmış, sindirilmiş ve baskı altına alınmış bulunan ekonomik yaşamın unsurları "frenleyici engeller"inden kurtulacak, böylece serbestileşme ve özelleştirme ile genişleyen "ekonomik özgürlük" alanında ekonomik inisiyatifler, araçlar ve potansiyel iktisadi ve mali güçler harekete geçecek, bunlar üzerinden de ekonomi kendi iletken teline pazar üzerinden kavuşup rekabet gücüne kavuşacak ve ekonomik yaşam canlanıp ayağa dikilecek. Kapitalistin mantığı bu. İnsanlık birkaç yüz yıldır bu eskimiş filmi izliyor; ama her seferinde yeni versiyonu ile. İçerik aynı, öz aynı, araçlar aynı; tek fark yeni ambalaj. Açıktır ki, bu, küresel sermayenin pazara dayalı yönetimi; pazara tek yanlı uyum projesidir. Ve her seferinde de duvara toslamadan edemedi. En çarpıcı toslamaları 1930 ve ikinci emperyalist paylaşım savaşı öncesi ve de 1973 bunalımı dönemleridir.

Küresel konak altındaki yapısal uyum programının anlamı çok açıktır ki, sermayenin iktisadi, mali ve kültürel köleleştirme ve yağmalama siyasetine tek tek ulusal ekonomileri sonuna dek açmaktır. Bu aynı anlama gelmek üzere, kapitalizmin vahşi atını

arz yuvarlağın üzerinde sınırlandırmalara maruz kalmadan tırısa kaldırarak basılmadık alan, talan etmedik mezra bırakmamasıdır. Bu sermayenin emeğe insafsızca, dehşet verici ölçülerde daha vahşi saldırısı demektir. Elbette bu yalnızca emeğe saldırıyla sınırlı değil; esas saldırı emek cephesine olmakla birlikte bu saldırı aynı zamanda iç ulusal pazarlara da bir saldırı demektir. Ancak bunu söylerken şu gerçeği gözardı etmemek gerekir. İç ulusal pazarlara hakim olan sermaye emperyalizme göbekten bağımlı olan komprador sermayedir. Ve bundandır ki yarı sömürge ülkelerin iç pazarlarına yönelik emperyalist sermayenin saldırısı kompradör sermayeden bağımsız ele alınamaz. Böylelikle iç ulusal ekonomiler küresel sermayenin saldırısı karşısında yapısal uyum reçeteleriyle korumasız kalarak baskı altına alınacak, sermayenin dış hareketi karşısında koruma duvarlarından yoksun kalan iç pazarlar böylece yıkıma uğrayacaktır. Bu demektir ki, bu saldırı aynı zamanda iç pazarların yıkıma uğratılmasıdır da. Bu dolayısıyla ve aynı zamanda "çevreler"in yani yarı sömürgelerin var olandan daha koyu bir bağımlılık ilişkisine evrilmesidir. Bu da bir avuç uluslararası şirketin yarı-sömürgelerden "kaynak transferi"ni sağlam dayanaklara bağlama demektir. Anlaşılır ki, bu yapısal uyumla yarı-sömürgelerin tasarrufları dünya finans pazarlarının denetimini ele alan tekelci güçler tarafından massedilecektir, yani bu kaynaklar son sınırına dek emilerek boşaltılacaktır; merkezin bunalımına kan aktarımı olmak üzere.

Küresel saldırının temel dayanaklarından en başta geleni olarak özelleştirme ile sermayeye yeni aşı yapılacaktır; bu yolla sermayeye bir miktar kan verilmiş olarak sermaye şişinecek; öte yandan bu yolla devlet denetiminden, sınırlandırmalarından kurtulmuş olan iktisadi teşebbüsler özel sermayenin rahatlıkla

üzerinde tepinebileceği alanlar haline gelecek. Uluslararası sermaye pazar üzerinden özelleştirme aracıyla ancak küresel saldırısını genişletip son sınırına vardırabilir. İleride, küreselleşmenin ülkemizdeki iz düşümü bölümünde göreceğiz, özelleştirme, devletin zarar eden kuruluşlardan kurtarılması operasyonu değil, tam tersine küresel sermayenin politik bir tercihi, stratejik bir çizgisidir. Gerek dış ticaretin serbestleştirilmesi ve gerekse gümrük duvarlarının indirilmesi ya da sıfırlanması mali sermayenin rahatlıkla pazarlarda gezinebilmesine yaratılan elverişli koşuldur. Tabi bu arada iç hukuksal engelin de uluslararası hukuk lehine yeniden yoğrularak şekillenmesi de sermayenin ekonomik çıkarlarına verilen yanıtın adıdır. Ne var ki, her şey yolunda gitmiyor ve gidemez de.

Küresel uyum programı dünyada rahat yürümüyor; ikinci emperyalist paylaşım savaşı sonrası oluşturulmuş bulunan sermaye/emek ilişkisini emek aleyhine dehşet ölçüsünde bozan "uyumlulaştırma reçeteleri" emek cephesinin şiddetli karşı koyuşlarıyla sarsılıyor. Her bir hamlesi kaos, düzensizlik ve eşitsizlikle; istikrarsızlık, derinleşen çelişki ve şiddet yöntemleriyle yürüyen küreselleşme, üzerinde yürüdüğü güzergahı ancak demokratik sistem aleyhine gericiliği; baskı araçları lehine yerleşik demokratik alışkanlık ve geleneklerde erozyonla nefes alabiliyor. Bunun içindir ki, özelleştirme, ekonomik liberalizm çizgisindeki serbestileşme, finans konaklarıyla bütünleşme gibi koltuk değnekleriyle çiçeklenebilen uluslar- arası sermayenin yeni saldırı politikası, bu saldırılara, bu yeni uyum politikalarına direnebilecek güçlerin, devrimci, ilerici güçlerin ve sendikaların kolu kanadını kırmayı temel hedefi haline getirmiş bulunuyor. Çünkü küresel sermaye politikaları zenginin daha zengin, yoksulun daha yoksul olması ekseni üzerine kurulmuş; dolayısıyla,

sermayenin bu yeni politik tercihleri ancak zor araçlarıyla yaşama geçirilebilir. Bunun için de "çevreler"de ulus devlete biçilen rol zaptiye görevidir. Ve bilinir ki bu rol bugün emperyalist sermayenin saldırısıyla ortaya çıkmamıştır. Yani yeni değildir. Ancak "küreselleşme" ile birlikte kapitalist devletlerde gerici zor ve faşizan baskılar yoğunlaşırken, yarı sömürgelerde faşist diktatörlükler daha da koyulaşmaktadır. Tüm dünyada ve özellikle yarı-sömürge ülkelerde küreselleşme ve ona köprülük yapan özelleştirme ve diğer yapısal uyum programlarına karşı ayağa kalkan sokağa sermayenin bekçilerinin verdiği yanıt açıktır: devletin sopası. Tam da burada devletin faaliyet alanını daraltmayı amaçlayan küreselleşmeciler bilmezler mi ki, sermaye ancak onun çıkarlarına bekçilik yapan örgütlenmiş bir güçle, bir devlet gücüyle serpilip gelişebilir. Devlete her şeyden elini ayağını çekmesini öğütleyenler, sıra zorla dayatılan yapısal uyum reçetelerini uygulamaya gelince devlete gerici şiddeti öğütlemekten de geri kalmıyorlar. Demek ki, sermaye/devlet, bunlar yan yana iç içe yürüyen birliklerdir; devletler olmadan küreselleşme politikaları da yürümez. "Demokratik devlet" önümüzdeki dönemde küresel kapitalizm sürecinin ilerleme seyriyle birlikte adım adım hem "merkez" ve hem de "çevreler"de gerici sopasını daha da öne çıkaracak ve kazanılmış demokratik haklar ve özgürlükler küreselleşme adına sabote edilecektir. Süreç, devlete biçilen zaptiye rolünün, onu alışılagelmiş demokratik hak ve özgürlüklerden alıkoyma sürecidir. Bu küreselleşmenin genişlemesi ile doğru orantılı ilerleyecektir. Bir yandan ekonominin devlet konağında yönetimi ve faaliyetlerini aşındıran küreselleşme, öte yandan, devlete, sermayenin arz yuvarlağında serpilip gelişmesi önündeki engelleri aşmak, hizaya getirmek ve temizlemek için bekçilik rolünde koyulaşınayı da görev olarak

belletiyor. Kaldı ki, emperyalist soygun düzeni zaten zorbalık ve vahşet araçlarıyla, devletin örgütlü sopasıyla zar zor ayakta kalabiliyor.

Özetle, küresel uyum reçeteleri, zaten varlık gerekçesi olarak sermayenin çıkarlarını korumak için örgütlenmiş şiddet demek olan devlete zor işlevini daha fazla kullanmayı buyuruyor. Bu da ilerleyen sürecin demokrasilerin gericilikle bulaşık bir çizgide daha da koyulaşan bir şiddeti dünya proletaryası ve emekçi halka reva görmesi demektir. Daha yakın zamanda Seatlley, Göteborg ve Cenova'daki küresel politikaları protesto eden halkın kan ve zorbalıkla bastırılması ve yüzlerce yaralı, tutuklu ve de ölümle tanışması sermayenin yeni uyum politikalarını yaşama geçirmede devlete biçtikleri rolü açıkça sergilemek için en taze kanıttır. Bunun yarı-sömürgelerde çok daha ağır bedellere mal olması bura halkının ölümleri "ucuz(!)" olduğu için pek yankı bulmuyor.

Küreselleşme kendi dayanaklarını özelleştirme vb, çizgide oluştururken karşısında etkili devrimci dinamikleri, sendikal örgütlenmeleri, komünist ve devrimci hareketleri ve bu arada işçi sınıfı direnişlerini buluyor. Zoraki uyum reçeteleri her şeyden önce özelleştirme üzerinden sendikaların gücünü kırarak onları zayıflatmayı ve bunun üzerinden etkisizleştirmeyi; esnek üretim ve istihdam üzerinden sınıfın örgütlü gücünü kırmayı; süreğen, kalıcı ve kitlesel işsizlik stratejisi üzerinden ücretleri kontrol edip emek gücünü değerinin altına düşürmeyi öngörüyor. Zaten oldum olası kapitalistler her ağızlarını açışta ortalama kar oranlarındaki düşüşten Marks'ın Kapital'de tahlil ettiği kapitalizmin kar oranının düşme eğilimi yasasının hükmünü değil, işçi ücretlerinin yüksekliğini sorumlu tutmuşlardır. Yeni dönemde emek gücünü değerinin altına çekerek reel ücretleri düşürmek serma-

yenin yeni politik tercihi olacaktır. Böylece onlar ortalama kar oranlarındaki düşüşün önüne geçebileceklerini ve bu çizgide karlarını yükseltebileceklerini tasarlıyorlar. Bu elbette ki, göreli bir tedbir olarak bir ölçüde etkili olabilir; nedir ki, kapitalizmin kar oranının düşme yasası karşısında asla kalıcı bir çözüm olamaz. Onlara kalırsa, işçi ücretleri eğer düşük bir düzeyde tutulursa, düşük maliyet fiyatı üzerinden üretilen ürünler diğer ülkedeki rakipleriyle rekabet edebilme gücüne kavuşacak ve ekonomideki durgunluk bu yolla aşılacaktır. Bu da kapitalistin bir başka mantığı!

Oysa Marksist kuram çözümlemiştir ki, genel kar oranlarındaki düşme eğilimi emek üretkenliğinin toplumsal üretimindeki sürekli gelişmenin, kapitalist üretim tarzına özgü bir ifadesidir. Yani toplam sermayenin değişen kısmında değişmeyene göre nispi azalmasından kaynaklanır kar oranındaki düşme. Bu demektir ki, işçi ücretlerinin yüksekliği bahane; aslolan son haddine dek emek gücünü sömürmektir, işçi ücretlerini aşağı çekerek aşırı karlara ulaşmaktır. Dikkat edilirse, küresel kapitalist politikaların uygulanmasından bu yana yalnızca yarı-sömürgelerin yapısal sorunu olan süreğen ve kitlesel işsizlik artık gelişmiş kapitalist ülkelerin de astarı olmaya başlamıştır. Bu ülkelerde kitlesel ve kalıcı işsizlik hiç bu denli kendisini ortaya koymamıştı. Kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfı şimdi artık işsizlikle birlikte yaşamak zorunda bırakıldı. Sürekli işsizlik, gelişmiş kapitalist ülkelerin sürekli bir özelliği olmaya başladı; ve bundan dolayıdır ki, bazıları buna "işsiz büyüme" demeye başladı. İşsizlikle birlikte yaşamak artık batının da alışmak durumunda olduğu kalıcı bir özellik halini aldı. Bu, son birkaç beş yılın başlıca sorunu oldu buralarda; ne ki, bu durum sermayenin stratejik bir tercihidir. Zira her zaman ortalamanın üzerinde bir fazla yedek sanayi or-

dusunun olması ücretleri frenlemek ve düşük bir düzeye çekmek için "bir düzenleyici demektir." Bu aynı zamanda işçi sınıfının aşırı çalışmasına zorlu bir silahtır da-kapitalistlerin elinde her zaman başvurabileceği.

Dahası var, ücret/fiyat sarmalı hiç bu denli dengesizlikle nitelenmemişti; ve ücretler hiç bu denli fiyatların arkasında sürüklenmemişti. Fiyatlar ve ücretler hiç bu denli birbirinin karşısında serbestleşmemiş ve ayrı konaklarda hiç bu denli ilişkisiz kalmamış ve bu ikili arasındaki makas bu denli açılmamıştı. Ücret/fiyat makası öylesine açıldı ki, ücretler adeta fiyatların arkasında sürükleniyor. Bu da küreselleşmenin tek yanlı zoraki uyumlulaştırma reçetesinin emek aleyhine bir başka stratejisi. Küreselleşmenin üzerinde yürüdüğü sac ayakları üzerinden emek gücünün örgütlenişinde de temel değişikliklere gidiyor sermaye: esnekleştirme. Bu sermayenin içine girdiği temel güzergah. Emek piyasası ile, ürün niteliği ile, istihdam biçim ve kapsamı ile, üretim sürecinin organizasyonu ile geçmişin fordizm diye adlandırılan emek ve emek araçlarının örgütlenmesi, bileşimi ve çalışma zamanındaki standart ölçüler ve düzenlemeler yeni dönemde esnek bir düzenleme ile yer değiştirmiştir. Ücretlerden tutun da emek gücünün bileşimine, oradan istihdamdaki yeni biçimlere, ücrete ve çalışma saatlerine dek ve nihayet ürün niteliğine varana dek tam bir esneklik düzenlemeleri üretim sürecinin örgütlenmesindeki yeni düzenlemeler olarak emek gücünü aşındırarak, zayıflatarak ve esnekleşme üzerinden sınıfın örgütlü gücünü kırarak yeni dönemin özellikleri olarak ortaya çıkmış bulunuyor. Bu konuya teknoloji bölümünde yeniden dönmek üzere burada kesiyoruz. Ancak bir nokta özellikle bilinmelidir ki, istihdam, çalışma zamanı ve emek gücü alanında dayatılan esneklik sınıfın örgütlü gücünü dağıtmak, sendikasızlaş-

tırmaya dayanak oluşturmak ve proletaryanın sınıf mücadelesini zayıflatmak açısından sınıfa kurulan tuzaktır.

Bu arada yalnızca işçi sınıfı değil, toplumun tüm emekçi kesimleri bedel ödüyor küreselleşme ile. Temel hak arama merkezlerinin ana çekirdekleri ve bu arada komünist ve devrimci dinamiklerin de örgütlü gücünü kırmak küresel dayanakların oluşması için sermayenin bir başka politik tercihidir. Bunun için de en örgütlü alanlardan işe başlamak da işin bir başka cephesi. Küreselleşmenin ülkemiz açısından şekillenişi bölümünde de işleyeceğimiz gibi, bugüne dek sarkan ölüm oruçlarının karşısına dikilen en acımasız örgütlü devlet terörü, bu örgütlü alanın yeniden yapılandırma karşısındaki en etkili örgütlü dinamik oluşundandı.

Küresel kapitalizmin yeniden uyum reçeteleri felaketli sonuçlarını da fena halde "**alttakilere**" dayatmış bulunuyor. Bu sonuçlardan biri de "**sosyal refah devleti**"nin adım adım aşındırılmasıdır. Toplumsal hizmetlere ayrılan kamu harcamaları tırpanlanarak sosyal güvenlik şemsiyesi ortadan kaldırılıyor. Bu da bir başka alt başlıkta ayrıntılı olarak işleyeceğimiz gibi, ikinci paylaşım savaşından sonraki koşullardan uç veren "sosyal refah devleti" anlayışının sonunu hazırlamada gecikmeyecektir. Ne var ki, bu da öyle kolay yürüyen süreç olmayacağa benziyor. Özellikle, gelişmiş kapitalist ülkelerde ağır bedeller ödenerek birkaç yüzyıldan bu yana kazanılan hakların bir anda ortadan kaldırılması bugünden yarına olanaklı gibi gözükmüyor; ama küresel sermaye de bunda ısrarlı ve üstelik hayli de mesafe almışa benziyor.

Fakat bir şey kesin ki, emperyalist "**birikim krizini**" çözmeye yönelik bu adımlar emperyalist-kapitalizmin bunalımına çözüm olamıyor. Ne özelleştirme, ne "**kendi kendini düzenleyen**

pazar" lapası, ne dış ticaretin serbestleştirilmesi ve ne de gümrük duvarlarının kaldırılması ve dolayısıyla tüm bunlar üzerinden sıcak paranın hisse senedi, repo, hazine bonosu, devlet tahvili vb. kulvarda sınırsız olanaklarla ipini koparmış bir kopuk gibi serbestçe dolu dizgin tırısa kalkmış olan küresel sermaye krizini çözemiyor ve çözemez. Ne küresel sermayeye sağlanan onca olanaklar, ne giderek çöküşe giden borsa, ne serseri mayını gibi dolaşan sıcak para ve ne de Daimler/Chrysler birleşmesi örneğinde olduğu gibi dünyada yaşanan şirket evlilikleri kapitalizmi ayakları üzerine dikemiyor ve onun birikim krizine çözüm olamıyor. Zira, "**Kapitalist üretimin gerçek engeli, sermayenin kendisidir**."(9)

Küreselleşmenin payandaları da küresel sermayeyi kaos, düzensizlik ve çelişkilerden kurtaramıyor. Tüm arayışlar krizi çözmek değil, onu "**sürdürülebilir**" çizgide kontrollü yönetmektir. Bu yönetmede aslolan da sermayenin emeğe, mazluma ve güçsüze saldırısıdır. Şimdi de bu saldırıyı koşullayan tarihsel arka çerçeveyi ele alalım. Bu, küresel saldırının küresel sefalete hangi mantıklar ve ideolojik tercihlerle vardığının bilinmesi açısından da önemli olsa gerektir.

küreselleşmeyi hazırlayan koşullar

Bir anda ortaya çıkmadı küreselleşme. Bunu hazırlayan koşullar, olgular ve unsurlar vardı. Emperyalist-kapitalizm, kalıcı bunalımına çıkış yolu bulmak ya da bunu en başta kendi arka bahçeleri olan yarı-sömürge ülkelere, yani bu "çevreler"e aktarmak üzere, iletim ve ulaşımdaki olağanüstü koşulları da arkasına alarak anın tarihsel koşullarının elverişliliği eşliğinde dünya egemenliğini pekiştirmek için saldırıya geçti. Zira, küresel kapi-

talizm bu saldırıya elverişli tarihsel koşullarla girmişti; ve dahası bu uygun koşulların yarattığı rüzgarı arkasına alarak girmişti.

Önce şu: Neydi bu saldırıyı hazırlayan koşullar?

Sonra şu: Bu saldırı koşullarının arka çerçevesi neydi?

İkincisiyle başlayalım. Küresel saldırıya ortam hazırlayan yeni ve özgün koşullardan önce, bu koşullar öncesinin arka cephesini bu saldırı koşullarının daha iyi anlaşılması için birkaç çizgide ele alarak sorgulayalım. Bilinir ki, dünya kapitalist sisteminin genel bunalımı I. Emperyalist Paylaşım Savaşı sırasında başlamıştı. Bu sistemin genel bunalımının ilk aşamasıydı; II. Emperyalist Paylaşım Savaşı sırasında da sistemin genel bunalımının ikinci aşaması başladı. Stalin'in çok anlaşılır bir sadelikle açıkladığı gibi, bu bunalımları birbirinden ayrı bunalım aşamaları olarak değil, dünya kapitalizminin genel bunalımının gelişiminin aşamaları olarak görmek gerekir. Marksizmin ustaları bu bunalımların sonucu olarak fevkalade isabetlice saptamışlardı ki, dünya kapitalizmi savaş öncesi kazandığı nispi istikrar ve dengeye bir daha kavuşamayacaktır. Zira, sistemin genel bunalımı bir tek kapitalist dünya pazarını parçalamış ve onda ciddi çözülmelere neden olmuştu. Ve sistem artık bir daha geri gelmemek üzere özgün koşullarda ağırlaşan kalıcı bir bunalımla birlikte olacaktı. Bu gelişmenin konumuz açısından dolaysızca önemli nedenleri var. İlkin, birinci emperyalist paylaşım savaşı ile birlikte savaşın bitiminin eşiğinde Rusya, Ekim devrimi ile dünya kapitalist sisteminden kopmuştu. Bu aynı zamanda ilk kez olarak bir tek emperyalist-kapitalist dünya sistem zincirinin kopması idi. Bu kopmanın sonucu olarak da varolan sistemin karşısında ikinci, karşıt bir sistemin ortaya çıkmasıydı. Bunun ardından II. Emperyalist Paylaşım Savaşı sonrası Ekimle sarsılmış bulunan sistemin ikinci kez ve hem de dünyanın üçte birini

kapsayacak denli genişlikte karşıt sistemle yeni baştan sarsılmasıydı. Bu dünya kapitalist sisteminde tam bir don etkisi yaratmıştı. Sovyetler Birliği'nin hemen yanı başında Çin, Arnavutluk, Doğu'Avrupa, sonraları Küba, Vietnam vb, bir dizi ülke kapitalist sistemden koparak sosyalist sistemin birer bileşeni halini aldılar. Böylece sistemdeki çözülme bu genişlemeyle derinleşmeye ve dünya artık iki karşıt, kapitalist ve sosyalist ekonomik sistemlerin varlığı ile şekillenmeye başlamıştı. Biri yeniyi ve geleceği, öteki eskiyi ve geriyi temsil eden iki kutupluluk eksenine oturmuştu dünya. Ve üstelik yeniyi temsil eden kutup olarak sosyalizm kutbuna geçen her gün yeni halkalar ekleniyordu.

Elbette bunun kapitalist dünya sistemi için acı sonuçları olacaktı. Bir yandan tek bir kapitalist dünya pazarının çözülmesi ve ardından II. emperyalist paylaşım savaşı ile adam akıllı daralması, öte yandan Ekim'le başlayan yeni sosyalist sistemin dünya proletaryası ve ezilen emekçiler konağında yarattığı sempati, ilgi ve bunun sonucu olarak emekçiler konağına yol gösterici olarak müthiş saygınlığı ve tüm bunların sonucu olarak yeni sosyalist sisteme geçmek için dünya kapitalist sisteminin tek tek halkalarında "alttakiler"in başkaldırı, direniş ve devrimci girişimleri ve en nihayet devrimle taçlanan aşağıdan gelen dolaysız girişkenlikleri sistemi ağırlaşan bunalım çizgisinde tam bir açmaza sokma çizgisine çekti. Bir de buna Sovyetler Birliği'nin ikinci paylaşım savaşı sırasında yalnızca kendi ülkesi açısından zafer kazanmakla yetinmemesi ve daha da önemlisi Avrupa'yı Alman emperyalizminin sivri ucu Hitler köleliğinden, Alman faşizminin kör karanlığından kurtarması için ödediği ağır bedelle insanlığa kazandırdığı zafer üzerinden elde ettiği prestij, dünyanın "alttakiler"inin gözünü haklı olarak sosyalizme ve Sovyetler Birliği'ne çevirmişti. Sosyalizmin büyü ve çekiciliği

son haddine varmıştı. Dünya artık ikiye bölünmüştü. Karanlığı temsil eden dünya, aydınlığı temsil eden dünya. Tek merkezli olan geçmişin dünyası yerini kapitalizm ve sosyalizm olmak üzere iki kutuplu hale gelmiş ve dünya kapitalist ekonomisi, siyaseti ve ideolojisinin karşısında sosyalist olan, ikinci bir ekonomi, siyaset ve komünist olan ideoloji vardı artık. Çift merkezli dünyada sosyalizm ise yeniyi ve geleceği temsil ediyordu. Bu yeni olan da sağlık, eğitim, konut, ulaşım, iş, kültür vb, alanlarda proleter devletin halk lehine geliştirdiği toplumsal projeler ve bu projelerle halka sunduğu güvenceler, sosyalist ekonomik yaşam, ezilen dünyanın ve sınıfın haklı güven ve sempatisini kazanmıştı. Sosyalist sisteme dahil her ülke halkın maddi ve kültürel gereksinimlerini karşılayan taban üzerinden refahı, genişliği ve derinliğine toplumun tüm alanlarına yaymış ve bu konaklar sosyal, kültürel, iktisadi vb, alanlarda güven şemsiyesini karşıt sistemin emekçi kesiminin de iştahını kabartacak kadar kendi insanının geleceğini güvencelemişti. İşte anın bu tarihsel koşulları ideolojik ve siyasal yeni tercih olanakları kapitalist sistemdeki çözülmeyi çabuklaştırmış ve sistemin tek tek halkalarında alışılagelmiş demokratik yöntemlerle, gelenekler ve alışkanlıklarla ülkeyi yönetemez noktaya gelmiş olarak burjuvazinin siyasal egemenliğinin son şekli olan faşizme kaymaya başlamışlardı. Ekim'den hemen sonra İtalya'da Mussolini ile başlayan bu yeni egemenlik şekli Almanya'da Hitler, İspanya'da Franko halkalarıyla adım adım Avrupa'ya ve dünyaya yayılma eğilimine girmişti. Ancak bu da çözüm olamıyordu.

Tam da bu noktada sorun ortaya çıkıyordu. Sosyalist sistemin kapitalist sistemde yarattığı kırılmayı önlemek, sosyalizmin büyü ve çekiciliğine kapılarak dipten gelen bir dalganın yayılmasını frenlemek bakımından batının gelişmiş kapitalist ülkeleri de

kendi ülkelerindeki istikrara çare olması, devrim ve sosyalizmin büyüsünün yarattığı aşınmaya frenleyici engel teşkil etmesi açısından, halkın aşağıdan gelen doğrudan zorlamasını kendi içinde büzüp etkisizleştirmesi bakımından, sosyalist sistemin parlaklığına dalgakıran olsun diye, kendi ülkelerinde "sosyal refah devleti" şemsiyesi açmak zorunda kaldılar. Altını çizerek belirtelim ki, bu yeni çizgi, sosyal devlet anlayışı kapitalist ülkelerin özgün tarihsel koşulların dayatmasıyla zorunlu bir politik eksendi; yoksa daha fazla kara dayalı sermayenin gönüllü bir çizgisi değildi. Bu özgün koşullar, insanlığı sosyalist dünyanın büyüsüne kapılmayı önleme kaygısı, kapitalist devleti "sosyal devlet" kavramı noktasına dek kerhen de olsa çekmiş ya da itmiş oluyordu. Kapitalist dünya böylece sosyalizmle giriştiği mücadelede kendisine elverişli koşullar sağlamak ve nefes almak için, bütünden olmaktansa sınıfa ve emekçilere kısmi ödünlerle sosyal güvenlik şemsiyesini açmış oluyordu. İşte şimdilerde işçi ve emekçinin elinden alınmak için küresel sermayenin saldırı başlattığı iş güvenliği, kişi hakları güvencesi, iktisadi iyileştirmeler, sosyal güvenlik vb, emek cephesi lehine hatırı sayılır düzenlemelere bu koşulların, ikinci emperyalist paylaşım savaşı sonrası özgün koşulların zorunlu sonucu olarak gidilmiş oldu. Demek ki, sosyal devlet anlayışı, bir yandan Ekim devrimin açtığı devrimler çağının sosyalizme kazandırdığı büyü ve çekiciliğe kapılan insanlığa verilen ödün, öte yandan proletarya ve emekçiler güzergahındaki sınıf mücadelesinin derinliğine ve genişlemesine yayılmasının önünü kesmeye bir kaldıraçtı. İşte bunlar küresel saldırı koşullarının arka çerçevesiydi. Bu çerçeve Ekimin yolunu açtığı devrimlerin yeşerttiği sosyalizmin, uğradığı yenilgi ile kapitalizme nefes molası olan tarihsel yol kazasına uğrayıp bir tek dünya pazarına giden koşulların ortaya çıkma-

siyla birlikte bir kenara atıldı; ve bu arka çerçeveye artık gerek-sinim kalmamıştı.

Şu bir gerçekti ki, "sosyal refah devleti" anlayışı, kapitalist sömürü ruhuna uygun değildi; zira bu uygulama sermayenin karlarının küçük de olsa bir bölümünü bu alana ayırmaya yöneltmiş ve anlayış "pahalıya" mal olmuştu. Sermayenin emeğe, "merkezler"in "çevre"ye saldırısı demek olan küreselleşme, bu özgün siyasal ve tarihsel koşulların yitip gitmesinin ardından ufukta adım adım belirdi, ve bu özgün tarihsel koşullar yeniden yapılandırmada elverişli koşullar sağladı.

Sosyalizm göreli de olsa tarih olduğuna, devrimler ve devrimci girişimler kendi içine çekildiğine göre, devrim ve sosyalizmin çekiciliğine kapılan kitleleri frenlemek için oltanın ucuna takılan "sosyal refah devleti" yemi de artık tarih olmalıydı. Kapitalist devletin bu sınıfa ve kitlelere bu "**fidye**"yi ödemesi, özgün tarihsel koşulların dayattığı bu bedele katlanması artık gereksizleşmişti. Kapitalist devlet bu "**aşırı yük**"ten artık kurtarılmalıydı. İşte tam da bu koşulların yokluğu, sosyalizm ve onun temsil ettiği iddiasıyla ayakta duran kurulu modern-revizyonist iktidarların köklü bir alt-üst oluşla karşıtına, klasik kapitalizme evrilmesinden sonra, uzaklardan küresel kapitalizm, azıtan neoliberalizm tabanından çıka geldi; hem de bilim ve tekniğin ulaşım ve iletişime kazandırdığı fevkalade elverişli temeli de arkasına alarak. Sosyalist iktidarlar ve halk demokrasileri yitip gittiğine, devrim sığ sulara çekildiğine, sınıf mücadelesi kendi içine büzüldüğüne göre, "sosyal devlet" de yitip gitmeli, onun üzerine çarpı işareti konmalıydı. Sosyalizmle göğüs göğüse süren cebelleşmede bu çatışmanın bir dayanağı değil miydi "sosyal devlet"? Onu doğuran arka çerçeve ortadan kalktığına göre, o da artık ortadan kalkmalı, en azından şurasından burasından

aşındırılmalıydı. Sosyal devlete sermayenin ona duyduğu zorunlu bir gereksinimin ürünü olarak baş vurulmuştu. Neo-liberalizmin arz kürenin her yanını sarıp sarmaladığı, liberal dalganın devrimin surlarında fena halde ideolojik gedikler açtığı, modern revizyonizmin yıkılışının sosyalizmin yıkılışı olarak beyinlere kazındığı ve sınıfın bu özgün koşullarda ideolojik olarak ciddi bilinç kırılmasına uğrayarak şaşırtılıp, sapıtılıp, aldatıldığı bu koşullar, küresel sermayenin emeğe yoğun ve yaygın yeni saldırısı için bulunmaz fırsattı. Bu küresel saldırının bulunmaz koşuluydu.

Kapitalist merkezlerdeki bu gelişmelerle koşutluk halinde yarı-sömürge ülkeler de korumacı devlet, müdahaleci devlet, kalkınmacı devlet eksenine oturuyordu. Bu da ikinci emperyalist paylaşım savaşı sonrası koşulların doğrudan sonucuydu; kapitalist ülkelerdeki aynı kaygıların ürünüydü. Kapitalist merkezlerde sosyal devleti sosyalizmle mücadelede zorunlu eşik haline getiren aynı gerekçeler, korumacı, müdahaleci ve kalkınmacı devleti de yarı-sömürgelerde yaşamın gerçeği haline getiriyordu. İçe dönük kalkınma modeli bir ölçüde bu koşulların ürünüydü. Bu yarı-sömürge ve sömürge alanların kapitalist-emperyalist sistemden sosyalist sisteme doğru kayışına karşı, bu model bir tampon işlevli olarak ortaya çıktı. Pek tabii ki, işçi sınıfının ve emekçilerin yaygın ve yoğun hareketliliği, sokağa taşıp burjuva-feodal iktidarları derinden sarsan etkileri bu kapitalist endişeyle birleşince kalkınmacı model buralarda bir ölçüde gerçeklik halini aldı-bu dış kapitalist gelişmeyi temsil etse de. Gerek kamu iktisadi teşebbüsleri, gerek devletin ekonomiye müdahalesi, gerek tarımı destekleme politikaları, bu mecrada, yani sosyalizm ve iki kutuplu dünya koşulları ve bu koşulların estirdiği rüzgarı arkasına alan ya da almak için elverişli nesnel olanaklara sahip

"alttakiler"in, dünyanın o "lanetlileri"nin girişimleri, başarılı devrim çıkarmaları ortasında boy attı. Sınıfa ve mazlum uluslara verilen tavizler de, IMF ve Dünya Bankası'nça "cömertçe" yarı-sömürgedeki iktidarlara açılan ve en son yirmi yıl önce Meksika modelinde olduğu gibi çamura saplanan borçlar da büyük oranda bu kaygıların ve bu dönemin ürünüydü. Kapitalizm artık karşıtı sistemden yoksun kaldığına, komünizm tehlike olmaktan çıktığına, sınıf ve kitleler devrime dair fena halde bilinç kırılmasına uğradığına göre, yarı-sömürgelerdeki kalkınmacı, müdahaleci "içe dönük" kalkınma modeli de sürecin kenarına itilmeliydi; tıpkı gelişmiş kapitalist ülkelerde aynı kaygılardan dolayı yaşamın kenarına bırakılan sosyal devlet gibi. Bu işin birinci yanıydı. İkinci yanısa, İkinci paylaşım savaşı sonrası oluşturulan sistemin, Rus sosyal emperyalizmi ve çevresinde kurulu modern revizyonist iktidarların çökmesiyle, küresel sermaye lehine oluşan koşullar ortasında kalıcı bunalımını aşamayan sermayenin bu uygun durumun açtığı yarıklara sızarak krizine çıkış yolu aramasıdır. İkinci emperyalist paylaşım savaşı sonrası "uzun gelişme dönemi" sonrası gelen krizde kabarma döneminin atıl kalmış sermayesi bir tek dünya pazarının yeniden kurulması ortamında ekonomik liberalizasyon politikalarıyla yeterli karlı yatırımlara yönelme olanaklarına kavuşmuş oluyordu. Ulaşım ve iletişimde bilim ve teknik aracılığıyla kazanılan nitel sıçramalar ise küresel sermayenin saldırısı için fünyeyi ateşleyen fitil olmuştu.

İşçi, yoksul ve yoksun; ezilen, mazlum ve zayıf, küreselleşme tapınağının adak taşında kurban oluyor sermayenin efendilerine. Tıpkı aynı yazgıyı paylaşan ülkemiz ezilen ve soyulanları gibi. Bir kez daha belirtelim ki, çağdaş giysilere büründürülerek piyasaya sürülen küresel kapitalizmin politikaları, her zamanki-

lerdir; "serbest piyasa", "pazar her şeye kadirdir" tezleridir. Bunların da yoksulun keline merhem olmadığına milyon kez tanık olduk; tüm bir kapitalizm tarihi bunun lehine tanıklık ederek yol alıyor. Anlaşılır ki, küresel kapitalizm cephesinde yeni bir şey yok!

küreselleşmenin itici gücü olarak teknoloji

Hiç şüphe yok ki, üretici güçlerin inanılmaz çabuklukla gelişmesi, dünya kapitalist ekonomisinin uluslararasılaşmasına, yerel ve ulusal pazarların küresel merkezi ekonomik sistemle bütünleşmesine, meta/para/sermaye akımlarındaki değişimin bir tek kapitalist dünya sisteminin içinde merkezi örgütlenmesine önemli katkılar sunmuştur. Ve hiç şüphesiz ki, bunun en sağlam kanıtından biri de emek araçlarındaki muazzam gelişmede, genişlemede ve nitel sıçramada ortaya çıkıyor.

Bilinir ki, büyük sanayideki üretim süreci, emek araçlarındaki devrim üzerinden üretimin teknik temelinde sürekli bir değişikliği sağlar. Bu teknik temel de emek üretkenliğine geniş bir temel yaratır; başka bir söylemle üretkenlikte artışa neden olur. Marks, "Büyük sanayiin çıkış noktası, ...emek araçlarındaki devrimdir"(10) der. Ve gene bir başka yerde "Makinenin işte bu aleti ya da iş makinesi kısmı ile, 18. yüzyılda sanayi devrimi başlamıştır"(11) çözümlemesini yapar. Marks, "Üretim tarzında devrim –diyor-, manifaktürde emek gücü ile, büyük sanayide emek araçları ile başlar."(12) Anlaşılır ki, artı-değer üretme aracı olarak makine, üretim sürecinde önemli bir işleve sahiptir. Makine ile emek üretkenliğinde artış, bunun sonucu olarak metaların ucuzlatılması ve de işçinin gerekli emek zamanının kısaltılması amacına ulaşılır. Bu da aynı anlama gelmek üzere ma-

kinenin üretim sürecinde artı-değer üretme aracı olduğunu ortaya koyar ve sermaye bu amaçla makineleşmeyi hızlandırır. Dolayısıyla, makineleşme kapitalist üretimin süreğen bir eğilimidir; ve teknolojik gelişme sermayenin ayakta kalabilmesinin zorunlu koşuludur. Günümüzde makine, tıpkı büyük sanayiin çıkış döneminde kapitalist sömürü mekanizmasının bir aracı olduğu gibi, ileri teknoloji biçimindeki günümüzün emek aracı olarak, sermayenin egemenliğinde örgütlenmekte ve bu da küresel kapitalizmin egemenliğinin kalıcılaştırılması hedefine hizmet etmektedir.

Teknolojik gelişmenin ve özellikle ileri teknolojinin üretim sürecine, örgütlenmesine, dolaşımı ve hızına yaptığı katkı sermayenin küresel karakterine fevkalade olanaklar sunmuş, emperyalizmin doğasında varolanı geliştirmiş, coğrafyaları yakınlaştırmış ve dolayısıyla dünya ekonomisinin tek bir pazar halinde uluslararası sermayenin hizmetine koşulmasında dehşet ölçüsünde olanaklar sunmuştur. Manüfaktürden büyük sanayiye geçişte makinenin yaptığı devrimi, bir başka biçimde günümüzde ileri teknoloji yapmaktadır. Ve üretim sürecinin uluslararasılaşmasının örgütlenmesindeki genişlemeyi sağlamada, para/meta/ticari sermayenin dolaşım hızında ve yoğunlaşmasında teknoloji üzerinden üretimin teknik temelinde yapılan değişiklikler her zamankinden çok daha fazla olanaklarla donatmıştır küresel sermayeyi. İletişim ve ulaştırma tekniğindeki devrim niteliğindeki gelişmeler, üretimi yönlendirme ve üretim süreçlerinin alanlarını seçmede de, yani bir alandan daha karlı alana üretimi kaydırmada da coğrafi uzaklıkları bir adımlık mesafeye indirdiği için küreselleşmiş sermayeye fevkalade tercihler sunmuştur. Tekniğin taşımacılığa ve iletişime uygulanmasıyla üretkenlikte muazzam bir ilerleme ortaya çıktı. Tek tek iç ulusal ekonomik,

üretim süreçlerinin yeniden kalıba dökülerek merkezi küresel sistemin bütünleyici unsurları haline gelmesinde iletişim ve ulaştırma tekniğindeki gelişmeler tayin edici paya sahiptir. Dolayısıyla teknoloji alanındaki son gelişmelerle sermaye nerede, nasıl ve ne ölçüde daha iyi değerlendirilebilir tercihini çok daha kolay yapabilmektedir. Üretimin küresel çapta örgütsel yeniden düzenlenmesi, örgütlenmesi ve organizasyonu yeni koşullarda kapitalist tekellere önemli avantajlar sunmuş bulunuyor.

Teknoloji bir yandan sermayenin küreselleşmesine, ekonomik bir tek dünya pazarına fevkalade olanaklar sunarken, öte yandan teknoloji küresel sermayenin asıl sahiplerinin elinde rakiplerini dize getirmenin, arz yuvarlağındaki "çevre" ülkeleri daha da fazla iktisadi boyunduruk altına almanın müthiş bir aracı haline gelmiş bulunuyor. Özellikle, mikro ve gen teknolojisi alanındaki gelişmeler, ileri teknolojinin bilgisayar ve enformasyon teknolojisi üzerinden ulaştığı düzey, üretim süreçlerinin organizasyonunda hatırı sayılır değişiklikleri de birlikte ortaya çıkarmış bulunuyor. Bilgisayarlardaki muazzam gelişme bilginin istenildiği zaman kullanılması için depolanması, işlenmesi ve ulaştırılması için bilgisayarı üretim süreçlerinin önemli bir aracı haline getirmiş bulunuyor. Büyük sanayiye geçişte emek aracı olarak makinenin yaptığı etkiyi bugün bilgisayarlar yapmaktadır. Ve bunun üzerinden bilginin küresel bir nitelik kazanması, üretim süreçlerinin küresel karakterinin daha da genişlemesi için önemli bir emek aracı durumundadır bilgisayarlar. Bilgisayarlar üretim sürecinin teknik temelinde öylesine önemli değişikliğe yol açmıştır ki, bu değişiklik işçinin görevlerinde, üretim sürecinin örgütlenmesinde ve işin organizasyonunda hatırı sayılır değişikliklere de yol açmıştır. Üretim sürecindeki planlamaya (ki bu noktayı asla beceremeyecekler; çünkü, kapitalist üretim

anarşik karakterlidir ve serbest piyasa kuralları içinde yapılan üretimdir), imalat ve tüketici talebini uyarmak ya da ona yanıt olması bakımından çok çeşitli dizayn düzeni için yeni ufuklar açmıştır. Öylesine ki, bilgisayar bugün yalnızca toplumsallaşmış üretim süreçlerinde değil(askeri amaçlar için kullanılmayı hiç saymıyorum), bireysel olarak da tüm bir alana yayılmış bulunmaktadır. Üretim süreçlerinin hızı ve dolaşımında bilgisayarlar yerel, ulusal ve uluslararası kulvara fevkalade bir yanıt olmuştur.

Anlaşılır ki, teknolojik gelişmeler emek sürecinin örgütlenmesinde köklü değişikliğin de kaldıracı olmuştur; özellikle, bu değişiklik, küresel merkezi üretim sistemlerinin organizasyonu için bulunmaz olanaklarla donatmıştır küresel sermayeyi. İleri teknoloji üzerinden esnek, küçük ölçekli ve olabildiğince hızlı bir üretimi emek süreci örgütlenmesi içine katmış bulunuyor. Geliştirilen mikro teknoloji büyük gövdelilik yerine daha hareketli, esnek, küçük ve değiştirilebilir karaktere sahip ve de en önemlisi bir yıldan daha az bir sürede hemen eskiyip üretim sürecinin kenarında kalan bir teknik temeli üretim sürecine sokmuş bulunuyor; bu bir yandan teknolojik tekel aşamasında yüksek karlara neden olurken, öte yandan çok kısa süre içinde verili teknolojiyi ıskartaya çıkarıp iflasların da bu dallarda sıkça yaşanmasının da nedeni olabiliyor. Yeni talep uyaran yeni bir teknoloji azami karlara ulaşırken, altı aylık teknolojiler hemen eskiyip karlı olmaktan çıkabilmektedir. Marks buna makinenin moral yıpranması diyor. Dediği şu: "Ne var ki, bir makinenin maddi aşınma ve yıpranmasının yanı sıra, bir de moral yıpranma diyebileceğimiz bir aşınması vardır. Ya, aynı türden daha ucuz başka makinelerin üretilmesiyle ya da daha iyi makinelerin rekabete girmesiyle, değişim değerini yitirir.(13) Özetle, tekno-

lojik alandaki olağanüstü gelişmeler, bir yandan küreselleşmeye ivme katarken, öte yandan emek sürecinin örgütlenmesinde ve üretimin teknik temelinde de köklü değişikliklerin aracı oluştur.

Ancak burada teknoloji bağlamında birkaç şeyin altının çizilmesi özellikle zorunludur.

Birincisi, teknoloji emek aracıdır ve hiçbir biçimde artı-değer üretmez; yalnızca ona köprülük eder. Çünkü, artı-emek gerekli emeğin sonucudur; gerekli emek olmaksızın artı-emek var olamaz.

İkincisi, teknolojik gelişmeler emek gücüne olan gereksinimi ve daha da önemlisi emeği üretim sürecinin temel ekseni olmaktan çıkartmaz ve dolayısıyla bunun sonucu olarak teknoloji üretimin ana ekseni haline gelemez.

Üçüncüsü, sermayenin esiri halini almış olan teknolojik gelişmeler, zorunlu çalışma sürelerini kısaltma olanağını yaratır ama bunu yalnızca fazlalık emeğe harcanan süreyi artırmak için yapar.

Dördüncüsü, Teknolojik gelişmeler, sermayenin organik bileşimini yükseltir ve bu da değişen sermayenin değişmeyen sermayeye oranını nispi olarak azaltır ama nedir ki, bu nispi azalış genel toplum içindeki fiili artışı dışlamaz.

Beşincisi, teknolojik gelişmenin her aşaması canlı insan gücü ile yaşam ağacına kavuşur; bu da teknolojinin emek gücüne olan gereksinimi ortadan kaldırmıştır tezini dayanaklarından yoksun kılar.

Altıncısı, teknolojik gelişmeler kar oranının düşme eğilimi yasası eşliğinde yol alır; bu da demektir ki, modern teknolojinin fırtınalı gelişiminin kapitalist kullanımı körlüklerini, sınırlarını ve de kendi içinde saklı çelişkilerini de birlikte taşır.

Yedincisi, teknoloji artı-değeri ne denli artırırsa artırsın, üret-

kenlikte ne denli artışa neden olursa olsun, eğer kar getirmiyorsa kapitalistin onu kullanması asla isteyerek olmaz.

Bütün bunları ve bunlarla bağlantılı olan konuları özellikle Marks'ın Kapital'i üzerinden başlı başına bir bölüm olarak ele alacağımızı belirterek bu konuyu burada noktalıyoruz. Bunu başlı başına ele alacağız çünkü, bu konu yani teknolojinin önünde secdeye eğilip onu üretim sürecinin asli unsuru haline getirip emek gücünü bu sürecin esas ekseni olmaktan çıkaranlara esaslı bir yanıt olması bakımından, "teknolojik determinizmin" sularında yönünü şaşıranlara marksist teorik yanıt olması açısından bu konunun yalnızca küreselleşme bağlamında yatay olarak değil, derinliğine ele alınması kaçınılmaz gözükmektedir; ve biz bu görev için bu konuyu yakından incelemek için bilinçli olarak sona bırakıyoruz.

küreselleşmenin sonuçları/etkileri

Küreselleşmenin ideologları ve yandaşı çömezleri yaşanmakta olan küresel kapitalizm güzergahının dünya ekonomisindeki çelişkileri azaltacağı, zengin/fakir uçurumunu en aza indirerek eşitsizlikleri büzeceği ve dolayısıyla sınıf farklılıkları ve çelişmelerini sileceğini propaganda ederek modern bir pelerin altında bu yeni politik çizgilerini sunmuşlardı. Hatta iddia etmişlerdi ki, dünya zenginliği bu yeni yönelimle giderek dengeli bir hal alacak ve güneyin yoksulları ile kuzeyin zenginleri arasındaki mesafe küreselleşme ile adım adım kısalacak ve bu ortak küresel tapınakta herkes, her ülke,sınıf ve bölge, gelişmiş olan da gelişmekte olan da aynı oranda yararlanacaktı. Ve iddia edilmişti ki, çağdaşlaşma ve gelişmedir küreselleşme. Ve gene iddia

edilmişti ki, küresel kapitalizm, iletim ve ulaşımda teknoloji üzerinden ortaya çıkan muazzam gelişmenin de etkisiyle arz yuvarlağının tüm kaynaklarını bu gelişme üzerinden akılcı, verimli ve dengeli bir biçimde kullanılmasının fevkalade konağıdır. Onlara göre, teknik ve bilimin üretimin teknik temelinde yarattığı gelişme ve de bilimin iletim ve ulaşım üzerinden dolaşımın hızına yaptığı katkı ile ticari sermaye daha yaygın hal kazanarak dünyanın mahrum alanları da bundan yararlanacaktı.

Bu iddiayı ileri süren ideologların da çok sonraları itiraf etmek zorunda kaldıkları gibi, küreselleşmenin bırakalım zengin/fakir makasını daraltmayı, eşitsizlikleri azaltmayı, bu dereceli kutuplaşmayı daha da germiş ve fena halde eşitsiz hale getirmiştir. Küreselleşme kaos, düzensizlik, eşitsizlik ve istikrarsızlık gibi, kendi yıkılışının unsurlarıyla eyerlidir. O aynı zamanda küresel sefaleti daha da yayarak yoksulluk ve yoksunluk, işsizlik ve akli yozlaşmayla birlikte yol alıyor. Küresel kapitalizm küresel sefalet demektir. Sefaletin küreselleşmesini bizzat **Birleşmiş Milletler Kalkınma Raporu** ve aynı konulu araştırmalarda çok açık biçimde, tartışmaya meydan bırakmayacak istatistik verilerle bulmak mümkün. Bu rapor ve araştırmalar (ki bunlar resmi araştırma ve raporlardır) sermaye/emek, sermaye/sefalet arasındaki eşitsizliği, derinliği ve derinleşen kutuplaşmayı her adımda kanıtlayan verilerle dopdolu. Öyle ki bu raporlar, her alanda eşitsiz hale gelen durumu, gelişmiş kapitalist "merkezlerin" "dünyanın kırları" aleyhine işleyen bu insafsız gelişme sürecini ve daha da ötesi bu kutupların da kendi içinde giderek derinleşen eşitsizliği apaçık ortaya koymaktadır.

İşte bu durumu, bu eşitsiz ve dehşet dengesizliği adım adım istatistiklerden izleyelim:

Arz yuvarlağının altındaki üç milyar insan günde iki doların

altında bir parayla geçiniyor; 800 milyon insan da mutlak yoksulluk ve açlık içinde. Ve gezegenimizde 1,3 milyar insan günde bir doların altında bir gelirle yaşıyor. Dünya nüfusunun en zengin yüzde yirmisi ile en yoksul yüzde yirmisi arasındaki gelir farkı otuz dört yıl önce otuzda birken, iki binlerin eşiğinde bu fark yetmiş sekizde bire çıkmış bulunuyor. Bu en zengin yüzde yirmilik bölüm, dünyadaki mevcut gelirin yüzde seksen beşine el koyuyor. Ve işte çarpıcı bir tablo daha: 1996 yılı baz alındığında dünyanın en zengin on insanının serveti, en yoksul 48 ülkenin yıllık gelirlerinin toplamının bir buçuk katına eşitti ve bu gelir 133 milyar dolardı. Küçücük İsviçre'nin yıllık geliri yarım milyar insanın yaşadığı Afrika'nın gelirine eşitti. Dünyanın en zengin iki kişisinin toplam serveti tüm az gelişmiş ülkelerin toplam gelirinden fazla.

Bu istatistik rakamlar, yalnızca emperyalist merkezlerle yarısömürge çevreler arasındaki uçurumun nasıl derinleştiğine tanıklık ediyor. Öte yandan bir de emperyalist merkezlerin kendi içinde de muazzam bir kutuplaşmanın derinleştiğini ve eşitsizliklerin had safhaya vardığını tanıtlayan istatistikler de var aynı raporlarda: Tek kutuplu dünyanın egemeni ABD'de 1979/1995 arası zaman diliminde en zengin yüzde yirmilik kesimin geliri yüzde yirmi altı artarken, aynı zaman diliminde aynı ülkede en yoksul yüzde yirmilik kesimin gelirinde yüzde dokuzluk bir gerileme yaşandı. Gene 1977/1992 yılları arasında aynı ülkede işçilerin verimliliği ortalama olarak yüzde otuz arttığı halde, reel ücretlerin ortalaması yüzde on üç oranında aşağılara düştü. Ve gene 1996 yılında aynı ülkede merdivenin en üst basamaklarındaki beş yüz şirketin karı yüzde yirmi beşlere yaklaştı. Gelişmiş ülkelerde her sekiz kişiden biri işsiz, eğitimsiz ve altmış yaşından az yaşıyor. ABD'de de en zengin yüzde birlik nüfusun geliri

en alttaki yüz milyon Amerikalının gelirine eşit.

Birkaç istatistik de bugünün Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerinden aktaralım: Yıkılışının üzerinden klasik kapitalizmle tümleşen Rusya'da şimdilerde en zenginlerle en yoksullar arasındaki gelir farkı yeni dönemle birlikte on bir katına çıktı. Klasik kapitalizmle bütünleşen bu ülkelerin yedisinde ortalama insan ömrü 1990 öncesine göre beş yıl azaldı.

Küresel kapitalizm sefaleti de küreselleştirerek insanlığa dayanılmaz iktisadi ve sosyal yıkımı dayattı. Öyle ki, otuz yıl önce yoksulluk içinde yaşayan insan sayısı iki yüz milyon insanken, 1990'larda bu sayı iki milyarın üzerinde. Bu listeyi dayanılmaz noktaya varan işsizlik rakamlarıyla, sağlık, eğitim olabildiğince insanlık ölçülerinde aşağılara çekilen kötüleşmeleri ifade eden rakamlarla uzatmak mümkün. Ancak biz son birkaç ay öncesi ünlü bir dergide yayınlanan sermaye/sefalet kutuplaşmasına en yeni kanıtı sunması açısından birkaç veriyle bu dergiye baş vuralım istiyoruz.

Şu son aylarda (2001 yılı ortası) **The Economist** dergisi arz yuvarlağındaki eşitsizliği kapak yapan araştırmasında şu istatistik bilgilere yer vermiş: 1997 yılında 5,2 milyon olan dünyadaki dolar milyonerlerinin sayısı 2000 yılında 7,2 milyona ulaşmış bulunuyor. Ve gene dergi, istatistiklere dayanarak sunduğu verilerde dünya nüfusunun binde 1,2 'sini meydana getiren bu 7,2 milyon dolar milyonerinin dünyadaki toplam servetin üçte birini kontrol ettiğini yazıyor. Aynı araştırma kanıtlıyor ki, dolar milyonerlerinin serveti 1986 yılından bu yana geçen on dört yılda 4 kat artarak 27 trilyon dolara ulaşmış bulunuyor. Dergiye göre, arz yuvarlağındaki dolar milyarderlerinin sayısı 2000 yılı itibarıyla 400 'e ulaşmış bulunuyor. Tüm dünyadaki toplam servetin yüzde 32,7 'si Kuzey Amerika'da, yüzde 26,8 'i Avrupa'da yüz-

de 18,2 'si Asya'da, yüzde 12,3 'ü Latin Amerika'da, yüzde 4,8 'i Ortadoğu'da ve yüzde 1,9 'u da Afrika'da bulunuyor. Bu veriler dünyadaki servet dağılımındaki ürkütücü dengesizliği sergilemesi açısından acı gerçeği gösteriyor.

Öte yandan bu eşitsizliklerle dünyada sermaye/sefalet kutuplaşması derinleşirken, yarı-sömürge ülkeler borç batağından kurtulamadılar. Ne borçların ana para ve taksitlerinden ve ne de faizlerinden kurtulamayan bu ülkeler, zenginlere borç ödemekten belini doğrultamadılar; yazgıları ulusal gelirinin en az yarısını ve hatta dörtte üçünü ve birkaç ülkede de tümünü yalnızca borçlara ayırmak oldu. İşte birkaç kanıtı: İki binlerin eşiğine gelinceye kadar ki, on beş yıl içinde yarı-sömürgelerin emperyalist ağababalarına ödediği borç tutarı bir buçuk trilyon dolar kadardı. Aynı kategorideki ülkelerin borç tutarı iki trilyon doları aşmış bulunuyor. 1985/1994 yılları arasında emperyalist efendilere, dünyanın bu "merkezleri"ne yarı-sömürge ve sömürgelerin bu "çevrelerin" dakikada ödediği borç tutarı iki yüz yetmiş iki bin dolardır.

Bu aktardıklarımızdan, resmi burjuva istatistik ve saygın dergilerden toparlayarak aktardığımız bu verilerden şu tablo ortaya çıkıyor:

a.) Küresel kapitalizm dünyada sermaye/emek, sermaye/sefalet kutuplaşmasını dehşet ölçüsünde derinleştirmiştir.

b.) Bu kutuplaşma ve artan eşitsizlik, yalnızca emperyalist ülkelerle yarı-sömürge ülkeler arasında değil, aynı zamanda hem gelişmiş kapitalist ülkelerin ve hem de yarı-sömürge ülkelerin kendi içinde eş zamanlı olarak ortaya çıkıyor. Dünyanın her yerinde zengin daha da zengin, yoksul daha da yoksul oluyor. Bu demektir ki, yoksulla zengin arasındaki makas ha bire açılıyor, uçurum derinleşiyor.

c.) Yoksulluk, yoksunluk ve açlık giderek insafsız bir çizgide dayanılamaz noktalara varıyor.

d.) Küresel saldırı karşısında işçi ve emekçi korumasız kalıyor.

e.) Sermaye/emek ilişkisinde süreç, sermayeyi ve onun olağanüstü karlarını beslerken, emek cephesinde işsizlik, sefalet, iktisadi ve sosyal yıkım akli yozlaşma ile beraber gelişiyor.

f.) Emperyalist merkezlere olan borçlarını ve bunlardan kaynaklı faizlerini ödemekten başını kaldıramayan yarı-sömürge ülkelerde köleleşme ve boyunduruk çemberi katlanılamaz noktaya gelip dayanmış bulunuyor.

g.) Gelir dağılımını eşitsiz hale getirmiştir

h.) Tek yanlı ekonomik bağımlılık güçlenerek artmıştır.

Bu tablodan çıkan en belirgin sonuç, küresel sermayenin genişlemesinin, sermayenin emeğe saldırısı demek olan bu kulvarın hiç de emekçinin lehine sonuçlar doğurmadığı ve hiç de işçiyi, yoksulu ve yoksunu kollamadığıdır. Tam aksine bu emek cephesi, dizginlerinden arınmış küresel kapitalizm karşısında korumasız kalarak tam bir iktisadi teslimiyetle çepeçevre kuşatılmışlardır. Tablo çok çarpıcı olarak tanıtlıyor ki, emperyalist sulta altındaki küreselleşme, "alttakiler"i daha alta, "üsttekiler"i daha üste ekseninde gelişiyor. Ve bu eksen tanıtlıyor ki, dünyadaki gelir dağılımı görülmemiş biçimde bozularak yoksulun aleyhine bir dehşet dengesizliğine yol açıyor.

Her derde deva küreselleşme kısa zamanda arabayı çamura saplamada gecikmedi. Ne iddia edildiği gibi sınıf farklılıklarını silebildi, ne zengin/fakir uçurumunu daraltabildi ve ne de eşitsizlikleri büzdü; o yalnızca istikrarsızlık, bunalım, kaos ve dengesizlikleri körükleyerek tek yanlı bir gelişme eğrisi çizdi-sermayenin lehine. Küresel süreç, çeliş-

meleri daha derinleştirdi. Arz yuvarlağının altındaki zenginliği daha adil dağıtmak iddiasını doğrulamak bir yana, sefaleti yaygınlaştırıp derinleştirdi. İşçi sınıfı ve emekçileri açlığa ve yoksunluğa mahkum eden bu eksen, herdaim "alttakiler"in aleyhine işlemeye devam ediyor. Kendi lehine yaptığı en güzel şey, fakirliği küreselleştirmesidir. Küreselleşen sermaye küreselleşen sefaleti durmaksızın üreterek şişiniyor.

Küresel sermayenin "alttakiler"e dayattığı reçeteler her yanıyla bir yıkımdır, işsizliktir, marjinalleştirme ve düzensizliktir. Küresel reçetelerin uygulamaya sokulmasından bu yana geçen süre içinde küresel program sermaye lehine tek yanlı sonuçlar doğurdu. İşsizliği işçi sınıfının sınıf mücadelesini tamponlamada ve sendikal örgütlenmeyi zayıflatmada ve ücretleri emek gücünün değerinin altına çekmede bir "düzenleyici" olarak kendi tercihi haline getiren küresel sermaye, kitlesel ve kalıcı işsizliği hızlı ve yükselen bir çizgide tutmayı karlarını katlamanın politik seçeneği olarak görmüştür. İşçinin söz dinlemez eli bu araçla uysallaşacaktır! Ve başta işçi sınıfı olmak üzere, tüm çalışanların hakları küresel sermayenin bir tercihi olarak budanmıştır; varolan yeni sermaye politikalarının sonucudur kitlesel işsizleşme. Gelişmiş kapitalist merkezlerde bu en çok da yabancı işçileri vurmaktadır. Kitlesel, kalıcı ve yaygın işsizlik küreselleşmenin en dehşet verici sonuçlarından biri. Öte yandan esnek istihdam politikası ile sermaye bu büyümeye hız verdi. Bu politika aynı zamanda küresel üretim ve değişim sürecine de uygun düşen iktisadi uyum çizgisiydi. Bununla doğrudan bağlantılı olarak ücretlerde düşme ve daha da beteri gelir dağılımındaki eşitsizliği beslemek de küresel reçetenin bir başka sonucudur. Küreselleşme reçetelerinin uygulanmasından bu yana dünyadaki

ekolojik dengenin bozulması dünyanın geleceğini tehlikeye sokacak boyutlara vardı. Çevrede sık sık ölümlere varan fena haldeki kirlenme (bu arada insan kirlenmesini bir yana koyuyorum), üretken yatırımlarda gerileme, eğitim, sağlık ve beslenmede bozulma, akli yozlaşma ve insan soyunun soysuzlaşmasının teşvikinin küresel karakter kazanarak artması küresel sermayenin karlarının bir sonucu olarak yeniden yapılandırma denen küresel program reçetelerinin dosdoğruca sonucuydu. Denilebilir ki, bu bozulma, gerileme ve yoldan çıkmalar daha önce yok muydu? Elbette vardı; nedir ki, teknolojinin küresel kapitalizme katkısıyla bu durum hem tekellerce tek merkezden daha rahat yönlendirildi ve hem de küresel nitelik kazandı. Çünkü yeni dönemin sunduğu koşullar buna uygundu. Çünkü, sermaye bilimi hiç bu denli esir almamıştı; ve bilimi hizmetine sokup bu fena haldeki araçla mazlumların dünyasını hiç bu denli köleleştirme zincirlerine hapsetmemişti.

Yükümlülüklerinden ve sınırlarından kurtulmuş emperyalist sermaye yarı-sömürgelerde daha da büyük yıkımlara yol açtı. Öylesine ki bura ekonomilerini teslim aldı. Bu "çevreler"de her türlü riskten bağışık olarak, her türlü iç denetimden uzak kalan "tefeci sermaye" hisse senedi vb. araçlarla borsada spekülatif faaliyetini rahatlıkla yürütebildi; şişindikçe şişindi ve iç ulusal pazarı, borsayı ve mali sistemi dumura uğrattı, Küreselleşmenin sağladığı olanaklarla, dış ticaretin serbestleştirilmesi, banka vb. finans kurumlarının uluslararasılaştırılması üzerinden ülke içindeki kaynakların emperyalist merkezlerdeki finans sektörlerince "sömürgeleştirilmesi" yani tek yanlı iktisadi kuvvet dengesiyle yutulması her yarı-sömürge ülkenin yazgısı halini aldı. Öyle ya, yabancı sermaye güvence isterdi, rahat ortam isterdi, iç hukuksal denetimle ellerinin kelepçelenmesini istemezdi. Eğer sınır-

lanmalara maruz kalırsa ürker ülkeye gelmezdi; gelmezse de ülke dövize muhtaç kalır kalkınamaz ve çağın gerisinde kalırdı! Ne ki sonuç "**tasarruf aktarımı**"ı oldu. Yarı-sömürgelerin tasarrufları merkezin lehine boşaltıldı. Sonuç dehşet verici olayları doğurdu. Daha birkaç yıl önce dünyayı sarmalayan bunalımlarla sarsılıyordu ülkeler ve tabii en başta "gelişmekte olan ülkeler", yani yarı-sömürgeler. Arz yuvarlağının borsa kriziyle sarsılması küresel reçetelerin acı sonuçları değil miydi? Ülke ekonomilerinin büyümesindeki gerileme de aynı sebepten kaynaklanmıyor muydu?

Ama bir küresel masaldı yayılan: Dünya ekonomisindeki çelişkiler azalacak, eşitsizlikler büzülecek ve zengin/yoksul makası daralarak sistemden kaynaklı çelişkiler silinip güllük gülistanlık olacaktı. Bu peri masalı tutmadı; tutamazdı da. Zira, emperyalist-kapitalizm mevcut çelişkilerinin yeniden üretimi üzerinde yürüyor. Kapitalist genişleme, çelişki ve çatışmalarını herdaim üreten bir sistemdir. Son birkaç yıldır yaşanan küresel krize baktığımızda küreselleşmeye dair söylenen peri masallarının hiç de gerçekçi olmadığı görülebilir. Küreselleşme reçeteleri ile dünya ekonomileri yer sarsıntısı geçiriyor. Hepimizin tanık olduğu dehşet verici krizler yaşandı. Daha birkaç yıl öncesine dek Asya-Pasifik'ten başlayıp Rusya ve Latin Amerika'yı da içine alarak Türkiye'yi de sarsarak Avrupa kapılarına dayanan borsa krizi, küresel krize dönüşerek mali sistemleri alt-üst etmedi mi? Bu krizler küreselleşme sürecinin nasıl ve kimin lehine işlediğine en iyi kanıtı sundu bize. Asya-Pasifik yakası bu krizde gerçeğin en iyi resmedilişidir. Endonezya'ya, Tayland'a ve Güney Kore'ye yayılıp Hong Kong, Malezya ve hatta Asya-Pasifik'in en gözde ülkesi dünyanın beş büyük ekonomisinden birini temsil eden Japonya'ya birkaç yıl öncesinin tüneline girip baktığı-

mızda "tefeci sermaye"nin bura ekonomilerinde borsa vb, üzerinden yarattığı tahribatı görebiliriz. Sıcak para kaçıyor, ekonomi çöküşe geçmiş ve intiharlar ardışık halkalar gibi birbirini izliyordu. Ne olmuştu Japon mucizesine? Büyü bozulmuştu. Ya emperyalistler tarafından şişirilen ve örnek gösterilen o anlı-şanlı Asya kaplanlarına ne olmuştu? Kağıttan kaplanmış meğer bizim kaplanlar. Ne oldu buralarda? Bu yakanın dünya ekonomisindeki payı üçte birdi; o ünlü krizle paralarının değerindeki kayıp da üçte bir olmuştu. IMF bile bu yakanın ekonomilerini ayakta tutmayı beceremedi. Kriz yalnızca buraları vurmakla yetinmedi. Evet asıl vurgunu bu ülke ekonomileri yedi ama krizin etkileri öteki yakayı da yakaladı. Wall Street Borsa'sı da yara aldı o dönemler. Tüm dünya uzak doğudaki krizden şöyle ya da böyle nasibini aldı. Bütünleşen dünya finans pazarlarında başka türlüsü de olamazdı; ve bu küreselleşmenin nimetiydi küresel kapitalizme sunduğu!

Bir şey apaçık küreselleşme kulvarında: Krizler yerel ya da ulusal olmaktan çıktı. Asya yakasındaki o ünlü kriz bunun en iyi kanıtıydı. Küresel merkezi ekonomik sistemin bütünleyici parçaları haline gelmiş uluslararasılaşmış ekonomi zincirinin herhangi bir halkasındaki kriz, öteki halkaları sarmalayarak etki alanı içine alıyor ve genişleyen halkalar halinde yayılıyor. Yarı-sömürgeleri daha çok vuran krizin asıl nedeni yapısal olmakla birlikte, yani emperyalist bağımlılık ilişkileri ve pre-kapitalist ilişkilerin yoğun baskısı altındaki zamanı geçmiş üretim ilişkileri olmakla birlikte, küreselleşme bu süreğen krizi daha da derinleştirip yaygınlaştırdı. Demek ki, yarı-sömürge bağımlılık ilişkileri, IMF eksenli politikalar ve de en güncel olanı da para sermayenin spekülatif işlevli faaliyeti arz yuvarlağının her alanını iktisadi bunalımın mayın tarlası haline getirmiş bulunuyor.

Uzak doğudaki krizle küresel kapitalizm kendi çelişkilerini daha büyük boyutlu olarak üretti. Yapay olarak yükselen borsa (çünkü yeniden yapılandırma ekseninde mali sermayenin rolü üretken sermayenin önünde duruyor), spekülasyon işlevine yönelen banka ve diğer finans pazarlar bu faaliyetinin bedelini ödemişti bu krizle. Bu yolla bozulan dengeler, yapay ekonomik faaliyetler bir ölçüde az çok dengelenmiş oluyordu; ama tabii yalnızca bir daha ki sefere dek.

Neydi olan? Özelleştirme, sermaye piyasasının liberalizasyonu, dış ticaretin serbestleştirilmesi, finans konaklarıyla bütünleşme ve korumacı politikaların terki ile göstermelik de olsa var olan sınırlarından kurtulan mali sermaye "çevre"nin pazarlarına daha yoğun girdi. İç ulusal pazarlara girerek hisse senedi ve rant ekonomisine akan "tefeci sermaye" faiz yoluyla şişindi, altın yağmuru ile küpünü doldurarak ortaya çökmüş bir mali sistem, her an dibe vurmaya hazır bir iktisadi temel çıkarttı. Emperyalist sermaye yarı sömürge ülkelerdeki momprador sermaye aracılığıyla bu pazarları daha yoğun bir sömürüye tabi kıldı. Bunu da örneğin bu ülkelere değerinin altında düşük bir döviz kuru politikası dikte ettirerek, yada yaygınlaşan "tefeci sermaye"nin borsa oyunlarıyla havadan para kazanmasını sağlayarak yaptı. Dahası var: "çevre" ülkelerin ekonomileri merkezi sistemin tek yanlı politikalarının boyunduruğu altında deflasyonist sarmala sokularak daha önceden var olan sömürünün daha da katmerleşmesine yol açtı merkezlerin lehine. Bunların hepsi küreselleşmenin acı sonuçlarıydı. Sonuçta ne oldu bu krizle yaşayan ülkelere? Buralar büyük sermayenin denetlediği IMF, Dünya Bankası gibi emperyalist kuruluşların ekonomik teslimiyet çemberine daha da hapsoldular ve emperyalist köleleştirme zincirlerine daha da sıkıca bağlandılar.

İdeologlarının bile itiraf etmek zorunda kaldıkları gibi, küreselleşme ekseni daha da derinleşirse, dünyada sosyal yıkım da, süreğen ve kitlesel işsizlik de, yoksulluk da, reel gelirlerdeki gerileme de durmaksızın artacak ve bu hızlı yükseliş bir noktadan sonra sosyal patlamaları, dünyanın dinamik güçlerini harekete geçirmede gecikmeyecektir. Zira küresel kapitalizmin alttakilere sunduğu tek seçenek sefalet, sefalet ve gene sefalettir. Marks'ın dediği gibi, hiçbir teknolojik gelişme ve bunun koşullandırdığı üretimin teknik temelindeki gelişme ve hiçbir küresel serbestileşme sefalete çare olamaz. Dinleyelim: "Makinelerdeki hiçbir iyileştirmenin, üretime uygulanacak hiçbir bilimin, iletişim araçlarındaki hiçbir iyileştirmenin, hiçbir yeni sömürgenin, hiçbir göçün, açılacak hiçbir pazarın, hiçbir serbest ticaretin, ne de bütün bunların hepsinin, çalışan yığınların sefaletini kaldıramayacağını; tersine, bugünkü yanlış temel üzerinde, emeğin üretici güçlerindeki her yeni gelişmenin toplumsal karşıtlıkları derinleştirmek ve toplumsal uzlaşmaz karşıtlıkları keskinleştirmek eğilimi göstermesinin kaçınılmazlığı, Avrupa'nın bütün ülkelerinde artık önyargısız her kafaya gösterilebilir ve bu, ancak kendi çıkarları başkalarının gerçek dışı hayallerle oyalanmalarını gerektirenlerce yadsınan bir gerçek haline gelmiştir."(14)

Dünyanın devrimci dinamikleri daha uzun süre bu dayanılmaz sömürüye, artı-değerin küresel kapitalizmin efendilerince-sermayece-daha uzun süre merkezileştirilmesine, iktisadi barbarlığa katlanmaz, katlanamazlar. Ne piyasa ve ne de bu tabanda at oynatan küresel sermaye dünyayı yönetemez. Dünyayı pazar yönetemez; çünkü hiçbir gerçekçi toplum ve iktisadi çözüm projesi yok. Çözüm diye sunulan reçete ise, artı-değer ve azami tekel karına dayanan eskinin reçetesiyle aynı. Zira sermaye ücretli emeği kurt açlığıyla emmeden ayakta kalamaz; kaldı ki ser-

mayenin varoluş koşulu da budur. Ama unutulmasın ki, küresel sermaye kendi bağrında onun yıkımını da hazırlayan mezar kazıcılarının da uyanmasına, sınıf çatışmalarına ve devrimci bunalıma yol açarak, kutuplaşmayı derinleştirerek genişliyor. Her şey fena halde karşıtına gebe gözüküyor, düzensizlikle eyerlenmiş küreselleşmede.

Elbette ki, küresel saldırının sonuçları ve etkilerinin en iyi gözüktüğü alanların başında kültürel alan gelir. Doğayı ve insanı kirleterek yol alıyor küresel saldırı. Medya bu kirlenmede üzerine düşeni sahibine sadakatle bağlı bir fino köpeği gibi yerine getiriyor büyük bir ustalıkla. Küresel kapitalizmin her adımdaki genişlemesi ekolojik dengenin bozulması, insanın akli yozlaşması ile birlikte gerçekleşiyor. Sermaye de Marks'ın dediği gibi insan soyunun soysuzlaşmasıyla hiç ilgili değil, tersine bu yozlaşmaya kol kanat geriyor. İnsanı tüketim budalası terbiyeli maymuna dönüştürerek yolundan çıkaran kapitalizm, ideolojik saldırısı, burjuva yaşam tarzı ve emperyalist kültür köleliği ile sınıf ve komşularının ellerini kelepçelemiş bulunuyor. Sınıf ve onun öncüsünün önünde duran en büyük görev, bu kelepçeleri kırmaktır. Ne var ki bu öyle kolay gözükmüyor; hele hele küresel nitelik kazanan kültürel saldırıdan sonra.

Küresel sermayenin efendileri kendi tüketim kalıplarını dünyaya pazarlıyorlar ve hem de ekonomik tek pazarın yarattığı rayların üzerinden. İktisadi küreselleşme kültürel küreselleşmeye ivme katmış bulunuyor. Dünyaya dayatılan bir yaşam kültürü var. Bu giyimden spora, eğlenceden giyime, beslenmeden zevklere dek tam bir kuşatma ile dayatılmış; ve ticaretle iç içe geçmiş kültürel kalıplar toplumu sarıp sarmalamış. Şimdi artık neler giyeceğimize, nelerden hoşlanacağımıza, neler yiyeceğimize ve nasıl eğleneceğimize kültürel kalıpları hazırlayan emperya-

list merkezler karar veriyor. Kararı verirken de en başta gelen şey, elbette ki, ekonomik çıkarı kollayan tüketimdir. Nasıl bir yaşam tarzının oluşturulacağı bile kapitalist merkezlerce saptanıyor. Öyle ki bu yaşam tarzına denk düşen giyim, eğlence, spor ve diğer tüketim biçimleri bu merkezlerce organize edilip insanlığa yeni yaşam tarzı olarak sunuluyor. Ve elbette bunda da markalar ön plana geçiyor; pek tabii ki markalar tekelleri ifade ediyor.

Düşünün Dersim'in en ücra bir köyündeki bir insan da, batının en gelişmiş şehirlerindeki bir insan da aynı marka cep telefonu, aynı marka kot pantolonu taşıyor ve giyiyor. Saç modelleri de aynı, giyim tarzları da. Zira, iki ayrı dünyanın insanını da aynı kültürel kalıpta birleştiren bir tek ekonomik ve kültürel merkez ya da merkezler var; kararı onlar veriyor, bize düşen bu işin figüranlığını yapmak. Hafızam beni yanıltmıyorsa, araştırmacı-yazarın biri, küreselleşme koşullarında toplumun yönetimini –diyordu kapitalistler- kümes hayvanlarının yönetimine indirgemişler. İsabetli bir saptama. Emperyalist tüketim kalıplarını pazarlamak artık en karlı yatırım alanlarının başında gelmektedir. Ve tabii ki, bu kalıplar en doğru, en evrensel, en gerçekçi kalıplar olarak reklam edilerek insanların beynine işlenmekte ve toplum tam bir tüketim budalası birer maymuna dönüşmektedir. Dolayısıyla, iletim ve ulaşımda, teknolojik alanda kazanılan nitel sıçramalar kültürel kalıpların daha rahat yayılma alanları bulmasında bulunmaz fırsat yaratmıştır "üsttekiler"e. Öyle ki, toplum emperyalist kültürel ve ideolojik saldırı karşısında adeta korumasız kalmış ve beyinleri tutsak edilmiştir. Arz yuvarlağında mevcut ticaretin önemli bir bölümünü bu kültürel cephe oluşturmaktadır. Başında da küreselleşmeyi tanımlarken, onun için dünyanın köyleşmesidir, küçülmesidir, bir adımlık mesafeye in-

mesidir demiştik; işte bunun en iyi örneklerinden biri kültürdür. Sonuç, yüzeysel, günü birlik, derinlik ve çaptan yoksun bir insanın fidelenmesidir; dünya sorunlarından uzak, maymunlaşmış, salt kendi postuna sarılmış bir insanlık! Bu küreselleşmenin toplumda yarattığı en büyük yıkımdır. Bu emperyalist kültür kalıplarıyla sınıfın köleleştirilip gözlerinin bağlanması, ellerinin kelepçelenmesidir. Bu burjuva yozlaşma tuzağına kültür köprüsüyle yakalanmadır; ve bu burjuva ideolojik saldırının en gürbüz, en diri yanıdır; eğer hakkından gelemezsek. Bunun içindir ki, bura devrimlerinin önündeki en büyük engel bu kültürel köleliktir; bunu aşamamadır; burjuva ideolojik saldırı ve yaşam tarzıyla kültürel ve ideolojik tutsaklıktır.

küresel kapitalizmin bunalımı

Emperyalizmin sivri ucu olarak küreselleşme, meta üretimine dayalı kapitalist toplumun bunalımından muzdariptir. Zira o, kapitalizmin temel özelliklerinin genişlemesi ve gelişmesinin doğrudan devamıdır; bu anlamda o, nitelik olarak kapitalist nitelikli ve onu boyunduruk altına alan kapitalist ekonominin yasalarının baskısı altındadır. Kapitalist üretim tarzı çözümlemesinde Marks, kapitalist üretimin gerçek engeli, sermayenin kendisidir derken işin özünü açıklamıştı. Sermayenin kendisi de bunalım üreten kapitalist topraktır. Yıllar önce ünlü ütopik sosyalist Fourier bu toplumdaki bunalıma bolluktan doğan bunalım derken taşı gediğine koymuştu. Günümüzde de tüm teknik iyileştirmelere, üretkenlikteki artışa, üretim yöntemlerindeki gelişmelere ve daha ötesi ileri teknolojideki nitel gelişmelere karşın, küresel kapitalizm kendi bunalımını aşamıyor ve üstelik bolluğun bunalımını yaşıyor. Bakın zamanında ne de güzel tarif etmişti kapita-

list bunalımı **Fourier**: "**bolluk, sıkıntının ve yoksunluğun kaynağı olur**." Bu aşırı sermaye üretimi ve dolayısıyla aynı anlama gelmek üzere aşırı meta üretimi ve hem de aşırı sermaye birikimi açısından böyledir.

Bundan ne anlaşılmalıdır sorusuna yanıt getirerek konuyu yakından inceleyelim. Küreselleşme şalına sarıp sarmalanan yağma ve soygun sistemi olarak emperyalizm, süreğen aşırı üretim, süreğen sermaye birikimi eksenine kilitlenmiş bir sistemdir. Halkın gereksinimlerini hesaba katmaksızın salt kar uğruna sürdürülen üretimin genişlemesi, pazarların genişlemesiyle orantılı gitmez, gidemez de. Her iki ayaktaki genişleme birbiriyle örtüşmez. Bir yanda aşırı üretim, öte yanda bu üretimi massedecek denli yaygın pazarın olmayışı iki ayaktaki toslaşmayı sürekli canlı tutar; ve çatışma kaçınılmaz olur. Eğer bizi yeni topluma götürecek olan devrimin öznel güçleri bu çatışmaya müdahale edecek güç ve kararlılıkta ise ve eğer nesnel koşullar ve devrimci durum yeterince deminde ise bu çatışma kapitalist üretim tarzını parçalar; eğer bu tarzı ortadan kaldıracak denli bir çözümü koşullar sağlamıyorsa, o zaman süreç kısır döngü halini alır; kapitalizmin tüm bir tarihinde olduğu gibi.

Emperyalist-kapitalizmin şu anki krizi birinci emperyalist paylaşım savaşı ve sonuçlarının kapitalizmin çürümesini genişlettiği genel bir kriz temelinde gelişmekle birlikte, anın tarihsel koşullarının öne çıkardığı güncel kriz, bu genel kriz üzerinde yükselmekte; yeni ve özgün bazı koşullar ve özel durumlar altında derinleşmekte ve keskinleşmektedir. Bilinir ki, emperyalizmin ekonomik özü tekeldir ve bu aşamada kapitalizm ilerleme kaydetmesine, hızlı bir gelişme sergilemesine karşın, bu, tekelin çürüme eğilimi ile birlikte olmaktadır. **Lenin**'in sözleriyle, tekel, "**durgunluk ve çürüme eğilimine yol açar**"; ve böylece

ona ilerleme gücü kazandıran olgular bu sınır noktasında yok olur. Birinci paylaşım savaşı ve onun sonuçları da bu çürümeyi olabildiğince hızlandırmış ve tekelci kapitalizm dediğimiz emperyalizmin krizine genel bir karakter kazandırmıştır.

Birinci emperyalist paylaşım savaşı ve bu savaş sonunda dünyanın önemli bir bölümünün kapitalist sistemin dışına çıkmış olması, varolan bir tek sistemin parçalanması, sosyalist bir dünyanın kurulması ve bu kuruluşun güçlenmesi, proleter ve ulusal kurtuluş hareketlerinin emperyalizmin surlarında açtığı gediklerin sistemde yer sarsıntısına yol açması, Ekimle başlayan yeni dünyanın büyü ve çekiciliğinin ezilenlerde yarattığı olağan üstü ilgi, devrimlerin ve devrimci girişimlerin bu koşullar altında sıklaşması ve en nihayet emperyalist-kapitalist sistemin şurasından burasından yarılarak eski burjuva demokratik alışkanlıklar ve yönetimlerle yönetemez noktada yıkılışının unsurlarıyla kuşatılması ve de faşizme kayışlar...

Evet, tüm bunların sonucu olarak emperyalizm genel bir bunalım içine sürüklendi. Elbette ki, burada aslolan, Ekimle, devrimler ve savaşlar çağına girilmiş olması ve bunun sonuçlarıydı. Ve bu durum emperyalizmin ekonomik özünü oluşturan tekelin çürüme ve çökme eğilimlerini güçlü biçimde öne çıkardı ve öyle ki, bu çürümeye çare olur diye, en emperyalist, en gerici tekeller gemleri eline alıp burjuva demokrasisini tatil ettiler; ve faşizme kaydılar-sınıf egemenliklerinin bu son şekline. Öte yandan kapitalizmin bu genel bunalımını ağırlaştıran iktisadi krizler de çoğu kez devrevi olarak kapıya gelip dayanıyordu. Bilinir ki, bunun temelinde yatan şey de aşırı üretimdir. Bir yandan üretimin durmaksızın genişletilmesi, öte yandan bunu tüketecek alanın, pazarın daralması. Bu şu demektir ki, toplumsal üretimin anarşik karakteri pazarı olabildiğinden fazla metalarla

doldurur; pazarın gereksiniminin üzerinde meta, aşırı bir meta üretimi yapılmış olur; ama bu metalar yeterince alıcı bulmaz, bulamaz da. Çünkü, esas tüketicilerin yani halkın bütçesini aşan gereğinden fazla meta üretilmiştir ve halkın alım gücü de, yaşam standardı da belli bir noktada sınırlandırıldığından halk bu metaları satın alamaz ve bir meta bolluğu yaşanır pazarda. Oysa halk yarı aç yarı toktur. Zira halkın alım gücü en düşük düzeyle sınırlandırılmıştır sermaye tarafından. Sonuç çok fazla, aşırı meta üretilmiştir; halkı satın alma gücü bu fazla üretimi tüketecek düzeyde değildir. Dolayısıyla pazarların daralması bir noktadan sonra üretimi felce uğratır. Kapitalizmin aşırı üretim krizini Marks örneklerinin çeşitli oluntularıyla fevkalade çözümlüyor. Dinleyelim: "Sermayenin amacı, gereksinmeleri karşılamak olmayıp, kar üretmek olduğu ve bu amacı, üretimin ölçeğini üretimin kitlesine uyduracak yerde, bunun tersini sağlayan yöntemlerle gerçekleştirdiği için, kapitalizm altında sınırlı boyutlarda tüketim ile, durmadan bu kendine özgü engeli aşmaya çalışan üretim arasında sürekli bir gedik olması zorunludur. Üstelik, sermaye, metalardan oluştuğu için, aşırı sermaye üretimi, aşırı meta üretimi demektir... Aşırı üretimin ancak nispi olduğu söylenecek olursa, bu tamamen doğrudur, ama tüm kapitalist üretim tarzı, sınırları mutlak olmayan nispi bir üretim tarzıdır. Ve bunlar, ancak, bu tarz için, yanı onun dayandığı temel üzerinde mutlaktır. Böyle olmasaydı, halk kitlelerinin eksikliğini çektiği aynı metalar için, nasıl olur da talep yetersizliği olurdu. Ve içerde emekçilere ortalama miktarda yaşam gereksinmelerini ödeyebilmek için, bu talebin dışardan, yabancı piyasalardan arınması nasıl mümkün olurdu."(15)

Görülüyor ki, kapitalist aşırı üretim krizinin dayandığı temel, sermayenin, kapitalist ekonomik sistemin kendisidir. Bu da top-

lumsallaştırılmış üretimle, bu üretimin sonuçlarının mal edinilmesinin kapitalist biçimi, yani mal edinmenin kapitalist karakteri arasındaki çelişkide yatmaktadır. Bu da Marks'ın yukarıdaki alıntısında tahlil ettiği gibi, en fazla kar için, azami tekel karı için üretimin durmaksızın genişletilerek büyütülmesi ile, yaşam standardı belli bir sınırda, asgari bir düzeyde tutulan geniş halk yığınlarının, yani esas tüketicilerin satın alma gücünün gerilemesi arasındaki çelişmenin somut ifadesidir. Ne demişti Marks: kapitalist üretimin gerçek engeli, sermayenin kendisidir. Üretim ise yalnızca sermaye için üretimdir; sermayenin kendisini genişletmesi içindir. Bu böyle olduğu içindir ki, Marks, kapitalist üretim sürecini incelediği Kapital'in üçüncü cildinde kapitalist üretimin gerçek amacını şu sözleriyle açıklar:"**Ne var ki, kapitalist üretimin amacı, sermayenin kendisini genişletmesi, yani artı-emeğin ele geçirilmesi, artı-değer, kar üretimidir.**"(16) İşte tam da bu amaçtır kapitalist üretimi aşırı üretim krizine sokan. Bunun içindir ki, **Marks, "Bu üretim tarzı-der-, gereksinmelerin karşılandığı noktada değil, kar üretiminin ve bu karın gerçekleştirilmesinin saptandığı noktada durağan hale gele gelmektedir.**"(17) Rekabetin etkisi altında aşırı üretimle daha fazla kar elde etme isteği, kapitalisti modern teknolojiyi geliştirmeye, işçilerin sömürü yoğunluğunu artırmaya ve üretim kapasitesini son sınırına dek zorlamaya dek götürür. Rekabet mücadelesinde geri kalmamak için her kapitalist aynı kulvarı kullanır; tekniği, emek yoğunluğunu ve üretkenliği sonuna dek zorlayarak üretimi durmaksızın artırır. Bu da pazarda aşırı bir meta ve sermaye birikimine yol açar. Böylece fazla üretim denen kriz gelip kapıya dayanır. Ne olur böyle bir durumda: Arzın talepten fazlalığı, pazarların dolup taşması, üretim araçlarında ve tüketim nesnelerinde fazlalık; sonunda Marks'ın sözle-

riyle sermayenin maddi varlığına kadar bile uzanabilir ve piya salardaki metaların bir kısmı dolaşım ve yeniden-üretim süreç lerini tamamlayamazlar, fiyatlarda düşme, fabrikalarda kapanma, istihdamda gerileme, işsizlikte aşırı büyüme, ücretlerde gerileme, ticaretin ölmesi, dolaşımın tıkanması ve sermayenin değer kaybı ile bunalım had safhaya varır. Bu aynı zamanda işsizliğin kitlesel bir karakter kazanarak işçileri, ücretlerinin ortalamanın altında düşmesine boyun eğecek bir duruma sokar. Elbette yalnızca bu da değil, değişmeyen sermayenin öğeleri de değer kaybına uğrar. Ne var ki, bu atlatılmaz değil, atlatılabilir ve kapitalizmin tarihi bunun lehine örneklerle doludur. Atlatılan bunalım göreli bir atlatılmadır; yalnızca gelecek sefere dek. Bu anlamda Marks bu kapitalist bunalımlar için şunları söyler:"**Bunalımlar, daima, mevcut çelişkilerin ancak geçici ve zora dayanan çözümleridir. Bunlar, bir süre için bozulmuş dengeyi tekrar kuran şiddetli patlamalardır**.(18)

Anlaşılır ki, Marks'ın kapitalizmin aşırı üretim bunalımını tahlili bugün de geçerliliğini koruyor. Elbette ki, bu bunalım bugün yüksek tekel fiyatlarını sağlama alma ile iç içe gelişiyor. Yüksek tekel fiyatlarını koruma çabası tekelci gruplar arasında kıyasıya bir mücadeleyi kaçınılmaz kılmaktadır. Bu ve birinci paylaşım savaşı ve onun sonuçlarının dolaysızca sonucu olarak ortaya çıkan kapitalizmin genel bunalımı devrevi fazla üretim krizleriyle daha da keskinleşip derinleşmektedir. Yüksek tekel karlarını garanti altına almak için tekeller arasındaki savaşım emperyalist aşamanın kendine özgü ve kapitalizmin krizinin genel krizinin karmaşıklaşması ve derinleşmesinin temel bir özelliğidir. Marks'ın sözleriyle, "**İşler yolunda gittiği sürece, rekabet, genel kar oranının eşitlenmesi halinde gördüğümüz gibi, kapitalist sınıf arasında bir kardeşlik havası estirir ve**

böylece herbiri, ortak yağmadan kendi yatırımı oranında pay alır. Ama sorun, karın değil zararın paylaşılması halini alır almaz, herkes kendi payına düşen zararı en aza indirme ve bunu bir başkasının sırtına yükleme çabasına girer. ... o zaman rekabet düşman kardeşler arasında bir savaşa dönüşür. Her bireysel kapitalistin çıkarları ile bütünüyle kapitalist sınıfın çıkarları arasındaki uzlaşmazlık, tıpkı daha önce aralarındaki çıkar özdeşliğinin pratikte rekabet yoluyla ortaya çıkması gibi su yüzüne çıkar."(19)

Küreselleşme denen bu aşamada üretim aynı kulvarda yerine getiriliyor. Dolayısıyla Marks'ın kapitalist üretimin bunalımına dair söylediklerı ve Lenin'in kapitalizmin en son aşaması olarak tekelci kapitalizmin durgunluk ve çürüme eğilimi için söyledikleri bugün fazlasıyla tanıtlanmış bulunuyor. Ulusalararası sermayenin her yanı sarıp sarmaladığı küresel kapitalizm koşullarında üretimdeki fazlalık devasa boyutlara ulaşmış bulunuyor. En fazla kar için aşırı üretim emperyalizmin sivri ucu küresel kapitalizmin üzerinde yükseldiği temel gerçektir. Ne var ki pazarların, fazla üretimi, meta ve sermayedeki bu aşırı fazlalığı kaldırması olanaklı değil-dün olduğu gibi. Bugün de halk yığınlarının gereksinimlerini karşılama çizgisinde değil, en fazla kar ve aşırı tekel karı güzergahında üretim yapılmaktadır. Bu da pazarların dolmasına ve tıkanmaya neden oluyor; ve dolayısıyla aşırı sermaye birikimine yol açıyor. Küresel kapitalizm koşulları altında emperyalizmin soygun ve yağma siyasetiyle yoğunlaşan sermaye muazzam oranda bollaşır ve bollaşan sermaye yığıldığı sistemde dolaşım sürecine sokulmazsa bunalıma neden olur. Bir insanın vücudunda normal yağ nasıl ki, sağlıklı bir bünyenin, gereğinden fazlası ise, hantal ve sağlıksız bünyenin habercisiyse, üretim ve dolaşım sürecine sokulmayıp boş durarak biriken

sermaye fazlası, aynı hantal ve sağlıksız sistemi koşullandıran temel unsurlardan biri işlevi ile yükümlü olarak iş görür.

Son birkaç on yıldır sistemde atıl durumda kalıp biriken muazzam orandaki mali sermaye, karlı yatırım alanları bulamayınca atıl durumda "birikim krizine" neden oldu. İkinci paylaşım savaşı sonrası aşırı üretim ve dolayısıyla aşırı sermaye birikimi, bu savaşın ve bu savaşın sonuçlarının doğrudan sonucu olarak karlı yatırım kanalları bulabiliyordu. Savaşın yarattığı çöküntü, üretici güçlerdeki yıkım ve tahribat sermayenin bu alanlarda yayılmasının koşullarını sağlıyordu. Yeni emek gücü, yeni yatırım alanları, yeni maddi kaynaklar, yeni sanayi alanları savaş sonrasının elzem gereksinimleriydi ve bu da sermayeye elverişli ortam sağlıyordu. İşte bu koşullar altında dünya kapitalizmi savaş sonrası yıllarda büyüme olanaklarını elde etti ve bu yıllar kimi çevreler tarafından kapitalizmin "altın yılları" olarak değerlendirildi. Ve gerçekten de bu yıllar elverişli temelin savaş sonrası oluşması bakımından sermayeye büyüme olanağı sağlıyordu. Kapitalist dünya ekonomisi birkaç beş yıl önemli denebilecek kadar yayılabilme, genişleyebilme ve çok derin bir iktisadi krize yakalanmadan büyümesini sürdürdü. Ne var ki bunun da bir sınırı vardı; ve bir noktadan sonra tıkanma başladı. Bir yandan ikinci emperyalist paylaşım savaşının elverişli koşullarının yitip gitmesi, öte yandan bu yıllarda biriken aşırı sermaye atıl durumda kalarak ekonomik güzergahta ani duraklamalara ve gerilemelere neden oluyordu. Üretken kapasitede gerilemeler ve dolayısıyla büyümede daralma, sanayi alanında kapasite kullanım düzeyinde düşme ve büzülme, sanayi yatırımlarında aynı biçimde bir gerileme ve dolayısıyla kapitalist ekonominin her yanını sarıp sarmalayan büyüme oranlarında fena halde düşme kapıyı çalmaya başladı. Aşırı meta üretiminden elde edilen muazzam

karlar yeterli karlı yatırım alanları bulamıyordu. Aşırı biriken mali sermaye mevcut koşullar altında yeterli kar çizgisinde yönelebileceği kanallardan yoksun kalıyordu. Ve bu durum her ne kadar yarı-sömürgelere karlı faizle borç biçiminde eritilmeye çalışıldıysa da bu atıl haldeki sermayenin bunalımına çözüm olamıyordu tek başına. Hele hele 1982 yılındaki Meksika kriziyle bu durumda yeterince güvenceli olmaktan çıkmıştı; çünkü giden geri gelmeyebilirdi de. Çünkü, geri bıraktırılmış ülkelere borç olarak verilen sermayeyi ödemede bu ülkeler borç ödeme güçlüğüne takılmışlardı.

Son birkaç on yıldır sistemde biriken muazzam orandaki sermaye, özellikle mali çevrelerde toplaşan mali sermaye (kaldı ki emperyalist dönemde egemen olan bu sermayedir), üretim süreçlerine sokularak, ya da finans konaklarında yeterince karlı yatırım olanaklarına kavuşması için bir çözüm bulunması gerekir. Sermaye çok, onu massedecek mekanizmalar sınırlı. Üretim çok olan tüketebilecek pazarlar dar ve varolanı tüketmede yetersiz kalıyor.

Öyleyse ne yapılmalıydı?

Bu sermayenin yarı-sömürge alanlar başta olmak üzere dünya üretim sistemlerinde, bu ekonomik sistemlerin üretim ve dolaşım süreçlerinde karlı yatırım alanlarına yönelmesi ve yeni yatırım alanları bulması zorunluluğuyla karşı karşıya bırakıyordu sermayeyi. İşte küresel kapitalizm kulvarında aşılmaya çalışılan, yeterince karlı alanlar bulamayan sermayenin, bu yeni yerlere açılması çizgisidir bir yanıyla da. Kaldı ki, daha büyük sanayiin ilk gelişme dönemlerinde kapitalist sistem, "yeni ve uluslararası bir işbölümü, büyük sanayiin başlıca merkezlerinin ge-

reksinmelerine uyan bir işbölümü ortaya çıkarır, ve yer yüzünün bir bölümünü, temel olarak sanayi alanı halinde kalan, öteki bölümünü hammadde sağlayan tarımsal üretim alanı haline getirir" diyordu Marks Kapital'de.(20) Bilimin teknolojik uygulamasının iletim ve ulaşım araçlarındaki gelişmesi de bu işbölümüne, dünyanın geri alanlarının gelişmiş merkezlerce ele geçirilmesi için en elverişli silahları sağlamış oluyor küresel kapitalizme. Marks'ın birkaç elli yıl önce söyledikleri bugüne nasıl da ışık tutuyor. Şimdilerde küresel kapitalizm aynı kulvarda ve aynı amaçla yarı-sömürge alanları küresel sermayenin sürüm alanları, hammadde ikmal merkezleri yapmaya devam ediyor; tıpkı Marks'ın öngördüğü çizgide. Ne diyordu Marks: "Sermaye eğer dışarıya gönderiliyorsa, bu, mutlaka içerde kullanılmadığı için değil, dış bir ülkede daha yüksek bir kar oranı ile kullanılabildiği içindir."(21) Marks'ın bu tahlilini Lenin'de Emperyalizm kitabında şöyle derinleştiriyor: "Kapitalizm kapitalizm olarak kaldıkça, sermaye fazlası, halk kitlelerinin yaşam seviyesinin yükseltilmesi için kullanılmaz-bu, kapitalistlerin karlarında azalma anlamına gelirdi-, karları artırmak amacıyla dış ülkelere, geri ülkelere ihraç edilir. Bu geri kalmış ülkelerde kar genelde çok yüksektir, çünkü bu ülkelerde sermaye pek az, toprak nispeten ucuz, ücretler düşük, hammadde ucuzdur. ...Sermaye ihracı zorunluluğu, bazı ülkelerde kapitalizmin "çok olgunlaşmış" olmasından ve sermayenin (tarımın geriliği ve kitlelerin yoksulluğu nedeniyle) "karlı" bir faaliyet için hareket alanının olmamasından doğmaktadır."(22) Bunun en uygun yolu ise bu muazzam sermaye fazlasına yarı-sömürge ülkelerde karlı yatırım alanlarıdır. Mali sermaye buralarda yeniden yapılandırma reçeteleriyle ekonomik liberalizasyon üzerinden hisse senedi, tahvil, kredi, borçlandırma vb, yolla, borsa oyunlarıyla faiz ve kar alanlarına

yönelme politikasına girecektir.

İşte şimdilerde iletim ve ulaşımla iyiden iyiye yolu açılan para-sermayenin girdiği kulvar budur; ve de küresel kapitalizmde derin gedikler açarak zaman zaman evrensel boyutta mali krizlere neden olan da bu sermayedir; ve üstelik sanayi sermayesinin yanında öne çıkıp dünyada hükümranlığını kuran da bu sermayedir. Emperyalist dönemde olağanüstü büyüyen para sermaye rantiye sınıfın büyümesine ve bu da üretken alanda sermayenin gerilemesine yol açıyor. Lenin'in sözleriyle,"Emperyalizmin ve emperyalist asalaklığın özü budur."(23) Ve gene Lenin'in tekelci kapitalizmi tahlilinden çıkardığı sonuçla, "Rantiye devlet, asalak, çürüyen kapitalizmin devletidir".(24) Küreselleşme döneminde mali sermayenin bu olağan üstü büyümesi son haddine varmış ve üretken yatırımlarda düşme yaşanırken, mali sermayede genişleme, büyüme eğrisi sürgit devam etmektedir.

Şimdilerde yarı-sömürge ülkelerde tek yanlı uygulanmaya çalışılan yeniden yapılandırma programı hem mali sermayeye yeni karlı yatırım alanları bulma tercihi ve hem de para, meta ve sermaye akımına uygun koşullar hazırlamadır.(25) Yarı-sömürge dediğimiz "çevreler"de yeni pazarlar arayarak, arz yuvarlağında yeni tüketici avına çıkarak krizini hafifletiyor sermaye. Kendi iç pazarındaki kitleleri açlıktan ölmeyecek bir biçimde belli bir tüketim düzeyinde kalmaya zorlayan aynı güç, yeni sürüm alanları için dış pazarlara açılır derken yıllar önce Engels, işin özünü berrakça tahlil etmiş oluyordu. Bugünkü tekelci kapitalizm aynı kulvarda ilerliyor. Ve o yıllardan bu yana muzdarip olduğu hastalık aynı: **fazla üretim krizi**. Bunu atlatmak için de, bu aşırı üretimin yarattığı bunalımlara dünya ekonomisinin çok çeşitli parçaları, unsurları ve iç ulusal ekonomik sistemler arasında yeni bir ilişki biçimi yaratarak "çözüm" bulmaya, mevcut

yapısal krizi en aza indirgemeye çalışıyor emperyalist sulta.

Küreselleşmeyi koşullandıran olgular, ya da iletim ve ulaşım da kazanılan nitel sıçramaları da arkasına alan sistem, buna dayanak yaptığı elverişli taban üzerinden üretim ve dolaşım süreçlerinde yeni bir ilişki biçimini öne çıkarmış bulunuyor. Bunu, gerek üretim süreçlerini ulusal renklerinden "dünyalılaşmaya" doğru bir süreç, gerekse bu dünyalılaşmanın zorunlu ön koşulu olan gasplarla yapıyor. Esnek istihdam ve esnek üretim, kitlesel kalıcı işsizlik ve ücretlerde düşme biçiminde ve gerekse de bunu yapabilmenin aracı olarak demokratik hak ve özgürlüklerin boynunu vuran gasplarını bununla açıklayabiliriz. Aşırı üretime sermayenin bulduğu "çözüm" bir yanıyla ve esas olarak bu. Bundan anlaşılması gereken krizin süreğen karakterde olduğu ve her defasında günahının yarı-sömürge güçsüzlerince ödendiğidir. Güçsüzlerin omuzları krizin yükünü taşımada esastır. Ne ki, bu yalnızca yarı-sömürge ülkeler açısından değil, her ülkenin kendi içinde de böyledir; örneğin gelişmiş kapitalist ülkelerde de krizin faturası güçsüzlere kesilir; geri ülkelerde de krizin faturası aynı güçlere kesilir ve nihayet gelişmiş ülkeler/yarı-sömürgeler bağlamında da yarı-sömürgelere kesilir bu fatura. Her düzeyde güçsüzlerdir, ezilenlerdir, "lanetliler"dir bu dünyanın yükünü de krizini de taşıyan. Üretim süreçleri ulusal olmaktan artık esas olarak çıktığına, tek tek iç ulusal ekonomik mekanizmalar ve parçalar küresel sermayenin bütünsel üretim sürecinin birer bileşeni, tümleyicisi durumuna dönüştüğüne göre, bu parçalardaki ekonomiyi yöneten merkezi sistemin kumanda mevzilerindekiler süreğen kapitalist krizi "alttakiler"e, "çevreye" yükleyerek kontrol altına alır. Ve onun kapitalist bünyedeki sarsıcı etkilerini bu alanlara yükleyerek hafifletir, soğutur ve denetim altına sokar. İşte budur yeniden yapılandırma şemsiyesi altında

özelleştirme, finans konaklarıyla bütünleşme, ekonomik liberalizm gibi sac ayakları, bu krizi kontrol altına alarak yönetmenin yarı-sömürgelere dayatılan acı ve dehşet reçeteleridir.

Kapitalist bünyenin herdaim ürettiği kapitalist bunalımı çözmek, köklü bir alt-üst oluşla sistemin önceden planlanmış toplumsal üretim sürecini ön gören sosyalist üretim biçimine geçmekle, dolayısıyla sosyalizme geçişle olanaklıdır. Mevcut bunalımı kontrollü olarak denetim altında tutmak ve onu zaman zaman yatıştırmak, sistemin yarattığı düzensizliğin derinliklerinden fışkıran bunalımı, kapitalist kabuğu parçalamayacak düzeyde tutup "**düşük yoğunluklu kriz**" olarak "sürdürülebilir" çizgide yönetmek, küresel kapitalizm stratejisinin tercihi olarak üzerinde yürüdüğü ekonomik ve mali kulvardır. Kriz kapitalizmin yapışığı olduğuna göre, krizden çıkış sermaye koşullarında olamayacağına göre, onu patlama noktasına götürecek gerilimli noktaya götürmeyecek biçimde "yönetmek" ve onunla yaşamayı öğrenmek aslolandır sermaye için.

Parola şudur: Çözemiyorsan denetim altına al; sürdürülebilir çizgide yönet. Tıpkı başa çıkılamayan sınıf mücadelesinin kontrol altına alınması gibi, ya da yakın geçmişimizde Kürt ulusal mücadelesinin "düşük yoğunluklu savaş"la kontrol altına alınıp sürdürülebilir sınırlar içinde tutulması gibi. Kapitalist bunalım da sistemin kendi bağrında bir virüs olduğuna göre, eğer bununla başa çıkamıyor ve onu bünyenden söküp atamıyorsan, denetim altına al. Küresel kapitalizmin girdiği kulvar budur. Tabii bununla bağlantılı olarak krizi, sermayenin üretim ve dolaşım süreçlerinin dünyalılaşmasıyla, iç ulusal ekonomik birimlerin üretim süreçlerinin ve sistemlerinin tek bir kapitalist merkezi sistemin bütünlüklü sürecinin içine çekilmesiyle birlikte küresel sermayenin bunalımını çevrelere yükleme olanağı doğmuş bulu-

nuyor.

Ekonomik ve mali temel üzerinde para-meta-ticari sermayenin uluslararasılaşması ve bu arada dış ticaretin serbestileşmesi, aşırı ekonomik liberalizm ile birlikte giderek yoğunlaşan ve genişleyen karşılıklı bağımlılık, en zayıf ve güçsüz olan geri bıraktırılmış ülkelere güçlü ülkelerin hükmetmesini ve tek yanlı bağımlılığı fena halde kolaylaştırdı. Nitekim, daha birkaç yıl önce dünyayı sarıp sarmalayan borsa krizi karşılıklı bağımlılığın arttığı küresel kapitalizm kulvarında bu bağımlılıkta en güçsüz olanlara rahatlıkla fatura edilebildi. Kendi pazarını bütünüyle ve hiç engelsiz küresel sermayeye açan emperyalizmin bu arka bahçeleri, merkezin sermaye sahiplerinin aşırı karları uğruna hem büyüme oranları daraldı ve hem de paraları üçte bir oranında eriyerek aşındı. Oysa birkaç yıl önce yaşanan küresel mali kriz hiç mi hiç emperyalist merkezleri bu oranda etkilemiyor; çünkü dünya ekonomisinin kumanda merkezleri bu güçlerin pençesinde; dünyaya da bu güçler egemen. Ne var ki, her şeye rağmen, çevrelere ihraç edilen krize rağmen, emperyalist merkezler de birikim krizi yaşıyor; fazla üretim krizi ile çelişkileri derinleşiyor ve genel olarak emperyalist krizle istikrar ve dengeye kalıcı olarak kavuşamıyorlar. Çünkü, ne denli yarı-sömürge alanlara bir bölümü aktarılırsa aktarılsın, kapitalist üretimin gerçek engeli sermayenin kendisidir ve o, kendi krizini de herdaim birlikte üretiyor. Buharin'in henüz yolunu şaşırıp yoldan çıkmadığı dönemdeki çok doğru tespiti ile, "bütün kapitalist gelişme, kapitalizmin çelişkilerinin durmadan artan bir yeniden üretimi sürecinden başka bir şey değildir. Gelecekteki dünya ekonomisi, kapitalist biçimiyle, bu ekonomiyi, içinde taşıdığı ve uyumunu engelleyen öğelerden kurtaramaz; onları genişletilmiş bir temel üzerine yeniden üretir. Bu çelişkiler gerçek çözümleri-

ni, toplumsal yapı başka bir üretim biçimine geçtiğinde, ekonominin toplumsal, metotlu, sosyalist örgütlenmesinde bulacaktır."(26) Dolayısıyla emperyalizmin sivri ucu küreselleşmenin bunalımı bünyeseldir. Kapitalizm bunalım üretir ama çözemez; bu bunalımı yönetir ama ona son veremez.

Anlaşılır ki, ne modern teknik temel, ne bilgi teknolojisi ve ne de üretkenlikteki artış krize çözüm olamıyor. Marks'ın, marksizmin kurucularının ve sürdürücülerinin ortaya koyduğu ve özellikle Marks'ın Kapital'deki kapitalizmin krizi teorisi bugün de tüm ehemmiyetini koruyor; değişen tek şey mevcut krizi hafifletme ya da onunla birlikte yaşama alışmak için bulunan yeni "çözüm" reçeteleridir. Ve bunlar her zamanki gibi "alttakiler"in sırtına yük olarak ortaya çıkar. IMF ve Dünya Bankası gibi sistemin ekonomik ve mali kuruluşları yeniden yapılandırma gibi uyum programlarıyla yönetme ve denetleme organları olarak işlev görür. Yarı-sömürgelere aktarılan krizi kontrol edilebilir çizgide sürdürülebilir sınırda tutmak için gözetleme, denetleme ve yönetmekle sorumludurlar. G-7 olarak adlandırılan ülkelerin burjuvazisi yani dünyanın en tepesindeki güç odakları –zenginler kulübü- ise, bu krizi en üsttekiler olarak ele alır ve ekonomik ve mali kuruluşlar üzerinden denetler. Ne var ki bu da düzeni sağlayamaz; zira, kapitalizmin her adımdaki gelişmesi bu tarzın sürekli bir özelliği olan düzensizlikle eyerlidir. Düzensizlik, kaos ve istikrarsızlık bu tarzın kendisidir; bir zamanlar çokça pohpohlanan ama son yıllarda irtifa kaybeden yeni dünya düzeni aslında tam bir düzensizliktir; salt toplumsal üretimin anarşik karakteri bile buna en iyi örnek olsa gerektir.

Bir devrimle üretim ilişkileri devrimcileştirilmeden, üretici güçler zincirlerinden kurtulmadan, ve dolayısıyla bu kulvarda

üretim, yatırım, dağılım süreçlerinde, "alttakiler" lehine yeniden bir yapılandırmaya gidilmeden-ki, bu, kapitalizmin doğasına terstir-ekonomik ve mali kriz, emperyalizmin yapışığı olarak kendi varoluş koşulu kapitalist toprak üzerinden süreğen olarak yeniden üretilir. Bunun kaynağı da daralan pazarların genişleyen kapitalist aşırı üretime yanıt vermemesidir. Önceden planlanmış merkezi plan çerçevesinde halkın maddi gereksinimlerini hesaba katılmadan, plansız, rasgele ve anarşik karakterli üretim sürdüğü müddetçe emperyalizmin sivri ucu küreselleşme de kapitalist bunalımı çözme de başarılı olamaz ve daralan pazarlar herdaim üretici sermayeyi besleyemeden merkezler sermaye fazlasıyla dolup taşar ve süreğen bunalım sistemin gölgesi olarak her adımda onu izler. Kriz, kapitalist emperyalizmin içindeki kurttur. Bu kurt onu içten içe kemirerek en sonunda proletaryanın devrimci eylemi ve zor ögesiyle kapitalist kabuğu yeni bir topluma varmak üzere parçalamada gecikmez.

Gecikmez çünkü, küresel kapitalizmin krizi kendi bağrındaki mevcut çelişki ve çatışmaları da ona karşı koyacak güçleri, devrimci dinamikleri de harekete geçirmeden edemez. Küresel kapitalizm programının acı sonuçları kitlesel ve kalıcı işsizliği, işsizler ordusunun muazzam boyutlarda büyümesini ve işçilerin ücretlerinde fena halde gerilemeyi şimdiden kapıya dayadı. Küreselleşme kulvarı ile esnek üretim/istihdam/çalışma üzerinden örgütsüzleştirme ve mücadele koşullarını tırpanlama ve sendikaların gücünün zayıflatılması sınıfa dayatılan bir başka fatura. Tüm bunlar kapitalist ülkelerde sınıfın devrimcileşmesinin koşullarını daha tam yapar ve sınıfın mücadelesinin keskinleşmesine yolu açar ve de sınıfı sınıf savaşımının sularına hızla çeker. Çünkü sınıf küreselleşme ile daha önce elindekilerin önemli bir bölümünü yitirmiş bulunuyor; ve buna sınıfın uzun süre seyirci

kalması beklenemez. Özetle küreselleşmenin acı sonuçları durumu devrimcileştirmeden edemez. Öte yandan yarı-sömürgeler açısından da bakıldığında da durum devrimcileşmeye doğru gidiyor. Emperyalist merkezlerde derinleşen ekonomik kriz bu ülkelerin arka cephesi konumundaki yarı-sömürgelerde de emperyalist baskı ve sömürüyü şiddetlendirecektir. Öte yandan küreselleşmenin sağlam dayanaklarına kavuşması için bu ülkelerde uygulanan tek yanlı yapılandırma programları-yeniden yapılandırma- bura işçi sınıfı hareket geçmeden ve emekçi halkını devrimcileştirmeden edemez. Anın tarihsel koşullarında devrimin fırtına merkezi durumundaki bu alanlarda yeniden yapılandırma programı kitlesel sefaleti tüm "çevre" ülkelere yayarak kalıcı hale getirmede gecikmeyecek bu da buralarda sınıf mücadelesinin keskinleşmesinde katalizör etkisi yapacaktır. Ve nihayet, verili kriz genel krizle birleşip daha da derinleşip karmaşıklaşınca sürüm pazarları uğruna, sermaye ihracı uğruna mücadele, hammadde kaynaklarını ele geçirme uğruna mücadele emperyalistler arasındaki çelişkileri keskinleştirecektir. Kriz karları azaltacak, durgunluk ve gerileme biçiminde kendisini ortaya koyan kar oranlarındaki düşme trendi rekabet savaşını kızıştıracak ve Marks'ın sözleriyle, düşman kardeşler arasındaki mücadele had safhaya varacaktır.

Mevcut iktisadi bunalım kendisini politik cepheye de taşıyacak ve gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere tüm demokrasi ve insan hakları demagojisine karşın, burjuvazi içte "burjuva demokrasisi"ni budamaya, onu şurasından burasından gagalayıp didikleyerek daha gericileşmeye doğru çekecek. Bu çok somut olarak içte faşistleşmeye doğru eğilimlere cesaret ve unsur aşılayacak ve hatta bu kontrollü olarak sistem tarafından alttan alta köstek/destek ikili hareketi ile beslenecek. Bu şu demektir ki,

gelişmiş kapitalist ülkelerdeki demokrasi, iç politik alandaki gericileşmenin sonucu olarak yara alacak ve demokratik hak ve özgürlükler sınıfa saldırı politikasının sonucu olarak erozyona uğrayacak. Pek tabii ki bundan en başta yabancı işçiler nasibini alacak. Aynı şey geri bıraktırılmış ülkeler açısından da daha keskin ve daha anti-demokratik çizgide yapılandırılacak. Elbette ki, içte bu yönelime yol açan politikalar dışta kendisini tekelci gruplar ve emperyalistler arasındaki keskinleşen çelişkilerle yansıtacaktır. Bu gelişmelerin sonucu olarak da "aşağıdakiler", küresel kapitalizmin yarattığı tahribata karşı, kitlesel sefalet ve artan sömürüye ve nihayet ağırlaşan baskı koşullarına karşı çareyi devrimci girişimlerde ve devrimlerde arayacaktır. Bu, tarihin önlenemez akışıdır; zaman zaman gerilemelere karşın bu böyledir; tarih bazen geriye düşebilir, bazen yolunu şaşırabilir, yol kazalarına da uğrayabilir ama tarihin diyalektiği hep ileriye doğrudur, içinde zikzakları ve gerilemeleri içermesine karşın. Unutulmamalıdır ki, tarih asla düz, basit ve tek düze ileriye doğru akmaz. Ne ki, dünya tarih anlayışına sırtını dönen ve de materyalist tarih dürbününü kullanamayanlar, bu gerçeği anlayamaz ve bu göreli gerilemenin, büyük diyalektik sürecin yalnızca küçücük birer molalarını olduğunu kavrayamazlar.

küresel kapitalizmin kör noktaları

Kapitalist üretimin gerçek engeli, sermayenin kendisidir demişti Marks. Çünkü üretim, yalnızca sermaye için üretimdir. Sermaye de kitlelerin gereksinimlerini karşılama amacı ekseninde değil, kar kulvarında hareket eder. Kapitalizmin durağan hale geldiği, sınırlandığı nokta da budur. Marks açıklamıştı ki, kar üretiminin ve bu karın gerçekleştirilmesinin saptandığı nokta

kapitalist üretim tarzının da durağan hale geldiği noktadır. Böyle olunca, bu amaç onun gelişmesini sınırlandırır, onda körlüklere neden olur. İşte bu sınırlar ve körlükler onu durağan hale sokarak boğar.

Birincisi ve her şeyden önce, "Toplumsal emeğin üretici güçlerindeki gelişme, sermayenin tarihsel işlevi ve varoluş nedenidir. İşte bu şekildedir ki, o, farkında olmadan, daha yüksek bir üretim tarzının maddi gereksinmelerini yaratır."(27) Marks, Kapital'de bu durumu çözümlerken şunları açıklıyor: "**Oysa, kapitalist üretim tarzının çelişkisi, sermayenin içerisinde hareket ettiği ve tek başına hareket edebildiği, özgül üretim koşulları ile sürekli çatışma içine giren, üretici güçleri mutlak bir biçimde geliştirmeye doğru bir eğilim taşımasından doğar.**"(28) Bundan ne anlaşılmalı ve bunun doğurduğu sonuçların kapitalist tarzı nasıl sınırlandırdığını daha yakından inceleyelim. Bilinir ki, "artı-değer üretimi, bu üretim tarzının mutlak yasasıdır."(29) Bunun farklılaşmış biçimi olarak kar ve günümüzde azami tekel karı da sermayenin temel amacıdır. Ne var ki, karacanın su peşinde koşması gibi kar peşinde koşan sermaye bu koşusunda engellerle ve onun sonunu hazırlayan koşullarla karşılaşır.

Birincisi ve her şeyden önce demiştik, üretici güçleri sürekli olarak geliştirme sermayenin varoluş nedenidir; o, bu görevini yerine getirerek ancak temel işlevine kavuşur. Emeğin üretici güçlerindeki gelişme, yani emeğin toplumsal üretkenliğindeki sürekli gelişme de ortalama kar oranlarını düşürür; bunun sonucu olarak da kapitalist üretim tarzı durağan hale gelir. Bu kapitalist üretim tarzının kör noktasıdır, sınırıdır. Marks, Kapital'de çözümlemiştir ki, kar oranının düşme eğilimi yasası kapitalist üretimin yasasıdır. "Kar oranı, kapitalist üretimin itici gücüdür.

Nesneler, ancak, bir kar ile üretildikleri sürece üretilir."(30) Nedir ki, kapitalist üretimin gelişmesi ile üretkenlikte meydana gelen artış, değişmeyen sermayenin değişen sermayeye göre tedrici büyümesini zorunlu hale getirir ve bu da ortalama kar oranında tedrici düşmeye yol açar. Marks tanıtlamıştır ki, kapitalist üretimdeki gelişme süreci aynı zamanda değişen sermayede değişmeyen sermayeye yani harekete geçirilen toplam sermayeye oranla nispi bir azalma sürecidir ve bu kapitalist üretimin bir yasasıdır. Bu da demektir ki, kapitalist üretimin gelişmesi ile sermayenin organik bileşiminde sürekli bir yükselme olur. Değişen sermayenin değişmeyen sermayeye göre sürekli azalması demek, toplumsal sermayenin organik bileşimde yüksek bir organik bileşime ulaşması demektir. Bunun böyle olması da, canlı emeğin üretim sürecindeki varoluş şekli olan değişen sermayenin değişmeyen karşısında azalması da, artı-değerin toplam sermayeye oranında azalma eğilimine girmesi anlamına gelecektir. Kapitalist üretim tarzı, bu çizgi, yani değişen sermayenin değişen karşısında nispi bir azalma çizgisi üzerinde yürür. Bu da sermayenin organik bileşimindeki sürekli bir yükselmeyi doğurur. Bu da demektir ki, değişen sermayede hiçbir değişiklik olmadan (artırılıp azaltılmadan) aynı değişen sermaye ile daha fazla değişmeyen sermaye ve bu sermaye içinde de daha fazla sabit sermaye kullanılması ve dolayısıyla artan bir oranda döner sermayenin ürüne çevrilmesidir. Yani değişmeyen sermayenin artması ve dolayısıyla sermayenin organik bileşiminin yükselmesi demektir bu da. Anlaşılır ki, bu da kendisini genel kar oranında sürekli bir düşme eğilimi ile ortaya koyar.

Demek ki, emeğin toplumsal üretimindeki sürekli gelişme çizgisi bir başka çizgi ile, kar oranının düşme eğilimi yasası ile at başı gider. Ve bu kapitalist üretimin kendisine özgü bir ifadesi

ve yasasıdır. İşte bu da kapitalist üretim tarzının ve dolayısıyla bu tarz üzerinde yükselen küresel kapitalizmin kör noktalarından birisidir. Kapitalist üretimin karşılaştığı engellerin en başında bu gelir; ve ileride göreceğimiz gibi modern teknik temelin neden buna engel değil, tam tersine belli bir noktadan sonra olumsuz temel sağladığını da göreceğiz-son bölümde. Demek ki, kapitalist üretimin gelişmesiyle, ve dolayısıyla emek üretkenliğındeki gelişmeyle birlikte, değişen sermayenin harekete geçirdiği değişmeyen sermayede sürekli bir yükselme ve dolayısıyla da değişen sermayenin üretim süreci içindeki varoluş şekli olan canlı emek gücünde bir azalma olur. Bunun sonucu olarak da canlı emeğin karşılığı ödenmeyen ve artı-değer olarak maddeleşen kısmında da yatırılan toplam sermayeye oranla sürekli bir azalma olması bu üretim tarzının bir yasasıdır. Yani Marks'ın özgün sözleriyle ifade edecek olursak, "Artı-değer kitlesinin yatırılan toplam sermayenin değerine oranı, kar oranını verdiğine göre, bu oranın da sürekli düşmesi gerekir."(31) Ancak burada çok önemli bir noktayı anımsatmakta yarar var ki, o da şudur: "Kar oranındaki düşme, toplam sermayenin değişen kısmındaki mutlak azalmadan değil, bundaki nispi azalmadan, bunun değişmeyen sermayeye göre azalmasından ileri gelir."(32)

Tam da burada son bir not daha ekleyelim ki, kapitalist üretim sürecinin gelişmesiyle, değişmeyen sermayenin değerini değişen kısmına göre Marks'ın sözleriyle "gitgide artan büyük bir hızla artırır" ve bu da toplumsal sermayenin mutlak kar kitlesinde çoğalmayı, düşen kar oranı süreciyle birlikte yaratmış olur. Bu şu anlama gelir ki, düşen kar oranını koşullayan kapitalist üretim koşulları, aynı zamanda artı-emeğin mutlak büyüklüğü ya da toplam kitlesinde de bir artışı zorunlu hale getirir. Marks

çözümleşmiştir ki, kar oranındaki düşme eğilimi, artı değer oranındaki yükselme eğilimi ile iç içedir ve bu aynı zamanda emeğin sömürü oranındaki büyüme eğilimiyle de iç içe ilerleyen bir süreçtir. Ve unutulmasın ki, kar oranı emek daha az üretken olduğu için değil, daha çok üretken hale geldiği için düşer diyor Marks-Kapital'de kapitalist üretim biçimini tahlil ederken.

Bu son noktayı teknolojik determinizm tutsaklarına bir yanıtı da ifade edecek olan son bölümde, işçi sayısındaki azalma ve kar oranı ilişkisi içinde detaylı ele alıp Kapital'den bolca malzeme ile bir kez daha döneceğiz. Şimdilerde genişleyen kapitalist üretime, artan emek verimliliğine, onca göklere çıkarılan ve önünde secdeye varılan teknolojik gelişmelere karşın tüm bir Avrupa'nın üstün teknolojiye sahip Japonya'nın ve de süper devlet ABD'nin ekonomilerindeki durgunluk ve gerileme biçiminde yansıttıkları bunalımın ve dolayısıyla genel ortalama kar oranlarındaki düşüşün nedenlerinin bizzat sermayenin kendisinde olduğu ve dolayısıyla Marks'ın kapitalist üretimin gerçek engeli, sermayenin kendisidir sözlerinin anlamı ve önemi daha iyi anlaşılmış oluyor. Anlaşılmıştır ki, kapitalist üretim kendini "frenleyici engelleri"nden kurtaramıyor. Bu engeller onu sınırlıyor, daraltıyor ve durgunluk ve gerileme üzerinden birikim krizine sokuyor. İşte kar oranındaki bu düşüş eğilimi onun kör noktalarından biridir-kendisini asla ondan kurtaramayacağı.

Sermayenin ve dolayısıyla kapitalist üretimin bir başka engeli de sömürü koşulları ile sömürünün gerçekleştirilmesi koşullarının özdeş olmaması dolayısıyla üretkenlik genişlemesinin kendisini tüketim koşullarının dar sınırları içinde bulmasıdır.

Bilinir ki, kapitalist üretim süreci, esas olarak artı-değer üretiminden ibarettir ve artı-değer üretimi kapitalist üretimin amacı ve itici gücüdür. Karşılığı ödenmemiş emeğe el koymak üzerin-

den elde edilen artı-değer üretilmiş metalarda maddeleştiği andan itibaren artı-değer üretilmiş demektir. Ancak bu işin birinci cephesi, madalyonun bir yüzüdür; ikinci cephe ve yüzse, bu metaların ya da üretilen metaların satılması sürecidir. Kapitalist bu ürünü satamaz ise, ya da kısmen satar veya üretim fiyatının altında bir fiyatla elden çıkarırsa, işçi sömürülmüş oluyor ama bu sömürü kapitalist için bir sömürü olarak gerçekleşmemiş oluyor. Bu durumda artı-değer ya hiç gerçekleştirilmemiş, ya kısmen gerçekleştirilmiş demektir. Ve hatta bazı durumlarda diyor Marks, sermayenin bütünüyle kaybedilmesi ile de sonuçlanabilir bu sürcç. Artı-değer peşinde koşmak ve onu ilk amacı haline getirmek kapitalizmin girdiği temel kulvar olduğuna göre, o bu amacına ulaşmak için zorunlu olarak aşırı üretime yönelir ve dolayısıyla fazla üretim ile aynı oranda artmayan tüketici talebi arasındaki çelişki ortaya çıkar. Çünkü "pazarların genişlemesi, üretimin genişlemesine ayak uyduramaz."(33) Ve böylece sömürü koşulları ile sömürünün gerçekleştirilmesi koşulları örtüşmez ve bir çatışma kaçınılmaz olur. Tüketim koşullarının dar temelleri ile çatışır duruma gelen sömürü koşulları böylece bu sömürünün gerçekleştirilmesi koşullarıyla özdeş olmayan durumda ortaya çıkar. Böylece artı-değer üretilir ama gerçekleştirilmez. Bu da kapitalizmin ikinci kör noktası olarak kendisi gösterir.

Ama bunun sonucu olarak bir üçüncü nokta daha beliriverir: piyasa ve piyasa ilişkileri ve bunları düzenleyen koşullar adım adım üreticiden bağımsız hale gelir ve bu da kapitalist üretimin anarşik karakterini ortaya koyar. Üretim belli bir plan dahilinde önceden örgütlenmiş bir tarzda değil, "üreticiler, kendi toplumsal karşılıklı ilişkileri üzerindeki denetimlerini yitir(dikleri)" bir zeminde rasgele olur. Ve Engels'in sözleriyle, "Hiç kimse, özel

malının ne kadarının pazara çıkacağını ve bunun ne kadarının talep edileceğini bilmez. Hiç kimse, kendi bireysel ürününün gerçek bir taleple karşılaşıp karşılaşmayacağını, üretim giderlerini çıkarıp çıkarmayacağını ya da malını satıp satmayacağını bile, asla bilmez. Toplumsallaştırılmış üretimde anarşi egemendir."(34) Ve "**ürün üreticileri yönetir**." Plansızlık, rastlantı ve anarşi toplumsal üretimin dümenine oturmaya başlar.

Ve işte şimdilerde göklere çıkarılmaya çalışılan piyasanın işleyişinin "üsttekiler"e de "alttakiler"e de aynı oranda refah sağlayacağı, eşitsizlikleri büzüp ortadan kaldıracağı ve de "kendi kendini düzenleyen pazar"ın demokrasinin temeli olduğu masalı eskimiş bir kapitalist lapa ve finans kapitalin küresel kapitalizm oltasına taktığı yemdir; bu zehirli yem yeni ambalajıyla şimdilerde piyasaya sürülmüş bulunuyor: küresel refah.

Bir başka kör nokta da şu ki, üretim yöntemlerindeki sürekli sıçrayış ve dolayısıyla emekteki üretkenlik ve bunun sonucu olarak ve özellikle üretimdeki modern teknik temel işçi sayısında nispi azalmaya yol açar; mutlak artışa karşın. Ama diyor Marks, "Üretici güçlerde mutlak işçi sayısının azalmasına yol açabilecek, yani bütün ulusun kendi toplam üretimini daha kısa zamanda yapabilmesini sağlayacak bir gelişme, nüfusun büyük bir kısmını işsiz bıraktığı için, bir devrime neden olabilir."(35) İşte bu da kapitalist üretimin kör noktalarından bir başkasıdır ve Marks'ın deyimi ile kapitalist üretimin özgül sınırının bir başka belirtisidir. Demek ki, toplumsal üretim alanındaki olağan üstü bir gelişme eğer önemli ölçüde işsizliğe yol açar da bu nispi bir azalmanın da ötesinde toplumun genelindeki mutlak bir azalmaya doğru bir eğri çizerse ve nihayet toplumun önemli bir bölümü işsizliği sınırına varırsa, kaldı ki, şimdilerde post-kapitalistlerin öne sürdüğü argümanlardan biri de budur; bu da devrim-

sizliğe değil, tam tersine Marks'ın dediği gibi toplumun çoğunluğunun işsizliğin üzerinden bu çoğunluğun aşağıdan gelen dolaysız girişkenliği ile bir devrime neden olabilir.

Birleşik tek merkezli tekelleşme üzerinden birleşik merkezi küresel sistem mümkün mü?

Küreselleşme emperyalizmin doğasında var. Sistemin küreselleşmesi ne şimdinin ürünü ve ne de yenidir. Kapitalist küreselleşmesinin yeni olmaması sistemin küresel karakterinin son dönemlerdeki fevkalade genişleme ve gelişmesini asla dışlamaz. Emperyalizmin doğasında olan nitelik son birkaç yıldır ve özellikle bilim ve teknikteki hızlı gelişmeler sayesinde adam akıllı önemli adımlara sahne oldu. Küreselleşen kapitalizm salt ekonomik açıdan ya da bunun tezahürü olan finans sermayesi açısından değil, kültürel ve manevi açıdan da, ideolojik ve siyasi açıdan da yaygın bir süreç olarak genişliyor. Sermayenin hizmetine koşulan ve ona muazzam bir teknik temel sağlayan mikro teknoloji, bilgi teknolojisi vb. alandaki gelişmeler de onun bu karakterine fazlasıyla katkıda bulunuyor. Bu katkı, sermayenin şişinmesi ve daha fazla artı-değer ve onun farklılaşmış biçimleri olan kar ve faiz elde etmesi için müthiş bir araç işlevi görüyor. Uluslararası sermaye "ulusal sınırlar", "ulusa egemenlik" ve "ulusal devlet" üzerinde bu denli etkili olmamış ve ulusal devletin üretim süreçleri ve sistemleri hiç bu denli küresel sistem lehine aşınmamış ve bunun sonucu olarak iç ulusal ekonomik pazarlara hiç bu genişlik ve yoğunlukta hükmetmemişti. Lenin'in sözleriyle, "Emperyalizmin özelliği tam da sanayi sermayesinin değil, mali sermayenin egemenliğidir, sadece tarım ülkelerini değil, her türlü ülkeyi ilhak etme çabasıdır"(36); an-

cak bu egemenlik tümüyle bir dünya egemenliği olarak yayıldı ve genişledi. Öylesine bir küresel karakter kazandı ki sermaye, kapitalizm Afrika'nın küçücük bir kabilesinin yaşantısına bile girebiliyor ve onu egemenlik çemberi altına alabiliyor. Dayatılan emperyalist kültürel kalıplarla kültürel cephede de manevi yozlaşma çizgisinde de ideolojik saldırının genişlemesinde de çok yaygın bir küreselleşme var. Mali ve ticari sermaye açısından ve hele hele teknoloji ve finans pazarlar açısından çok daha yaygın bir küreselleşme yaşanıyor. Kaldı ki, tekelci sermayenin en küresel karakter kazanan biçimi tüm sermaye biçimleri arasında en oynak ve esnek sermaye olarak mali sermaye cephesidir ve hükümran olan da budur günümüzde. Hobson'un "inter-emperyalizm" ya da "ara-emperyalizm" ve de Kautsky'nin "ultra-emperyalizm" ya da "süper-emperyalizm" adı altında geçen yüzyılın hemen başında ortaya koydukları teorik saçmalıkları, gerçekleşemeyecek olan ve yaşamın o günden bu yana döne döne aleyhine tanıklığını sürdürdüğü bu teorik sayıklamaları bir yana koyarak diyebiliriz ki, bugün kapitalizmi özellikle ekonomik alanda küresel karakter kazandıran olgular ve unsurlarla önemli mesafe almış bulunuyor.

Ama bir gerçek daha var ki, merkezi-birleşik tek tekelleşme üzerinden birleşik bir sisteme doğru bir gelişim süreci yaşanıyor olsa da, ve salt ekonomik açı penceresinden bakıldığında böylesi bir sürecin dayanakları giderek çoğalsa da bu işin bir yanıdır; ve üstelik bütünlüklü gerçeğin yalnızca bir yanını, yalnızca şu ya da bu parçasını dikkate alıp gerçeğin tüm yanlarını hesaba katmayan bir gözlemi ifade etmekten başka bir şey değildir. Zira, bu gelişim sürecinin her şeyin, canlı yaşamın özünü oluşturan çelişkiler yanını, ve dolayısıyla kapitalizmin çelişkiler cephesini, emperyalist aşamanın tekeller üzerinden şiddetlendirdiği

farklılıklar, eşitsizlikler ve çatışmalar yanını dışarıda bırakan bir değerlendirmedir. Ama ne ki, küresel sermayenin bağrında fışkıran ve onun ürettiği çelişkileri küresel kapitalizm tablosunun dışında tutarak gerçek bir değerlendirmeye ulaşılamaz; aslolan, bu sistemi, bu anti-tezleriyle birlikte çözümlemektir. Oysa bilinir ki, küreselleşme süreci, şeyler kendi yıkılışının unsurlarıyla eyerlidir yasası eşliğinde karşıtı süreçle birlikte varlaşmakta ve genişleyip gelişmektedir. Bir yanda dünya ekonomisinin tek pazara doğru ilerleyişini sağlayan eğilimler artarken, öte yandan bu eğilimlere karşıt, kapitalizmin doğasında mevcut olan çelişme ve uzlaşmazlıklarla bu tek tekele yöneliş durmaksızın sekteye uğramaktadır. Tekelci sermaye dünya ekonomisinin çok çeşitli unsurları arasındaki farklılıkları azaltmak şöyle durusun, tam tersine, bu farklılıkları, bu farklı unsurların gelişmelerinin ritimleri arasındaki çelişme ve farklılıkları durmaksızın çoğaltır ve bunları yeni çelişmelerle fevkalade kuvvetlendirir. Bu demektir ki, güçlenmekte olan küreselleşme eğilimleri ve unsurları çok ciddi ve hem de emperyalizmin doğasında mevcut dalgakıranlarla habire parçalanmakta, dağılmakta ve sekteye uğramaktadır.

Emperyalizmi emperyalizm yapan vazgeçilemez öğeleri emperyalist teoriden kapı dışarı etmeksizin gerçek bir tekele ulaşılamaz. Kapitalizmin iktisadi ve siyasi gelişmesinin eşitsizliği yasası, birleşik tek merkezli tekelleşmeyi ve bunun üzerinden küresel kapitalizmi, bu yasanın sıçramalı, dengesiz gelişiminin baskısı altında hem karşıtı toplumsal güçler ve hem de zamanla öne fırlayan rakibi güçlerin genişleyen güçleri oranında nüfus ve etki alanlarını genişletme gerilimi karşısında tek bir tekele ulaşmaya fırsat bulmadan çok kutuplu dereceleşme ile bu süreç aşınır, kolu kanadı kırılarak son sınırına varamadan dağılır ve

parçalanır ve nihayet ya da bağrındaki devrimci dinamik çelişmelerin şiddeti karşısında yıkılır.

Marksist teorinin tanıklığında ayrıntılandıralım. Buharin'in Dünya Ekonomisi ve Emperyalizm kitabına Lenin'in yazdığı Önsöz, deyim yerindeyse bütünüyle bu konuya ayrılmış durumda. İşte bu Önsöz'de Lenin'in yazdıkları: "Evrimin, istisnasız bütün işletmeler ve devletleri içine alan dünya çapında tek bir tröstün kurulmasına doğru gittiği şüphesizdir. Ama evrim, o şartlarda öyle bir ritimde, öyle antagonizmalar, çatışmalar, alt üst oluşlar içinde-ve yalnız ekonomik değil, aynı zamanda siyasi, ulusal, vs.-yürümektedir ki, ulusal mali sermayelerin evrensel bir "emperyalizm ötesi emperyalizm" yapısında birleşmelerinden önce, tek bir dünya tröstünün kurulmasına vakit kalmadan, emperyalizm kaçınılmaz biçimde yok olup gidecek ve kapitalizm kendi karşıtına dönüşecektir."(37) Lenin bu düşüncesini Kautsky'nin barışçıl kapitalizm teorisine yöneltilmiş teorik bir açılım olarak ortaya koyuyor. Zira o yıllarda-geçen yüzyılın başı- Kautsky, ulusal tekellerin uluslararası birliği temelinde, aralarındaki şiddete son vererek, "ulusal emperyalizmlerin uluslararası birliği"ne dönüşüp dünyayı savaşlar ve alt üst oluşlara meydan vermeyecek bir barışçıl çizgide aralarında paylaşılması olarak ele alıyordu. Ona göre, ulusal tekeller merkezileşmiş, bütünleşmiş bir mali sermaye halinde birleşerek aralarındaki rekabete ve dolayısıyla mücadeleye son verecek ve böylece birleşik tek merkezli kapitalist tekel üzerinden birleşik merkezi bir sisteme gidecekler ya da böylesi bir birleşik sistemin kurulması kapitalizmin tekelci aşamaya dönüştüğü evrede mümkündür. Kautsky'e göre, uluslararasılaşan sermaye farklı ulusal tekelci kesimler arasındaki çelişme ve çatışmaları ortadan kaldırarak rekabete de son verir. Böylece yırtıcı, gerici, ilhak çizgisindeki

emperyalizm yerine daha sakin, daha yumuşak ve daha uysal emperyalizme, emperyalizm ötesi emperyalizme bırakır. Kautsky'nin bu teorik yaklaşımını Lenin şöyle özetliyor: "Salt ekonomik açıdan, diyor Kautsky, kapitalizmin yeni bir evre daha geçirmesi olanaksız değildir: kartellerin politikasının dış politikaya taşınması, ultra-emperyalizm evresi, yani 'bugünkü emperyalist politikanın, ulusal mali sermayelerin birbiriyle mücadelesi yerine, uluslar arası düzeyde birleşmiş mali sermaye tarafından dünyanın ortak sömürülmesini koyan yeni ultra-emperyalist politika tarafından geriletilmesi' olanağını 'düşünmek' gerekir."(38)

Lenin Kautskyci anlayışın çerçevesini çizdikten sonra şu soruyu sorar: Salt ekonomik açıdan bir ultra emperyalizm mümkün müdür, yoksa bu ultra-saçmalık mıdır? Bu soruların yanıtını gene Lenin'den alıyoruz. Dinliyoruz: "**Salt ekonomik açı sözünden 'salt' bir soyutlama anlaşılırsa, söylenecek her şey şu teze çıkar: Gelişme, tekellere, bir dünya tekelin, bir dünya tröstüne doğru gidiyor. Bu hiç kuşkusuz doğrudur, fakat 'gelişme'nin besin maddelerinin laboratuvarlarda üretilmesine doğru 'gittiği' sözü gibi hiçbir şey ifade etmez. Bu anlamda, bir 'ultra-tarım teorisi' ne kadar saçmaysa, ultra-emperyalizm 'teorisi' de o kadar saçmadır.**(39) Mali sermaye çelişkilerin yeniden üretildiği iktisadi zemindir ve de emperyalizm koşullarında gerek toplumsal ve gerekse siyasi alanda ne azalır ve ne de ortadan kalkar; küresel sermaye bu çelişkileri ve eşitsizlikleri kaos ve düzensizlik, istikrarsızlık ve patlamalar biçiminde her gün yeniden üretir ve güçlendirir.

Soru şudur: tek bir kartelleşmeye doğru, bir tek tröste doğru bir gidişat var mıdır? Elbette vardır. Hilferding'in çok doğru olarak saptadığı gibi, kartelleşmenin sınırı yoktur; onun evrim-

leşmesine sınır koyamazsınız. Durmaksızın genişleyen ve gelişen bir kartelleşmeye, tekele doğru bir eğilimin olduğunu söylemek zorundayız. Ayrı kalan, tekelin dışında kalmış olan ve daha küçük olan tekeller ve kapitalist üretim dalları git gide ya kartelleşir ya da büyükleri tarafından yutulur. Ve böylece sürecin bir kartelleşmeye doğru evrildiği doğrudur. Ne var ki, bu evrimleşmeyi köstekleyen, bu tek tekele doğru gidişatı erozyona ya da başarısızlığa uğratan güçler, yani tekelin kendi bağrında ortaya çıkan ve geçen her gün daha da gerginleşen çıkar çelişmeleri zorunlu olarak bu gidişatın yıkılmasını da birlikte güçlendirir. Bu bakımdan evrimselleşme eğilimi tek bir tekele doğru olsa da, bu süreç kendi bağrından doğurduğu yıkılışının unsurları tarafından yenilgiye uğratılır; bu hem kendi aralarındaki çıkar çelişmeleri yolundan ve hem de kendi bağrında yarattığı anti-tezi tarafından yıkımla sonuçlanan bir süreçtir. Bundan dolayıdır ki Lenin,"kapitalist düzen içinde nüfuz bölgelerinin, çıkarların, sömürgelerin vs. paylaşılması konusunda, paylaşıma katılanların gücünden, bunların genel ekonomik, mali, askeri vs. gücünden başka bir temel düşünülemez. Paylaşıma katılanların güçler dengesi ise eşitsiz biçimde değişmektedir, çünkü kapitalist düzende tek tek girişimlerin, tröstlerin, sanayi dallarının ve ülkelerin eşit şekilde gelişmeleri olanaksızdır."(40) Dikkat ederseniz günümüzün küresel kapitalizm yandaşı neo-liberalleri de tıpkı Kautsky ve hempaları gibi emperyalizm altında sürekli bir barışın mümkün olduğunun propagandası ile emperyalizmi sevimli buda ya da merhametli melek haline getirmiş bulunuyorlar. Bilinmeli ki, "'Dünya egemenliği' emperyalist siyasetin özüdür";(41) emperyalist siyasetin ekonomik özünü oluşturan tekeller ise dünyayı paylaşırken politik olarak herdaim gericilik ve ilhak çizgisini keskinleştirerek yol alırlar.

Diğer soru da şu: "ultra-emperyalist" ittifaklar emperyalistler arasında zaman zaman yapılamaz mı? Bu soruya verilecek yanıt da evettir. Ve Marks bunu Kapital'deki kapitalizm tahlilinde gayet iyi işlemişti de. Lenin'se bu göreli ittifaklar çizgisini şöyle açıklıyor emperyalist aşama açısından: "Bu nedenle, İngiliz papaz takımının ya da Alman 'Marksisti' Kautsky'nin bayağı küçük-burjuva fantezilerinde değil de, kapitalizm gerçeğinde, 'inter-emperyalizm' ya da 'ultra-emperyalist' ittifaklar-bu ittifaklar ister bir emperyalist grubun bir başkasına karşı ittifakı, ister bütün emperyalist devletleri kucaklayan genel bir ittifak biçiminde olsun-zorunlu olarak, savaşlar arasındaki 'nefes molaları'ndan başka bir şey değildir. Barışçıl ittifaklar, dünya ekonomisi ve dünya politikasının emperyalist bağlantı ve ilişkilerinin bir ve aynı zemini üzerinde, barışçıl olan ve olmayan mücadelenin biçimlerinin değişmesini yaratarak, birbirlerini koşullayarak savaşları hazırlar ve yine onlardan doğarlar"(42)

Anlaşılır ki, ultra-emperyalizm teorisi gericidir ve kitlelere kapitalizmde süreğen bir barışın mümkün olabileceğini yayan teoridir; ve nasıl ki bu Kautsky'ci teori kitleleri aldatmanın teorik dayanağı ise, aynı şekilde şimdilerde küresel kapitalizm masalı altında birleşik tek merkezli kapitalist tekelleşme de o oranda kitleleri aldatan ve onlarda kapitalizme dair umutlar yaratan aynı bezden dokunmuş gerici bir teoridir. Bu teori Kautsky'ci "emperyalizm ötesi emperyalizm" teorisinin yeni bir versiyonudur; zira o, aynı çizgi üzerinde yürümekte ve aynı şeyleri vaaz etmektedir kitlelere: emperyalizmin sivri ucu olarak küreselleşmenin zengin/fakir uçurumunu büzeceği, dünyanın nimetlerinden herkesin kendisine düşen payı alacağını ve de eşitsizliklerin büzülerek yok olacağı ve de sınıf mücadelesinin artık rafa kalkması gerektiğini.

Oysa küreselleşme kendi bağrından çıkan çelişme ve çatışmalarla aşınmaya, kırılmaya ve en nihayet yıkılmaya mahkumdur. Sınıfın ve ezilen halkların mücadelesinin küresel kapitalizmde yarattığı aşınmayı bir yana koysak bile, tek başına ve daha şimdiden gerek Asya-Pasifik, gerek ABD önderliğinde Kuzey Amerika, gerekse de Almanya ve Fransa önderliğinde Avrupa'da oluşturulan Avrupa Birliği türünden yeni bloklaşmalara ve karşıtlıklara daha şimdiden girmiş bulunuyor. Bu bloklaşmalar hem kendi içlerinde ve hem de karşılıklı bu birlikler arasındaki çelişme ve cebelleşmelerle derinden sarsılırken, bu sarsılma tek merkezli birleşik bir sisteme gitme süreci önünde tersten işleyen bir süreç olarak mevcut gidişatı zaafa uğratmaktadır.

Bu demektir ki, küreselleşme, kendi içinde ve emperyalizmin doğasında var olan karşıt unsurlarla parçalanarak, karşıt eğilimlerle erozyona uğrayıp dayanıksızlığını kanıtlayarak kapitalizmin tuğlalarını örüyor. Ama nedir ki, örülen tuğlalar çoğaldıkça bunların aşınarak dayanıksız hale gelmesi o oranda gelişiyor; ve dünyanın dinamik güçleri ve kendi iç cebelleşmesi üzerinden aşınan tuğlaların dayanıksızlığı örülen küresel kapitalizm konağının yıkımını da önlenemez bir biçimde öne çıkıyor. Küreselleşme ile ve dolayısıyla birleşik tek merkezli kapitalist tekelle doğrudan bağlantılı olması bakımından daha 1915 Ağustos'unda gündeme gelen "**Avrupa Birleşik Devletleri**" tartışmasının konumuzla ilişkili bölümünü Marksizmin tanıklığında ele alalım istiyoruz. Marksist teoriyle yakından ilgilenen herkes **Lenin**'in "Avrupa Birleşik Devletleri Şiarı Üzerine" adlı önemli makalesini bilir. Bu makalede Lenin, "**Emperyalizmin ekonomik koşulları bakış açısından, yani sermaye ihracı ve dünyanın 'ileri' ve 'uygar' sömürgeci güçler tarafından paylaşılması bakış açısından, Avrupa Birleşik Devletleri, kapita-**

list ilişkiler altında ya olanaksızdır ya da gericidir" diyor.(43) Çünkü, böyle bir teoriyi savunmak demek, dünyanın tıpkı Kautskyci ultra-emperyalizm teorisinde olduğu gibi barışçıl paylaşımı demektir. Oysa özel mülkiyet düzenin hüküm sürdüğü bir yerde, kapitalist bir toplumda, güç dışında bir paylaşım olmaz olamaz da. Lenin'i yinelersek, "Güce uygun olan'ın dışında başka bir bölüşüm imkansızdır."(44) Güç dengesi de, kapitalizmin mutlak yasası olan ekonomik ve politik gelişmenin eşitsizliği, dengesizliği ve sıçramalılığı koşullarında sürekli bir değişiklik içindedir, eşit gelişme ritimleri, eşit büyüme ve genişleme süreci kapitalizmin doğasına ve ekonomik yasalarına terstir. Bunun içindir ki, Lenin, "Kapitalizmde bozulan dengenin geçici olarak yeniden kurulması için sanayide krizden, politikada savaştan başka araç yoktur" diyor. Ve bu Leninist çözümleme o günden bu yana ki, tüm bir kapitalizm tarihince doğrulana gelmiştir.

Nasıl ki, birleşik tek merkezli kapitalist bir tekelleşmeye engel sermayenin kendisi ve toplumsal ve siyasi güçler ise, aynı şekilde Avrupa Birleşik Devletlerinin önündeki en büyük engel de gene aynı olgular, koşullar ve unsurlardır. Bugün örgütlenmeye çalışılan Avrupa Birliği'nin kendisi bile hem kendisi içinde çatışmalı, çelişmeli bir birliktir ve hem de bu birliğin kendisi Amerika'yla rekabetten ve dolayısıyla dünyanın paylaşılması koşullarından doğmuştur. Dünyanın nüfus ve etki alanlarını, arz yuvarlağındaki kar ve artı değeri, faiz ve rantı "adil", barışçıl bir biçimde bölüşmek olanaksızdır. Böyle bir bölüşümü kapitalizmin kötü yanlarını atıp iyi yanlarını uygulamak çizgisini savunan küçük burjuva sosyalisti Proudhon'a ve Proudhonculara aittir. Her adımı gericilik ve egemenlik olan, soygun ve yağma olan küresel sermayenin politikası olarak emperyalizm böyle bir

bölüşümün önündeki en büyük engeldir. Zira, aslolan güce göre, sermayeye göre bölüşümdür; gerisi küçük burjuva ütopyasıdır. Bu düşünce aynı zamanda ve dolayısıyla kapitalizmi temellerinden sarsacak olan içten içe kaynayan derin çelişkilerin örtbas edilmesi demektir ki, bu da ideolojik içeriklidir.

Şimdiye kadar ki, tüm bir emperyalist-kapitalizmin tarihi göstermiştir ki, şiddet politikası emperyalizmin sömürge politikasının özü ve ayrılmaz bir yapışığıdır; bunsuz emperyalizm düşünülemez. Lenin'in mükemmel sözleriyle, "Bir yandan üretici güçlerin gelişmesi ve sermaye birikimi ile; öte yandan sömürgelerin ve mali sermayenin 'nüfus bölgeleri'nin paylaşılması arasındaki oransızlığı ortadan kaldırmak için, kapitalizm zemininde, savaştan başka hangi araç olabilir?"(45)

Karlar uğruna emperyalizm emperyalizmle, sermaye sermaye ile devletler devletler ile savaşıyor; bunların birleşik tek bir merkezi tekel çatısı altında bir araya gelmeleri mümkün mü?

Bir kere ve her şeyden önce ekonomik soyutlama olarak her ne kadar merkezi bir tek tekele gidişatın sınırı yoksa da küresel sermayenin kendi aşırı üretim krizini "aşmak" için kendi iç kutuplaşmasını derinleştirmekten başka çaresi yoktur. Zira, ciddi bir aşırı üretim ve dolayısıyla birikim krizi yaşayan küresel kapitalizm bunu bildik piyasa mekanizmaları zemininde aşamaz; zaten küreselleşme ideologlarının fetiş haline getirdikleri piyasadan başka seçenekleri de yok. Ama bu seçenek, ne onu krizinden kurtarabilir ve ne de tek tekele yöneliş unsurlarını kuvvetlendirir; tam tersine, piyasa kutuplaşmayı keskinleştirmenin nirengi noktasıdır. Üretim ve birikim daima fazlayı oluşturuyor talebe göre. Bunu massetmenin yolu da "pazar" aracılığı rekabetten geçer. Kim daha güçlü ise, o sermaye, o devlet diğerini pazardan söküp atar. Bu kapitalizmin iktisadi yasasıdır; kar uğruna

mücadele, birikim arzını eritmenin tek yolu pazardır kapitalizm zemininde. Dolayısıyla bir tek tekel üzerinden merkezi bir sistemin altındaki toprak kurudur. Kaldı ki, daha şimdiden oluşturulan ve oluşumu genişleyen ABD önderlikli, Almanya önderlikli, Japonya önderlikli bölgesel birlikler ve daha da ötesi Çin, Rusya eksenli başka güçlerin başlı başına diğer ulusal güçler mevcut teklilik sürecini enlemesine kesen etkili oluşumlardır.

Önce iki kutuplu dünya eksenine oturmuştu mevcut ilişkiler. Şimdi, yani sosyalist ve halk demokrasisine dahil dünyanın üçte birinin bu konumunu yitirmesi ve sonradan da modern revizyonizmin çöküşü ile birlikte yerini çok merkezliliğe bırakma sürecine girmiş ve bu yönelim devam ediyor. Hangi güçler var bu çok merkezlilikte: ABD bir kutupta, Almanya önderlikli Avrupa Birliği öteki kutupta, Japonya önderlikli bir diğer kutup Asya-Pasifik de, Çin, Rusya bir diğer kutupta. Arz yuvarlığının geleceği çeşitliliğe doğru, çok kutupluluğa doğru bir süreçle nitelenecek. Bu kutuplarda varolan güçler bir yandan kendi aralarında artı-değerin paylaşılmasında cebelleşirken, öte yandan bölgesel iktisadi birliklerin kendi aralarında da bu değeri massetmede ciddi hırlaşmalar var ve daha da keskinleşecek. Bir örnek olması bakımından Avrupa Birliği'ne baktığınız zaman bu birliğin hiçbir zaman sağlam bir iç örgütlenmesinin olmadığını görürsünüz. Bu birliğin kendi aralarında iktisadi cephede pazar üzerinden bir bütünleşmesi dışında asla toplumsal, kültürel ve siyasi birliği sağlam ve gerçekçi temellere dayanmaz.

Hiçbir Avrupa ülkesi ulusal egemenlik, ulusal devlet ve ulusal sınırlarından özde vazgeçmez; şimdilerde bolca tartışılan birlik ve genişleme aslında güvenceli olmaktan uzaktır. Avrupa'nın geleceğinin devleti konfederal mi, yoksa federal mi olsun tartışması bile şimdiden Fransa ile Almanya arasında ciddi fark-

lılıkları öne koymuş bulunuyor. Öte yandan ortak bir dil noktasında bile, çok çeşitliliğin örneği Avrupa'da, ortak bir zeminin bulunması zor gözüküyor. Avrupa devletlerinin kendi aralarındaki geleneksel-tarihten gelen- düşmanlıklarını bile bir yana bırakamazsınız. Daha da önemlisi kapitalizmin iktisadi ve siyasi gelişmesinin eşitsizliği, süreci farklı gelişmelere ve dolayısıyla kimi açısından öne fırlamaya kimi açısından geride kalmaya doğru bir eğri içinde kapitalist gelişmeye meydan verecek ve bu da eşitsizlikleri, farklılıkları ve çelişmeleri büzmek, azaltmak ve ortadan kaldırmak yerine daha da keskinleştiren bir karşı süreci koşullandıracaktır.

Marksist teori de berrakça ve ikna edici bir biçimde ortaya koymuştu ki, artı-değer uğruna ve günümüz açısından daha tam söylemek gerekirse azami tekel karı uğruna mücadele sermayeleri sermayelerle, devletleri devletlerle, emperyalistleri emperyalistlerle ve ulusları uluslarla karşı karşıya getirmekten geri kalmayacaktır. Serbest piyasa denen Pazar, çelişmelerin çözüm alanı değil, onların keskinleşmesi arenasıdır; zayıflayan ve kuvvetlenenler, büyükler ve küçükler, öne çıkanlar ve gerileyenler arasındaki kutuplaşma zeminidir bu arena. Bu alanda da varolan eşitsizlikleri gidermenin tek yolu ancak kuvvet ilişkileri çerçevesinde olacaktır: Boğazlaşma. Zira, bilinir ki, "kapitalistlerin kendi aralarındaki rekabet sözkonusu olduğunda birbirlerinin gözünün yaşına bakmadıklarını" tarih binlerce kez tanıtlamıştır.(46)

Bakın Marks'ın ortaya koyduğu kapitalizmin artı-değer yasasını gelişmenin yeni koşulları, yeni ve özgün olan açısından, yani özellikle tekelci kapitalizm açısından Stalin nasıl formüle ediyor. Dinleyelim: Modern kapitalizmin ekonomik yasasının en önemli çizgileri ve gerekleri şöyle formüle edilebilir: Kapita-

list azami karın, kendi ülkesinin nüfusunun çoğunluğunun sömürülmesi, yıkıma uğratılması ve yoksullaştırılması yoluyla, başka ülkelerin, özellikle de geri kalmış ülkelerin halklarının köleleştirilmesi ve sistemli bir şekilde yağmalanması yoluyla ve son olarak da azami karın garantilenmesine hizmet eden savaşlar ve ekonominin askerileştirilmesi yoluyla azami karın güvence altına alınması"(47)

Küreselleşme konağı yanar dağın üzerinde durmaktadır. Bu kraterden yayılan lavlar tek tekele doğru gidişatı enlemesine kesen en büyük, karşı konamaz güçte muazzam dalgakıranlardır. Şimdilerde yüzeyde sükunete bürünmüş gibi duran dinamik güçlerin, içten içe kaynayan antagonist çelişmelerle geleceğin öfke dolu patlamalarının habercisi olduğu unutulmamalıdır. Emperyalizmin sivri ucu küreselleşme kendi yıkılışının unsurlarıyla eyerlidir; bu onun karşı konmaz biçimde sonunu hazırlamada gecikmeyecektir. Unutulmamalıdır ki, dünya önlenemez bir biçimde devrime doğru ilerliyor; bu, yol kazalarına uğrasa da, tarih yolunu bazen şaşırsa da, biraz geriye düşse de, böyledir. Diyalektiğin saatini geriye çevirecek güç yoktur ve olamaz da. Küresel kapitalizmin her adımda yarattığı düzensizlik ve istikrarsızlığı, kaos ve çatışmayı tersine çevirecek yegane güç bu düzensizliğin, kaos ve istikrarsızlığın bağrında ayağa doğrulacak olan proletaryadır. Bundan bir an bile kuşku duyulamaz.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN ÜLKEMİZDEKİ İZDÜŞÜMÜ

Elbette ki, bu izdüşümü açıklarken, bunu genel olarak yarı-sömürgeler ve özel olarak ülke gerçeğimiz açısından değerlendireceğiz. Küreselleşmenin yarı-sömürgelere ve bu arada aynı kategorideki ülkemize yüklediği, tek yanlı bağımlılık çerçevesinde dayattığı görevler var. Bir parantez açarak belirtelim ki, bu yeni ilişki biçimini ya da uyum reçetesini kendi dayanakları aracılığıyla ve onların "rızasıyla" uyguluyor gözükse de, bu, tüm bir topluma zorbalıkla dayatılan bir "**yeniden yapılandırma**" programıdır. Dahası, tek yanlı dayatma reçetesidir.

Uluslararası sermayenin egemen olduğu dünyada emperyalist sulta bizimkisi gibi ülkelere ekonomiden siyasete, kültürden hukuka dek her alanda yeni bir ilişki biçimi dayatıyor küreselleşme üzerinden. Bu karşılıklı ilişki, karşılıklı bağımlılık gibi terimlerle açıklanamaz. Burada aslolan, tek yanlı bağımlılık, tek

yanlı yapılandırma ilişkisidir. Karşılıklı bağımlılık adı altında gizlenmeye çalışılan ilişki biçimi aslında emperyalist bağımlılık ilişkisidir; güçlü olan küresel sermayeye tabi olma durumudur. Bu ilişkide dayatılan şey, emperyalizmin "**birikim krizine**" geri bıraktırılmış ülkeler üzerinden "**çözüm yolu**" arama, ya da daha uygun deyimle varolan kapitalist üretim ve birikim krizinin yeniden yapılandırma programı ile yarı-sömürge ülkelere "**aktarılmasıdır**" bir yanıyla. Dayatılan yeni ilişki biçimi, tüm kaynaklarımızın emperyalizm tarafından yem olarak kullanılmasına olanak sunacak yeni ekonomik koşulların oluşturulması demektir.

Bu ilişki biçimi, ülke zenginliklerimizin, gelir kaynaklarımızın, emek gücümüzün emperyalizmin sivri ucu küresel sermaye tarafından talan edilmesi, sömürülmesi ve gaspıdır. Tek yanlı bağımlılık koşulları üzerinden mevcut iç ulusal ekonomik sistemin "yeniden yapılandırma" adı altında sık sık dile getirilen bu ilişki biçimi, sermayenin sultasına ülkeyi tümüyle açma ve onun rahatlıkla at oynatmasına uygun zemini hazırlamaktır. Küresel sermayenin çıkarlarını sağlama almayan her şey, her ilişki biçimi, her ekonomik örgütsel varolan şekilleniş ve geleneksel iktisadi ve mali mekanizmalar yeni biçimle yer değiştirmelidir. Ekonomideki her yeni şekilleniş de kendine uygun siyasal kurumsallaşmayı ve hukuki tabanı oluşturmalıdır.

Bunun için ilk elden yapılması gereken şey, **özelleştirme, ekonomik liberalizasyon, dış ticaretin serbestleştirilmesi ve gümrük duvarlarının kaldırılması ve de değerinin altında döviz kuru ve tabii devalüasyondur**. Ve en nihayet şimdilerde bol bol tartışılan sanayi ve tarımda şimdiye dek yürürlükte olan ve artık geleneksel bir çizgi haline gelen devlet sübvansiyonlarının kaldırılmasıdır.

Küresel sermayenin baskısı karşısında iç-ulusal üretim mekanizmaları varolan yarı-sömürgeci bağımlılığın döşediği ağlar üzerinden küresel sistemin birer bileşeni halinde, yeniden yoğrularak düzenlenecek ve üretim süreçleri yeniden kalıba dökülecektir. Bunun anlamı, iç-ulusal üretim süreçlerinin uluslararasılaşması ve dolayısıyla, ekonomik liberalizmin getirdiği serbestiyle iç kaynaklarımızın, zenginliklerimizin ve de emeğin artıdeğer, kar ve faiz biçimleri altında daha da insafsızca sömürülmesi demektir. Bunun anlamı, küresel sermayenin ve teknoloji tekelinin de baskısı altında verimliliği aşınan iç ulusal ekonomik süreçlerin uluslararası merkezi sistemin ve sürecin hizmetinde sözde "verimlilik"(!) çizgisinde küresel finans konaklarının ve emperyalist merkezlerin çıkarları doğrultusunda yeniden düzenlenmesi ve dizayn edilmesidir. Bunun anlamı, kapitalist merkezlerin çözmede başarısız kaldığı ekonomik krizin yarı-sömürge ülkelere "ihraç edilerek" azaltılması, hafifletilmesi ve sürdürülebilir çizgide tutulmasıdır. Bunun anlamı, kompradorlaşmanın son haddine vardırılmasıdır.(48) Kimi çevrelerin iddia ettiği gibi kompradorlaşma sürecine girmek değil, girilmiş bulunan sürecin son noktasına, en son sınırına dek geliştirilmesi ve genişletilmesidir. Bunun anlamı, varolan iç ulusal üretim süreçlerinin ve ekonomik sistemin merkezi küresel ekonomik sistem lehine adım adım değiştirilmesi, eskinin parçalanıp çözülüp dağılması, yenin yeniden harmanlanarak merkezi üretim sistemin bütünleyici kolonları halinde yeniden yapılandırılmasıdır. Zaten adı da kendisini ele veriyor bu yeni yapısal uyum reçetesinin: "**yeniden yapılandırma**."

Yeniden yapılandırmayı denetleyen, örgütleyen ve koordine edenler de her zamankiler olacaktır: IMF, Dünya Bankası ve de G-7'ler. Son birkaç beş yıldır özellikle ilk iki örgüt temsilcileri-

nin sık sık ülke ekonomimizi ve özellikle mali sistemi (son yıllarda genel süreğen kriz temelinde gelişen iktisadi kriz kendisini mali kriz alanında en çok dışa vurdu) çok yakından gözetim, yönetim ve denetim altında tutmaları neyle açıklanabilir dersiniz? Hele hele Cotarelli gibi uluslararası kuruluş temsilcileri neredeyse bizden biri haline geldiler; (yakın zamana dek Cotarelli IMF'nin Türkiye masası memuruydu ülkemizde) neredeyse zamanlarının büyük bölümünü bizimle geçiriyorlar. Amaç tektir: Yeniden yapılandırma tabanına dayalı ekonomik yeniden kalıba dökmede emperyalist sultanın çıkarlarını en iyi şekilde IMF'nin ülkeye tek yanlı olarak dayattığı programda işlemek; ekonominin kumanda merkezlerini sıkıca denetim altına almak; ekonomik ve mali tabana dayalı derinleşerek süren ve "sürdürülemez" noktaya dayanan ve dolayısıyla özellikle mali sistemi kilitleyen, reel sektörü atıl hale sokan iktisadi krizi "**sürdürülebilir kriz**" çizgisinde kontrol altına alarak "**yönetmek**" ve de borç ödemelerini yeniden yapılandırma denen tek yanlı uyum reçeteleriyle güvence altına almak. Anlaşılır ki bu kompradorlaşmanın en son sınırına dek çekilerek ülkenin tüm zenginliklerinin ve dolayısıyla tasarruflarının içinin küresel sermaye lehine boşaltılması ve ülkenin talan edilerek teslim alınmasıdır.

Bilinir ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomisi komprador çizgide de olsa, devletçiliği ve bu arada bir ölçüde planlamayı da içeren bir zeminde harmanlanmıştı. Evet piyasa ilişkileri ekonominin dışına itilmemişti ama hiç bu denli de belirleyici pozisyonda değildi. Ekonomide korumacılığın, devlet müdahalesinin yeri ve ağırlığı da vardı. İşte yeni döneme, yani yeniden yapılandırma program paketine eskinin bu iktisadi çizgileri tersti. Eskinin korumacı, müdahaleci, "kalkınmacı" ekonomik modeli küresel kapitalizme ve onun sermaye hareketlerine tersti ve

yerini neo-liberalizm olarak adlandırılan o hep eski şarkı eşliğinde her şey piyasanın belirlediği bir işleyişe bırakılmalıydı. Bu yalnızca bize dayatılan bir model değil, şu an tüm dünyaya egemen az sayıdaki tekelin dayattığı çizgi budur.

Elbette bu iktisadi modele geçişte sermayenin stratejik tercihlerini belirleyen anın özgün koşulları elverişli temel sağlamıştır. İkinci emperyalist paylaşım savaşı sonrası uygulanan ve kimilerince fordist denen modelin uygulanışının üzerinden birkaç on yıl geçtikten sonra tıkanmaya başlamasıyla birlikte Rus sosyal emperyalizminin de yaşamın kenarında kalmasının verdiği avantajı da arkasına alan küresel sermaye varolan "birikim krizine" teknolojik alandaki devrimlerin sağladığı müthiş dürtüyle yeni karlı alanlar, yönelebileceği yeni yatırım alanlarını bulmak için uygun anı ve fevkalade ortamı bulmuştu. Sosyalizm "tarih olduğuna", ikinci paylaşım savaşı sonrasında çözülen emperyalist sömürge sistemine temel teşkil eden ulusal ve sosyal kurtuluş girişimleri ve devrimler kendi içine büzüldüğüne göre, tüm bu olgular ve koşulların sonucu kerhen de olsa sineye çekilen kalkınmacı, müdahaleci devlet artık son bulmalı ve iç ulusal pazarlar ve iktisadi kolonlar emperyalizmin tam hizmetine girerek teslim alınmalıydı; hem de her santimetre karesine dek. Nasılsa tek alternatif kapitalizmdi; öyle sosyalizm sona ermiş ve Fukuyama'nın sözleriyle, "tarihin sonu" gelmişti. Şimdi artık alternatifsiz kulvarda rakip toplumsal projenin göreli başarısızlığının yarattığı yarıklara sızıp oradan yegane alternatif proje olarak küreselleşme ve onun özellikle yarı-sömürgelerdeki iz düşümü olan yeniden yapılandırma program paketi sonuna dek açılabilir ve en ücra mezra bile emperyalizmin sivri ucu küresel kapitalizmin hizmetine rahatlıkla koşulabilirdi. Öyleyse kalkınmacı, gelişmeci, korumacılığı içeren ekonomik yan ve buna dayalı

çizgiler artık silinip atılabilirdı.

Ve bilinir ki, 24 Ocak Kararları'nın alındığı sürece dek ekonomi "**ithal ikameci**" denen "**içe dönük**" iktisadi model üzerinden yürüyordu; ve bu ikinci paylaşım savaşı sonrasının "alttakiler"e elverişli ortam sunduğu koşulların zorunlu sonucuydu bir yanıyla; ama öteki yanıyla da uluslararası kapitalizm güçlerinin hemen hemen tüm yarı-sömürgelere olduğu gibi bize de uygun gördükleri modeldi. Bu modelle sözde ülke kalkınacak, modernleşecek ve sanayileşecek ve kendi ayakları üzerine dikilecekti. Elbette ki, devlet eliyle desteklenen sanayiin, dış bir kapitalist gelişme çizgisinde de olsa, bir ölçüde geliştiği, önemli bir birikimi sağlanarak bunun sanayiye temel sağladığı doğrudur. Fakat ne yazık ki, yarı-sömürgelerde yıllarca uygulanan bu "ithal ikameci" ekonomik modeli buralarda belli bir kapitalist gelişmeyi sağlasa da, sanayi bu alanlarda biraz atağa kalksa da özü itibarıyla emperyalizme bağımlılığı pekiştirmekten öteye gidemedi, gidemezdi de.(49) İthal ikameci modelde aslolan, birikime yönelme ve devlet desteği ile üretken alanlara birikim yönelt memantığı idi. Ne var ki, zayıf ve güçsüz komprador burjuvazinin bunun üstesinden tek başına gelmesi mümkün değildi.

Peki nasıl yapılacaktı bu? Açık ki komprador çizgide. Sermaye ihracı yoluyla dışarıdan gelen sermaye içerde sanayiye yönelecek ve bu yönelişte Sabancı, Koç gibi kompradorları sanayi üretimine ortak ederek karın bir kısmını bu ortaklarına paylaştırarak vefa borcunu bu temel dayanağı sınıflara ödeyecek, geri kalan esas bölümünü de kendisine alıp en karlı yeni yatırım alanlarına yönelecekti. Kurulan ortak fabrika ve tesislerin kaba fabrikasyonu dışındaki tüm ara girdiler ve can alıcı makine ekipmanları dışarıdan gelerek bu ortaklık bu çizgide yürüyüp gidecekti. Bir parantezle belirtelim ki, ülkemize bu dönemde

akıp belli bir kapitalist gelişmeyi sağlayan emperyalist sermaye yenin geliştirdiği sanayi montaj sanayii dediğimiz sanayii idi. Bu da makine yapan makine sanayii değil, tüketim maddeleri sanayisiydi. Bununla o sürece dek yüksek gümrük duvarlarından dolayı iç pazara girmede frenleyici gümrük engeline takılan emperyalist sermaye böylece bu engeli aşmış olacak ve hem de elverişli sürüm alanları, ucuz hammadde ve ucuz emek gücü pazarı üzerinden ülke pazarını rahatlıkla talan edecekti. İzlenen yol bu. Bu yolla yabancı sermaye bir miktar ülke kalkınmasına katkıda bulunuyor, uşak komprador burjuvazi bu arada palazlanıyor ama asıl önemlisi iş gücü sömürüsü, hammadde kaynaklarının fena halde ucuzluğu ile yabancı sermaye şişindikçe şişiniyordu.

Tabii tüm bunlar ülkeyi ne borç/faiz sarmalından kurtarabiliyordu ve ne de yapısal krizden çıkışa reçete olabiliyordu. Kompradorlaşma koyulaştıkça uşaklık pekişiyor ve bunalımı süreğen karakteri bu ilişkide uzayıp gidiyordu. 24 Ocak Kararları'nın uygulanmaya başlandığı 1980'li yıllarda ise bu model yerini yeni bir modele bırakıyordu: "**ihracata dayalı**" gelişme modeli ya da "**dışa açık**" model diye bilinen ekonomik model. Bu model neyin varsa sat modelidir. Böylece dış ödemeler açığını da gidermiş olursun. Ve dahası, her şeyi sat, özelleştir ki, ülkene döviz girsin, böylece hem döviz açığın kapansın ve hem de 120 milyar doları bulan dış borç açığını aşağılara çekebilesin; ve daha da önemlisi bu birikmiş borcun her yıl ödemek zorunda kaldığın beşte bir oranındaki faiz taksitlerini zamanında ödeyebilesin. Bu borcun faizini ödeyebilesin ki, yabancı sermaye sana güvenip ülkene girsin ve sen de bu giren sermayeden nasiplenesin. Mantık bu.

Son yirmi yıldır adım adım uygulanan ve şimdilerde giderek

belirgin bir yol izleyip son sınırına varan bu modelle ne borçlar aşağılara çekilebildi ve ne de ülke bütçe ve dış ödemeler açığından kurtulabildi; tersine yirmi yıl önce iki haneli rakamlarla ifade edilen borçlar bugün üç haneli rakamlara tırmanmış bulunuyor. Tam aksine bu kulvara girildikten bu yana ülke eşine rastlanmadık borç/faiz sarmalı ile bunalımının en derinini yaşıyor. Ve üstelik son birkaç yıldır iyiden iyiye süreğen krizi giderek azıtan bir mali krizi de ülkenin başına bela diye sardı.

Frenleyici engellerinden kurtulmuş arz yuvarlağının altındaki dünya piyasası, frenleyici engellerinden kurtulmuş uluslararası sermayeye teslim edilmiş durumda. Bu arada emperyalist-kapitalist sistem zincirinin bir halkası durumundaki ülkemiz açısından da durum budur. Yeniden yapılandırma adı altında ülkemize dayatılan, dünyaya egemen küresel sermayenin serbestçe dolaşımı önündeki engelleri kaldırmak ve böylece iç ulusal pazarı küresel sermayenin engelsiz sürüm alanı haline getirmek ve bu arada mal/para/sermaye akımlarının hareketi önündeki engelleri kaldırmaktır. Bunun için de ilk elden yapılması gereken özelleştirme ile kamu kuruluşlarının kamusal niteliğine son vermek ve bu alanları sermayenin özelleştirilmiş hareket alanı haline getirmek ve bu çizgi ekseninde sözüm ona devleti her alanda küçültmektir.

Neden özelleştirme?

Özelleştirme daha önceki alt başlıklar altında da açıkladığımız gibi ne zarar eden kuruluşlardan, bu kamburlardan devletin kurtarılması ve ne de sıkça dillere pelesenk yapıldığı gibi "verimliliği" artırmaktır. Özelleştirmedeki amaç, mevcut kaynaklarımızın komprador burjuvazi ve onun üzerinden emperyalizme

peşkeş çekilerek içinin boşaltılmasıdır. Bu elbette ki, sermayeye taze bir kan anlamına da gelir. Halktan topladığını, halkın artıdeğerinden oluşan birikimini, yani alın teri göz nurunu sermayeye aktarmadır. Zaten küresel kapitalizm de yarı-sömürge ülkelerdeki "tasarrufların" gelişmiş kapitalist ülkelere aktarılması değil miydi? Ülkenin dağına taşına varıncaya dek özelleştiriliyor. Yalnızca sanayi alanındaki kamu kuruluşları değil, tarım alanında da aynı çizgi egemen. Özelleştirme, sermayenin git gide küresel karakter kazanan yapısıyla da doğrudan ilişkilidir. Dünyaya egemen olan ve küresel olanaklarla giderek şişinen ve birikim krizine giren mali sermaye böylece yeni karlı yatırım alanlarına kavuşacak ve elinde atıl durumdaki mali birikimi massedecek alanlara yönelebilecek. Şimdilerde sık sık dile getirilen şey şudur, dikkat edilirse: Türkiye son krizle birlikte yatırım açısından yabancı sermaye için karlı bir alandır; yabancı tekeller bu fırsatı kullanıp yatırım yapsın! Avının üzerine saldırmak için en elverişli ortamı kollayan mali sermaye de uygun bir anda mecali tükenmiş ülke ekonomisinin üzerine çullanacak, halkın deyimi ile haraç-mezat ülke küresel sermayeye teslim edilecek. Hem de ülke ekonomisinin kumanda merkezlerini eline alarak ve hem de varolan geleneksel ekonomik mekanizmaları, üretim sistemlerini ve süreçleri parçalayıp yeniden ve daha da teslim alınmış halde tek yanlı kendi çıkarları doğrultusunda, kendi ekonomik sistemine uygun olarak yeniden yapılandıracaktır.

Özelleştirme ile sermaye bir yandan geri ülkelerdeki birikimle şişinirken, öte yandan da bununla koşutluk halinde sendikasızlaştırma yoluyla sınıfın iktisadi güç araçları da zayıflatılmış oluyor. Bir yandan ekonomik sömürü, öbür yandan bunun sonuçlarının sınıf üzerindeki felaketli sonuçları: örgütsüzleştirme,

güçsüzleştirme ve kolunu-kanadını kırma. Özelleştirmenin dünyada ve bu arada özellikle Rusya ve Doğu Avrupa'nın alt üst oluşlarla kapitalist dünya sistemiyle bütünleşen ülkelerindeki sonuçlarına baktığınız zaman tam bir dehşetle karşı karşıya kalırsınız. Tüm bu ülkelerin üretim kapasitelerine, sanayi üretim hacmine baktığınız zaman göreceksiniz ki, eskiye göre tam bir düşüş var. Hemen yanı başımızdaki Rusya'ya bakın, bir zamanlar dünyanın ikinci, Avrupa'nın birinci sanayi ülkesiydi; ya şimdi? Romanya'ya bakın, dünyada belki de en borçsuz ya da en az borcu olan ülkeydi; ya şimdi? Özelleştirme ile iktisadi yıkıma uğrayan ülke, sanayi ve tarımın acı sonuçlarını yaşıyor. Duvarın yıkılmasıyla kapitalist dünya sistemine ve bu arada küresel sermaye avcılarına teslim olan bu ülkeler de tam bir yoksulluk, yıkım ve açlık yaşanıyor. Buralarda yapılan anlı-şanlı özelleştirmeler verimliliği artırmadığı gibi, eskinin de gerisine düşüldü ve üstelik olmadık yeni yeni hastalıklar gelip kapıya dayandı. Kalıcı ve süreğen işsizlik, gıda bağımlılığında artma, sağlık ve konut koşullarında kötüleşme, eğitim kurumlarına girmede fena halde düşüş vb. hep küresel sermayenin yeniden yapılandırma adı altındaki saldırısı ile eskinin hastalıklarının üzerine eklenerek büyüdü ve genişleyerek dayanılmaz bir hal aldı. Aynı şey ülkemiz açısından da geçerli; çünkü aynı çizgi üzerinde gelişiyor her şey.

Küresel sermayenin geri ülkeler için hazırladığı ekonomik teslim alma reçetesi aynı. Arjantin'deki özelleştirme de bizdeki özelleştirme de aynı araçlarla, aynı aktörler aracılığı ile ve aynı figüranlarla yapılıyor. Şimdilerde moda olan şey, özelleştirme aracılığıyla devleti küçülttür. Mantık şu: ekonomik süreçlerden devleti çek, küçült; ve hatta yalnızca ekonomik bakımdan değil, ekonomiden ulaşıma, oradan eğitime ve sağlık alanına ve hatta

savunmaya dek her alanda özelleştirmeyi yaygınlaştır ve en ya
şamsal alanları bile küresel sermayenin yönetimi, gözetimi ve
denetimi altına sok. Ekonomik liberalizmi öylesine sınırsızca
uygula ki, bu serbestleşme sahasında küresel sermaye elini-ko-
lunu sallaya sallaya hiçbir gümrük engeline takılmadan içeriye
girebilsin. Öte yandan ekonomik alandaki liberalleşme de aynı
aktörlere hizmet ediyor; çünkü dünya ekonomisinin esasını bun-
lar kontrol ediyor. Mali piyasalardaki liberalleşme ile uluslara-
rasılaşması son sınırına varan mali sermaye borsada rahatlıkla
hisse senetleri zemininde tepinip piyasaları hallaç pamuğuna çe-
virebiliyor. Döviz hareketlerinde sınırsız bir temel, banka mev-
duat akışında aşırı bir liberalizasyon, hisse senetleri vb. hareket-
lerde serbestileşme küresel sermaye için tam bir cennet vaat edi-
yor. Bilgi teknolojisindeki olağanüstü gelişmeler üzerinden mali
kaynakların iç çeperleri aşmadaki hızı ve dolaşımı da ekonomik
liberalleşmeye tam bir koltuk değneği oldu. İletim ve ulaşımda-
ki muazzam ilerlemeler, tekniğin olağanüstü hızlı gelişimi, bil-
gisayarlaştırılmış, otomatikleştirilmiş üretim süreçleri küresel
sermayeyi adeta kanatlandırdı, elinden tuttu ve ona yeni nefes
borusu oldu. O, bu olanakları ve yoğun teknolojiyi kullanarak
dünyayı ve ülkemizi köyleştirdi, teslim aldı; özellikle iktisadi
yönden adeta sömürgeleştirildi ve bu süreç derinleşerek devam
ediyor.

Ama liberalizm lapasıyla uyutulan çevrelere ve neo-liberal
söylemlere bakarsanız ekonomik serbestileşme, bir yandan
mal/hizmet/para akımının giriş çıkışını kolaylaştırırken, öte yan-
dan da üretken yatırıma yönelen sermayeye kolaylık sağlayarak
ülkeye daha fazla sermaye akışına olanak sağlıyor. Ne ki, ser-
bestileşme ile korumacılıktan uzak kalan iç ulusal pazarlar ve iç
ekonomik sistemler, sermayenin sınırsız ve sorumsuz giriş çıkışı

karşısında korumasız kaldığı için, en ufak bir sarsıntıda hızla uzaklaşan küresel sermayenin yarattığı tahribatlar karşısında anında kredi faizlerinin yükselmesine, enflasyonun azmasına ve dövizin kontrol edilemez sınıra dayanmasına fena halde ortam hazırlıyor. Ve üstelik tüm bunlar üretken yatırımda, istihdamda, üretimde ve birikimde varolan krize de ivme katıyor. Bu arada dış ticaretin bütünüyle serbestleşme üzerinden ülkenin tüm egemenlik alanları bir bir elden gidecek ve böylece, dış ticaret, Dünya Ticaret Örgütünün normlarına çekilerek dış ticaretin tümüyle serbestleşmesi üzerinden ülkenin tüm egemenlik alanları bir bir elden gidecek ve ülke ekonomisi mali, ticari vb. çizgilerde tümüyle uluslararası sermayeye teslim olacak. Elbette ki tüm bu tek yanlı uyumlulaştırma reçeteleri gereği korumacılık ve devletçilik görevleri son bulan devlet küçülecek, sanayi ve tarım alanındaki korumacılık görevlerine son verecek ve böylece her şeyi düzenleyen piyasa olacak.

Bu apaçık köleleştirmedir. Yalnızca iktisadi köleleştirme değil dayatılan, aynı zamanda siyasal, kültürel, hukuki ve entelektüel köleleştirmedir. Bu apaçık yıkımdır; işçiye, emekçiye, memura, küçük esnaf ve zanaatçıya ve de "milletin efendisi" diye yıllardır uyutulan köylüye dayatılan yıkımdır; sosyal yıkımı da katlanamaz biçimde içeren çok yönlü bir yıkım. Bu, özelleştirme üzerinden kalıcı ve kitlesel işsizlik ve bunun yaygınlaştırılması; sermayenin dış hareketi ve devlet korumacılığının bitirilmesi üzerinden tarla yaşamının yalnızlığına hapsedilmiş kırsal nüfusun ve dolayısıyla tarımın yıkımı ve köy küçük üreticisinin tahribi ve atıl hale sokulması; IMF ve Dünya Bankası'nın direktifleriyle gerdirilen ekonomik tel üzerinden memurun yıkımı, esnaf ve küçük işletmecinin iflası; zincirlerinden kurtulmuş küresel sermayenin baskısı ile iç ulusal pazarın yıkımıdır.

İşte yeniden yapılandırma denen şey budur. Ve dahası var yeniden yapılandırma denen kulvarda dış ödemeler açığı, dayanılmaz sınıra ulaşmış enflasyon, fena haldeki bütçe açığı, yüksek kredi faizleri ve borç sarmalı ile süreğen kriz, sürdürülemez iktisadi kriz olarak dehşet verici noktaya geldi dayandı. Şimdilerde Kemal Derviş'le kontrol altına alınmaya çalışılan genel krizin temelleri üzerinde gelişen güncel kriz, IMF ve ekonominin tepe noktalarında bu kuruluşlarla birlikte çöreklenmiş olan iç dayanaklarının (kompradorlar ve büyük toprak ağaları) ülkenin başına sardığı kriz değil mi? İç ulusal üretim süreçleri ve genel olarak iç ulusal ekonomik sistemin küresel sermayenin merkezi üretim süreçleri ve sistemleri lehine yeniden düzenlenmesi demek olan yeniden yapılandırma programı ile uluslararası sermaye ve batılı emperyalist devletlerin birikmiş borçlarının aksatılmadan zamanında ödenmesi de İMF ve Dünya Bankası gibi uluslar arası iktisadi kuruluşların öngördüğü yeni ekonomik reçeteyle güvence altına alınacak. Bu kuruluşlar aynı amaçla sermaye akımında her hangi bir düzensizliğe meydan vermeyecek biçimde ekonomiye müdahale edecek ve sermaye giriş ve çıkışta rahatlıkla dolaşımını sürdürebilecektir.

24 Ocak Kararları'ndan bu yana uygulanan ancak bu son yıllarda giderek ivme kazanan yeniden yapılandırma ile ekonomisi, maliyesi, ticareti ve iç pazarıyla teslim alınmış bir ülke var karşımızda. Bu programın acı sonuçları resmi istatistiklere de açıkça yansıyor. Dikkat edin, 1980 yılında, yani o ünlü Ocak kararlarının henüz uygulanmaya yeni başlanacağı yıl, ülkenin dış borcu 20 milyar dolardı; aradan 21 yıl geçtikten sonra, yani yeniden yapılandırma denen kulvara girildikten sonra, bu borçlar bugün itibarıyla (2001 yılı) 120 milyar dolara ulaşmış bulunuyor; ve toplam borçlar ise (iç ve dış) 200 milyar dolar civarında.

Tabii biz yalnız değiliz; küresel kapana kıstırılmış her ülke örneğin Arjantin, Şili, Brezilya, Endonezya, Güney Kore gibi yeniden yapılandırma tuzağına itilmiş tüm bağımlı ülkelerde aynı senaryo, aynı aktörler/figüranlarla sahneye konuyor. Bu saydığımız ülkelerin tümü de korkunç bir borç batağında bulunuyor. Hele hele şimdilerde Arjantin? Kriz sokak çatışmalarına dönüşmüş bulunuyor. Krize gönüllmüş ülkelerin tümü de IMF ve Dünya Bankası'nın kurtarma reçetesi olan yeniden yapılandırma programı uyguluyorlardı; ama sonuç tam bir tuzak: yıkım ve borç tuzağı. Sözüm ona "**ihracata dönük**" ekonomik model eksenine oturan ülke, Dünya Ticaret Örgütünün (WTO) 2001 yılı Raporuna göre, 27,3 milyar dolar ihracatına karşılık, 54 milyar dolar ithalat yaptı. Açık apaçık ortada. Hani ihracata yönelik model vardı ve bu modelle ticaret artırılacak ve döviz girişi çoğalacaktı. Sonuç tam bir fiyasko. İthalat ihracatın iki katı. Gerisi açık, dehşet verici bir açık. Bir başka raporda, Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Raporu'nun son yayınlanan verilerinde ise, Türkiye'deki gelir dağılımının ne denli eşitsiz hale geldiğini gözler önüne sermesi bakımından önemli. Bu rapora göre, Türkiye'nin en fakir yüzde onluk kesimi 2,3, gene biraz daha genişletilerek en fakir yüzde yirmilik kesimi 5,8 oranında tüketim yaparken; en zengin yüzde onluk kesimi 32,3, en zengin yüzde yirmilik kesimi ise yüzde 47,7'lik tüketim yapmaktadır. Ve Türkiye'nin zenginlerinin fakirlerine oranı yüzde 14,2 olarak yansıyor rapora. Ve üstelik Türkiye Ermenistan'dan sonra eğitime en az pay ayıran ülke; bu pay, yüzde 2,2'dir rapora göre. Asıl önemlisi Türkiye'nin GSMH'nın yüzde 5'ini askeri harcamalarına ayırarak bu sektöre pay avıran ülkelerin başında gelmektedir.

Gene Maliye Bakanı'nın bizzat kendisinin açıkladığı verilere

bakılırsa, geçen yıl her 100 liralık vergi gelirinin 78 lirası faize giderken, 2001 yılı Mayıs ayı itibarıyla her 100 liranın 95 lirası faize gitmektedir. Bu bile başlı başına bir handikaptır. Bir başka çarpıcı ve tüyler ürperten somut veriler de İstanbul Sanayi Odası'nın 980 üyesi arasında yaptığı anketten elde edilenler; ve bu veriler 14 Ağustos 2001 yılında gazetelerde yayınlandı. Sonuçlar şöyle. Üretim, iç satış, istihdam ve yeni iç ve dış satım ve siparişler oldukça düştü. Kapasite kullanımı yüzde 43'e indi. Yalnızca sanayide işsiz sayısı 384 bine ulaştı. Yani bu yılın ilk altı ayında bu kadar işçi işten çıkarıldı. Yeniden yapılandırmanın tena haldeki sonuçları yalnızca sanayi alanında değil, tarım alanında da kendisini gösteriyor. Zira, yarı-sömürge ülkelerin tarımı küresel sermayenin dış hareketine açık olarak bir yıkım süreci yaşıyor.

Bilinir ki, ihracata dayalı ekonomik model daha Özal'la başlayan ama son yıllarda adam akıllı ivme kazanan bir süreç. Mevcut sürecin başlangıcından beri tarıma dayatılan bir program var. Şimdilerde giderek hızlanan yeniden yapılandırma adı altında sürdürülen süreçle tarım kendi öz varoluş unsurlarından kopartılarak küresel sermayenin çıkarlarının birer bileşeni, tümleyici eklentisi durumuna getirilmiş bulunuyor ve bu süreç halen devam etmektedir son sınırına varmak üzere. Arz yuvarlağını kontrol eden küresel sermaye ülkeye dayatılan yeniden yapılandırma programı ile küçük üreticiyi tasfiye edecek, tarım birlikleri adı altında varoluşunu sürdüren kuruluşlar tasfiye edilecek ve bu arada bu tasfiyenin sonucu olarak da tarımı destekleme alımlarına son verilecek.

Devletin yıllardan beridir tarıma bir ölçüde verdiği destek korumacılığın uyum politikalarının sonucu kaldırılması sürecine girmesiyle birlikte tarım da son nefesini verecek Türkiye'de. Ve

bu arada Çukobirlik, Fiskobirlik, Pakobirlik gibi tarım birlikleri de bir bir tasfiye edilerek tarımın yıkımı adam akıllı hızlanacak. Küreselleşmenin yeniden yapılandırma üzerinden ülke tarımına öngördüğü çizgi, küçük üreticinin mahvıdır. Bilinir ki, küreselleşmenin temel ayaklarından biri de özelleştirme idi. Bu yalnızca sanayi, banka, ticaret, ulaştırma vb. alanla sınırlı değil, tarım alanında da yaygın bir özelleştirmenin olması yeniden yapılandırmanın tarım ayağıdır. Bunun anlamı da şekerden çimentoya, çaya, fındığa vb. diğer tüm tekel alanına dek yayılan geniş bir yelpazede özelleştirme, yeni sürecin kaçınılmaz bir zorunluluğudur. Taban fiyat uygulaması, tarımı destekleme alımları ortadan kalkacak, Ziraat Bankası gibi devlet patentli bankalarla köylüye sunulan kredilerin yerinde yeller esecek ve böylece zar zor ayakta kalan köylü ve bu arada köy küçük üreticisi üretimini sürdürmede mecalsiz kalarak kendisini büyük tarım tekellerinin kucağında bularak küresel sermayenin çarkları arasında feryat ede ede olduğu yerde yıkılıp kalacak. Bunun sonucu olarak da bir tarım ülkesi olan Türkiye arz yuvarlağını kontrol eden küresel tarım tekellerinin sürüm alanı halinde kendi iç tarımının mahvı ile karşı karşıya kalarak tarım ürünleri ihraç eden bir ülke olmaktan çıkıp (ki o hale gelmiş bulunuyor) tıpkı şimdilerde et buğday ve benzerinde olduğu gibi tarım girdilerine ihtiyaç duyan bir ülke haline zorla sokulacak. Somut bir örnek olması açısından belirtirsek, pirinci, mercimeği, susamı, fasulye ve barbunyayı ithal ediyoruz. Oysa Türkiye'nin toprağı bu tür tarım ürünleri için bulunmaz bir cennettir. Düşünün yeşil mercimeği Kanada'dan ithal ediyoruz; fasulyenin yarısına yakınını Amerika, Bulgaristan gibi ülkelerden ithal ediyoruz. Ya mercimek onu da Amerika, Kanada ve Hindistan'dan getirtiyoruz.

Bir tarım ülkesi tarım ürünlerini ve özellikle baklagiller fa-

milyasından ürünlerini dışarıdan ithal eder hale gelmişse bu küresel sermayenin ne denli dümen suyuna girip ona teslim olduğumuzun resm; tarımın ve tabii bu arada küçük köylülüğün yıkımı ve bu yıkımın sonucu mülksüzleşerek kitlesel sefaletin kır ayağını da kapsayacak biçimde genişlemesi demektir: sefalet birikimi. Özellikle Turgut Özal'la başlayan 24 Ocak Kararları'ndan bu yana, ülke, tarım ürünlerini ithal eder duruma düşürülmüş bulunuyor. Yeniden yapılandırmanın giderek genişleyen zeminde derinleşmesiyle birlikte bunun kır açısından dehşet verici sonuçları da ortaya bir bir çıkmaya başlayacak. Bu politikayla birlikte büyük tarım tekelleriyle rekabet edemeyen köy küçük üreticileri vahşi kapitalist birlikler tarafından üretim sürecinin kenarına itilecek ve ülke tarımı küresel kapitalizmin ekonomik baskısı karşısında devlet korumacılığının verdiği desteği de yitirmiş olarak tümüyle dünya tarım tekellerinin birer uydusu haline gelecektir. Eti de sütü de şekeri de tütünü de buğdayı da emperyalist sultanın tarım politikası çizgisinde üretip tüketeceğiz. Küresel tarım tekelleri yalnızca ülkemiz küçük üreticilerinin yıkımına yol açmıyorlar; aynı tekeller Avrupa'da da küçük üreticinin etrafındaki çemberi daraltmaya çalışıyorlar. Nitekim son bir iki yıl içinde Alman ve özellikle de Fransız köy küçük üreticilerinin dünya tarım tekellerinin ülke içi tarım üzerindeki yıkıcı etkilerini, yani küresel tarım tekellerinin politikalarını protesto etmek için günlerce yolları trafiğe kapatıp yoğun ve yaygın kitlesel gösterilerle tepkilerini dile getirdikleri henüz hafızalardan silinmiş değil. Bu da gösteriyor ki, tarımın küresel tarım tekelleri lehine yeniden yapılandırılması öyle bugünden yarına rahat yürüyen bir süreçle olmayacaktır. Ülkemizde de bu sürecin pek rahat işlemesi mümkün gözükmüyor; yeni tarım politikasına karşı direnişler, işgaller ve protestolar kaçınılmaz hale

geldi, geliyor ve gelecek de. Bir tarım ülkesinin tarım ürünleri ithal etmesi kadar acı verici bir şey olamaz. Bundan kurtulmanın tek yolu ise, tarım tekelini ona koltuk değneği olan iç dayanaklarıyla birlikte yıkmaktan geçer.

Yeniden yapılandırmanın tarıma dayattığı eksen üzerinden pazarın üretici üzerindeki egemenliği, toprağın egemenliğinden paranın egemenliğine doğru yol alan iktisadi evrimleşme süreci hızlanacak ve elbette bu durum dış kapitalist bir gelişmeyi ifade etse de çarpık bir kapitalistleşmeyi özellikle koşullandıracaktır tarım alanında. Ve de kırın küçük üreticisinin yıkımı onu mülksüzleştirecek ve "fazla nüfus" safına itecektir. Bu demektir ki, yeniden yapılandırma çizgisi köy küçük üreticilerini tarımın "fazlalık" haline gelen yığınlarına dönüştürecektir. Elbette ki, fazla nüfus safına itilen bu kesimin aktif nüfus olarak aktif emek gücü saflarına katılması işsizliğin giderek kitlesel ve kalıcı halde ha bire genişlediği bir yerde olanaksız olacağına göre, bundan kapitalizmin gelişme derecesine atıfta bulunmak bilimsel değeri olmayan bir çözümlemedir. Son bir yılda bir milyona yakın aktif işgücünü üretim sürecinin dışına çıkaran bir sistemin kırın mülksüzleştirilenlerine yeni iş alanları bulması ülkedeki kapitalizmin karakteriyle örtüşmeyen bir durumdur. Ancak burada önemli olan gerilla savaşı eksenine kilitlenmiş öncünün tutumudur. Öncünün kırı arkasına almak için şimdilerde iyiden iyiye derinleşen çelişkilerini hesaba katarak bu elverişli fırsatlardan kırın emekçi kitlesini örgütlemek için bulunmaz bir dönemden geçiyor Türkiye.

Yeniden yapılandırmanın yarı-sömürge ülkelere dayattığı yeni ve acı reçetenin muhtemel sonuçları bilindiği ve bu sonuçların yaratacağı direnişler, aşağıdan yükselen dolaysız girişkenlik eylemlikleri benzer ülkelerde sosyal patlamalara dek varan anti-

tezini doğuracağı bilindiği içindir ki, bu yeni reçetenin uygulanmasında muhtemel direniş ve işgal, grev ve keskinleşme kulvarında ayağa doğrulacak olan sınıf hareketleri ve de toplumsal direniş muhalefeti zor araçlarıyla etkisizleştirilecek. Bu noktada devlete yüklenen görev tam bir "zaptiye" rolüdür. Bu rol sermaye bekçiliği rolüdür; hem içte ve hem dışta sermaye açısından devlete biçilen roldür. Her türlü direniş odağı, yeniden yapılandırma programı önündeki tüm toplumsal muhalefet acımasızca bastırılacak. Kaldı ki, bu rol, bu bekçilik görevi yeni de değil, devlet herdaim sermaye sınıfının zaptiyeciliğini yapmıştı, şimdi de aynı rolü dış sermayeyi daha yoğun gözetecek biçimde yerine getirecek. Yarı-sömürge ülkelere biçilen sermaye bekçiliği rolüne örnek olması bakımından ölüm oruçlarına burjuva-feodal devletin yaklaşımı oldukça öğretici bir örnektir. Neredeyse bir yılı bulan ölüm oruçları devlet terörüyle, insanı şaşkına çevirecek şiddet yöntemleriyle etkisizleştirilmeye çalışılıyor. Devlet ardı arkası gelmeyen şiddet ve her türlü mücadele yöntemleriyle Türkiyeli komünist ve devrimcilerin "**tarihe not düşen**" bu şanlı direnişini bastırmak için varını-yoğunu ortaya koymuş bulunuyor. Yeniden yapılandırma üzerinden soruna baktığınızda görürüz ki, burjuva-feodal sistem, zindanları küresel kapitalizmin uyumlulaştırma reçeteleri önünde en ciddi engel görüyor; çünkü bu alanlar toplumun en örgütlü, en dinamik, en üretken ve en kararlı alanı. Dolayısıyla bu örgütlü alan ayakta kaldıkça, bu varoluş, yeniden yapılandırma reçetelerinin yaşam hakkı bulması önünde güçlü bir dalgakıran rolü oynayacak; öyleyse devlet bu örgütlülüğü dağıtma, yok etme ve de etkisizleştirmede tam bir cehennem zebanisi gibi hareket etmelidir. Nitekim yapılan da budur. Topluma ve tüm devrimci ve dinamik güç merkezlerine karşı girişilen topyekün saldırının bir ayağı da zindan-

lara uzanıyordu; ve toplumu teslim almanın en önemli merkezi de zindanlar olduğuna göre devlet devletliğini gösterip bu alanları teslim almalıydı; şimdilere dek sarkan bu mücadele teslim alma ile teslime karşı koyma arasındaki zorlu bir muharebe olarak sürüp geliyor ve elbette bu küreselleşme üzerinden yeniden yapılandırma politikasından ayrı düşünülemez, aksine tam da bu reçetenin sonucudur.

Emperyalizmin tepe noktası küreselleşme ile dayatılan yeniden yapılandırma, yalnızca "alttakiler"e karşı, emeğe karşı girişilen bir saldırı hareketi değil, öte yandan sınırlı sayıda uluslararası tekelin birçok daha küçük tekele, batının kapitalist sultasının yarı-sömürge ülkelere, bu alanın ulus-devletlerine karşı da saldırı hareketidir. Elbette ki, bu saldırının merkezinde sermayenin emeğe saldırısı aslolandır; ne ki, saldırı bununla sınırlı değil; tüm insanlığa karşı girişilen bir saldırı niteliğindedir. Tüm dünyanın emperyalizmin sivri ucu küresel kapitalizmin egemenleri birkaç düzüne sermaye tekelince talanıdır yaşanan süreç. 1982 yılında Meksika'da ortaya çıkan derin kriz ve şimdilerde hala atlatılamadan sürgit devam eden bu kriz, şimdilerde Arjantin'i kasıp kavuran güncel kriz ve de son dönemlerde ülkemizi iktisadi çöküşün eşiğine getiren ve tüm dünyanın özellikle geri ülkelerini sarıp sarmalayan kriz şimdilik mali kriz olarak kendisini ifade etmektedir; ve mali yönü öne çıkmış olarak seyreden bunalımın temelinde yatan neden temelde yapısal olmanın yanında, emperyalizmin yeni ilişki biçiminin geri ülkelerde dayattığı yeniden yapılandırmadandır. Güncel mali kriz küreselleşmenin günahıdır.

Ülke içi üretim süreçlerini küresel sermaye lehine yeniden yapılandıran bu süreç, iç kaynaklarımızın içinin boşaltılmasıdır. İç kaynaklar da yeniden döşenen küresel sermayenin rayları

üzerinden rahatlıkla talan edildi ve üretken yatırımlarda, istih dam ve üretimde daralmaya neden olan yeni politika da ağır be deller ödetiyor ülkeye: süreğen dış ödemeler açığı, süreğen büt çe açığı, süreğen ve kalıcı enflasyon ve de borç/faiz sarmalıyla mecali tükenmiş bir ekonomi. Ve elbette en önemlisi de üretim yerine tüketime yönelerek üretim kapasitesinin gerilemesidir. Bunun işçi ve emekçiye faturası da gerileyen reel ücretler, yükselen fiyatlar, kitlesel ve kalıcı işsizlik, sendikacılığın gücünün aşındırılması, emekçi köylüyü zora sokarak felce uğratan ve tarımı bitiren tarımdaki korumacılığın bitirilmesidir.

Özetle, dünyada sefalet/sermaye, kutuplaşmasını artıran küreselleşme, bizde de aynı kutuplaşmayı sefalet aleyhine daha da büyütüyor. Bu işin bir yanı. Öte yandan bir de sermaye/sefalet ilişkisi ve kutuplaşmasının yarattığı çelişmeler ve çatışmalar yanı var. Bu gerek dünya ve gerekse bizde giderek derinleşiyor. Bu yeni politik çizgi kitlesel yoksulluğu ve büyüyen dış ve iç borçları, emek gücünü değerinin altına çekmeyi, üretim ve yatırım kapasitesinde gerilemeyi ve de deflasyonist baskı çemberinde ekonominin gelişmesini tüm geri ülkelerde ve bizde gemleyerek genel kriz temelinde gelişen ekonomik krize daha koyu daha dayanılmaz yeni ve özgün bir karakter kazandırdı. Bunun yükünü de "alttakiler"in sırtına yükledi içteki egemen çevreler. Bu yükün üretken emekçilerce daha fazla çekilemeyeceğini bilen "üsttekiler", yakın zamanda sosyal patlamadan söz eder oldular. TÜSİAD, "sosyal patlama olabilir" diyor; Genel Kurmay, aynı şeyi söylüyor. Mustafa Koç işsizlik çok artıyor, sosyal patlama olabilir diye demeç veriyor. Nedeni çok açık verili krizin yükünü işçiye, emekçiye, memura ve dar gelirli ve hatta küçük ve orta esnafa yüklerseniz onların sokağa dökülmeleri ve aşağıdakilerin devrimci çizgiye kaymaları kaçınılmazdır. De-

mek ki, süreç devrimcileşmeye doğru bir eğri çiziyor. Yokluk, yoksulluk ve açlık; dayanılmaz yıkım politikaları tezle anti-tezler çatışmasının koşullarını her zamankinden daha fazla olgunlaştıracaktır. Gericileşmenin koyulaşması, sefalet birikimi ve bunun kitleselleşmesi proletaryanın mevzi kazanmasına yol açacak ve halkı devrimcileşme girdabına çeken koşulları demleyecektir. Burjuva-feodal sistemin yağma ve soygun düzenine daha fazla dayanamaz alttakiler. Binlerce esnafın bile artık sokaklara inmesi anlamlı olsa gerektir. İşçi sendikalarının devlet çizgisinde ilerleyenlerin bile sokağa inmeye itilmeleri yeni program paketinin felaketli sonuçlarının karşılığı olsa gerektir. Ne var ki, yeniden yapılandırmanın karşıt düşman sınıflar arasında yarattığı bu çatlağa sızıp buradan sınıf mücadelesini ateşleyecek güçler, komünist ve devrimci güçlerle onları bekleyen bu görevler arasında derin uçurum bu fırsatın kaçmasının şimdiden habercisi gibidir.

Yeniden yapılandırmanın azıttığı iktisadi krizi (elbette ki, bizdeki yalnızca iktisadi değil, siyasi vb. tüm cepheleriyle bir krizdir ama şimdilerde en çok güncelleşen iktisadi kriz ve onun sivri ucu mali krizdir) ülkede egemen haldeki burjuva-feodal sistem çözebilir mi? Yoksa bu kriz yalnızca devrimci araçlarla mı çözülebilir? En son söyleyeceğimizi en başta söyleyerek soruyu yanıtlayalım: kriz yapısaldır, çözümü varolan yapının köklü tasfiyesini sağlayacak yegane güç olan devrimdir. Neden krizi bu düzen çözemez ve neden ancak devrimci araçlarla bunun üstesinden gelinebilir?

Krizin neden çözülemeyeceğine bir örnek olması bakımından en son yaşanan ve sivri ucu mali kriz olan "özel" krizi ele alalım. Ülkenin Kemal Derviş'le emperyalist güç merkezlerini diyar diyar dolanarak güncel ekonomik krizi kontrol altında tutmak için aradığı para miktarı ortalama 15 milyar dolar kadardır; yalnızca bankaların özelleştirmeden sonra yaygın olarak kullanılan deyimle hortumladığı para miktarı en az 20/25 milyar dolar. Demek ki, IMF

ve Dünya Bankası'ndan dilenen para gelse bile hortumlanan bankaların içini bile doldurmaya yetmiyor. İç borç bu yılın Temmuz ayı itibarıyla (2001) 96,4 katrilyondur. Bu yılın başından bu yana yani Temmuz ayına dek bu iç borç karşılığı faiz ise, 18,8 katrilyonu bulmuş durumda. Öte yanda daha bundan altı-yedi ay önce iç borç tutarı 36,4 katrilyondu ve bu altı ayda neredeyse üçe katlandı. Bu iç borcu ve ona ödenen faizleri bir yana koyarak konuşsak bile, dış borç tutarı 120 milyar dolara gelip dayanmış ve hiç iç borç faizini düşünmeden yalnız bu dış borcun yıllık faizini bile IMF'den dilenen para kurtaramıyor. Memur maaşlarını ödemek için başta askeri olmak üzere devletin kendi diğer temel giderlerini vergiler vb. yolla toplanan paraların karşılamadığı bir yerde devletin önünde fazla seçenek bulunmuyor. Ya maaşları ve benzeri giderleri karşılamak için iç ve dış borca baş vuracaklar ya da içerde para basıp alım gücünü düşürüp enflasyonu azıtıp parayı pul yapacaklar. Dışarıdan gelen para bankaların içini bile doldurmaya yetmediğine göre, ya içerde yüksek faizli devlet bonolarına yönelecekler (son Derviş bonolarında olduğu gibi) ve böylece paradan para kazanan rantiyeci kesim halkın sırtından şişindikçe şişinecek ya da karşılıksız para basacaklar. Bu da yoksulu daha yoksul hale getirecek. Her iki durumda da çıkış yok.

Emperyalizmin kucağına öylesine ülkeyi oturtmuşlar ki, kalkmaya kalksalar da kalkamazlar. Üç haneli rakamlara dayanmış dış borçla, ve her yıl bunların ödenen birkaç on milyar dolarlık faizle, iç borcu çevirmek için rantiyeciden yüksek faizle aldığınız ve şimdilerde o da üç rakamlı katrilyona varmaya ramak kalmış iç borçla, ya da karşılıksız para basmakla bu iş yürümez. Bu iktisadi araçlar ya da yolla bırakalım krizi çözmeyi kontrol altına bile alamazsınız. Bakın şimdilerde de iç borcu çevirmek sorun oldu Türkiye'nin başına. İç borcu çevirmede buldukları yöntem de ilginç: Borcu borçla öde. Diyelim ki iç borç vadesi geldi kapıya dayan-

dı; ve elinizde değil bu borcun kendisini ödemeyi, faizini bile ödeyecek para yok ve üstelik bunlar bir yana memur maaşlarını bile ödemede para bulamıyorsunuz. Ne yapıyor sistem böyle durumda: Borçlu olduğundan borç alarak iç borcu çevrilebilir duruma getiriyor. Bunu nasıl mı yapıyor: Borçlu olduğu rantiyeci kesimin borcunu ödemek için ondan borç alıyor dedik ya; ona ödemek üzere ondan ödünç aldığı parayı ona nakit vermiyor bunu da borca ekliyor ve böylece de daha bir yıl dolmadan borca borç eklenerek yılbaşında 36,4 katrilyon olan iç borç altı ay içinde 96,4 katrilyona ulaşarak belki dünyada eşine az rastlanır bir rekora imzasını atıyor. Öte yandan bu mali krizin içinde ölmemek için yakın zamanda her ortalama okurun da bildiği gibi iç borç takasına gidildi ve böylece tefeci kesimin TL üzerinden kağıtları dövizle değiştirilerek sözüm ona geçici rahatlama sağladılar; sadece belki de birkaç aylık. Bir ülkeyi düşünün ki, yıllık geliri borçlarının toplamı kadar bir seviyede ya da onu aşmış. Ne özelleştirme ve ne de ekonominin liberalizasyonu ya da ne de dış ticaretin serbestileştirilmesi veya ya da öve öve bitiremedikleri "serbest piyasa" her derde deva olamıyor ve Türkiye'deki krizi çözemiyor. Çözemiyor çünkü krizi doğuran temel bunlarla oluşuyor. IMF ve Dünya Bankası'nın yarısömürgelere dayattığı iktisadi ve mali politikalar Arjantin, Meksika, Brezilya, Asya-Pasifik'teki ülkeler ve diğerlerinin olduğu gibi Türkiye'nin de içinde bulunduğu krizi çözmede çözüm reçetesi değil, onu azıtan rolde gözüküyor. Bu ülkelerdeki krizler yapısaldır. **Bu tür uluslararası mali ve iktisadi kuruluşların yaptığı şey, krizi çözmek değil, kriz telinin gereğinden fazla gerilip sosyal patlama dedikleri sınıf çatışmalarına dek derinleşmesinin önüne geçmekken, diğer yandan bu kuruluşların yaptığı şey, ekonomik ve mali tekellerini sağlama almak üzerinden krizi sürdürülebilir çizgide yönetmektir.**

Demek ki, nereden bakarsak bakalım bir tek çözüm kalıyor:

Devrimle emperyalist borçların üzerine bir çarpı işareti koymak, bankaları ulusallaştırmak, toprak ve arazi vb. üzerindeki özel mülkiyet tekeline son vererek el koymak. Yani devrimimizin ön gördüğü bu devrimci yöntemleri kullanarak krizi çözmek. Zira bilinir ki, kapitalist üretimin gerçek engeli diyordu Marks, sermaye tekelidir. Bu tekeli ve bu tekelle birlikte burjuva-feodal sistem alt edildiğinde kriz de son bulur. IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların yaptığı krizi çözmek değil, onunla birlikte yaşamayı öğrenmedir-sürdürülebilir çizgide onu yöneterek. Bu reçetelerin tümünde yükü omuzlayan da işçi ve emekçi kesimdir. Halkın desteği olmadan yeni program başarıya ulaşmaz söyleminin arkasında yatan gerçek budur. Yani halk her zamanki gibi gene özveride bulunmalı ve gene kemer sıkmalı; kemer sıkmalı ki, hortumcular yabancı ellerde villalarında ve yatlarında zevkin rezilleştiği, dolar, çamur ve kanın birbirine karıştığı ortamda sefa sürmeye devam edebilsinler. Özveride bulunmalı ki, hortumcuların boşalttığı bankaların içi halkın sırtına yüklenen vergilerle, fiyatların gerisine hapsedilmiş ücretlerden kesilenlerle doldurulabilsin; ta ki bir başka hortumlamaya ya da sürdürülemez krize dek. Bu bir kısır döngüdür almış başını gidiyor; olan da "aşağıdakiler"e oluyor. Ne var ki, bu böyle sürgit devam edemez; işçi ve emekçi kitleler yokluğa, yoksulluğa ve açlığa daha fazla dayanamaz. Burjuva-feodal sistemin giderek zayıflayan kabuğu bir doğa yasasının zorunluluğuyla mutlak olarak parçalanacaktır.

Tüm sorun, bu parçalamada proletarya ve bağlaşıklarının oynadığı rol, bunlara yol gösteren öznel güçlerin elverişli durumudur. Ama eğer olgunlaşan devrimci duruma müdahale edecek öznel güçler bu müdahaleyi yapacak durumda değilse, bu durum uzun sürmez ve toplum çürür, nesnel dinamikler geriler ve bu durum birkaç on yılı bulan bir sürece yayılarak kendi içine çekilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bilinir ki, bilim sermayeye katılır ve onun hizmetindedir; sermaye tarafından esir alınmıştır. Günümüzde ve özellikle son birkaç beş yıldır bilimin teknolojik uygulaması, modern teknolojinin fırtınalı gelişimi, teknoloji yoğun üretimde ulaşılan düzey, üretim sürecinin örgütlenmesi ve organizasyonunda, köklü değişikliklere neden oldu.

Teknolojik gelişmelerin dev ilerlemesi günümüzde sanayiin teknik temelinde köklü değişiklikleri de birlikte gündeme getirerek, teknolojik gelişmeler üzerinden zorunlu çalışma sürelerinin kısaltılması için gerçek bir zemini de yaratmış bulunuyor. Şurası apaçık bir gerçek ki, büyük sanayii, kapitalist üretim tarzı modern teknik zorunluluklarla birlikte genişler. Çünkü gelişmesinin belli bir aşamasında varolan kapitalist üretim temeli, gelişen modern teknolojik gelişmelerle bağdaşamaz duruma gelir ve kapitalist üretim sürecinin teknik temelinde nitel sıçramalara varılır. Eski üretim tarzları gibi katı, donmuş ve sabit ilişkiler ze-

minine oturmayıp, daha dinamik, değişen zemine oturduğu için, kapitalist genişleme zorunlu olarak üretim araçlarında da nitel bir sıçramayı -sınırlayıcı engelleriyle eyerli olarak da olsa- gündeme getirir. Ve böylece teknolojik gelişmeler üzerinden kapitalist üretimin teknik temeli sürekli değişikliklerle birlikte ilerler. Bu değişiklikler kapitalist tarzın astarıdır, bunsuz kapitalizm gelişip, genişleyemez. Marks'ın yıllar önce Kapital'de çözümlediği gibi, daha önceki eski üretim tarzlarının değişmeksizin korunması aslolandı; oysa büyük sanayiye dayalı tarzın temeli, **"değişmeksizin"** korunmak üzerine değil, tam tersine sürekli bir **"değişiklik"** çizgisinde genişleme ve gelişme kulvarında yaşam ağacına kavuşur. Kapitalist üretim tarzı ancak bu değişme, gelişme ve genişleme ile yaşam öz suyuna kavuşur; bunsuz, bu üretim tarzı nefessiz ve susuz kalarak genişleyemeden kendi kendini kısa sürede boğar.

Marks'ın bu konuda **Kapital**'de konumuz açısından çok önemli bulduğumuz o eşsiz çözümlemesine başvuralım. Marks'ı dinliyoruz: "Büyük sanayi, mevcut üretim sürecini hiçbir zaman son ve değişmez bir biçim olarak görmez ve ele almaz. Bunun için de, bu sanayiin teknik temeli devrimcidir, oysa daha önceki üretim tarzları özünde tutucuydu. Makineler, kimyasal süreçler ve diğer yöntemler yardımıyla, yalnız üretimin teknik temelinde sürekli değişikliklere yol açmakla kalmaz, işçilerin görevleriyle, emek sürecinin toplumsal bileşiminde de değişikliklere yol açar."(1) Bu tahlilden baktığımızda, teknolojik gelişmeler üzerinden post-kapitalistlerin ve bu arada neo-liberalizm yandaşlarının kapitalizmin kutsanmasına dair yeni safsatalara girişmeleri ve boş ve gerçekçi olmayan umutlarla marksizme dair kuşku ve umutsuzluk yaymalarını haklı çıkarabilecek hiçbir gerçekçi dayanak yok; ve üstelik marksizm, teknolojik gelişmelerin emek

sürecinde yaratacağı etkileri ve sınırları ve de muhtemel gelişmeleri daha Marks döneminde işçi sınıfının incili sayılabilecek o kapsamlı yapıtta -ki henüz üzerine konabilecek bir yapıtın daha yazılamadığını da göz önüne alırsak- çözümlemiştir.

Nedir Marks'ın ortaya koyduğu gerçek: kapitalist üretim süreci değişmez değildir; süreğen bir değişme gelişme çizgisinde hareket etmektedir ve bu haliyle kendi "**yıkılışının unsurlarını**" içinde taşımasına karşın, gelişme ve genişleme unsurlarına sahiptir; üretim araçlarındaki devrimler, üretim yöntemlerinde köklü değişikleri ve bununla da üretimin teknik temelinde sürekli yenilikleri ortaya koyar. Günümüzde ki anın özgül koşullarında ortaya çıkan modern teknolojik gelişmelerin üretim süreçlerinde yaratacağı etkiyi ve bu gelişmelerin sonuçlarına da bu çerçevede bakmak gerekir; zira, marksizmin teorisi bu konuda bize çok zengin bir dökümantasyon sunuyor. Dolayısıyla kapitalist üretimin bu genişleme çizgisi, yeni bir durum değil, endüstrileşmenin gelişmesinin koşullandırdığı bir süreçtir. Ancak, buna karşın, sosyalizmin göreli yenilgisi ve modern revizyonizmin havluyu atmasının da yarattığı göreli olumlu rüzgarı arkasına alan kapitalizm yandaşları ve bu arada kapitalizmin de aşılıp yeni bir döneme girildiğini iddia eden post kapitalistler, ya da post-modernistler, girilen "yeni mecradan" sosyalizm aleyhine kapitalizm lehine yeni sonuçlar çıkararak, kapitalizmi yeni pelerini altında bir kez daha kutsamayı ve sosyalizme dair kuşku ve inançsızlığı, kapitalizme dair ise umut ve ebediliği yaymayı adeta görev bellemiş bulunuyorlar. Neo-liberallere göre, "yeni mecra" kapitalizmin rakipsizliği ve üstünlüğünü bütünüyle kanıtlamış, devrim ve sosyalizmi ise yaşamın kenarına koymuştur- geri gelmemek üzere.

Bunlara göre, artık bilgi teknolojisi, bilgisayar teknolojisi dö-

nemine girilmiştir; bu dönemde aslolan teknolojinin gücü üzerinden bilgi toplumudur. Kol emeği yerini kafa emeğine bırakmıştır ve emek gücü yerini bilgi teknolojisine bırakmış ve dolayısıyla teknolojideki modern ve ileri düzeydeki yeni gelişmeler canlı emek gücünü artık gereksizleştirmiş ya da esas olmaktan, **vazgeçilemez** olmaktan çıkarmıştır üretim sürecinde. Dolayısıyla kol gücüne dayanan endüstri de yerini adım adım artık hizmet sektörüne bırakmış bulunuyor. Bu da en iyi biçimde bigisayarlaştırılmış teknoloji ile ve bu bilgiye sahip olmayan işçi sınıfı ile değil, buna sahip olan yeni tip **"orta sınıfla"** yerine getirilebilir. Ve dolayısıyla emek gücü artık eskisi gibi üretim sürecinin vazgeçilemez bir öğesi değildir, tam tersine bilgi teknolojisine sahip **"yeni orta sınıf", "hizmetliler sınıfı"** yeni dönemde, bu sürecin temel eksenidir; ve dolayısıyla bu argüman üzerinden emek-sermaye karşıtlığı ve bu karşıtlık üzerinden teori yapan marksizm de artık yaşamın kenarında kalmıştır, ve de sınıf çatışma ve çelişmeleri artık tarih olmuştur. Bu anlamda bizi yeni toplumla götürecek sınıf olarak proletarya sınıfı da üretim sürecinin ekseni olmaktan çıktığına göre artık ne devrimde öncülük rolüne sahiptir ve ne de artık devrimler gereksinimdir. Bu çağ artık geri gelmemek üzere kapanmıştır. Böylece, bu argümanlar çizgisinde marksizm gereksizleşmiş ve dolayısıyla devrimsiz bir döneme girilmiştir. Tüm bu gelişmelerin dosdoğruca sonucu olarak da marksizm, artık, sınıfın kurtarıcı hareketinin teorisi olma yetisi ve önemini yitirmiştir; şimdi aslolan sınıf mücadelesi ve ona önderlik eden sınıf olarak proletarya değil, yeni mecranın öne çıkardığı yeni ota sınıf, bilgi teknolojisidir; üretim süreçlerinde egemen olan da artık budur.

Oysa Marks Kapital'de çözümlemişti ki, büyük sanayiin teknik temeli devrimcidir ve o emek araçlarındaki devrimle, kim-

yasal süreçlerdeki nitel gelişmelerle ve yeni üretim yöntemleriyle bu temeli sürekli geliştirmeksizin varolamaz. Ama biz genede üretim sürecinde teknolojinin rolü ve sınırlarını özellikle emek bağlamında genişçe ele alarak **"teknolojik determinizmin"** hayranlarına kapsamlı bir yanıt vermek istiyoruz. Teknolojinin emek sürecindeki önemi ve yaptığı değişikleri sınırları ile birlikte, ondaki, yani üretim koşullarındaki kör noktalarıyla birlikte ve dolayısıyla teknolojinin getirdiği aşılmaz engellerle birlikte inceleyeceğiz.

En baştan ele alalım.

Önce asıl konumuza bir temel oluşturması açısından bir soruyu yanıtlayarak başlayalım. **Nedir emek süreci?** Öyle ya tüm bir üretim süreci emek süreci çizgisinde geliştiğine göre ve günümüzde sıkça sözü edilen teknoloji de bu sürecin bir bileşeni olduğuna göre Marks'ın bu konudaki tahlillerine baş vurmak konunun anlaşılması açısından zarurettir; ve dahası kapitalist üretim sürecini, yani emek sürecini bir bütün olarak tüm bileşenleriyle birlikte sağlam bir analiz süzgecinden geçiren Marks'ın teorisi bu konuda en referanstır ve dolayısıyla emek süreci nedir sorusunu Marks'ın çözümlemelerinde tartmadan, sorunu marksizmin teorisi ölçütüne vurmadan, konuyu sağlam bir teorik temele oturtmak olanaksızdır. Evet, nedir emek süreci: Kapital'de Marks, bunları üç öğe olarak ya da bu öğelerin birliği olarak ele alır. Bunlar, birincisi, insanın kişisel faaliyeti, yani işin kendisi; ikincisi, işin konusu; üçüncüsü, işin araçları olarak açıklanır.(2) Aynı şeyi Marks Grundrisse'de de açıklar; orada da aynı anlama gelmek üzere **emek malzemesi, emek aracı** ve **canlı emek** olarak, bu üç öğenin birliği biçiminde açıklar.(3) Bizi burada asıl ilgilendiren ve teknolojik gelişmelerin, dolayısıyla bilgi teknolojisinin her şeyi belirlediğini söyleyenlerin de temel

argümanı olması açısından emek sürecindeki **emek araçları**dır; ve teknoloji biçimine gelmiş bulunan bu araçları ele almak asıl ilgi alanımız olacaktır bu süreci yakından incelerken.

Ne diyor **Marks** emek aracı için: "işçinin kendisi ile emek konusu arasına soktuğu ve faaliyetinin ileticisi olarak yararlandığı bir şey ya da şeyler bileşimidir."(4) Makine de bu bağlamda emek aracıdır. Kapital'in dördüncü kısım ve on beşinci bölümünün tümü hemen hemen makine ve onun etkilerine ayrılmış. Hemen giriş bölümünde makinenin bir artı-değer üretme aracı olduğu söyleniyor ve ilerleyen sayfalarda emek sürecinde makinenin rolü, önemi ve aşılmaz sınırları ele alınıyor. Aynı şekilde **Grundrisse**'nin son bölümü **"Emek süreci-Sabit sermaye. Emek aracı. Makine"** başlıklı bölüm de tümüyle bu konuya ayrılmış durumda. **Lenin**'in konuya dair **"Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi"** kitabında ortaya koyduğu kimi açılımları bir yana koysak bile, yalnızca Marks'ın konuya dair hacimli çalışması teknolojik gelişmelerin üretim sürecindeki rolü için bolca malzeme sunuyor bize.

Şu bir gerçek ki, büyük sanayinin çıkış noktası emek araçlarındaki devrimdir. Marks bunu döne döne yineliyor. Ve gene açıklar ki, "Üretim tarzında devrim, manüfaktürde emek-gücü ile, büyük sanayide emek araçları ile başlar."(5) Bu demektir ki, makine üretim tarzında devrim yaratabiliyor. Nitekim, sanayi devriminin başlatılması makine ile mümkün olabilmiştir. Sanayi devriminde belirleyici rolde ortaya çıkan makine, günümüzde de teknoloji biçimindeki emek aracıyla üretimin teknik temelinde devrim yapmaya devam ediyor. Ancak unutulmasın ki emek sürecinde teknoloji, bu sürecin, yalnızca bir öğesi biçimindeki bir öğesidir. Oysa bu süreç, yalnızca günümüzde teknoloji biçimindeki emek aracından ibaret değildir; ama o aynı zamanda

emek gücü ve emek malzemesi yani işin konusu ile birlikte bu üç öğenin bir birliğinden ibarettir. Günümüzde teknoloji biçimine gelen emek araçları bu sürecin yegane unsuru değildir; demek ki; bu süreç emek malzemesi ve emek gücüyle ancak anlam kazanır; ya da doğru bir deyişle süreç başlatılıp tamamlanabilir. Hiçbir emek süreci emek gücü olmadan, bu ilk itiş postulatı olmadan başlatılamaz. Yani emek sürecini salt teknoloji biçimine gelmiş emek araçlarıyla ele almak, bu sürecin tamamlanmasında zorunlu olan ve daha da önemlisi bu süreçte vazgeçilemez bir öğe olarak emek gücünü görmezlikten gelerek ya da onun üzerinde çarpı işareti koyarak ele almak emek sürecini ve onu gerçekleştirme koşullarını kavramamak demektir. Kapitalist üretim süreci ne salt hammaddelere, ne salt emek gücüne ve ne de salt emek aracı biçimine gelmiş teknolojik araçlara indirgenebilir. Bu, bu unsurların tümüyle birlikte ancak yaşam ağacına kavuşabilir. Bu üst nottan sonra asıl konuya tekrar dönelim.

Makineleşmeyle birlikte ve dolayısıyla teknoloji haline gelmiş emek aracı olarak makineleşmeyle birlikte emek gücü ile emek aracı arasındaki ilişkide köklü bir değişikliğin olduğunu belirtmeliyiz. Marks manüfaktürden makineli sanayiye geçişte bu tarihsel duraklar bağlamında emek gücünün rolünü ve makineleşmeyle uğradığı değişikliği açıklıyor. Daha önce de Marks'tan aktardığımız şöyle bir alıntı vardı: Üretim tarzında devrim, manüfaktürde emek gücü ile, büyük sanayide emek araçları ile başlar. Demek ki emek aracı olarak makine, büyük sanayide devrim yapacak denli önemli bir rol oynuyor. Bu bakımdan günümüzdeki teknoloji haline gelmiş emek aracı olarak modern makineler de, yani bilgisayarlaştırılmış, otomatikleştirilmiş üretimin teknik temeli ile üretim sürecinde nitel sıçramalara yol açıyor ve açacak da. Zira makine, işçinin benzer aletler-

le yaptığı aynı işleri yapan bir makinedir diyor Marks. Manüfaktürde işçi makineyi yani aleti kullanıyordu; oysa büyük sanayide ise, iş tersine döner ve makine işçiyi kullanır hale gelir ve işçi makinenin hizmetine girer. Böylece o, "üretim sürecinin başlıca faktörü olacak yerde, sürecin kenarında duran bir bakıcı haline gelir"(6) diyor Marks. Ve işte bu süreci, yani manüfaktürden büyük sanayiye geçişteki bu iki durakta işçinin üretim süreci organizasyonundaki rolüne dair Marks'ın açıklamaları: "El-zanaatları ile manüfaktürde, işçi, aleti kullanırdı, oysa fabrikada, şimdi, makine, işçiyi kullanmaktadır. Orada, emek aracının hareketi işçiden geliyordu, burada ise makinenin hareketlerini izlemek zorunda olan odur. Manüfaktürde işçiler canlı mekanizmanın birer parçasıydı. Fabrikada, onun yalnızca canlı bir eklentisi işçiden bağımsız cansız mekanizması vardır."(7) Yani makineleri gözetleyen, denetleyen bir bakıcı. Bunun böyle olması emek gücünün gereksizleştiği anlamına gelmez; fabrika sisteminde işçinin makinenin boyunduruğu altına girmesi emek organizasyonunda bir değişikliği ifade eder. Bu değişikliğin emek sürecindeki işçinin ya da emek gücünün vazgeçilirliği anlamına gelmeyeceği açıktır. Manüfaktürde ki **öznel** olan üretim sürecinin örgütlenmesi, yeni dönemde yerini tümüyle makineli sisteme dayalı **nesnel** bir üretim süreci organizasyonuna bırakır; bu, büyük sanayinin çıkış dönemi açısından da, şimdiki teknolojinin fırtınalı gelişimi açısından da aynı çizgide ilerliyor.

Tam da bu noktadan bir başka noktaya, makinenin üretim sürecindeki bir başka rolüne değinmemek olmaz; ki o da şudur: makineleşmenin başlangıç dönemlerinde ki ya da günümüzün emek aracı haline gelmiş teknolojileri, başlangıçta emek gücünü önemli ölçüde nispi olarak gereksizleştirse de, bu asla emek gücünün gereksizleştiği çizgide yürümez. Evet makinelerin ilk or-

taya çıktığı dönemlerde önemli oranda işçi nüfusu, bu aktif nüfus emek sürecinin dışına itilir ve üstelik bu öylesine bir sınır taşına varır ki, bundan emek gücünün artık gereksizleştiği sonucuna varılabilmektedir çoğu teknoloji hayranları tarafından. Ne var ki bu ilk etki birkaç beş yılda, felaketli sonuçlar doğursa da bu asla genel fiili aktif nüfustaki mutlak artışı dışlamaz. Nedir ki, teknolojik gelişmelerin başlangıçtaki etkilerinden fena halde etkilenip yanlış teorik sonuçlara varanlar, makinelerin ilk ortaya çıktıkları dönemdeki etkilerle, şimdiki etkileri kıyasladıklarında sonuçların aynı ortak paydayı oluşturduklarını rahatlıkla görebilirler.

Bu konuyu, en iyi araştırma ve incelemeyi ve bunların sonuçlarından en iyi teorik çözümlemelere varan Marks'ın teorisine başvurarak yanıtlayalım. Bakın makinenin ilk ortaya çıktığı dönemde İngiltere ve bu arada Hindistan'da ortaya çıkardığı felaketli sonuçlar hakkında Marks'ın yazdıkları: "Tarih, İngiliz eldokumacılarının yavaş yavaş yokolmasından daha korkunç bir trajedi kaydetmez; birkaç on yıl boyunca süren bu yokolma, ensonu 1838'de sona ermiştir. Bunların çoğu açlıktan ölmüşler, pek çok aile günde ikibuçuk peni ile uzun süre bitkisel bir yaşam sürdürmüşlerdir. Öte yandan, İngiliz pamuklu makineleri, Hindistan'da vahim bir etki yarattı. 1834-1835 'te Genel Vali şöyle yazıyordu. 'Buradaki sefaletin bir eşine tarihte zor raslanır. Pamuk dokumacılarının kemikleri Hindistan ovalarını beyaza boyamıştır.' ... Ama büyük sanayideki gelişmeler, buna benzer etkiler yapar. 'Geliştirilen bir makinenin amacı, el emeğini azaltmak ve fabrikadaki üretim sürecindeki bir halkayı insandan bir aygıt yerine demirden bir aygıt koyarak tamamlamaktır.' "(8) Anlaşılır ki makineleşme süreci aynı zamanda emek gücünün nispi olarak azalması sürecidir. Daha fazla hammadde ve

makineyi daha az emek gücü harcayarak işlemek çizgisinde genişler kapitalist üretim süreci. Git gide artan ölçüde üretim aracı, git gide azalan ölçüde emek harcamasıyla tüketilmesi çizgisinde yürür kapitalist üretim süreci. Ancak bu da, yani işçi sayısındaki azalma sömürü yoğunluğunu artırarak kapatılmaya çalışılsa bile, bu da sermaye için aşılmaz sınırlamalarla karşılaşır. Öte yandan gelişen kapitalist üretim süreci tanıtlamıştır ki, makinelerdeki modern teknik gelişmelere karşın, bu teknik gelişmeler nispi olarak işçi sayısında bir azalmaya yol açsa da, bu genel toplum içindeki işçi sayısındaki genel bir artışı dışlayamayan bir kulvarda yürür; çünkü her teknik gelişme yeni iş yeri sahaları, yeni tüketim alışkanlıkları ve bunları üreten yeni işletmelerin de açılması demektir.

Öyleyse bir yandan nispi işçi nüfusu "fazla"sına yol açan teknolojik gelişmeler aynı zamanda başka alanlarda da yeni iş yerleri açılarak genel toplum içinde mutlak artışla el ele yürüyen bir süreçle birlikte yürür. Ve işte Marks'ın Kapital'de bu konuda çok somut örneği; biz bu örnek çok uzunca bir pasajı oluştursa da, günümüzdeki teknolojik gelişmelerin emek gücünü gereksizleştirdiği iddialarına çok çarpıcı bir örnek teşkil etmesi açısından, konuyla tanışıklığı çok az olan okuru sıkma pahasına bu uzunca pasajı aktarıyoruz.

Dinliyoruz: "Ne olursa olsun, makine tarafından fiilen işinden edilen ve makinenin bizzat yerini aldığı işçi kitlesine karşın, daha fazla fabrikaların açılması ve belli bir sanayi kolunda eskilerinin genişletilmesi nedeniyle fabrika işçilerinin sayısının, daha önce işlerinden atılan manüfaktür işçileri ile elzanaatçılarından daha kalabalık olabilecekleri anlaşılmış bulunuyor. Örneğin, diyelim, eski üretim tarzında, haftada kullanılan 500 sterlinlik sermayenin beşte ikisi değişmeyen ve beşte dördü değişen

olsun, yani 200 sterlini üretim araçlarına, 300 sterlini, diyelim adam başına 1 sterlinden, emek-gücüne yatırılmış olsun. Makinenin kullanılmaya başlanmasıyla bu sermayenin bileşimi de değişecektir. Şimdi de, örneğin beşte üçü değişmeyen, beşte biri değişen sermaye olsun; bu durumda emek gücü için yalnız 100 sterlin yatırılmış olacaktır. Bunun sonucu işçilerin üçte ikisine yol verilecektir. Eğer şimdi iş genişlese ve kullanılan toplam sermaye, değişmeyen koşullar altında, 1,500 sterline yükselse, çalışan işçi sayısı, tıpkı makinenin kullanılmasından önce olduğu gibi 300'e çıkacaktır. Sermaye biraz daha artarak 2.000 sterline yükselse, 400 işçi çalıştırılacak, yani eski sisteme göre üçte bir artış olacaktır. İşçi sayısında aslında 100 kadar bir artış olmuştur, ama nispi olarak, yani yatırılan sermayeye oranla 800 kişilik bir düşme olmuştur, çünkü, 2.000 sterlinlik bir sermaye eski durumda 400 kişi değil 1.200 kişi çalıştırabilirdi. Demek ki, çalıştırılan işçi sayısındaki nispi azalma, fiili bir artışla bağdaşır."(9)

Yani sermaye birikimi bir yandan emek gücüne olan talep sürecini koşullarken, öte yandan aktif emek gücünü pasif hale getirerek emek arzını artıran süreci de koşullandırmaktadır. Bir yandan makineleşmeyle emek gücündeki nispi azalma, öte yandan genel toplumdaki aktif emek gücünde mutlak artış. Tüm bunlar yan yana yürüyen süreçlerdir kapitalist tarz için. Ama bir gerçek var ki, teknolojik determinizmin hayranları bilmelidir ki, sermaye büyüdükçe işçi sınıfı da yani emek gücü de değişmeyen sermaye karşısındaki azalmasına karşın, genel nüfus içinde mutlak olarak artacaktır. Bu anlamda teknolojik gelişmelerin emek gücünü gereksizleştireceği ve üretim sürecinin dışına süreceği iddiaları içi boş, bilimsellikten uzak demagojik söylemlerdir. Yalnızca Marks'tan aktardığımız az önceki pasaj bile tek

başına bu iddiaları çürütmek için yeterli bir yanıttır ve hem de bilimsel tanıtlayıcılığıyla. Zira, sonraki sayfalarda işleyeceğimiz gibi emek gücü olmadan ne sermaye birikimi, ne üretim ve ne de sermaye olamaz ve üretim sürecinin hiçbir aşaması bu güç olmadan harekete bile geçirilemez.

(1)
teknoloji, üretim sürecinin temel ekseni midir?

En temel argümandan başlayalım: Deniliyor ki emek-gücü üretim sürecinde asıl eksen olmaktan çıkmıştır; teknoloji ve bu köprü aracılığıyla bilgisayarlaştırılmış, otomatikleştirilmiş üretim süreci, üretim sürecindeki emek gücünün yerini almıştır. Yani teknoloji yoğun üretim süreçleri, kimyasal süreçler, yeni üretim yöntemleri aracılığıyla üretimin teknik temelindeki yeni ve özgün gelişmeler emek gücünü üretim sürecinin temel ekseni olmaktan çıkarmış ve dolayısıyla o artık **vazgeçilemez** değildir. Bilim ve teknolojik alandaki devrim niteliğindeki değişme ve gelişmeler emeği üretim sürecinin vazgeçilemez bir öğesi olmaktan çıkarmıştır. Çünkü şimdi süreç endüstrileşme aşamasından öteye, bilgi ve uzmanlık toplumuna, teknolojik gelişmeler üzerinden bilgisayarlaştırılmış topluma, bilgi teknolojisi aşamasına ulaşmıştır ve dolayısıyla bilgi üretimi esas hale gelmiştir; bilgiyi üreten güçler de böylece üretici güçlerin ekseni, anahtarı ve temeli haline gelmiştir. Endüstrileşme aşamasında anahtar rolü oynayan emek gücü bu gelişmeler üzerinden vazgeçilemezliğini yitirmiş bulunmaktadır. İddialar bunlar.

Şurası açıktır ki, kapitalist üretim tarzının gelişmesi ile birlikte adale gücünün ağırlığının git gide azaldığı doğrudur. Doğrudur çünkü, Marks'ın sözleriyle, "Makine biçimine gelenemek

araçları, insan kuvveti yerine doğal kuvvetlerin konulmasını, ve el alışkanlığı yerine bilimin bilinçle uygulanmasını gerektirir. Manüfaktürde, toplumsal emek-sürecinin örgütlenmesi tamamen özeldi, ve parça-işçilerin bir birleşimiydi; makine sistemine dayanan büyük sanayide ise, tümüyle nesnel bir üretici organizma vardır ve işçi, zaten varolan maddi üretim koşullarına eklenen bir şey haline gelmiştir."(10) Büyük sanayinin gelişme dönemlerinde adale gücü ya da doğrudan kol emeğinin makineler üzerinden giderek azalma sürecine girmesi, üretimin teknik temelinde meydana gelen değişikliklerin koşullandırdığı bir durumdur ve bu makineleşme dönemine özgüdür. Bu gelişmelerle birlikte maddi üretim koşullarının eklentisi haline gelen işçinin kol emeği de üretim araçlarındaki devrimle, üretim yöntemlerindeki değişikliklerle, kimyasal süreçlerin üretimin teknik temeline uygulanmasıyla, zihinsel güçlerin, bilimin teknik uygulamasının sonucunda adım adım geriler ancak hiç bir zaman ortadan kalkmaz ve bu kapitalist üretim tarzının doğasında varolan üretici güçleri mutlak gelişmeye doğru bir eğilim taşımasının sonucudur. Böyle olduğu içindir ki, zihinsel güçlerin bu gelişmelerle her öne çıkışı kol emeğine olan gereksinimi önemsizleştirir. Günümüzde de gelişen sanayi aynı şeyi yapmaya ve dolayısıyla gelişen teknoloji bilgisayarlaştırılmış üretim süreçlerinde aynı güzergahı kullanmakta ve eskiden farklı olarak, bir ölçüde eğitilmiş emek gücünü hizmet sektörlerinde öne çıkarmış bulunmakla ve bunu yapmakla da doğrudan kol emeğini bu dallar açısından zayıflatmakta ya da önemini azaltmaktadır, ama vazgeçilemez bir öğe olmaktan asla çıkarmadan. Bu konuda marksizmin teorisi zengin bir dokümantasyon bize sunuyor; pek tabii ki en sağlam ve en mükemmel çözümlemeleri de Marks'ın o zengin teorisinde buluyoruz. İşte söyledikleri: "Sermaye emek

süresini –emeğin salt niceliğini- tek belirleyici öğe olarak vazettiği ölçüde, dolaysız emek azalır ve üretimin –kullanım değerleri yaratımının- belirleyici ilkesi olma niteliği kaybolmaya yüztutar; hem nicelikçe daha küçük bir orana, hem de nitelikçe, **şüphesiz vazgeçilmesi imkansız**(abç), fakat tali bir öğeye indirgenir. Dolaysız emeğin karşısında, bir yandan genel bilimsel emek, yani doğa bilimlerinin teknolojik uygulaması, bir yandan da üretimin toplumsal bir bütün şeklinde eklemlenişinden ileri gelen genel üretici güç birinci plana geçer (genel üretici güç tarihi sürecin bir ürünü olduğu halde, toplumsal emeğin doğa verisiymiş gibi görülür). Sermaye böylelikle, kendi emeğiyle, kendi egemen olduğu üretim biçiminin çözülüşünü hazırlar."(11) Bu demektir ki, gelişen sanayi, üretimin teknik temelinde köklü değişikliklere yol açıyor ve bu temel doğrudan kol emeği yerine kafa emeğini koyma eğilimi doğrultusunda gelişiyor. Bu kol emeğinin gereksizleştiği anlamına gelmemekle birlikte, hizmetliler sektörünün gelişmesiyle kol emeği başlangıçtaki önemini, ağırlığını ve üretim sürecindeki örgütlenişteki eski durumunu yitirmektedir. Ne var ki, burada önemli olan emek gücünün yalnızca doğrudan kol emeğince cisimleşmediğidir; o, hem kafa ve hem de kol emeğinin bütünlüğünü, birliğini ve toplamını ifade eder. Çünkü, üretim süreci ve onun sonuçları ya da metalarda maddeleşen emek bu iki emeğin birlikte sonucudurlar, yalnızca kafa ya da yalnızca kol emeğinin değil.

Marks'la yanıtlayalım: "Emek-gücü ya da çalışma kapasitesi sözünden, insanın kendisinde bulunan ve hangi türden olursa olsun bir kullanım-değeri üretirken harcadığı **zihinsel ve fiziksel yetilerin toplamı anlaşılmalıdır**."(abç) (12) Bu şu anlama gelir ki, işçinin emek kapasitesi ya da işgücü ya da emek gücü yalnızca mavi yakalılar denen kesimle sınırlandırılamaz, ya da

yalnızca nesnelerin üretimi alanıyla sınırlandırılamaz; ya da üretken emek kavramı yalnızca bu alanla daraltılamaz. Bu kavram mavi yakalılar yanında beyaz yakalıları da birlikte kapsar. Çünkü, emek gücü ya da işgücü denen şey, yalnızca işçinin bir kullanım değeri üretirken harcadığı fiziksel yetilerin değil, aynı zamanda harcadığı zihinsel yetilerin de toplamıdır. Emeğin güçleri yalnızca el emeğini içermez; onlar aynı zamanda zihinsel güçleri de içerir. Ve süreç elbette ki, bu ikincilerin öneminin birinciler aleyhine arttığı bir üretim çizgisinde gelişiyor. Kapitalist üretimin üretici güçlerde gelişmeye doğru bir eğilim taşıdığı anımsanırsa, bu ikinci güçlerin, yani emeğin zihinsel güçlerinin doğrudan kol emeğinin önünde yürüdüğü -ama asla vazgeçilemezliğini yitirmeden- bir mecraya doğru geliştiği kolayca kavranabilir.

Bilinir ki, sanayinin gelişmesiyle birlikte, ya da kapitalist üretim tarzının gelişmesiyle birlikte "Bütünsel üretim süreci de artık işçinin dolaysız hünerine tabi olmaktan çıkmış, bilimin teknolojik uygulaması halini almıştır. Sermayenin dinamiği üretime bilimsel bir nitelik kazandırmaktadır ve dolaysız emek bu süreçte salt bir öğe düzeyine indirilmiştir."(13) Ama bunun böyle olması, yani üretim sürecinin teknik temelindeki gelişmelerin ya da bu temelde köklü değişiklere neden olan üretici güçlerdeki gelişmeler her ne kadar kol emeğinin önemini azaltıyorsa da, bunu, Marks'ın da çözümlediği gibi asla vazgeçilemez olmaktan çıkartmıyor; ve öte yandan üretim süreci bir bütün olarak hem üretimin zihinsel ve hem de kol güçlerinin toplamını ifade eder; ve üretimin sonucu, bu güçlerin emeklerinin birliğinin, toplamının sonucudur. Dolayısıyla her iki emek türü de artı-değer ürettiği ve sermayeyi büyüttüğü için üretken emek kapsamındadır ve dolayısıyla da üretken emek üretenler de üretken

emekçidirler. Her iki emek türü de üretim sürecinde kendi rollerini oynar diyor Marks. (14) Yani **yalnızca doğrudan kol emeği değil, kafa emeği de üretken emek kapsamındadır**. Bu böyle olduğu içindir ki, Marks, verdiği öğretmen örneğindeki verili durumda öğretmeni de üretken emekçi kavramı içinde ele alıyor. Ve diyor ki, "Kapitalist üretim, yalnızca meta üretimi değil, esas olarak artı-değer üretimidir. Emekçi, kendisi için değil, sermaye için üretir. Bu nedenle, artık yalnızca üretmesi yetmez. Artı-değer üretmek de zorundadır. Bir tek, kapitalist için artı-değer üreten, böylece sermayenin kendisini genişletmesi için çalışan emekçi üretkendir. Maddi nesneler üretiminin dışında kalan bir alandan örnek alırsak, bir öğretmen, öğrencilerin kafaları üzerinde emek harcamasının yanı sıra, eğer okul sahibini zenginleştirmek için de eşek gibi çalışıyorsa, üretken bir emekçi sayılır. Okul sahibinin, sermayesini, sosis fabrikası yerine öğretim fabrikasına yatırmış olması hiçbir şeyi değiştirmez.

Demek oluyor ki, üretken emekçi kavramı, yalnızca, iş ile yararlı etki arasındaki, emekçi ile emek ürünü arasındaki bir ilişkiyi anlatmakla kalmıyor, aynı zamanda, tarihsel gelişmeden doğan ve işçiye, doğrudan doğruya artı-değer yaratma aracı damgası vuran özgül bir toplumsal üretim ilişkisini de anlatıyor."(15) Marks bu konuyu **"Artı-Değer Teorileri"**nde de tartışır ve şu yargılara yer verir: "Örneğin eğitim kurumlarındaki öğretmenler, kurumun girişimcisi için yalnızca birer ücretli emekçi olabilirler, İngiltere'de bu tür birçok eğitsel fabrika vardır. Gerçi öğrenciler söz konusu olunca, bu öğretmenler üretken emekçi değildirler; ancak kendi işverenleri söz konusu olduğunda üretken emekçidirler. O, kendi sermayesini onların emek-gücüyle değişir ve bu süreç aracılığıyla kendisini zenginleştirir."(16) Anlaşılır ki, doğrudan kol gücünde emek gücünü ara-

yanlar, ya da üretken emekçi ve bu bağlamda üretken emek kavramını yalnızca adale gücüyle sınırlandıranlara Marks'ın bu uzunca pasajı önemli bir yanıt oluşturuyor.

Öte yandan Marks çok daha çarpıcı ve günümüz tartışmalarıyla doğrudan ilişkili şu çözümlemeyi de sunuyor bize: "**Üretken biçimde çalışmak için artık el ile çalışmanız da gerekmez, kolektif emekçinin bir parçası olmanız, onun yerine getireceği alt işlevlerden bir tanesini yapmanız yeterlidir.**"(abç)(17) Üretken biçimde çalışmak, yani üretken emek üretmek ya da artı-değer üretmektir. "**Artı-Değer Teorileri**"nde bu konuya genişçe değinen ve parlak çözümlemelerde bulunan Marks, üretken emek tanımını şöyle yapıyor: "Dolayısıyla üretken emek, emekçi için, yalnızca emek-gücünün daha önceden belirlenmiş değerini yeniden-üreten, ama değer yaratan bir etkinlik olarak sermayenin değerini artıran emektir; başka deyişle, emekçinin kendisini sermaye biçiminde yarattığı değerle karşı karşıya getiren emektir."(18) Ve sonra aynı eserinde Marks, bunu örneklerle tanıtlar; hangi emeğin üretken hangisinin üretken olmadığına dair örneklerle. İşte teknoloji hayranlarının bilgisayarlaşma sürecinde kol emeği dışındaki emeği işçilikten saymayan anlayışlarına açık bir yanıt olması açısından çarpıcı bir örnek: "Şarkısını kendi hesabına satan bir şarkıcı üretken olmayan bir emekçidir. Ama bir girişimci tarafından, kendisine para kazandırması için tutulan şarkıcıya üretken emekçi denir; çünkü sermaye üretir."(19) Bundan şu sonuç çıkar ki, üretken emeğin tanımının bu emeğin içeriğiyle, özgül yararlılığıyla ya da gene Marks'ın sözleriyle kendisini ifade ettiği belli kullanım değeriyle kesin olarak ilgisi yoktur. Tüm bunlardan anlaşılır ki, harcanan emeğin kol ya da kafa emeği olması, ya da mavi ya da beyaz yakalıların emeğinin olması önemli değildir; önemli olan

ve başta gelen şey, üretken emeğin kendi ürününü sermaye olarak üretmesidir. Yani konumuzla bağıntısı içinde emek gücünün kol ya da kafa emeği olması işin özünü değiştirmez; aslolan, emek-gücünün kendi değeri ile yarattığı değer arasındaki farktır; sermayenin değerini artırmasıdır. Marks'ın sözleriyle, "Yalnız doğrudan sermayeye dönüştürülebilen emek üretkendir."(20) Bu ister emeğin zihinsel güçlerinin ağırlıklı olarak öne çıktığı bir süreç, isterse el emeğinin ağırlıkta olduğu bir süreçle yerine getirilsin; önde gelen şey, her bir emeğin üretim sürecinde oynadıkları roldür; üretim sürecinin sonuçlarının her iki emeğin ortaklaşa sonucu olması gerçeğidir.

Ve tekrar başta, Kapital'den aktardığımız tanıma dönersek, emek gücü insanın kendisinde bulunan ve bir kullanım değeri üretirken harcadığı fiziksel ve zihinsel yetilerin toplamıdır. Ve üretken emekçi olmak için de el ile çalışmak vazgeçilemez bir öğe değildir, önemli olan kolektif emekçinin bir parçası olarak onun yerine getireceği işlevlerden birini yerine getirmektir diyordu Marks. Bu demektir ki, emek sürecinin birliğini oluşturan bir öğe olarak emek gücü, emek malzemesi ve emek aracı gibi üç öğeden emek gücünün içeriğinin günümüzde teknolojik gelişmelerle birlikte belli değişikliklere uğraması ne üretken emekte ve ne de onu üreten üretken emekçi yani işçi kavramında temel bir değişikliğe yol açmıyor. Eğer öyle olsaydı, az önce aktardığımız şarkıcı ve daha önce aktardığımız öğretmen örneklerinde olduğu gibi Marks bunları üretken emekçi kavramına sokmazdı. Dolayısıyla emek gücünün entelektüel bir nitelik kazanmaya doğru bir eğri çizmesi, bilimin teknolojik uygulamasının üretimin teknik temelinde yaptığı değişikliğin sonucudur; bu yalnızca şimdilerde değil, daha Marks döneminde gündeme gelen ve Marks'ın o dönemler yanıt getirdiği bir konudur. Bu ge-

lişmenin bir sonucu olarak emeğin entelektüel bir nitelik kazanması kol gücünden kafa gücüne doğru bir gelişim süreci, işçiyi işçi olmaktan çıkarmaz, bunun emek gücünün "belirli içeriğiyle" hiçbir ilgisi yoktur.

Bir örnek olması bakımından Marks'tan öğretici bir alıntı daha aktarmalıyız. Marks, fabrikadaki işbölümünün ortaya çıkışını manüfaktürle karşılaştırmalı olarak ele aldığı bir pasajda belli başlı iki sınıfı saydıktan sonra bir de diyor bunlara ek olarak başka bir sınıf vardır. En iyisi Marks'tan dinleyelim: "Bu belli başlı iki sınıfa ek olarak, işleri, bütün makinelere bakmak ve zaman zaman bunları onarmak olan, sayı bakımından önemsiz kimselerin sınıfı vardır: mühendis, makinist, marangoz vb. gibi. Bu sınıf, bazıları bilimsel öğrenim görmüş, bazıları meslekten yetişme, fabrika işçileri sınıfından farklı, yalnızca onlara eklenen daha üst bir sınıftır. Bu işbölümü, tamamen teknik bir işbölümüdür."(21) Marks ayrıca bu konuyu tartıştığı bölümde ilerleyen sayfalarda, makine yapımcısı sorununa tekrar dönecek ve "makine ile birlikte yeni tip bir işçi ortaya çıkmıştır: makine yapımcısı."(22) diye açıklayacak ve böylece makine yapımcısını da işçi sınıfı içinde yeniden değerlendirecektir; tıpkı mühendislerin de bu kapsamda ele alınması gibi. Aynı sorunu **"Artı-Değer Teorileri"**nde de tartışan Marks, kapitalist üretim tarzının ayırt edici özelliğinin zihin emeği ile kol emeğini birbirinden ayırmak olduğunu söylüyor; "ancak bu,-diyor- maddi ürünün, bu insanların ortak ürünü olmasını ya da maddi zenginlik içinde yer alan ortak ürünleri olmasını önlemez."(23) Bunu kanıtlamak için de başlangıçta verdiğimiz örneği, **Kapital**'de açıkladığı öğretmen örneğini veriyor ve diyor ki, "Birçok emekçinin, aynı metanın üretiminde çalıştığı tam kapitalist üretim biçiminin gelişmesiyle, bunların emeğinin üretilen nesneyle doğrudan iliş-

kisi, doğal ki büyük ölçüde çeşitlilik gösterir. Örneğin, bir fabrikada, daha önce değinilen vasıfsız işçilerin, hammaddenin işlenmesiyle doğrudan bir ilişkileri yoktur. Malzemeyi işlemekle doğrudan görevli olanların üstünde bir tür nezaretçilik görevi yapan ustalar, bir adım daha ötededirler; iş mühendisi de daha başka tür ilişki içindedir ve esas olarak yalnızca beyniyle çalışır, vb.. **Ancak sonucu,** (her ne kadar çalıştırılanların tümü aynı düzeyi sürdürürse de) **farklı değerde emek-gücüne sahip olan bu emekçilerin bütünü üretir;(abç)** yalnızca çalışma sürecinin sonucu olarak görülen bu sonuç, ifadesini metada ya da maddi üretimde bulur; ve hepsi birarada, bir işlik olarak, bu ürünlerin canlı üretim makineleridir-üretim süreci bir bütün olarak alındığında, emeklerini sermaye karşılığında değişirler ve kapitalistin parasını sermaye olarak yeniden-üretirler; yani artı-değer üreten değer olarak, kendini genişleten değer olarak yeniden-üretirler. "(24)

Anlaşılır ki, üretim süreci içinde yer alan ve bir metanın üretilmesi için bu sürecin her hangi bir aşaması veya alt evresinde yer alan ve bu süreçte zihni ya da kol emeği ile çalışan tüm emekçiler üretken emekçidirler; çünkü onlar emeklerini parayla değişirler ve kapitalist için artı-değeri yeniden üretirler. Demek ki, emek-gücünü üretim sürecinin esas ekseni olmaktan çıkaran ve bunun yerine teknolojik gelişmeler üzerinden bilgisayarlaştırmayı geçiren, bilgi teknolojisini geçiren anlayış Marks'ı ve dolayısıyla marksist ekonomi politiğin gerçekçi çözümlemelerinden uzaktır. Bir diğer sorunun yanıtına geçmeden önce bu noktayla doğrudan bağlantılı bir son noktayı daha açıklamak gerekecek.

O da şudur ki, teknolojik gelişmelerle birlikte hizmet sektörünün git gide gelişmesi ve de çalışan işçilerin işsizler ordusuna

,bu yedek orduya dahil olması işçi kavramında ne gibi değişiklikler yapar sorusu şimdilerde günceldir. Önce şu: yalnızca mavi yakalılar değil, beyaz yakalı olarak adlandırılan hizmetliler sektöründekiler de işçi sınıfına dahildir; bunların ağırlıklı olarak zihin emeği ile üretim sürecinde yer alması bu gerçeği değiştirmez; ve biz bunu Marks'tan aktardığımız pasajlarla az önce tanıtlamıştık. Ve hatta sorunumuzun lehine kanıt oluşturması açısından belirtelim ki, Marks, meta üretiminde yer alan tüm emekçiler ücretli işçilerdir, ve onların harcadıkları farklı emek türlerinin, bu ister zihin ve isterse kol emeği olsun, üretken emekçi kavramını değiştirmez diyor ve dolayısıyla bu özellik, "emeğin içeriğini dikkate almaz ve o içerikten tamamen bağımsızdır" çözümlemesiyle bu noktayı açıklığa kavuşturuyor.

Sonra şu: İşsizlerin durumu. Bunlar da işçi sınıfına dahildirler. Çünkü bunların mesleği işçiliktir; ve emek güçlerinden başka satacak hiçbir şeyi olmayan kimselerdir. Nasıl ki, bir öğretmen ya da mühendis ya da doktor işten çıkarıldığında öğretmen, mühendis ve doktor olmaktan çıkmıyorsa, yalnızca işsiz öğretmen, mühendis ve doktor oluyorsa işçi de işten çıktığında kendi sınıfının damgasını kaybetmez ve hala işçidir ama işsizler ordusunun birer elamanı olarak işçidir. Bakın bu sorunu, Şubat 1952 yılındaki bir makalesinde tartışan Stalin şöylece yanıtlıyor. Dinliyoruz: "İşçi sınıfının maddi durumu söz konusu olduğunda, genellikle üretimde çalışan işçiler akla gelmektedir, ama yedek ordu diye adlandırılan işsizler ordusunun, maddi durumu hesaba katılmamaktadır. İşçi sınıfının maddi durumunun bu şekilde incelenmesi doğru mudur? Değildir sanırım. Eğer işsizler, bir yedek (işçi) ordusu oluşturuyorlarsa, ve bunların emek-güçlerini satma dışında bir yaşama olanakları yoksa, işsizler, zorunlu olarak işçi sınıfından sayılmalıdırlar; böyle olunca da onların sefil

durumları, çalışan işçilerin durumu üzerinde kesinkes etkide bulunacaktır. Düşünceme göre, kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının maddi durumları saptandığı zaman, işsiz işçiler yedek ordusunun durumunu da hesaba katmak gerekmektedir."(25) Demek ki, işsizler **"işsiz işçiler"**dir ve onlar zorunlu olarak işçi sınıfından sayılırlar. Dolayısıyla kapitalist üretim sürecinin fazla nüfus saflarına ittiği yedek sanayi ordusu da işçi sınıfı kapsamındadır; git gide artan ölçüde bu safların sıklaşması onları işçi sınıfı kapsamından çıkarmayacağı için (çünkü, işgüçlerinden başka satacak hiçbir şeyleri yok, ve özel mülkiyet karşısında tek güçleri bu işgücü halindeki metalarıdır) işçi sınıfının safları daralmıyor, tam aksine bu "fazlalık" işçi nüfusuyla birlikte daha da artıyor.

Şimdi artık işin diğer cephesine, asıl cepheye geçerek basamakları tırmanalım emek gücü/emek aracı bağlamında.

(2)
üretici güçlerin gelişim düzeyi emek gücünü üretim sürecinin dışına itebilir mi gerçekten?

Deniliyordu ki, emek-gücü üretim sürecinin esas, belirleyici öğesi olmaktan çıkmıştır; bunun yerini teknoloji biçimindeki emek araçları almıştır. Ya da çok akılsız akıllıların sözleriyle üretici güçlerin gelişim düzeyi emek gücünü üretim sürecinin dışına itmiştir, ya da aslolan öğe olmaktan çıkarmıştır.

Ne diyordu Marks: "makine, artı-değer üretme aracıdır."(26) Ve dahası ilerleyen sayfalarda bu önermesini daha da derinleştiriyor ve diyor ki, "Makine de, değişmeyen sermayenin bütün diğer öğeleri gibi yeni değer yaratmaz, yalnızca oluşmasına hizmet ettiği ürüne kendi değerini katar."(27) Grundrisse'de de bu sorunu ayrıntılı ele alan Marks, şöyle açıklar bu durumu: "Üre-

tim aracı biçimindeki sabit sermaye-ki bunun en uygun biçimi makinadır- sadece iki anlamda değer üretir, yani ürünün değerini artırır; 1) kendi değeri olduğu, yani bir emek ürünü, nesnelleşmiş halde bir emek niceliği olduğu için; 2) emeğin üretici gücünü artırarak artık-emeğin zorunu emeğe oranını artırdığı, yani canlı emek kapasitesini geçindirmek için gereken ürünlerin daha kısa bir sürede ve daha büyük miktarda üretilmesini sağladığı için."(28) Açıktır ki, makine üretim sürecine bir bütün olarak girer ama ürüne değerini yıpranma ve aşınma yoluyla parça parça katar ve dolayısıyla, kendi değerinden daha fazla bir değer katamaz ürüne. Öyleyse, makine artı değer üreten bir araç değildir; çünkü, artı-değer emek sürecindeki emek gücünden doğar. Artı-değer, emek aracı haline gelmiş makine ya da teknolojiden değil, bu makine ya da teknolojinin başındaki ya da onu gözeten ve yöneten onu harekete geçiren ya da onun yapımında kas ve beyin gücü harcayan emekçinin harcadığı emek gücünden doğar. Makine ya da teknoloji değişmeyen sermayeyi temsil eder; emek-gücü ise değişen sermayeyi.

Marks çözümlemiştir ki, "Makine, daha önce emek-gücüne yatırılmış bulunan değişen sermayeyi, değişmeyen sermaye olan makineye dönüştürdüğü için artı-değer üretmez."(29) Oysa, artı-değer değişen sermayeden doğar; ve değişen sermaye de emek gücünün üretim sürecindeki varoluş şeklidir. Ve de bilinir ki. artı-değer üretme makinesi yalnızca proletaryadır; oysa makine yalnızca artı-değer üretme aracıdır. Biri artı-değer üreten makinenin bizzat kendisi; diğeri bu üretim sürecinde artı-değer üretme aracı. Fark budur. İkinciyi kendi ateşinde yıkayarak harekete geçiren ve onu artı-değeri çoğaltmanın aracı haline sokan yalnızca birincisidir, yani emek gücüdür.

Eğer makine biçimine ya da teknoloji biçimine gelmiş bulu-

nan emek araçları artı-değer üretselerdi, ve eğer kendi başlarına hareket etselerdi, işveren için işçiye, sermaye için emeğe gerek kalmazdı. Marks'ın sözleriyle, "Antikçağın en büyük düşünürü, 'Eğer diyordu, 'her araç, Daedalus'un yarattıklarının kendi başlarına hareket etmeleri, ya da Hephaestos'un üç ayaklılarının kutsal görevlerine diledikleri şekilde gitmeleri gibi, kendisine uyan işi, gene kendi istekleriyle yapmış olsalardı, dokumacının çıkrığı kendi başına dokuma yapsaydı, ne ustalar için çırağa, ne efendiler için köleye gerek kalmazdı'."(30) Öte yandan şu bir gerçek ki, makine ya da günümüze teknoloji haline gelmiş emek aracı, yani modern teknolojinin üretim sürecine uygulanması artı-değer üretmez ancak artı-emeği artırmanın bir aracı olarak önemli rolde ortaya çıkar. Marks, Grundrisse'de ki alt notta şöyle açıklıyor makineleşmenin üretim sürecindeki rolünü: "Kolaylıkla düşülebilecek bir hata, emeğin üretici gücü işlevini kazanan makinenin başlı başına değer ürettiğini düşünmektir. Oysa hiç emeğe ihtiyacı olmayan bir makine, kullanım değerini artırabilir ama yarattığı mübadele değeri kendi üretim maliyetinden, kendi değerinden, içinde nesnelleşmiş olan emekten daha büyük olamaz. Makinenin değer yaratması, emeğin yerine geçtiği için değil, sadece artı-emeği artırmaya yarayan bir araç olması bakımındandır; ve makinenin yardımıyla üretilen artı-değerin ölçüsü ve içeriği de, sadece bu artı-emektir; dolayısıyla, genelde, emektir."(31)

Daha da önemlisi, artı-değer, karşılığı ödenmemiş emek, artı-emek olarak ifadesini bulur. Artı-emek gerekli emeğin sonucu ve yalnızca gerekli emeğin bir işlevi olduğuna göre, gerekli emek yok olunca artı-emek ve dolayısıyla artı-değer de yok olur. Ne diyordu Marks "Ama gerekli-emek yok olunca, artı-emek de yok olur,çünkü bu, gerekli emeğin yalnızca bir işlevi-

dir."(32) Üretim sürecinde gerekli emek yok olunca, artı emek de yok olur. Sorun başka türlü konabilir mi? Eğer sorun başka türlü konabilseydi, yani emek gücünden bağımsız bu süreç işleyebilseydi, sınıf açısından koparılan bunca fırtınaya gerek olabilir miydi? Kapitalistler, sınıfın grev, direniş, ücret artışı vb. başlarını fena halde ağrıtan bu zorluğa katlanırlar mıydı? Bilim ve teknik onların hizmetinde, bu araçla emeksiz bir üretim sürecini bulur ve emek gücü satın almaya gerek kalmadan, yalnızca teknoloji ile üretimlerini sürdürürlerdi; fakat onlar da biliyor ki, artı-emek yalnızca gerekli emekten doğar; artı-emeğin de, artı-değerin de anası gerekli-emektir; genel olarak toplumsallaşmış insan emeğidir. Ve karlarının temeli de tam da bu kaynaktır. Bu böyle olduğu içindir ki, teknolojik gelişmeler tek başına emek gücü olmadan bir işe yaramıyor; üretim sürecinin ilk hareketini bile yerine getiremiyor. Demek ki, aslolan emek gücüdür, bilim ve tekniğin tüm görkemi ve göz kamaştıran fırtınalı gelişmesine karşın.

Teknoloji biçimindeki emek araçları git gide ve genişleyen bir biçimde artı-emeği gerekli emeğin koşulu haline getirir. Çünkü emek araçlarındaki devrim üzerinden üretimin teknik temelindeki gelişme ve köklü değişiklikler, zorunlu emeğe harcanan süreyi artık emek süresini artırmak üzere azaltır. Unutulmasın ki, emeğin maliyetini durmaksızın azaltmak ve bu maliyeti sıfır sınır çizgisine doğru durmaksızın çekmek, ve bunu tüm gücüyle zorlamak sermayenin kendi içindeki değişmez eğilimidir. Az önce Kapital'den aktarmıştık ki, artı-değer değişen sermayeden doğar. Değişmeyen sermaye hiçbir zaman artı-değer üretemez; yalnız artı-değer üretimine katkıda bulunur; ve de daha da önemlisi emek üretkenliğini artıran çizgide artı-emeğin zorunlu emeğe olan oranını artırır ve dolayısıyla zorunlu emek süresini

kısaltan koşulları sağlar ama bunu ileride göreceğimiz gibi artı-emek süresini artırmak için yapar yalnızca; çünkü onun kapitalist kullanımı bunu gerektirir. Emek gücünün yerine teknoloji haline gelmiş bulunan emek araçlarını geçiren "teknolojik determinizm" hayranları bilmiyorlar mı ki, genişleyen yeniden üretimin temeli, değişen sermayedir; ek artı-değerin bir bölümünü sermayeye ekleyerek ancak genişleyen yeniden üretimi yapabilir ve sermayeyi ayakta tutabilirsiniz. Ancak bu yolla sermaye birikimi sağlanabilir ve sermaye kendisini genişletebilir. Sermaye birikimini sağlayan temel araç emek sürecindeki değişen sermayenin varoluş şekli olan emek gücü ya da aynı anlama gelmek üzere emek kapasitesi ve iş gücüdür.

Nedir sermaye birikimi? Artı-değerin sermayeye eklenerek sermaye olarak kullanılması ya da aynı anlama gelmek üzere artı-değerin sermayeye dönüştürülmesidir. Artı değerde, artı emekte ifadesini bulduğuna göre, ve bu da canlı emekten çıktığına göre, canlı emek tüm üretim süreçlerinin vazgeçilemez temel öğesidir. Hiçbir üretim süreci emek gücü olmadan, canlı emek olmadan, yani emekçi insan olmadan (bu ister zihin emeği ve isterse kol emeği olsun) başlatılamaz ve harekete geçirilemez. Bu harekete geçirme eyleminin olmadığı yerde de üretim olmaz. Bu demektir ki, emek-gücü üretim sürecinin zorunlu bir öğesi, bileşeni ve vazgeçilemez unsurudur.

Eğer böyle olmasaydı Marks, Grundrisse'de şu analize ulaşmazdı: "Doğa makine yapmaz, lokomotifler, demiryolları, elektrikli telgraflar, self-acting mule'lar vb. üretmez. Bunlar insan çabasının, sanayinin ürünleridir; doğal hammaddelerin insanın doğaya hakim gelen iradesinin ya da insanın doğa üstündeki etkinliğinin organlarına dönüştürülmesidir. İnsan beyninin, insan eliyle yaratılmış organlarıdır; bilimin nesnelleşmiş gücüdür. Sa-

bit sermayenin gelişme düzeyi, genel toplumsal bilginin, knowledge'nin ne dereceye kadar dolaysız bir üretici güç haline geldiğini ve dolayısıyla toplumsal yaşam sürecinin koşullarının ne dereceye kadar general intellect'in (genel entellektüalitenin b.n.) kontrolü altına girmiş olduğunu, ne dereceye kadar dönüştürülüp ona uyarlı biçime sokulmuş olduğunu gösterir."(33)

Marks'ın bu uzunca pasajında da görüleceği gibi, teknoloji tek başına hiçbir şeydir ve üstelik kendisi de zihin ve kol emeğinin üretim süreci içindeki toplamının sonucudur. Böylece canlı emek gücü teknoloji karşısında vazgeçilemez zorunluluktur. Çünkü, Marks'ın apaçık çözümlediği gibi, doğa makine yapmaz, yapamaz; onu yapan ancak insanın kendisidir; bu insanın emek-gücüdür, bu emek-gücü de ancak işçinin kendisinde bulunur. Makineler insan beyni ve insan elinin ürünleridir, yani her türden insan emeğinin ürünleri. Teknolojinin gelişmesi ile üretim sürecinin gittikçe entelektüel zihinsel güçlerin denetimi altına girmesi işin özünü, yani emek gücünün vazgeçilmezliğini bir kenara koyamaz.

(3)
artı-değer üretim sürecindeki değişen sermayeden doğar; emek aracı haline gelmiş teknoloji olarak değişmeyen sermayeden değil

Öte yandan deniliyor ki, emek gücünün önemi azalmıştır teknolojik sıçramalarla. Dolayısıyla teknoloji karşısında o önemsizleşmiş, tali plana düşmüş ve üretim sürecinin dışına sürülmüştür. Burada "önem"den kast ettikleri kapitalist üretim sürecinin zorunlu gelişmesinin sonucu eski önemindeki aşınma ya da üretim sürecindeki eski varoluş şekli olarak önemi değil, kast

edilen üretim sürecindeki vazgeçilemezliği anlamındaki önemidir.

Bu iddia da az önceki iddia kadar temelden ve daha da önemlisi bilimsel temelden yoksundur ve teknolojiyi her şey gören sermaye yandaşlarının boş ütopyasıdır. Onlara göre, yeni dönemde yani teknolojik gelişmeler eşliğinde bilgisayarlaştırma sürecinin hızlanmasıyla ve bilgi teknolojisinin yaygınlaşması ile birlikte canlı emek gücü üretim sürecinin belirleyici öğesi değildir artık. Kapitalist üretim tarzının genişleme süreci bu iddianın aleyhine tanıklık ediyor. Teknolojinin gelişmesi ya da bir başka ifade ile kapitalist üretimin gelişmesi ve genişlemesi emek üretkenliğinde yükselmeye yol açar, bu da daha az emek gücü ile daha fazla sabit sermaye ve hammaddeyi işleyip üretken biçimde tüketmek demek olur. Böyle bir durumda değişen sermaye değişmeyen sermaye karşısında azalır. Kaldı ki, ve bilinir ki, kapitalist üretim tarzının kendisi değişmeyen sermayeye oranla, değişen sermaye kısmında nispi bir azalma çizgisi üzerinde yürür ve bu da kapitalist üretimin bir yasasıdır: **değişen sermayenin değişmeyen sermaye karşısında nispi azalması yasası.** Ancak bu durum sermayenin değişen ve değişmeyen kısımlarının işlevlerini etkilemez. Marks'a dönüyoruz yeniden: "Emek sürecinin teknik koşullarında öylesine köklü bir değişiklik olabilir ki, eskiden on işçi düşük değerde on alet kullanarak nispeten küçük miktarda hammadde işlerken, şimdi bir işçi pahalı bir makineyle yüz katı fazla hammadde işleyebilir. Bu durumda, kullanılmakta olan üretim araçlarının toplam değerlerinin temsil ettiği değişmeyen sermaye son derece büyür, oysa emek-gücüne yatırılmış değişen sermaye büyük ölçüde azalır. Bununla birlikte, böyle bir devrim, yalnızca değişmeyen ve değişen sermaye arasındaki nicel ilişkiyi, ya da toplam sermayenin, değiş-

meyen ve değişen sermaye öğelerine bölünme oranını değiştirir; buna karşılık, bu iki sermaye arasındaki temel ayrım üzerinde en ufak bir etki yapmaz."(34) Değişen sermayenin değişmeyen karşısında azalması bu sermaye bileşimindeki aktif ve pasif kesimlerin oranlarını, bunlar arasındaki niceliksel büyüklükleri ve oranı değiştiriyor ama Marks'ın sözleriyle bu sermayenin iki bileşeni arasındaki temel ayrım üzerinde en ufak bir etki yapmıyor. Bunlar arasındaki niceliksel oranları değişen aleyhine değiştirmesi de kapitalist üretim tarzının genişleme ve gelişme çizgisinin kendisinden ayrılmaz süreğen bir özelliğidir. Dolayısıyla teknolojik gelişmeler üzerinden değişen sermayedeki nispi azalmadan değişen sermayenin üretim sürecindeki varoluş şekli olarak emek gücünün adım adım üretim sürecinin dışına itileceği sonucunu çıkaranlar Marks'ın yukarıdaki çözümlemesinden hiçbir şey öğrenmemiş olanlardır ve yaklaşımları bilimsel değil, bilim dışıdır.

Bu da demektir ki, emek gücünün üretim sürecindeki "**vazgeçilmezlik işlevi**" değişmeyen sermaye karşısında olduğu gibi kalır. Değişen sermaye azalır değişmeyen sermaye çoğalır birbirleri karşısında. Teknoloji vb. üzerinden emeğin üretkenliğindeki tüm artışın temel amacı, işgününde işçinin kendisi için çalıştığı süreyi kısaltmak ve dolayısıyla gerekli emek süresini azaltmak; bu yolla da fazladan çalışma süresini yani bedava çalışma süresini uzatmaktır ve dolayısıyla bunun üzerinden artı-emek süresini çoğaltmaktır. Bunun içindir ki, Marks, "Kapitalist üretimin sınırı, işçilerin fazla zamanıdır. Toplumun kazandığı mutlak fazla zaman onu ilgilendirmez. Üretkenlikteki gelişme, onu, sadece işçi sınıfının artı emek-zamanını artırdığı ölçüde ilgilendirir, yoksa, genellikle maddi üretim için gerekli emek-zamanını azalttığı için değil. Böylece bir çelişki içerisinde hareket

eder" diyor.(35) Aynı anlama gelmek üzere Marks Grundrısse'de de şunları açıklıyor: "Sermaye zorunlu emeğe harcanan süreyi azaltır, ama sadece fazlalık emeğe harcanan süreyi artırabilmek üzere azaltır; dolayısıyla fazlalık emeği, giderek artan bir ölçüde, zorunlu emeğin koşulu-ölüm kalım meselesi-haline getirir."(36) O bunu yaparken emeğin maliyetini olabildiğince azaltmak amacını gütmektedir. Ancak bu zorunlu emeğe harcanan sürenin kısaltılması emek gücünün zorunluluğunda ya da artı-emeğin bu emeğin bir işlevi ve koşulu olduğu gerçeği üzerinde en ufak bir etkide bulunmaz. Tam tersine o bunu yapmakla, yani daha az sürede daha fazla ürün, daha az emek gücü birimi ile daha fazla emek aracı haline gelmiş makineyi üretime sokar; yani o, daha az sayıdaki insan gücü harcamasıyla daha fazla üretim aracını harekete geçirir; ve bunu yaparken de emek-gücü gerilimin derecesini olabildiğince artırarak, aynı sürede daha fazla emek harcayarak ve de iş gününün her anını doldurup emekçiyi dolap beygirine çevirmek suretiyle emek sömürüsünü yoğunlaştırmış olur. Bu da emeğin değersizleştiği, önemsizleştiği ya da üretim sürecinin kenarında kaldığı değil, tam aksine daha yoğunlaşmış emek gücüne olan gereksinimin sermaye için daha çok zorunlu hale geldiği anlamına gelir. Gelişen teknoloji ile artan emek üretkenliği emeği daha da zorunlu hale getirir; bunu ne denli zorunlu hale getirirse, o denli onu kurt açlığıyla emek gücü gerilimini artırarak tüketir sermaye.

Eğer emek gücü üretim sürecinde gereksizleşseydi, şimdilerde emek aracı halini almış teknoloji koşullarında, ne bu emeğin gerilimi aşırı derecede artırılıp son sınırına vardırılarak üretim süreci işlerdi ve ne de emek gücüne olan gereksinim kendisini bu oranda hissettirirdi. Onca teknolojiye ve yeni üretim yöntemleri ve gelişen tekniğe karşın, hala işgünü zamanını uzatmak gi-

bi geçmişte kalan bir sömürü biçimini mutlak artı değerle ifadesini bulan bu sistemi yürürlüğe koyma çabaları şimdilerde Almanya başta olmak üzere gelişmiş kapitalist ülkelerde sınıfın önüne yeniden çıkarılmazdı. Emek gücü, sermayenin vampir gibi emmek için başvurduğu üretimin temel ekseni olmasaydı, kapitalistler sınıfı emek gücünün ordusuna karşı bu denli zorlu muharebelere girişmek ve girişiyor olmak zorunda kalmazdı; zira onlar için cansız varlıklar olarak makinelerle başa çıkmak daha kolay olurdu. Bundan ötürüdür ki kapitalist üretim tarzının bu gelişim süreci Marks'ı şu çözümlemeye götürmüştür: "Hiç bir kapitalist, kar oranını düşürdüğü sürece, yeni bir üretim yöntemini, ne denli fazla üretken olursa olsun, artı-değer oranını ne kadar çok artırırsa artırsın, hiçbir zaman gönüllü olarak uygulamaya koymaz."(37) Çünkü "artı-değer yalnız değişen sermayeden doğar." Ve de sermaye ücretli emek olmadan var olamaz. Emek ile sermaye birbirlerinin varoluş koşullarıdırlar. Emeksiz sermeye, sermayesiz emek kapitalist koşullarda düşünülemez. Sermaye de artı emek ile ancak varolabildiğine göre, emeğin var ettiği artı değer emeğin üretimin dışına çıkarılmasıyla yok olmuş olur.

Ne demişti Marks: "**Makine yüzünden tüm ücretli işçiler sınıfı ortadan kalkacak olsaydı, ücretli emek olmadıkça sermaye olmaktan çıkan sermaye için bu ne korkunç bir şey olurdu.**"

Sermaye ve emek birbirlerini yaratarak çoğalır ve varolurlar. Emeksiz sermayenin ne var olması ve ne genişleyen yeniden üretimini yerine getirmesi olanaksızdır. Emek gücünün üretim sürecindeki varoluş şekli olarak değişen sermaye olmadan birikim olmaz. Zira sermaye organik bileşim olarak iki kısımdan oluşur. Değişen ve değişmeyen sermaye. Genişletilmiş yeniden

üretimin yerine getirilmesi için, yani kapitalist realize etme sorununun gerçekleştirilmesi için yani toplumsal ürünün her iki bölümünün hem değeri ve hem de doğal biçimi bakımından tekrar yerine konması sorunu, değişen sermayeyi yani sermaye bileşiminin bu aktif kısmını şart koşar-yani işçi ücretlerine ayrılan bu emek gücünü. Zira, gerçekleştirme teorisi, genişletilmiş yeniden üretimde birikim üzerinden bölüm birin artı değer ve değişen sermayesinin bölüm ikinin değişmeyen sermayesinden artan oranda genişlemesiyle olasıdır; elbette ki bu arada bölüm birin değişmeyen sermayesi de bölüm ikinin değişmeyen sermayesinden daha fazla çoğalmak zorunda olması da işin diğer yanıdır.(38) Ama bizi burada asıl ilgilendiren, konumuzla dolaysızca bağı içinde değişen sermaye olmaksızın kapitalist realize etme sorununun da yerine getirilemeyeceğidir. Bunun da ötesinde bu sürecin hiçbir aşaması bile başlatılamaz emek gücü olmaksızın.

Emek gücünü üretim sürecinin esas unsuru, temel ekseni olmaktan çıkaranların özellikle son birkaç yıldır iyiden iyiye azan, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki ekonomik durgunluğu ve büyüme oranlarındaki gerilemeyi (siz onu bunalımın derinleşmesi diye okuyun) neyle izah edecekler acaba? ABD, Japonya ve Almanya'daki ekonomik durgunluk ve gerileme neyle açıklanabilir? Tüm teknolojik gelişmeye karşın eğer bu gelişmiş kapitalist ülkelerde ekonomik büyüme birlere ve hatta sıfır noktasına gelip dayanmışsa onca gelişkin, modern teknolojik temele karşın bunu neyle açıklamak gerekir? Öyle ya teknoloji üretim sürecinin esas unsuru olduğuna ve teknoloji üzerinden bilgisayarlaştırılmış üretim süreci emek gücünü bu sürecin dışına ittiğine ya da vazgeçilebilir hale getirdiğine göre, peki nasıl oluyor da özellikle de teknolojik yoğun üretim süreçleri alanındaki şirketlerde

bunca bol bunalım ortaya çıkıyor ve bu alanda ciddi kriz yaşanıyor. Eskiden krizin nedenlerinden en önemlisini maliyet fiyatlarını yükselttiği için işçi ücretlerine bağlamıştı bu malum çevreler; peki şimdi hem emek gücü değerinin altında yani emek gücünün fiyatı değerinin altında ve hem de teknoloji son hızla gelişiyor. Fakat teknoloji tekelleri krizde, birikim krizi yaşanıyor; realize etme sorununda tıkanma var. Neden? Anlaşılır ki, gerek kapitalist realize etme sorunu az önce açıkladığımız gibi, ve dolayısıyla birikim sorunu ve gerekse artı değerin elde edilmesi sorunu değişen sermayeyle dolaysızca ilişkilidir ve sermayenin çoğalmasının temel koşulu emek gücünün üretim sürecindeki ifadesi olarak yerini alan değişen sermayedir. Yani emek gücünün kendisindedir tüm sorun. Teknolojiyi geliştirerek değişmeyen sermayeyi çoğaltabilirsiniz ama bunu yapmakla aynı zamanda değişen sermayeyi azaltmış oluyorsunuz birincisinin karşısında, böyle yapmakla da kar oranlarınızı azaltmış olursunuz; bu da kapitalist tarzın bir başka çıkmazıdır.

Para emeğin ateşinde yıkanmadıkça sermaye haline gelemez ve artı-değeri üretemez. Çünkü, Marks'ın şu ünlü çözümlemesinde gizlidir her şey: "**Kar oranı, emek daha az üretken hale geldiği için değil, daha çok üretken hale geldiği için düşer.**"(39) Bir anımsatma daha burada yapmalıyız ki, kar oranı işçinin daha az sömürüldüğü anlamına gelmez; toplam sermayeye oranla daha az emek kullanıldığı için kar oranı azalmaktadır. Yani kar oranındaki azalmaya asla işçilerin sömürüsündeki azalma gözüyle bakılamaz. Gelişen kapitalist üretim, teknoloji üzerinden bir yandan emek üretkenliğini artırırken öte yandan bu üretkenlik kar oranını düşürür. Bu değişen sermayenin değişmeyen sermayeye göre nispi olarak azalması demektir. Bilinir ki, değişmeyen sermayeyi yaratan emekteki tasarruf, kar oranını

yükseltmez. Teknolojik gelişmelerle birlikte emekteki git gide artan tasarruf kapitalistlerin karının da düşmesinin temelidir. Sermayenin genişlemesi ya da kapitalist üretim tarzının gelişmesiyle birlikte emek üretkenliğindeki artış aynı zamanda sermayenin aşılmaz engellerini de git gide daha gözler önüne serer. Demek ki genişleyen kapitalist üretim tarzı, bu genişlemeyle kendisini frenleyici engelleri ile sınırlayan koşulları da üretiyor; ve sermaye bu koşulların içinde zorunlu bir doğa yasasının sonucu olarak kendi kendisini nefessiz bırakarak boğan sınır taşına taşıyarak yol alıyor.

Bir kez daha Marks'ın haklılığı ortaya çıkıyor: Kapitalist üretimin gerçek engeli sermayenin kendisidir.

Şimdi bunu yakından görelim. Ancak bundan önce bir üst not olması açısından birkaç şeyi açıklamalıyız. Burada her şey teknolojinin kapitalist kullanımının yarattığı sınırlardır; yoksa teknoloji biçiminde gelmiş emek araçları kapitalist koşullar içinde değil, halkın maddi ve kültürel gereksinimleri doğrultusunda sermayenin değil, emeğin hizmetine koşulsa bu araçların insanlığa muazzam yararlarının olacağı ortadadır. Bu üretim araçlarındaki gelişim düzeyi bu yararlılığı sağlayacak duruma gelmiş bulunuyor. Ne var ki bu emek araçları ücretli emek sömürüsünün artırılması ve emek gücünün son sınırına dek gerilerek emilmesi için kullanıldığı için şu yararları kapitalist sömürü şalı içinde bir kenara itilmektedir: Önce bir metanın üretilmesi için onda billurlaşan gerekli emeği azaltır ve bu yolla zorunlu çalışma süresini kısaltır ve böylece işgünü çubuğunun kısaltılması olanaklı hale gelir. Böylece toplum için kazanılmış bol bir zaman ortaya çıkar. Yani zorunlu çalışma süresini azaltan koşullar gerekli çalışma süresini kısaltarak topluma fazladan zaman, bilimsel, sanatsal, kültürel etkinliklerde bulunmak için toplu-

mun zamanı bollaşır. Toplumun serbest bırakılmış zamanı toplumun zorunlu çalışma süresinin azalması sonucu olduğuna göre, teknoloji bu koşulları önemli ölçüde sağlar ve üstelik bunun üzerinden kısa zamanda daha fazla zenginlik üretilir. Dahası, üretim sürecini basitleştirir ve işi kolaylaştırır; ve emek üretkenliğini artırarak genel toplumsal zenginlikte hızlanma ve genişleme sağlar vb. vb.

Bu üst nota Marks'ın buna dair önemli bir pasajını ekledikten sonra konumuza dönelim: "**makine tek başına alındığında çalışma saatlerini kısalttığı halde, sermayenin hizmetine girdiği zaman bunu uzatmakta; ve gene kendi başına, çalışmayı hafiflettiği halde, sermaye tarafından kullanıldığı zaman, işin yoğunluğunu artırmaktadır; kendi başına, o, insanın doğa üzerindeki zaferi olduğu halde, sermayenin elinde, insanları bu kuvvetlerin kölesi haline getirmektedir; kendi başına, üreticilerin servetini artırdığı halde, sermayenin elinde bunları sefilleştirmektedir.**"(40)

Demek ki tüm sorun, makinenin yani teknolojinin kapitalist kullanılma koşullarındadır; onun kapitalist biçimde sermayenin hizmetinde artı emeği artırmanın bir aracı olarak kullanılmasındadır.

Teknolojinin üretim sürecine uygulanmasının sınırı, yerini aldığı emek gücüyle ilişkilidir. Başlangıçta, yani teknoloji kullanımının henüz genelleşmediği ve yalnızca bireysel işletmede bir tür tekel olduğu ve bu tekelin yürüme çağındaki çocuk gibi bu tekeli elinde bulunduran kapitaliste güneşli günlerini yaşattığı ilk dönemde yüksek karlar, ortalama karın üzerinde fazladan karlar elde edilir; ve bundan ötürüdür ki, teknoloji tekeline sahip olan bireysel kapitalist mümkün olduğunca işgünü süresini uzatarak emek gücünden son sınırına dek yararlanmak ister bu

dönemde. Zira, geç kalırsa, işgününü elinden geldiğince uzatmazsa, bireysel kapitalistin kullandığı tekelin egemenliğine, aynı türden diğer kapitalistlerin bu teknolojiyi elde etmesi gelip kapıya dayanacağı için bu yüksek karlar yerini genel ortalama kara bırakmak durumunda bırakır. Bu da kapitalistin ekstra karının sonu demek olur. Bunun içindir ki, teknoloji kullanımı tekelinin yaygınlaşmayıp bireysel kapitalistle sınırlı olduğu dönemi, kapitalist, sömürü yoğunluğunu elden geldiğince yükseltmeyi amaç edinir. Nedir ki bu da uzun süremez; geçici bir durumdur. Kapitalist şirketlerin çoğunluğu kendi fabrikalarında aynı teknolojiyi kullanır hale geldikten, bu aynı gelişkin teknolojik temel yaygın bir hal aldıktan sonra, ortalama karın üzerinde ekstra bir fazladan kar elde eden kapitalistin bu tekeline ve bunun üzerinden ortalama karın üzerindeki fazladan elde edilen ekstra tekel karına son verilir.

(4)
kapitalist üretimin aşılmaz engeli olarak kar oranının teknolojik gelişmeler üzerinden emek üretkenliğindeki artışla düşmesi

İşte tam da bu nokta da teknolojinin üretim sürecine uygulanmasının kapitalist kullanımının kendi çelişki ve çatışkıları ve bu arada aşılmaz denen engelleri bir bir ortaya çıkmaya başlar. En başta ve esas olarak, "artı-değerin, makinenin yerini aldığı emek gücünden değil, makinenin başında çalışan emek gücünden doğduğu konusundaki yasa kendisini göstermeye başlar."(41)

Yani artı-değerin değişmeyen sermayenin iki öğesini oluşturan sabit ve döner sermayeden değil, emek gücünün üretim süreci içindeki varoluş biçimi olan değişen sermayeden doğduğu

gün ışığına çıkar. Artı değer miktarı da iki öğeden oluşur: a.) artı-değer oranı, b.) çalıştırılan işçi sayısı. Artı değer oranı, artı-değerin değişen sermaye kısmına ya da gerekli emek zamanının artı emek zamanına oranına; çalıştırılan işçi sayısı da değişen sermayenin değişmeyen sermayeye oranına bağlıdır. Dolayısıyla istediğiniz kadar teknolojiyi, yeni üretim yöntemlerini, kimyasal süreçleri ve ya da tüm bunların sonucu olarak üretimin teknik temelini geliştirin ya da bu temelde devrim denebilecek köklü değişikliklere giderek artı emeği gerekli emek aleyhine artırın, işçi sayısında azalmaya gidilmeden, yani emek gücünde bir tasarrufa gidilmeden, yani bu çizgide değişen sermayede nispi bir daralmaya varılmadan artı değer oranı artırılamaz. Marks'a dönersek: "belli bir sermaye miktarının yarattığı artı değerin iki öğesinden biri olan artı-değer oranı, diğer öğenin, yani işçi sayısının azaltılması dışında artırılamaz."(42) İşte "belli bir sanayi kolunda makinenin yaygın olarak kullanılmaya başlanması üzerine, makine ile üretilen bir metanın değeri, aynı türden bütün metaların değerlerinin yön verici değeri haline gelmesiyle bu çelişki ortaya çıkar".(43)

Bu da kendi içinde bir başka çelişkiye kapıyı aralar. Teknoloji kullanımının artı değer oranını yükselten aynı çizgisi, öte yandan kar oranında düşmeye yol açar. Teknolojinin üretim sürecine uygulanması üzerinden emeğin üretkenliğinin yükselmesi ile, emeğin üretkenliğindeki bu yükselme çizgisi eşliğinde, artan bir oranda daha fazla üretim araçları, azalan oranda daha az insan gücü harcanmasıyla harekete geçirilir olur. Ama bu da bir başka çelişkiyi ortaya çıkarır: Kar oranının düşmesi. Şimdilerde modern teknolojik gelişmelerle ulaşılan emek üretkenliği ilerlemesine karşın genel (ortalama) kar oranının düşmesi bu durumun sonucudur. Zira, bu durum, yani kapitalist üretimin artan geliş-

mesi ve genişlemesi emek üretkenliğinin yükselmesi çizgisi sermayenin organik bileşiminde yükselmeye neden olur: Değişen sermaye değişmeyen sermaye karşısında nispi olarak azalır.(44) Marks'ın sözleriyle, "kapitalist üretimin gelişmesiyle birlikte, değişen sermayede, değişmeyen sermayeye, ve dolayısıyla, harekete geçirilen toplam sermayeye oranla nispi bir azalma olması, kapitalist üretimin bir yasasıdır. Bu ifade, kapitalist sistemde gelişmiş bulunan kendisine özgü üretim yöntemleri nedeniyle, belli değerde bir değişen sermaye tarafından harekete geçirilen aynı sayıda işçinin, yani aynı miktarlarda emek-gücünün, aynı sürede, gittikçe artan miktarda emek aracını makineyi her türden sabit sermayeyi, hammaddeyi, -ve dolayısıyla, değeri durmadan artan değişmeyen sermayeyi-işlettiği, işlediği ve üretken biçimde tükettiğini söylemenin bir başka biçimidir."(45) Bu emeğin toplumsal üretkenliğinin artması demektir. Bu gelişme de yani emeğin toplumsal üretkenliğindeki bu gelişme kendisini bir yanıyla kar oranında gitgide artan bir düşme eğiliminde gösterir. Kapitalist üretimin gelişmesi ve genişlemesi işçi sayısında nispi azalmaya yani değişen sermayeyi değişmeyen sermaye karşısında azalma çizgisine çekerken, bu azalma bir yandan işçi sayısının azaltılması üzerinden artı değer oranında yükselmeye neden olurken, diğer yandan aynı nedenler kar oranında artan oranda bir düşme eğilimi doğrultusunda gelişir.

Sermaye genişlemesi ya da kapitalist üretimin gelişmesi değişmeyen sermayeyi çoğaltır bu da sermayenin organik bileşimini büyütür; bu büyüme de kar oranlarını düşürür. Dolayısıyla bu da kapitalist üretimin önünde aşılmaz bir engel oluşturur ve onu sınırlandırır. Bunun içindir ki, bu alandaki kayıplarını telafi etmek için kapitalist birlikler sermayelerini sermayenin organik bileşiminin yüksek olduğu ve durmaksızın büyüme çizgisinde

ilerleyen gelişkin kapitalist ülkelerden bu bileşimin düşük olduğu yarı-sömürge ülkelere kaydırarak karşılamaya çalışırlar. Küresel sermayenin geri ülkelere "yatırımlar" yoluyla ihraç ettiği sermayenin bu alanlara kaymasının asıl nedeni de budur. Gelişkin ülkelerde yüksek olan sermayenin organik bileşiminin azalttığı karlarını, sermayenin organik bileşiminin düşük olduğu, teknoloji ve benzeri değişmeyen sermayenin değişen karşısında fazla yüksek olmadığı (en azından teknolojik uygulamaları kullanan gelişkin ülkeler kadar olmayan) geri bıraktırılmış ülkelere kaydırarak yüksek karlar elde etmeye çalışırlar. Yeniden yapılandırma programının bir ayağı da sermayenin organik bileşiminin düşük olduğu geri bıraktırılmış ülkelerde yüksek karlara ulaşma üzerine kuruludur. Kapitalist üretimin genişlemesi ve emeğin toplumsal üretkenliğindeki artış süreci aynı zamanda "kar oranında düşme eğilimi, artı-değer oranında bir yükselme eğilimi ve dolayısıyla emeğin sömürü oranında bir büyüme eğilimi ile iç içedir".(46) Kapitalizmin gelişme tarihi değişmeyen sermayenin değişen sermayeye göre tedrici büyümesi sürecidir ve sermayenin bu genişleme süreci genel kar oranlarında tedrici düşme sürecidir de aynı zamanda. Üretim gelişince sermayenin organik bileşimi büyür ve dolayısıyla bu sabit sermayenin büyümesi demektir; bu büyüme karşısında değişen sermaye azalacağı için bu da kar oranının düşmesine yol açacaktır. Zira, karın kaynağı değişmeyen sermayede değil değişen sermayededir. Kapitalistler bunun sonucu oluşan kayıplarını bir ölçüde hafifletmek için, ya da sermayenin organik bileşiminin yükselmesi sonucu ortalama kar oranlarındaki düşmeyi tamponlamak için bazı yöntemlere baş vururlar. Bunun temel yollarından biri olarak sömürü yoğunluğunu artırmak için emek gücü gerilimini son haddine dek vardırmaktır. Marks'ın sözleriyle iş pazarı üze-

rindeki baskı yoluyla işsizliği artırarak bunu ücretleri kendi çıkarları doğrultusunda düşük bir seviyede tutmanın koşulu haline getirmek; yani emek gücünü değerinin altına indirmek de bir başka önlem olarak ele alınır. Artan emek üretkenliğinin değişmeyen sermayenin değerindeki düşmeye neden olması ve bunun da sermayede organik bileşimin yükselmesini bir ölçüde sınırlaması da bir üçüncü etken olarak ortaya çıkar. Bu etmenleri uzatmak mümkün, ancak tüm bunlar gene de kar oranının düşüşü önünde bir noktaya dek tampon görevi görür; ama bu düşüşü genel olarak engelleyemez.

Dolayısıyla da kar oranının düşme eğilimi yasası kapitalist üretimin bir yasasıdır; küresel kapitalizmin günümüzdeki birikim krizinin bir yanı da bu yasanın tezahürü sonucudur. Bundan dolayıdır ki, Marks birkaç elli yıl önce Kapital'de şu çözümlemeye ulaşırken sonuna kadar gerçeği ifade etmişti ve bu gerçek şimdilerdeki krizin her adımında bile döne döne tanıtlanıyor: "**Hiçbir kapitalist, kar oranını düşürdüğü sürece, yeni bir üretim yöntemini, ne denli fazla üretken olursa olsun, artıdeğer oranını ne kadar çok artırırsa artırsın, hiçbir zaman gönüllü olarak uygulamaya koymaz.** (abç) Ne var ki, bu türden her yeni üretim yöntemi, metaları ucuzlatır. Şu halde, kapitalist, aslında bunları, üretim-fiyatlarının ya da belki de değerlerinin üzerinde satar. O, metaların maliyet-fiyatları ile, daha yüksek maliyet-fiyatı ile üretilen aynı metaların piyasa-fiyatları arasındaki farkı cebe indirir. O, bunu, bu son metaların üretimi için toplumsal bakımdan gerekli ortalama emek-zamanının, yeni yöntemler ile yapılan üretim için gerekli olan emek-zamanında daha fazla olduğu için yapabilir. Onun üretim yöntemi, toplumsal ortalamanın üstündedir. Ama rekabet bunu yaygın hale getirir ve genel yasaya tabi kılar. Bunu -belki önce bu üretim ala-

nında ve sonunda ötekileri ile de aynı düzeye gelmek üzere- kar oranında bir düşme izler; ve böyle olduğu için de, kapitalistin iradesinden tamamen bağımsızdır."(47)

Ancak burada yanlış bir anlaşılmaya meydan vermemek için şunu da açıklayalım ki, kar oranında meydana gelen düşme eğilimi, öte yandan ele geçirilen artı-değer ve kar kitlesinde sürekli bir büyüme ile el ele yürür. Çünkü ortalama kar oranını düşüren aynı nedenler aynı zamanda sermaye birikiminde hızlanmayı ve dolayısıyla sermayece son sınırına dek emilen artı emek kitlesinin toplamında.ve büyüklüğünde ve dolayısıyla da artı değer ve karın mutlak büyüklüğünde ve toplam kitlesinde artışı da gerekli kılar. Kar oranındaki düşme bir yanıyla da bu biçimde telafi edilir. Daha açık bir değişle emek üretkenliği genel kar oranlarında bir düşme eğilimine neden olup bu oranı düşürürken, sermaye sahiplerinin toplam karları durmaksızın katlanarak büyür. Bu demektir ki, genel kar oranlarındaki düşme karın kitlesinin genel olarak büyümesi önünde asla engel değildir. Bundan dolayıdır ki kar oranları düştüğü halde artı değer ve kar kitlesi git gide büyüyen bir sarmal halinde genişler.

Bu demektir ki, değişen sermayede değişmeyene oranla nispi bir azalma, aynı zamanda karda da nispi bir azalmaya yol açan süreç, karda da değişen sermayede de mutlak bir büyüme süreciyle özdeştir. Öte yandan kar oranındaki düşme, artı-değerin toplam sermaye oranındaki düşmeyi ifade eder. Çünkü artı--değer oranı, artı değerin değişmeyen sermaye kısmına oranıdır; kar oranı ise artı değerin toplam sermaye kısmına oranıdır; ve kar oranı hiçbir zaman artı değer oranına eşit hale gelemez. Artı değer oranı daima kar oranından düşüktür. Ve de kar oranındaki düşme toplam sermayenin değişen kısmındaki mutlak bir azalmayı ifade etmez; bu sermayenin değişmeyen sermaye kısmına

göre bir azalmayı ifade eder. Ve öte yandan görüldüğü gibi kar oranı emekteki bir tasarrufla yükselmez. Bu yükselmeye sermayeyi götüren şey, sermayenin kendisindeki tasarrufla olanaklı hale gelir. İstediğiniz kadar işçi çıkartın ve istediğiniz kadar az işçiyle çok ürünü harekete geçirin bu asla kapitalist kar oranında bir yükselmeye götürmez; tam aksine düşüşe götürür.

Zira, artı değer üreten yegane şey, değişen sermayedir. Çünkü Marks'ın ısrarla belirttiği gibi artı değer makineden değil, günümüz açısından konuşmak gerekirse emek aracı haline gelmiş olan teknolojiden değil, onun başında onu çalıştıran ona ruh ve can veren, onu denetleyen, ona gözcülük eden ve ona ilk iti mi kazandıran emek gücünden doğar. Nispi artı-değerle bağlantısı içinde konuyu tartıştığı bölümde Marks bu çelişkiyi şu fevkalade tahliliyle dile getiriyor: "Ayrıca daha önce gösterildiği gibi-ve bu, kar oranındaki düşme eğiliminin gerçek sırrıdır-nispi artı-değer üretme hüneri, bütünüyle bakıldığında, bir yandan, belli bir miktar emek kitlesini elden geldiğince çok artı-değer çevirmek, öte yandan, yatırılan sermayeye oranla elden geldiğince az emek kullanmaktır; böylece, sömürü yoğunluğunu yükseltmeye yarayan aynı nedenler, aynı sermaye ile eskisi kadar emek sömürülmesini olanaksız kılmaktadır. Bunlar, artı-değer oranında bir yükselme meydana getirirken, aynı zamanda, artı-değer kitlesinde ve dolayısıyla, belli bir sermaye tarafından üretilen kar oranında bir düşme eğilimini yaratan karşıt güçte eğilimlerdir."(48)

Bu böyle olduğu içindir ki, teknolojik gelişmede cennetin anahtarını keşfettiğini sanan "teknolojik determinizm" hayranları ya da teknolojiyi üretim sürecinin temel ekseni haline getirenler, şimdilerde gövdesine ileri teknoloji aşısıyla yaşam suyu verdiğini sandıkları küresel kapitalizmin süreğen krizini açıklama-

da elbette zorlanacaklardır. Çünkü onlar Marks'ın teorisini anlama ve yorumlamada burjuvazinin sisli penceresinden bakmayı elden bırakmıyorlar. Marksist teori, artı-emeği artı-değerin ve dolayısıyla karın özü olarak ele alır. Ve artı-değerin tek kaynağı olarak da canlı emeği görür. İşte teknolojinin üretim sürecine uygulamasının sonucunda emek üretkenliğindeki muazzam artış, değişen sermayeyi değişmeyen karşısında nispi olarak düşürdüğü için kapitalistin karları da düşer. Çünkü değişmeyen sermaye büyür diğeri yani değişen ise ona göre küçülür; ve işte bu da karlarda düşmeye yol açar. Bu da kapitalist üretimin gelip dayandığı sınır olarak, çelişki olarak sermayenin karşısına dikilir. Bır örnekle Marks'a dönersek; işte verdiği örnek: "Diyelim, Avrupa'da bir ülkede artı-değer oranı %100'dür, yani işçi, işgününün yarısında kendisi için, öteki yarısında işveren için çalışmaktadır. Gene diyelim ki, Asya'da bir ülkede artı-değer oranı %25'tir ve işçi işgününün beşte dördünde kendisi için, beşte birinde işveren için çalışmaktadır. Avrupa ülkesinde ulusal sermayenin bileşimi 84s+16d ve; daha az makine, vb. kullanılan ve belli bir sürede, belli miktarda emek-gücünün, nispeten daha az rniktarda hamnıaddeyi üretken olarak tükettiği Asya'daki ülkede ise, 16s+84d olsun. Bu durumda şu hesap elde edilir. Avrupa'daki ülkede ürünün değeri=84s+16d+16a=116; kar oranı=16:100=%16. Asya'daki ülkede ürünün değeri=16s+84d+21a=121; kar oranı =%21. Şu halde, Asya ülkesinde artı-değer oranı, Avrupa ülkesindekinin dörtte-biri olduğu halde, kar oranı Avrupa'dakine göre %25 daha büyüktür."(49)

Daha önce de anımsattığımız gibi bu örnekteki somut gerçekten dolayıdır ki, küresel sermaye, teknolojinin üretime uygulanmasının değişen sermaye karşısında değişmeyeni büyütmesinin yaratacağı karlardaki azalmayı telafi için, sermayenin orga-

nik bileşiminin Marks'ın örneğinde görüldüğü gibi, yüksek olan Avrupa ülkelerinden düşük olan Asya ülkelerine doğru, üretimlerini kaydırma çizgisine giriyorlar. Çünkü artı değerin tek kaynağı emek gücüdür, teknoloji değil; teknoloji üretim sürecindeki emeğin hızı ve yoğunluğunu artırarak artı-değerin üretilmesinde araç olarak işlev görür. Zira, makine artı-değer üretme aracıyken, proletarya artı-değer üretme makinesidir. Elbette ki, bu durumun farkında olan kapitalistler, kapitalist üretimin gelişmesiyle birlikte işçi sayısındaki bu nispi azalmayı sömürü derecesini yoğunlaştırmakla, yani emek gücü gerilimini yükselterek, işgününün her anını sınır taşına dek doldurarak, aynı sürede daha fazla emeği kurt açlığıyla emerek kapatma yoluna giderler ama bu ve yukarıda saydığımız diğer etkenler de sermayenin karşı karşıya kaldığı çelişkiyi ve de aşılmaz sınırı ortadan kaldırmada yeterli olmaz. Zira, "Her ikisi de günde 12 saat çalışan iki işçi hava ile yaşasalar, yani kendileri için hiç çalışma zorunda bulunmasalar bile, günde yalnız 2 saat çalışan 24 işçinin ürettikleri kadar artı-değer üretemezler. Bu bakımdan, demek ki, işçi sayısındaki azalmanın, sömürü derecesini yoğunlaştırma yoluyla kapatılması bazı aşılmaz sınırlandırmalar ile karşı karşıya bulunuyor. İşte bu yüzden kar oranındaki düşmeye pekala karşı koyabilir, ama bunu büsbütün önleyemez."(50) Kapital üçüncü ciltte verdiği bu örneği Marks, Kapital birinci ciltte de şöyle ele alıyor, ve diyor ki, "2 işçiden, 24 işçiden sızdırıldığı kadar artı-değer sızdırmak olanağı yoktur. Eğer bu 24 işçiden herbiri, 2 saatte yalnız bir saatlik artı-emek sağlasa, 24 kişiden herbiri, 12 saatte, yalnız bir saatlik artı-emek sağlasa, 24 işçi birarada 24 saatlik artı-emek sağlar, oysa 2 kişinin toplam emekleri, 24 saat eder."(51) Bu demektir ki, makine artı-değer üretmez. Zira, o, daha önce değişen sermaye olarak emek gücünü ifade ediyordu;

oysa şimdi değişmeyen sermayede billurlaşmış cansız emek olarak değişmeyen sermayeyi ifade ediyor; makine eskinin aktif emeğinin yerine geçerek yeninin pasif emeği halini almıştır ve dolayısıyla da artık artı-değer üretemez; yalnızcâ kendi değerini parça parça ürüne aktarır o kadar. Eğer değeri, yerine geçtiği emek gücünden küçükse karlıdır; yok eğer değeri (makinenin), yerine geçtiği emek gücünden büyükse zararlıdır kapitalist için. Bu son durumda da sermaye sahiplerince zaten kullanılmaz; canlı emek gücü tercih edilir.

Oysa kar oranı kapitalist üretimin itici gücüdür diyor Marks; nesneler ancak bir kar ile üretildikleri sürece üretilirler. Ne var ki tam da burada kapitalist üretim durağan hale gelmeye başlar. Zira, genişleyen sermaye emek üretkenliğini yükseltir bu da kar oranlarını düşürür, düşen kar oranları da kapitalist üretimi durağan hale getirerek onu iktisadi kriz içinde boğar. Çünkü bu üretim tarzı gereksinimlerin karşılandığı noktada değil, kar amacıyla ve bu karın gerçekleştirilmesi çizgisinde üretim yapar; ve bu da tam da bu çizgide onu bunalım çizgisinde tamponlar. Ne ki, Marks'ın sözleriyle, toplumsal emeğin üretici güçlerindeki gelişme, sermayenin tarihsel işlevi ve varoluş nedenidir. O, teknolojik gelişmelere yol açmadan edemez. Bu yolla o rakipleri karşısında avantajlı durumunu korumaya ve en fazla karlar elde etmeye çalışır; zira her yeni teknolojik gelişme bu gelişmeyi elinde bulunduran tekel için muazzam karların da kaynağını oluşturur -en azından bu tekel konumunu sürdürdüğü sürece-. Tam da burada bir başka sorun ortaya çıkıyor.

(5)
teknolojiyi kullanmanın sınırı?

Kapitalistlerin makineyi ya da günümüzde teknoloji haline gelmiş bu emek aracını kullanmalarının "sınırı" nedir sorusunun yanıtlanması gerekiyor. Nedir makine ya da teknolojiyi üretim sürecine uygulamanın sınırı? Ya da teknoloji yoğun üretim sürecini sınırlandıran etmenler nelerdir?

Bu soruyu yanıtlamadan önce Stalin'den bir pasajla konuya girmek istiyoruz. Şöyle diyor **Stalin**: "Kapitalizmde tekniğin fırtınalı gelişimini kanıtlayan, kapitalistlerin, ileri tekniğin bayraktarı olarak, üretim tekniğinin, gelişim alanında devrimci olarak sahneye çıktığı kapitalizmin tarihi ve pratiğinden gerçekleri herkes biliyor. Ama kapitalizmde teknik gelişmenin engellendiğini kanıtlayan, kapitalistlerin yeni teknik gelişimin engellendiğini kanıtlayan, kapitalistlerin yeni tekniğin gelişimi alanında gerici olarak sahneye çıktığı ve sıkça el emeğine geçtiği başka türden gerçekler de biliniyor. Bu apaçık çelişki neyle açıklanabilir? Yalnızca modern kapitalizmin ekonomik temel yasasıyla, yani azami kar sağlama zorunluluğuyla açıklanabilir. Kapitalizm, eğer kendisine en yüksek karı vaat ediyorsa yeni teknikten yanadır: Kapitalizm, eğer yeni teknik ona artık en yüksek karı vaat etmiyorsa yeni tekniğe karşıdır ve el emeğine geçilmesinden yanadır."(52) Eğer ileri tekniğin üretimi için, yani onun üretiminde harcanarak cisimleşen emek miktarı, bu tekniğin kullanılmasıyla tasarruf edilecek olan emek miktarından azsa, ileri teknoloji üretim sürecine sokulur. Yok eğer üretime uygulanacak olan yeni teknoloji yerini aldığı emek gücünden daha pahalıya mal oluyorsa, yani üretim sürecine sokularak değişmeyen sermaye haline gelen yeni emek gücü, üretimden çıkarılan eski

emek gücünden daha çoksa, yani emekte bir tasarrufa yol açmamışsa, bu yeni teknoloji üretim sürecine sokulmaz; çünkü kapitalizm için karlı değildir. Emek gücü değerinin, fiyatının altında olduğu ülkelerde ve işletmelerde yeni teknolojinin uygulamaya sokulmamasının nedeni de budur.

Dolayısıyla, "salt ürünü ucuzlatmak amacıyla makine kullanılması, makinenin üretimi için harcanan emeğin, bu makinenin kullanılmasıyla yerini aldığı emekten daha az olması gerekir ilkesiyle sınırlandırılmıştır. Kapitalist için bu tür kullanım daha da sınırlıdır. Kapitalist, emeğin karşılığını ödeyeceği yerde, yalnızca kullanılan emek-gücünün karşılığını ödemektedir; bunun için de, makineyi bu amaçla kullanmasının sınırı, makinenin değeriyle, makinenin yerine geçtiği emek-gücünün değeri arasındaki fark tarafından saptanmıştır.(53) Bu demektir ki, teknoloji kullanımının çerçevesi, bu emek aracının değeri ile (teknoloji), bu emek aracının yerini aldığı emek gücünün değeri arasındaki fark tarafından belirlenir. Kapital cilt birde bu durumu ayrıntılı bir biçimde çözümleyen Marks daha o zamanlar makine kullanımındaki bu sınır yüzünden İngiltere'de yalnızca Kuzey Amerika'da kullanılan makinelerin icat edildiğini ve devamla 16. ve 17. yüzyılda Almanya'da icat edilen makinelerin yalnız Hollanda'da, 18. yüzyılda birçok Fransız icadı makinenin de yalnızca İngiltere'de kullanıldığına işaret ediyor. Nedeni ise çok basit. En başta Stalin'den bir pasaj aktarmıştık ve bu pasajda denmişti ki, kapitalizm eğer kendisine en yüksek karı vaat ediyorsa yeni teknikten yanadır; yok eğer en yüksek karı sağlamıyorsa bu teknikten yana değildir. Ve bazı sanayi kolları ve ülkelerde ücretler emek gücünün değerinin altına öylesine düşer ki, buralarda makine kullanılması ya da yeni teknoloji uygulamasına geçilmesini gemler. Kendi ülkesinde icat edilen bir ma-

kinenin kendi ülkesinde kullanılmayıp bir başka ülkede kullanılmak üzere gönderilmesinin sırrı, elbette ki, karlılık eğrisindeki gerileme ile, yeterince karlı olmamakla açıklanabilir. Çok daha somut olarak şunla: emek gücü değerinin altına inmişse el emeğini kullanmayı makine ya da teknoloji haline gelmiş değişmeyen sermayeye tercih eder; tersi durumda makine ya da teknolojik uygulamayı el emeğine tercih eder. Marks'ın Grundrisse'de verdiği şöyle bir örnek var: Diyor ki yapılması 100 işgününe mal olan bir makine eğer 100 işgünü yerine geçiyorsa, emeğin üretici gücünü hiçbir şekilde artırmıyor ve ürünün maliyetini hiçbir şekilde azaltmıyor demektir; ve dolayısıyla Marks'ın bu apaçık basit örneğinde makine kullanmanın sınırı çok iyi resmedilmiştir.

Grundrisse'de Marks'ın çözümlemelerine dönersek: "Sermaye makineyi ancak ve ancak işçinin zamanının daha büyük bir kısmında sırf sermaye hesabına çalışabilmesini mümkün kıldığı, zamanının daha büyük bir kısmını kendisine ait olmaktan çıkarıp bir başkası uğruna çalışma süresi haline getirdiği için kullanır"(54) Bu emek gücünün değerinin düşmesi demektir. Böyle bir durumda makine devreye girer. Ve makine Marks'ın tahlil ettiği gibi emek gücü fazlalığının bulunduğu yerde ve bu fazlalığın yerini almak için kullanılır ve bu aynı zamanda ücretleri asgari bir düzeye çekmenin de, pazarda emek gücünü baskı altına alarak işçi ücretlerini düşürmenin de koşulu haline gelir bu durumda. Makine aracılığıyla yerinden edilen işçiler-kullanılmayı bekleyen yedek sanayi ordusu-kapitalistler için hazır bir depo görevini görür ve bu aynı zamanda sınıfa karşı sermayenin en güçlü silahı olarak demoklesin kılıcı işlevi de görür. Makine kullanılması bu sonuçları doğurur ama o, açıkladığımız gibi aşılmaz sınırlarla kendi kendisini kuşatmıştır da. Demek ki onun

kullanılmasının da sınırları var.

Buradaki tek sınır demek ki şudur: Makinenin üretilmesi için onda harcanan emek, eğer o makinenin kullanılmasıyla tasarruf edilen emekten çoksa, yani makinenin değeri yerine geçtiği emek değerinden büyükse, o makine üretime uygulanmaz; eğer o emekten daha azsa, yani makinenin değeri yerine geçtiği emek değerinden küçükse, o makine ya da teknoloji ya da yeni üretim yöntemi üretime uygulanır. Demek ki, makine ya da günümüzde modern teknoloji haline gelmiş bulunan emek aracı olarak teknik uygulanması durumunda, doğasında varolan çelişkiyi de birlikte getirir. Tekniğin uygulanmasıyla tasarruf edilen emeğin fazla olması, tekniği yararlı hale getirir ama bu da bir başka çelişkiyi içinde taşır. Bu tekniği artı-değer üretimine uyguladığınızda bu kez de işçi sayısının azaltılması zorunlu hale gelir. Çünkü işçi sayısında bir azalmaya gidilmeden artı-değer oranını artıramazsınız.

Ama bu da bir başka çelişkiye yol açar. O da şu ki, artı-değer oranını işçi sayısındaki azalmaya giderek artırabilirsiniz ama bu azalma karşıt bir süreçle, değişen sermayede değişmeyene göre bir azalma meydana geldiği için, daralan emek-gücü yükselen bir kar değil, düşen bir kar eğilimi ile yol alır. Bu anlamda teknoloji kullanımı kendi içinde taşıdığı çelişkiyi birlikte üretim sürecine taşır ve bu çelişki kapitalist karlarda azalmaya neden olur. Ama öte yandan kapitalist üretim tarzının tarihsel görevi diyor Marks, "insan emeğinin üretkenliğini, hiçbir sınır tanımadan geometrik dizi içerisinde geliştirmektir." Üretkenlik de, canlı emekte sağlanan bir tasarruftan ziyade (bu yolla genellikle olmaz diyor Marks) canlı emeğin karşılığı ödenen kısmındaki tasarrufla yani zorunlu çalışma süresinin kısaltılarak artı-emek süresinin artırılması yolu ile ancak yükselir. Bu üretkenlikteki

yükselme de kendisini değişmeyen sabit sermaye kısmının çoğalması ve değerinin aşınma ve yıpranma yoluyla metalara aktarılan kesiminin büyümesi ile kendisini tanıtlar. Bir başka deyişle de üretkenlikteki artış, metadaki canlı emeğin payının azalarak geçmiş emeğin payının artması demektir.

Kapital üçüncü ciltte makineleşme/emek üretkenliği bağlamındaki Marks'ın çözümlemelerinden konumuza dair işte parlak bir pasaj: "Üretilen metanın fiyatını ucuzlatan makinelerin kullanılmasına yol açan bütün durumlar, son tahlilde, tek bir parça meta tarafından emilen emek miktarında bir azalmaya; ve ikinci olarak da, makinelerde, değeri tek bir parça metaya geçen aşınma ve yıpranma payında bir azalmaya gelir dayanır. Makinelerde aşınma ne kadar yavaş olursa, bu kısmın dağıldığı metalar o kadar fazla ve yeniden-üretim dönemi gelinceye dek yerine koyduğu canlı emek miktarı o kadar büyük olur. Her iki durumda da, sabit değişmeyen sermayenin miktar ve değeri, değişen oranla artar."(55)

Ancak burada bir başka kör nokta daha ortaya çıkar; o da şudur ki ve Marks tarafından Kapital birinci ciltte berrakça ortaya konmuştur ki, üretime uygulanan yeni bir makine henüz değerini bile yeniden üretmeden üretim dışında kalması kaçınılmaz hale gelebilir. Buna da Marks daha önce de açıkladığımız gibi **makinenin moral yıpranması** diyor. Böyle bir durumda makine, yeni makinelerin ya da daha ucuza mal olmuş aynı türden başka makinelerin devreye girmesiyle değişim değerini yitirir. Bunu çalışma zamanını aşırı ölçüde uzatarak telafi etmeye çalışır kapitalistler. Günümüzde ise makinelerdeki bu moral yıpranma ya da manevi değer kaybı teknolojik gelişmelerin daha kısa aralıklara sığdırılması ve hatta altı aya bile varmayan bir sürede yeni teknolojilerin eskileri iskartaya çıkarmasıyla değer kaybı

çok daha büyük oranlarda olmakta ve eskiye göre çok daha mümkün hale gelmiş bulunmaktadır. Bu da teknolojinin üretime uygulanmasının bir başka sınırı ve kör noktasıdır. Bu kör nokta onu iflaslara dek götürüyor. Zira ilerleyen teknolojinin bir başka açmazı da budur. Makinedeki moral yıpranma ya da manevi değer kaybı öyle bir noktaya varıyor ki, bilimin teknolojik uygulaması sermayede değer kaybına yol açarak onu iflaslara ve sonunda bu teknoloji içinde boğulmasına kadar varabiliyor. Günümüzde teknoloji tekellerinde yaşanan iflasların bir yanının da bu zeminde ortaya çıktığını saptamak zorundayız.

(6)
teknolojik devrim, üretim sürecinin teknik temelinde köklü değişiklikler aracılığıyla kapitalizmin çelişkilerinin silineceğine mi işaret ediyor?

Bilgi toplumu, teknolojik gelişmeler eşliğinde uzmanlık, bilgisayarlaştırılmış, otomatikleştirilmiş üretim süreçleri tüm bunlar; mikro-elektronik, gen-teknolojisi, enerji alanındaki fırtınalı gelişmeler elbette ki toplumu bu arada ekonomiyi önemli ölçüde etkileyecektir. Emek daha yüksek verimliliğe ulaşıp üretim zamanını kısaltacak, iletişimdeki muazzam gelişmeler de dolaşım zamanını kısaltacaktır. Tekniğin fırtınalı gelişimi eğer kapitalist biçimde ve koşullar altında kullanılmayıp insanlığın çıkarları için kullanılsa, özellikle zorunlu çalışma sürelerindeki fevkalade kısalma yoluyla topluma kazandıracağı fazla zamanla insanlığa önemli kazanımlar sunabilir. Fakat o, yani bilim ve teknoloji küresel sermayenin hizmetinde ve artı-değer üretmenin aracı olarak işlev gördüğü için insanlığa sunacağı gerçek yararlılık çizgisinde ilerleyemiyor; zira, önündeki sermaye tekeli bu

işin biricik engelidir. Bu işin birinci yanı.

İkinci yansa, beyaz yakalı olarak bilinen hizmetliler sektörü, yani mühendislik, uzmanlık, teknik alanda çalışanlar ve de bilim adamlarının da içinde bulunduğu emek gücünün zihne dayalı kesimi, mavi yakalı olarak bilinen uzmanlaşmamış ya da yarı-uzmanlık alanlarının yani emek gücünün kol emeğine dayalı olduğu alanla olan mesafe git gide daralmakta ve bu süreç beyaz yakalılar lehine işlemektedir. Tüm toplam emek gücü içerisinde bu kesimin payı geçen her gün artmaya doğru gidecektir; kapitalist üretimin genişleme dinamiği ve gelişmesi bunu göstermektedir. Bu gelişme neye işaret ediyor? Bilimin teknolojik uygulaması elbette ki, muazzam bir kazanımdır ve bu yolla gerek üretimin teknik temelinde fevkalade gelişmeler olurken, öte yandan da bu teknik temeldeki süreğen değişiklikler emek gücünün bileşiminde, emek gücünün organizasyonunda, işbölümünde önemli denebilecek değişikliklere yol açıyor ve açacaktır da. Bundan yaklaşık 150 yıl önce Marks büyük sanayideki gelişmelerin yol açtığı değişiklikleri ve bunları üretim süreçleri ve bu süreçte yer alan emek gücü açısından çözümlerken bugüne de ışık tutacak teorik tahliller bize bırakıyordu. Ve işte Marks'ın bu konuya dair o önemli pasajının tümü: **"Büyük sanayi, mevcut üretim sürecini hiçbir zaman son ve değişmez bir biçim olarak görmez ve ele almaz. Bunun için de, bu sanayiin teknik temeli devrimcidir, oysa daha önceki üretim tarzları özünde tutucuydu. Makineler, kimyasal süreçler ve diğer yöntemler yardımıyla, yalnız üretimin teknik temelinde sürekli değişikliklere yolaçmakla kalmaz, işçilerin görevleriyle, emek-sürecinin toplumsal bileşiminde de değişikliklere yolaçar. Böylece aynı zamanda, toplumdaki işbölümünde de köklü değişiklikler yapmakta ve, sermaye ile işçi kitlelerini**

durup dinlenmeden bir üretim sürecinden diğerine atmaktadır. Bu nedenle, büyük sanayi, niteliği gereği, bir yandan, emekte değişmeyi, görevde akıcılığı, işçide genel bir hareketliliği zorunlu kılarken, öte yandan da eski işbölümünü o katılaşmış özellik ve ayrıntılarıyla yeniden canlandırmıştır."(56)

Bu pasajdan günümüzdeki teknolojik gelişmeler ve bunların üretim yöntemlerindeki değişikliklere varan gelişmesi üzerinden üretimin teknik temelinde yaptığı değişiklik, zihinsel emeğin git gide yaygınlaşmazı üzerinden üretim sürecinin entelektüel karakter kazanmasına doğru bir süreci hızlandırması ve bunun sonucu olarak da emek sürecinin organizasyonunda yeni değişiklikler; ve bu arada çalışma organizasyonun niteliğinde köklü değişiklikler, emek gücünün niteliğinde zihinsel emeğin üretim süreçlerindeki organizasyonuna doğru artan bir ilerleme gibi sonuçlara varılabilir. Ancak unutulmamalıdır ki, teknoloji biçimine bürünmüş emek aracı üretken emekçinin köleleştirilmesi, sömürülmesi ve yoksullaştırılmasının aracı halini almış bulunuyor. Ve de emek-süreçlerinin toplumsal bileşimindeki köklü değişiklikler ve yeni organizasyon yapısı işçinin özgürlüğü, canlılığı ve bağımsızlığını ezmenin de örgütlü bir tarzı haline dönüşür. Ve de dahası, "sermaye, bilimi hizmetine aldığı anda, işçinin söz dinlemez eli, uysallığını öğrenecektir"(57) derken Ure, bilimin teknolojik uygulamasının işçi üzerindeki kahredici etkilerini bu anlamlı yargısıyla berrakça izah etmiş oluyordu. Bundan emekgücünün üretim sürecindeki vazgeçilemezlik rolünü teknoloji haline gelmiş emek aracına kaptırdığı gibi bir sonuca varılamaz; bunu uzun uzadıya açıklamıştık da. Ancak tüm gelişmeler kendi içinde karşıt süreçle birlikte ilerliyor; yani kapitalist kabuğu parçalayan dinamik öğelerle birlikte ilerliyor.

Ancak bu gelişmelerin ya da bilimin teknolojik uygulamasının kapitalizmde "altın yılların" habercisi olduğu ya da kapitalizmin doğasından kaynaklı çelişmeleri çözeceği ve insanlığa refah ve mutluluk getireceği söylemleri salt ideolojik söylemlerdir. Birincisi ve her şeyden önce, bilgi teknolojisi ve teknolojik gelişmeler emperyalist kapitalizmin sıçramalı ve eşitsiz gelişme yasasını daha da azıtacak ve bu alanda eşitsizlikleri daha da çoğaltıp istikrarsızlığı çoğaltan çizgide yol alacaktır. Teknolojik ve bilimsel gelişmeler emperyalistler arasında varolan rekabeti, pazar uğruna, hammadde kaynakları uğruna, ucuz emek gücü uğruna kısacası sürüm kaynakları uğruna mücadeleyi daha boyutlandıracak ve teknolojik sıçramalar rakip emperyalistleri alt etmenin bir aracı olarak sahneye çıkacaktır. Bilimsel ve teknik ilerlemeyi koşullandıran unsurlardan biri de pazarda rakiplerinden geri kalmamak ve onu geçerek yere sermek değil miydi? Ayakta kalmak istiyorsan teknolojik gelişmelerde geri kalmamak zorundasın çünkü geri kalanlar yenilirler ve pazar dışına sürülerek alt edilirler. Bu durum küreselleşen dünyada, mal hizmet ve para akımlarının küreselleştiği bu özgün mecrada daha da önem kazanmaya ve rakip güçler arasındaki çelişme ve çatışmaları daha da koyulaştırmaya götürmüş bulunuyor. Bu alanda ileri olan, güçlü olan paylaşımda en öne, güçsüz olanlarsa en arkada kalmaya mahkumdur.

Zira kapitalistler diyor Lenin, "dünyayı kötülüklerinden değil, yoğunlaşmanın ulaştığı seviye, kar elde edebilmek için onları bu yola girmeye zorladığı için aralarında paylaşıyorlar; ve bu paylaşım 'sermayeye göre', 'güce göre' gerçekleşmektedir –meta üretimi ve kapitalizm sisteminde başka bir paylaşım yöntemi olamaz."(58) Öte yandan teknolojik alandaki gelişme durgunluğu, çürümeyi de birlikte üretmektedir. Lenin'in sözle-

riyle, "Teknik iyileştirmelerle üretim maliyetlerini azaltma ve karları yükseltme olanağı elbette yeniliklere yol açmaktadır. Ancak, tekellere özgü durgunluk ve çürüme eğilimi işlemeye devam etmekte, bazı ülkelerde bazı sanayi dallarında bir zaman için üste çıkmaktadır."(59) Demek ki gelişen teknoloji durgunluk ve çürümeyi ve bu arada eşitsizlikleri de azıtarak, farklılıkları ve istikrarsızlığı kışkırtan bir süreçle ilerliyor. Salt iktisadi açı penceresinden baktığımız da bile "üretici güçlerde mutlak bir gelişmeye doğru bir eğilim taşıması" kapitalist üretim tarzının kendi bağrındaki çelişkilerin en somut ifadesidir. Marks'ın Kapital'in üçüncü cildinde tahlil ettiği gibi, "**kapitalist üretim tarzının çelişkisi, sermayenin içerisinde hareket ettiği ve tek başına hareket edebildiği, özgül üretim koşulları ile sürekli çatışma içerisine giren, üretici güçleri mutlak bir biçimde geliştirmeye doğru bir eğilim taşımasından doğar.**"(60) İşte o, bu çelişki içinde eninde-sonunda boğulur; zira, bu çelişki onun içindeki kurttur, onu kemirip sonunu hazırlayan. Kapitalist üretim tarzının amacı, onun aracı ile süreğen bir çatışmayı ifade eder.

Nedir onun amacı: artı değer ve kar kulvarında sermayenin genişletilmesidir; yani genişleyen yeniden üretimle sermayenin hem kendi değerini koruması ve hem de durmaksızın bir sarmal gibi genişlemesini son sınırına doğru durmaksızın tırmandırmasıdır. Onun bu amacına ulaşmak için kullandığı yöntemler ve araçlar ise, kar oranında düşmede, sermayenin değer kaybında ve de üretici güçler aleyhine emeğin üretkenlik gücünü büyütmede kendisini ortaya koyar; ve bu da onu içinden çıkılmaz çelişkilerle baş başa bırakır.

Dolayısıyla bir yandan onun üretim koşulları, öte yandan bu koşullarla örtüşmeyen ve bunlarla tam bir çatışmayı ifade eden

üretici güçlerdeki gelişme, bu tarzın üzerinde yürüdüğü ve kendi sonunu hazırlayan zemindir; küresel sermayenin teknoloji vb. araçlarla bunun üstesinden gelmesi olası değil, tam tersine bu gelişmeler varolan çelişmeleri daha da azıtan koşulları olgunlaştırır. Marks'ın sözleriyle, kapitalist üretim tarzının her adımdaki gelişmesi ve genişlemesi, "maddi koşulları olgunlaştırmak ve üretim sürecini toplumsal bir ölçüye ulaştırmakla, kapitalist üretim tarzının uzlaşmaz çelişkilerini ve karşıtlıklarını da olgunlaştırıyor ve böylece, yeni bir toplumun kurulması için gerekli öğelerin yanısıra, eski toplumu yıkacak kuvvetleri de sağlıyordu."(61) Ne demişti Marks: Sermaye tekeli, kendisiyle birlikte ve kendi egemenliği altında fışkırıp boy atan üretim tarzının ayak bağı olur."(62) Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı'nın Önsöz'ünde bu sermaye tekelinin nasıl parçalanacağına her ortalama okurun artık ezberlediği şu ünlü bilimsel çözümlemeyle yanıt getiriyordu Marks: "Varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar, aralarında, zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar; bu üretim ilişkileri, onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül eder.... Gelişmelerinin belli bir aşamasında, toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine ya da, bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan, mülkiyet ilişkilerine ters düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar"(63)

Marks'ın bu fevkalade isabetli teorisi, Ekim ve sonrası devrimler seliyle çoktan doğrulandı. Post-kapitalistler ve "teknolojik determinizm" safsatacıları da biliyor ki, ne teknolojinin fırtınalı gelişimi, ne sermayenin esir aldığı bilim, bu çağı tersine çeviremedi, çeviremiyor; çünkü bilinir ki, tarihin saati asla durdu-

rulamaz, geri çevrilemez. Geçici yenilgiler ve tarihin biraz yolunu şaşırması, uzun ve engellenemez yürüyüşün yalnızca yol kazalarıdır. 21. yüzyıl, tarihin bu durdurulamaz yürüyüşünün ayak seslerine tanıklık etmede asla gecikmeyecektir; bugünden yarına devrim çığırtkanları için değil, burjuvaziden yana yolunu şaşıranlar için değil, yol arkadaşları için değil, olayları sınıf mücadelesi ölçütüyle tartma yürekliliğinden mahrum olanlar için değil, ama yalnızca uzun soluklu olanlar için, ama yalnızca devrim ve sosyalizmde direnenler için, ama yalnızca **Marks**, **Engels**, **Lenin**, **Stalin** ve **Mao Zedung**'un teorik temeline, işçi sınıfının çıkarlarının kristalleştiği bu ideolojik temele, **Marksizm-Leninizm-Maoizm** ideolojisine inananlar için.

ağustos/eylül-2001

NOTLAR

(birinci ve ikinci bölüm için)

(1) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 663

(2) Stalin, Son Yazılar, sayfa 101; ayrıca bakınız, Eserler, cilt 16, sayfa 317

(3) Lenin, Seçme Eserler, cilt 5, sayfa 126; ayrıca bakınız, Lenin, Emperyalizm-Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, sayfa 150

(4) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 497

(5) Marks/Engels, Seçme Yapıtlar-1, sayfa 210

(6) Marks/Engels, Seçme Yapıtlar-1, sayfa 198

(7) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 283; ayrıca bakınız, K. Marks/F. Engels, Seçme Yazışmalar-2, 1870/1895, sayfa 281. August Bebel'e 1893 yılında gönderdiği mektubunda Engels şöyle açıklıyor borsanın durumunu: "Borsa, burjuvazinin, işçileri değil, birbirini sömürdüğü bir kurumdur. Borsada el değiştiren artı-değer, zaten varolmuş artı-değerdir; emeğin geçmişteki sömürülüşünün ürünüdür. Ancak bu süreç tamamlandıktan sonra, artı-değer, borsa dolandırıcılığının amaçlarına hizmet eder."

(8) Karl Marks, Kapital, üçüncü cilt, sayfa 229

(9) Karl Marks, Kapital, üçüncü cilt, sayfa 221

(10) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 407

(11) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 387

(12) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 385/386

(13) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 417

(14) Marks/Engels, Seçme Yapıtlar-2, sayfa 16

(15) Karl Marks, Kapital, üçüncü cilt, sayfa 227

(16) Karl Marks, Kapital, üçüncü cilt, sayfa 223

(17) Karl Marks, Kapital, üçüncü cilt, sayfa 228/229

(18) Karl Marks, Kapital, üçüncü cilt, sayfa 221

(19) Karl Marks, Kapital, üçüncü cilt, sayfa 224

(20) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 462

21) Karl Marks, Kapital, üçüncü cılt, sayfa 226

(22) Lenin, Seçme Eserler, cilt 5, sayfa 66/67; ayrıca bakınız, Lenin, Emperyalizm-Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, sayfa 75

(23) Lenin, Seçme Eserler, cilt 5, sayfa 103; ayrıca bakınız, Lenin, Emperyalizm-Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, sayfa 122

(24) Lenin, Seçme Eserler, cilt 5, sayfa 104; ayrıca bakınız, Lenin, Emperyalizm-Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, sayfa 123

(25) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 462'de karlı yatırım alanları için sermayenin büyük sanayi dönemindeki yayılma durumunu anlatıyor bu pasajda. Özellikle iletim ve ulaşımda o dönem ortaya çıkan gelişmelerin sermayeye dış pazarlara yayılmak için sağladığı silahı şu pasajında açıklıyor: "Öte yandan, makineyle üretilen malların ucuzluğu ile birlikte, ulaştırma ve iletişim araçlarındaki gelişmeler, dış pazarların ele geçirilmeleri ile silah sağlamış olur. Başka ülkelerdeki elzanaatlarını ortadan kaldırarak buraları zorla hammadde ikmal alanları haline getirir. Doğu Hindistan, bu yolla, Büyük Britanya için, pamuk, yün, kenevir, jüt, indigo üretme zorunda kalmıştı. Büyük sanayi, işçilerin bir kısmını sürekli bir şekilde "fazlalık" haline getirerek, kök saldığı bütün ülkelerde, büyük çapta göçlere ve yabancı toprakların sömürgeleştirilmelerine yolaçar, ve bu ülkeleri anayurt için hammadde yetiştiren yerleşme yerleri haline getirir; örneğin Avustralya'nın, yün yetiştiren bir ülke haline sokulması gibi."

(26) N. Buharin, Dünya Ekonomisi ve Emperyalizm, sayfa 150

(27) Karl Marks, Kapital, üçüncü cilt, sayfa 229

(28) Karl Marks, Kapital, üçüncü cılt, sayfa 228

(29) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 635

(30) Karl Marks, Kapital, üçüncü cilt, sayfa 229

(31) Karl Marks, Kapital, üçüncü cilt, sayfa 190

(32) Karl Marks, Kapital, üçüncü cilt, sayfa 193

(33) Marks/Engels, Seçme Yapıtlar-3, sayfa 170

(34) Marks/Engels, Seçme Yapıtlar-3, sayfa 166

(35) Karl Marks, Kapital, üçüncü cilt, sayfa 233

(36) Lenin, Seçme Eserler, cilt 11, sayfa 529

(37) Lenin, N. Buharin'in Dünya Ekonomisi ve Emperyalizm ki-

tabına yazdığı "Önsöz"den, sayfa 20

(38) Lenin, Seçme Eserler-5, sayfa 96; ayrıca bakınız, Lenin, Emperyalizm-Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, sayfa 114

(39) Lenin, Seçme Eserler-5, sayfa 96; ayrıca bakınız, Lenin, Emperyalizm-Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, sayfa 114

(40) Lenin, Seçme Eserler-5, sayfa 121; ayrıca bakınız, Lenin, Emperyalizm-Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, sayfa 144

(41) Lenin, Marksizmin Bir Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm, sayfa 38/39

(42) Lenin, Seçme Eserler-5, sayfa 121; ayrıca bakınız, Lenin, Emperyalizm-Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, sayfa 144

(43) Lenin, Seçme Eserler-5, sayfa 149

(44) Lenin, Seçme Eserler-5, sayfa 150

(45) Lenin, Seçme Eserler-5, sayfa 101; ayrıca bakınız, Lenin, Emperyalizm-Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, sayfa 119

(46) Karl Marks, Kapital, üçüncü cilt, sayfa 177

(47) Stalin, Eserler, cilt-16, sayfa 313; ayrıca bakınız Stalin, Son Yazılar, sayfa 96/97

(48) Kompradorlaşma çoğu kez, ve özellikle ülkemizdeki troçkizm bulamaçlı teori üreten kimi yazarlarca yanlış ele alınmaktadır. Yeniden yapılandırma ile ülkemizin kompradorlaştığını iddia ediyor bu çevreler; oysa ülkemiz yeniden yapılandırma ile kompradorlaşmıyor; varolan kompradorlaşma süreci daha da derinleşerek gelişiyor. Ülkemiz daha başından beri, yalnızca genç Türk cumhuriyetinin kuruluşu aşamasında değil, kuruluşundan önceki Osmanlı döneminde de kompradorlaşma içindeydi. Nedir komprador burjuvazi: mali sermaye ile iç Pazar arasında aracı rolü gören burjuvazidir. Nedir komprador burjuvazi: Emperyalizm tarafından yetiştirilen, beslenen, ayakta tutulan; emperyalizmin temel dayanağı olarak tamamiyle bağımlı, uşak büyük burjuvazidir. Bu tür bir burjuvazi yalnızca yeniden yapılandırma döneminin, yalnızca 24 Ocak Kararları'nın uygulandığı dönemde mi ortaya çıktı? Elbette ki bu soru bilimsel olmaktan uzaktır. Zira bilinir ki, komprador burjuvazi gerek Osmanlı'nın son birkaç yüzyılında

ve gerekse ve özellikle 20. yüzyılın başından beri tüm yarı-sömürgelerde olduğu gibi ülkemizde de, emperyalizmin toplumsal dayanağı bir sınıf olarak ve onun tarafından büyütülen, beslenen omuz verilen burjuvaziye verilen addır.

(49) "İthal ikameci" iktisadi model ülkemizi asla kapitalist gelişme çizgisine taşıyamadı; tam aksine bu modelle ülke, emperyalizmin sömürge siyasetinin bir aleti olarak daha da koyu bir kulvarda emperyalizme bağlandı. Yeniden yapılandırma ile de bağlantılı olarak bu gelişme çizgisini ve kapitalist gelişmenin sınırlarını konunun önemi ve güncelliği açısından teorik bir çerçeveye koymak için burada dipnotu aşan bir hacimde de olsa ele almak gerekiyor. Şunu hemen belirtelim ki, temel sınıf ilişkileri bir alt-üst oluşla değişmedikçe, değişmeyecek olan temel görevlerimizde bir değişikliğe yol açmaz yeniden yapılandırma. Elbette ki bunun kimi yeni ve özgün taktikleri gündeme sokacağı da unutulmamalıdır.

Geri ve çarpık bir kapitalist ekonomi, uluslararası sermayeye zincirlenmiş güdük ve komprador bir sanayii, ve egemen nitelikteki yarı-feodal iktisatla kuşatılmış sosyo-ekonomik gerçeğimiz esas yapısını korumasına karşın, emperyalizmin dış hareketiyle de olsa, emperyalizmin çıkar ilişkilerinidaha fazla bağlama üzerinden de olsa, gelişen bir kapitalizm gerçeğine gözlerimizi kapayamayız. Gelişen kapitalizmle orantılı olarak ücretli emek sömürüsünün ve dolayısıyla işçi sınıfının toplumsal ilişkiler tablosundaki sayısal artışını ve önemini, örgütselliğini önemsemek zorundayız. Yeniden yapılandırmanın ve bu arada Avrupa Birliği ile bütünleşmenin temel sac ayağı olan "Ulusal Programın" komprador karakterli de olsa, kapitalist gelişmeye katacağı ivmeyi temel taktiklerimizi saptamada özellikle hesaba katarak, bu yeni gelişmeye uygun mevzi tutmak, proletaryanın öncüsü için zorunlu eşik olsa gerektir. Ancak burada, tam da burada genişçe bir parantez açmak zorunlu oluyor.

Ülkemiz ve benzeri kategorideki ülkelerde kapitalist gelişme, ikili dalgakırana çarparak daha baştan beri gemlenmiş, sınırlanmış ve köstekleşmiştir. Bu gelişmenin frenleyici engelleri yukarından emperya-

lizm ve onun dış hareketi, aşağıdan pre-kapitalist ilişkilerin boğucu baskısıdır. Bizde ve benzeri ülkelerde kapitalist gelişme sürecinin engelleyici frenleri bu iki olgudur. Ülkemiz emperyalizm için sürüm alanı, ucuz işgücü alanı ve ucuz hammadde kaynağıdır. Bunun üzerinden kapitalist gelişmeyi sorguladığımızda göreceğiz ki, bu durum, yani emperyalizmin bu hayati çıkarları bizim gibi ülkelerin kendi öz sanayilerini geliştirmesinin önünde aşılmaz bir engeldir. Bu durum yakın geçmişte ne kadar böyle idiyse, gelecekte de böyle kalacaktır. Başlangıçtaki yabancı kapitalizmin meta ve akabinde sermaye ihracı siyaseti, bizim gibi ülkelerde asla gerçek kapitalist gelişmeye izin vermez. Başlangıçtan itibaren ekonominin kumanda mevzilerini ele geçirerek, makine yapan makine sanayinin her türlü gelişmesinin önü kesilmiştir. Gelişen ya da geliştirilen kapitalizm, sömürülme koşullarını, bu koşulların alt yapısını oluşturma ölçüsünde, emperyalizmin en fazla kar sağlama temelini kolaylaştıran kapitalizmdir ve bunun da sınırları vardır. Çünkü emperyalizm kendi bağımlılık ilişkileriyle bir çatışma demek olan kapitalist gelişmeyi sağlamaya asla izin vermez; tam aksine, gerçek kapitalist gelişmeyi gemleyerek bağımlılığı koyulaştırmak, ekonomik tekelini bütünüyle sağlama alma ekseninde hareket eder. Bilinir ki, ülkemizin kapitalist gelişme yolu, dünya kapitalizminin henüz serbest rekabet döneminde, yani tekel öncesi kapitalizm döneminde üstten kesilmiştir. 16. yüzyılda Fransız ve akabinde 17. yüzyılda İngilizler başta olmak üzere diğer güçlerle yapılan anlaşmalar ülkeyi bu merkezlere bağımlı hale getirmede temel işlev görmüştür. 1535 yılında Fransız ve 1838 yılında İngiltere ile yapılan ticaret anlaşması üzerinden, tarih kitaplarında kapitülasyonlar diye bilinen bir süreçle ülke gümrük duvarları yabancı olan kapitalizme açılıp dışarıdan içeriye akan metalarla ülke içindeki manifaktür temelden sürgün verecek olan iç kapitalist gelişmenin önü, daha baştan kendi içinde çürük bir kamış gibi kırılmış oluyordu. Serbest rekabetin tekelci kapitalizme evrilmesiyle birlikte meta ihracının yanında esas hale gelen sermaye ihracı ile ülke tam bir borç, dehşet verici bir köleleştirme girdabına hapsoluyordu. Yabancı kapitalizmin baskısı altında gerileyen ve geliş-

me olanağı bulamayan iç kapitalist gelişme, emperyalizm dönemine kapitalist gelişmenin ön koşulu olan sermaye birikimi olanağından yoksun olarak giriyordu. Başlangıçtaki meta ve akabinde sermaye ihracı yoluyla merkezi feodal ekonomik yapının bağrından kapitalizmin doğuşunu ve ayağa doğruluşunu sağlayacak unsurlar ve koşullar dış kapitalizmce gemlendiği için, kapitalizmin iç gelişme yolu daha baştan kapanıyordu. Geriye cüce kapitalizm kalıyordu.

Dolayısıyla, ülke, Marks'ın Kapital'de çözümlediği sermayenin ilkel birikimi denen ve kapitalizmin ön koşullarını yaratacak olan süreci yaşamadan dış güçlerin sömürge siyasetinin bir aleti haline geldi. Oysa bu süreç, eğer dış güçlerce kesilmeseydi, bir yandan doğrudan üreticinin elinden emek araçlarını çekip alarak bunları sermayeye dönüştüren, öte yandan doğrudan üreticiyi ücretli emekçiye çeviren, sermayenin ilkel birikimi denen bu tarihsel güzergahta ülke dış kapitalizmin şemsiyesi altına girmeseydi, kendi iç gelişme yolundan ilerleyip, bu gelişim süreci kapitalist gelişme yolunu açacak ve de ülkenin makine yapan makine sanayisi bu süreçten uç verip ayağa doğrulabilecekti. Ne var ki, yarı-sömürge bağımlılık ilişkileri bu sürecin ilerlemesi önünde aşılmaz bir engeldi. Ve bilinir ki, bu engel, iç gelişmeyi dumura uğratıp kapitalist gelişmenin yolunu keserken, öte yandan iç pazarla mali sermaye arasında aracı rolündeki komprador burjuvaziyi de yaratarak, sermaye ihracını kendi yetiştirip büyüttüğü bu toplumsal-iktisadi-siyasi dayanağı aracılığıyla gerçekleştirecekti. Anlaşılır ki, doğrudan üreticiyi üretim araçlarından ayıran süreç olarak ilkel sermaye birikimi yolu birkaç yüzyıl önce kesilince, ülke, iç kapitalist gelişme yolundan ve kapitalist tarzı içte düzenleme olanağından yoksun olarak emperyalizm dönemine giriyordu. Ülkeyi kapitalizme götürecek ve kapitalist gelişmenin yolunu açacak olan ilkel sermaye birikimi unsurları emperyalizmce engellendi, sınırlandı. İlkel sermaye birikimi süreci tamamlanmadan dış kapitalizmin köstekleyici engeline takılan ülke, "yukarıdan devrim" diye bilinen "prusya yolu" için de treni kaçırmış oluyordu. Zira, bilinir ki, emperyalizm çağına ilkel sermaye birikimi sürecini tamamlamadan, ya da bu sürecin yolunu açan

koşullar olgunlaşmadan giren her toplumda "prusya yolu" tarihsel perspektif olarak kapanmış demektir. Rusya tam da 1861 yılındaki reform hareketiyle bu eşiği aşmış olarak emperyalizm çağına girdi ve 20. yüzyılın başında kapitalizm için olgun hale geldi. Dolayısıyla, Rusya, bizdekinin tersine, emperyalizm çağına feodalizmin tasfiyesinin, yukarıdan prusya, aşağıdan köylü usulü hal tarzı denen her iki yola da açık olarak girdi. Bizde ise bu yol, daha başından yabancı olan kapitalizmce kesilmişti. Bu yolu bize yakıştıranların, bu tarihsel gelişim sürecinin üzerinden atlayarak "deriyi ıslatmadan yıkamaları" anlaşılır olmaktan uzaktır.

Bizimkisi gibi ülkelerdeki belli bir kapitalist gelişmeye, emperyalizmin genel siyaseti değil, bu siyasetin özünü oluşturan yağmalama ve köleleştirmenin yan unsurları, ürünleri ve olguları gözüyle bakılmalıdır. Eğer böyle bakılmazsa, yeniden yapılandırma denen emperyalist soygun sistemine daha koyu bağlanmaya, ülkeyi en ufak mezrasına dek uluslararası sermaye tekeline açmayı hedefleyen sınırsız ve engelsiz yağmaya kapitalist gelişme diye alkış tutulur. Zira, tüketim ekonomisi modeline yaslanan ve işin asıl yanı olan üretim ekonomisi modeline kapalı duran bir yerdeki sermayenin dış hareketi üzerinden ilerletilen süreç, asla gerçek kapitalist gelişme olamaz; ve üstelik bundan kapitalizmin gelişme derecesinin abartılması gibi bir tehlike de her zaman başımızda asılı durur. Tıpkı 1900'lerin başında Rusya'da kapitalist gelişmenin gereğinden fazla abartılıp, angarya iktisadın kalıntılarının öze ait olmayan bir sorun, önemsiz bir ayrıntı gibi ele alınması hatası gibi. Kapitalist gelişmenin bu sınırları ve sınırlılıkları asla gözden çıkarılmadan yeniden yapılandırmanın kırda ve kentte yaratacağı muhtemel değişiklikleri çözümlemek gerekir.

Toprağın egemenliğinden paranın egemenliğine doğru bir süreci adımladığımız, eski egemenlik sisteminden yeniye doğru ilerlediğimiz doğrudur; gelişmenin yönünün pazarın üretici üzerindeki egemenliğine doğru, meta egemenliğine doğru bir süreci koşullandırdığı ne denli doğruysa, gelişmenin anının da yarı-feodal iktisatla nitelendiği de o oranda doğrudur.

Öyleyse her iki organizmanın çizgilerinin buluştuğu bir sosyo-ekonomik yapıda olunan bir yerde, toprakta ve tüm toplumsal yaşamda angarya ve onun tüm kalıntılarının temizlenmesi aslolan görevdir. Kapitalizmin gelişme derecesi asla bu görevi ve dolayısıyla devrimimizin karakterini kapı dışarı etmez. Devrimimizin ilk adımı özü itibarıyla köylülüğün gereksinimlerini ifade eder. Köylü sorunu devrimimizin temel halkası olarak fevkalade önemini korur. Bu demektir ki, sosyo-ekonomik ilişkilerin sonucu olarak ortaya çıkan feodalizmle/halk yığınları; emperyalizmle/geniş halk yığınları arasındaki çelişmeler mevcut sürece damgasını basan temel çelişmeler olarak, bunlardan feodalizmle geniş halk yığınları arasındaki çelişme de sürecin özgün aşamasında tayin edici rolde öne çıkan baş çelişme olarak ülke devrimimizin karakterini tayin etmede asıl rolü oynarlar. Anlaşılır ki, yarı-sömürge, yarı-feodal statünün emrettiği devrim sürecine damgasını basıp niteliğini veren bu çelişmeleri çözmedeki yöntem, demokratik halk devrimidir. Böylece, yarı-feodalizmden dolayı anti-feodal, yarı-sömürgecilikten dolayı da anti-emperyalist devrim, zorunlu eşik olarak karşımıza çıkar. Yeniden yapılandırmanın tarımda yarattığı yıkım asla bu temel çerçeveyi kapı dışarı etmez, edemez de.

notlar
(üçüncü bölüm için)

(1) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 497. Marks, bu pasajı aktardığı yerde bununla bağlantılı halde bir de bir dipnot aktarıyor. Aktardığı bu dipnot Komünist Parti Manifestosu'ndan. Bu dipnotta Marks, şöyle diyor "Burjuvazi, üretim araçlarını, ve böylelikle üretim ilişkilerini ve, onlarla birlikte, toplumsal ilişkilerin tümünü sürekli devrimcileştirmeksizin varolmaz" diyor. Manifesto'nun yazıldığı 1848 yılları açısından dile getirilen bu yargılar elbette ki bugün için doğru olmaktan çıkmıştır. Tekel öncesi aşamaya denk gelen burjuvazi için doğru olan bu yargılar, artık gericileşerek proletarya ve halkın mücadelesinin karşısında karşı devrimci temel bir güç olarak çıkan

emperyalist burjuvazi açısından bütünüyle doğru olmaktan çıkmıştır. Günümüzün tekelci burjuvazisi, üretim araçlarında köklü değişikliklerle üretim tekniklerinde devrim denebilecek gelişmelere yol açabilir, açıyor da, ama bu asla toplumsal ilişkilerin ve onların sonucu olarak toplumsal ilişkilerin devrimcileştirilmesi gibi bir çizgide olamaz; tam aksine gelişen üretici güçler karşısında köhnemiş ve zamanı geçmiş üretim ilişkileri gerçek bir engel oluşturur. Dolayısıyla Marks'ın yukarıdaki yargısına farklı tarihsel koşullar altında ele alınmış yargılar gözüyle bakılmalıdır; aksi taktirde günümüzün tekelci burjuvazisine devrimcilik payesi verilmiş olur.

(2) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 194

(3) Karl Marks, Grundrısse –ekonomi politiğin eleştirisi için ön çalışma-,sayfa 636

(4) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 195

(5) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 385/386

(6) Karl Marks, Grundrısse –ekonomi politiğin eleştirisi için ön çalışma-, sayfa 652

(7) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 434

(8) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 443/444

(9)Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 460/461

(10) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 399/400

(11) Karl Marks, Grundrısse --ekonomi politiğin eleştirisi için ön çalışma-, 643

(12) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 183

(13) Karl Marks, Grundrısse –ekonomi politiğin eleştirisi için ön çalışma-, sayfa 642

(14) Karl Marks, üçüncü cilt, sayfa 96. Marks burada evrensel emekle ortaklaşa emek arasındaki farkı izah ediyor. İşte söyledikleri: "Her iki tür emek de, üretim sürecinde kendi rollerini oynar, birbiri içerisine geçer, ama her ikisi gene de farklıdırlar. Evrensel emek, her tür bilimsel emek, keşifler ve buluşlardır. Bu emek kısmen, canlı emeğin elbirliğine, kısmen de daha önce yaşanmış kimselerin emeklerinden yararlanmaya dayanır. Öte yandan ortaklaşa emek ise, bireylerin

doğrudan doğruya elbirliği yapmalalıdır."

(15) Karl Marks, birinci cilt, sayfa 520

(16) Karl Marks, Artı-Değer Teorileri, birinci kitap, sayfa 384

(17) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 520

(18) Karl Marks, Artı-Değer Teorileri, birinci kitap, sayfa 371

(19) Karl Marks, Artı-Değer Teorileri, birinci kitap, sayfa 376

(20) Karl Marks, Artı-Değer Teorileri, birinci kitap, sayfa 368

(21) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 433

(22) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 455

(23) Karl Marks, Artı-Değer Teorileri, birinci kitap, sayfa 385

(24) Karl Marks, Artı-Değer Teorileri, birinci kitap, sayfa 384/385

(25) Stalin, Son Yazılar, sayfa 102; ayrıca bakınız, Stalin, Eserler, cilt-16, sayfa 318

(26) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 385

(27) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 401

(28) Karl Marks, Grundrısse –ekonomi politiğin eleştirisi için ön çalışma-, sayfa 645/646

(29) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 420

(30) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 421

(31) Karl Marks, Grundrısse –ekonomi politiğin eleştirisi için ön çalışma-, sayfa 701

(32) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 544

(33) Karl Marks, Grundrısse –ekonomi politiğin eleştirisi için ön çalışma-, sayfa 654

(34) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 226

(35) Karl Marks, Kapital, üçüncü cilt, sayfa 233

(36) Karl Marks, Grundrısse –ekonomi politiğin eleştirisi için ön çalışma-, sayfa 653

(37) Karl Marks, Kapital, üçüncü cilt, sayfa 233

(38) Gerçekleştirme teorisi için Kapital dışında bakınız Lenin, Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi, s.37

(39) Karl Marks, Kapital, üçüncü cilt, sayfa 213

(40) Karl Marks, Kapital, birinci cilt, sayfa 453

ISBN: 975-7919-13-6